

ORGILE DIN ROMÂNIA

PIPE ORGANS OF ROMANIA

ORGILE DIN ROMÂNIA • PIPE ORGANS OF ROMANIA

THE Pipe ORGAN! A musical instrument of exquisite historical value, sometimes even an original musical document.

THE Pipe ORGAN! A messenger of religious music, carrying a musical message of praise and adoration.

THE Pipe ORGAN! An instrument for musical mastership, a true orchestra featuring sonorities ranging from the gentlest tones to the grandiose orchestral fortissimo.

THE Pipe ORGAN! A musical instrument of artistic value, by which organ builders revealed their talent, creating beautiful baroque, romantic or modern façades, as well as the perfect sonorities of each historical age.

The album of Romanian Pipe Organs is representative of all geographical areas of contemporary Romanian culture, and it is the result of work carried out by a team of specialists, organ players, musicologists and organ builders, reunited under the same of motto of organ music.

Through the structure and exceptional images of the album, and mostly through the musical message to be found beyond the beautiful façades, we have tried - and hopefully succeeded - to offer the music-loving audience everywhere a real image of the musical patrimonial values in the contemporary Romanian cultural space.

Structured according to counties, in an alphabetical chronology, and illustrative of each historical period, the present album reveals - for the first time in the history of Romanian musicology - a representative pipe organ of all denominations in present-day Romania.

I believe that this beautiful album can be both a source of joy for the reader, as well as a documentation source, connected with the website www.monografia-orgilor.uvt.ro, where those interested can find specialized details regarding all the pipe organs presented in this album.

We thank all our collaborators in the CNCSIS grant, The Repertoire of Romanian Pipe Organs, grant which was managed by the West University of Timisoara and has made possible the realization of this album.

Beyond the beautiful pipe organ façades, we believe one can find the message of music, represented by dozens of organ players who worked with modesty in the anonymity of their message **Soli Deo Gloria**.

Sighișoara, Biserica Evanghelică C. A.

Timișoara 2008

Prof. Felician Roșca, PhD

Prof. univ. dr. Felician Roșca

ORGĂ ! Un instrument muzical cu o valoare istorică deosebită, uneori chiar un document muzical inedit.

ORGĂ ! Un mesager al muzicii religioase încărcat cu un mesaj al muzicii de laudă și adorare.

ORGĂ ! Un instrument muzical al măiestriei muzicale, o adevărată orchestră cu sonorități de la cele mai suave la grandiosul *fortissimo* orchestral.

ORGĂ ! Un instrument muzical cu valoare artistică prin care măestri constructori de orgii au pus în valoare talentul lor în realizarea frumoaselor fațade baroce, romantice sau moderne, dar și măiestria sonorităților fiecărei epoci istorice.

Albumul orgilor din România este reprezentativ pentru toate zonele geografice ale culturii românești contemporane, este rodul muncii unei echipe de specialiști, organiști, muzicologi, constructori de orgi, reunii sub aceeași deviză a muzicilor de orgă.

Prin structura lui, prin imaginile de excepție, dar mai ales prin mesajul muzical ce se găsește dincolo de frumoasele perspective, am încercat să oferim publicului meloman, de pretutindeni, o imagine reală a valorilor de patrimoniu muzical existent la ora actuală în spațiul cultural românesc.

Structurat pe județe, în cronologie alfabetică, iar mai apoi reprezentativ pentru fiecare perioadă istorică, prezentul album pune în valoare pentru prima dată în istoria muzicologiei românești un tablou sugestiv al orgilor pentru toate confesiunile din România contemporană.

Cred că acest frumos album poate fi o bucurie pentru cititor, dar și o sursă de documentare conexă cu pagina de internet <http://www.monografia-orgilor.uvt.ro> unde cei interesați pot găsi detalii de specialitate cu privire la toate orgile prezentate în album.

Mulțumim colaboratorilor din grantul CNCSIS intitulat Repertoriul orgilor din România realizat la Universitatea de Vest din Timișoara, datorită căruia a fost alcătuit acest album.

Dincolo de frumoasele fațade ale orgilor credem că este mesajul muzicii, reprezentat prin zecile de organiști care au trudit de cele mai multe ori cu modestie, în anonimatul mesajului lor **Soli Deo Gloria**.

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA

ORGILE DIN ROMÂNIA • PIPE ORGANS OF ROMANIA

ORGILE DIN ROMÂNIA

PIPE ORGANS OF ROMANIA

Timișoara 2008

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA

ORGILE DIN ROMÂNIA PIPE ORGANS OF ROMANIA

Editat prin finanțare. Funded by
CNCSIS. The National University Research Council
Universitatea de Vest din Timișoara. West University of Timisoara
Consiliul Județean Timișoara. Timis County Council
Consiliul Local Timișoara. Timisoara Local Council

Coordonator: Prof. univ. dr. Felician Roșca

Autori. Authors:

Academician Prof. dr. Marius Porumb
Prof. univ. dr. Eduard Terényi
Prof. univ. dr. Floarea Măcriș
Prof. univ. dr. Felician Roșca
Prof. univ. dr. Walter Kindl
Prof. univ. dr. Ursula Philippi
Conf. dr. Molnár Tünde
Conf. dr. Maria Bodo
Lect. dr. Mariana Müller
Lect. dr. Erich Türk
Lect. dr. Rafaela Ani Carabenciov
Dr. Ștefan Enyedi
Steffen Schlandt
Ing. Hermann Binder
Zoltán Pap
Garai Zsolt
Ciprian Ștefănescu
Ciprian Firea
Florin Onea

Traducerea. Translation:

Ciprian Ștefănescu
Dr. Alexander Graur
Dr. Adina-Maria Cornea

Corecția. Proofreading:

Lect. dr. Rafaela Ani Carabenciov
Lect. dr. Lava Bratu
Hans Eckart Schlandt

Echipa tehnică a grantului. Grants' Technical Team:

Angela Vuia
Daciana Laza

Grafica. Graphics:

PENTAdVISUAL Timișoara
Micu Volodea

Tipar. Printing:

BRUMAR Timișoara

euv Editura Universității de Vest

Acet volum este conex cu pagina de internet.
This volume is updated at: <http://www.monografia-orgilor.uvt.ro>

ISBN: ISBN 978-973-125-178-3

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA

ORGILE
DIN
ROMÂNIA

PIPE ORGANS
OF
ROMANIA

Timișoara 2008

ORGA ÎN CONTEXTUL CULTURAL ROMÂNESC

Unul dintre instrumentele care au făcut, prin împlinirea interpretativă, ca muzica să cucerească omenirea și să dea atâtă grandoare vieții, este orga, instrument care pe parcursul existenței sale a încântat lumea, a înălțat sufletele și a adus laolaltă arhitectii și artiștii, pictorii și sculptorii, literații și filosofii, doctorii și inginerii.

Orga este în același timp unul din instrumentele cu care artiștii au făcut să triumfe cultura umanistă, care a întors la rându-i darurile sale, căci artiștii au fost cei care s-au adresat societății în limbajul specific muzicii, contribuind prin acest limbaj universal la progresul societății.

Instrument pe cât de prețios și complex pe atât de longeviv, despre care documentele fac mărturia unei istorii de peste două mii de ani, orga a fost inventată și construită de greci în secolul III î.Hr., care o numea *organon*. Primul instrument este menționat la Alexandria. În Imperiul roman orga era cunoscută ca instrument muzical, fiind preluată de la greci. O orgă din anul 228 d.Hr. a fost descoperită în orașul roman Aquincum din Ungaria (Panonia). Având în vedere că Dacia se afla în imediata vecinătate, este foarte posibil ca asemenea instrumente muzicale să fi fost cunoscute și în această provincie romană.

Prima orgă menționată ca instrument muzical în biserică datează din anul 824, la Domul din Aachen.

Orga este cel mai vechi instrument cu claviatură cunoscut și unul dintre cele mai vechi instrumente ale muzicii culte. Vechimea instrumentelor care sunt încă în folosiță astăzi în lume este de peste cinci sute de ani, iar în România de peste trei sute de ani.

Vorbind despre orgă, acest valoros instrument muzical, despre amprenta sa culturală în România, trebuie să ne amintim de începuturi, de vechimea culturii, artelor și muzicii pe pământ românesc, căci acestea existau și performau atunci când orga a apărut în spațiul nostru geografic; existau și circulau bogate producții artistice – literare, muzicale, coregrafice, dramatice, create și răspândite de popor. Dar cum marile idei și fapte care animă lumea au o perioadă de absorbție mai mare, prețiosul folclor, căci despre acesta este vorba, a constituit la români, ca și la alte popoare, o etapă inițială, fără de care procesul de autodefinire muzicală caracterizat de bogăție melodică, modală, metro-ritmică, nu ar fi existat. Balzac spunea atât de adevarat că „popoarele au melodii naționale încă înainte de inventarea armoniei”. Marele scriitor consemna, de asemenea, că „melodia traversează epociile istoriei omenirii”, iar în continuare nota că „din antichitate și până în zilele noastre popoarele au păstrat ca o prețioasă comoară anumite cântece, care rezumă moravurile și obiceiurile lor, aş putea spune, chiar istoria lor... Aceste cântece supraviețuiesc peste secole, pentru că ele continuă sufletul popoarelor”. (Balzac, *Oeuvres Complètes Illustrees*, II, Massimilla Doni, pp. 2283, 2295).

Ca și la alte popoare, înainte de reprezentarea muzicală prin notații specifice și cu mult înainte de prezenterile moderne ale arhaicului, ale ancestralului lor suflet, românii au avut o bogată creație orală și un atât de bogat folclor, fără de care sinteza și dimensiunea universală a operei marelui George Enescu nu ar fi fost posibile. Genurile muzicale cu caracter arhaic au rădăcini în sunetele naturale – în hăulit, în chiot, în freamăt și în practicile rituale și în credințele magice ale tracilor, geto-dacilor și romanilor. Instrumentele muzicale cel mai des întâlnite în cântările și muzica folclorică, atât de proaspătă, deși străveche, erau: buciumul, tulnicul, fluerul, cavalul, naiul, cimpoiul, cobza, țitera, țambalul, frunza.

Alături de creația folclorică, apreciată pentru bogăția și varietatea sa și considerată cel mai original și durabil strat de artă muzicală românească, în epoca medievală se afirmă trei direcții ale artei culte: bizantină, orientală și apuseană.

Prin contribuțile aduse, arta și cultura muzicală medievală au avut o deosebită semnificație în dezvoltarea culturii românești și au constituit, de-a lungul secolelor, liantul unității românilor. În perioada medievală la români, ca și la alte popoare, cultura muzicală aparținea Bisericii. În spațiul românesc s-a impus muzica bizantină

sau de tradiție bizantină, bogat ornamentată, univocală, în legătură directă cu ritul oriental al bisericii ortodoxe române. Muzica de tradiție bizantină a fost comună tuturor românilor.

Dacă la curțile principilor transilvăneni arta interpretativă și componistica se bucurau de mare prețuire, un fenomen similar poate fi sesizat și la curțile voievodale din Moldova și Țara Românească, unde cultura și arta se desfășurau continuând mai vechile tradiții, fenomenul evoluând sub genericul, denumit de Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*.

Cultura muzicală și interpretativă se dezvoltă în Moldova pe lângă marile mănăstiri, fiind cunoscute școlile de la Mănăstirea Putna sau Mănăstirea Neamț, cea de la Suceava sau de la Mănăstirea Argeșului din Țara Românească.

Dintre vestigii muzicieni de tradiție bizantină din secolele XV-XVI îi menționăm pe Filotei Monahul, logofăt al lui Mircea cel Bătrân, pe Eustatie Protopsaltul, Paisie, Ioasaf și Dometian Vlahul. Filotei și Macarie Ieromonahul au tradus cântările bisericești în limba română.

În Transilvania secolului al XVIII-lea, în ambianța religioasă românească, au activat și au promovat cântările lui Filotei, Ioan Radu Duma Brașoveanu la Șcheii Brașovului între anii 1759 și 1775, iar Bucur Grămăticul la Mănăstirea de la Sâmbăta de Sus din Țara Făgărașului, ctitoria lui Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești.

De la începutul secolului al XVIII-lea menționăm excepționala realizare muzicală *Psaltichia Românească*, datorată lui Filotei săn Agăi Jipa, care o dedică în anul 1713 domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Epoca brâncovenească se remarcă prin înfloritoarea dezvoltare a culturii și artelor, în domeniul muzicii existând o remarcabilă școală de muzică psaltică.

Anton Pann (cca 1796-1854), scriitor, folclorist și muzician, a adoptat în lucrările sale muzicale linia melodică grecească la textul românesc.

Influențele muzicii orientale s-au afirmat în muzica românească cu precădere în secolul al XVIII-lea, în timpul domniilor fanariote, acest curent evoluând până spre mijlocul secolului al XIX-lea. Unul dintre cei mai buni cunoșători ai culturii și artei orientale a fost cărturarul și umanistul Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei, (1673-1727), care, pentru meritele sale excepționale în domeniul istoriei orientale, geografiei, filosofiei, literaturii și muzicii, a fost ales membru al Academiei din Berlin. Remarcabil cunoșător al muzicii orientale, luminatul principe Dimitrie Cantemir a fost compozitor și inventator al primului sistem de notare al muzicii turcești.

Cea de a treia orientare în muzica noastră, care s-a afirmat pe lângă muzica de tradiție bizantină și cea orientală, a fost muzica de stil apusean.

Contactul permanent cu lumea europeană occidentală, cultivarea consecventă a relațiilor culturale și artistice cu Apusul s-au datorat legăturilor religioase, ca urmare a răspândirii catolicismului, iar ulterior a reformei religioase, a cultelor protestante, respectiv luteran, calvin și unitarian.

Muzica de orgă putea fi audată în bisericile catolice și ale confesiunilor creștine desprinse din acestea, în localități din Transilvania, unde maghiarii, sașii și secuii conviețuiau alături de români ortodocși, în ale căror biserici se auzea muzica vocală de tradiție și stil bizantin.

Prin intersectarea și conviețuirea cu muzica Apusului, întreaga cultură muzicală românească avea să se îmbogățească și să câștige în varietate.

Orga, inițial instrument caracteristic de cult și mai târziu instrument de concert, a făcut posibilă răspândirea culturii organistice și a muzicii practicate în Apus și a dat amploare vieții muzicale din Transilvania, protejată fiind de principii și nobili, iubitori de muzică. Curțile voievodale, principale și nobiliare au devenit centre de cultură umanistă. Informațiile și scrisurile privind începuturile orgii în cultura noastră rămân incomplete, ca urmare a faptului că multe date nu au putut fi păstrate, aşa cum nu tot ce a creat poporul nostru în decursul primului mileniu și în secolele următoare a ajuns la noi. Documentele consemnează faptul că, încă prin anul 1350, la Biserică *Sf. Maria* din

Sibiu funcționa o orgă și nu mult mai târziu exista acolo și un constructor de orgi. La Brașov, documentele consemnează existența unei orgi la Biserica Neagră, încă în 1499.

În secolul al XVI-lea orga s-a răspândit în tot mai multe localități transilvănene precum: Bistrița, Cluj, Târgu-Mureș, Sighișoara, Mediaș, Cincu și.a. Începutul secolului al XVII-lea aduce însă, potrivit unei decizii sinodale, interzicerea orgii în biserică reformată până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, perioadă după care numărul orgilor construite va crește substanțial, iar viața muzicală din Transilvania și Banat va cunoaște înflorire.

În Transilvania, aflată în legături strânse cu Apusul prin catolicism și protestantism, stilul apusean se afirmă tot mai puternic prin genurile muzicii vocale și instrumentale, precum muzica de orgă, prin contribuțiile unor creatori sau culegători de texte transilvăneni, dintre care documentele îi amintesc pe Georg Ostermayer (care activează la Brașov între anii 1530 și 1561), Paulus Bucenus (1567-1584), Gabriel Reilich (1643-1677).

Un moment deosebit în cultura noastră și un exemplu de interacțiune culturală îl constituie activitatea cărturarului și umanistului român Ioan Căianu (1629-1698). Născut la Leghia (jud. Cluj), Ioan Căianu a studiat la colegiul iezuiților din Cluj. A devenit superiorul mănăstirii Lăzarea (jud. Harghita), unde a înființat o tipografie. Pictor și sculptor, autor al istoriei mănăstirii franciscane de la Șumuleu, Ioan Căianu a fost organist și constructor de orgi. A achiziționat în 1659 o orgă din Prešov (Slovacia) și a construit în 1664, la mănăstirea din Șumuleu, o orgă și „multe alte instrumente”. Ioan Căianu este autorul antologiei muzicale *Codex Caioni*, în care a consemnat, cel dintâi, cântece și dansuri românești. Ioan Căianu a dat, prin valoarea și activitatea sa, consistență legăturilor continue și complexe ale Transilvaniei cu arta și cultura Apusului. Prin conținutul codicelui care-i poartă numele, în care a transcris tot ce s-a auzit în secolul în care a trăit, de la muzică savantă, muzică sacră și profană, la muzică populară, cântece și dansuri românești, Ioan Căianu a lăsat mărturii incontestabile ale muzicii din Transilvania secolului al XVII-lea și în aceeași măsură mărturii ale muzicii și culturii românești din acele vremi.

Din aceeași epocă trebuie amintită și *Tabulatura* lui Daniel Croner (1656-1740), muzician născut la Brașov. Lucrarea-manuscris „*Tabulatura fugarum, praeludiorum, canzonarum, toccatarum et phantasiarum*” cuprinde, spre deosebire de *Codex Caioni*, numai piese instrumentale (pentru instrumente cu taste) din Transilvania, în stilul barocului timpuriu, copiate și compuse de Daniel Croner. Lucrarea reprezintă un document muzical valoros pentru cultura organistică și pentru istoriografia noastră muzicală.

În peisajul cultural transilvănean, în secolele XVII și XVIII, a crescut numărul orgilor, prin contribuția unor importanți constructori de orgi, precum Johannes Vest (care construiește prima sa orgă la Biserică Evangelică din Sibiu, în anul 1671), respectiv Johannes Hahn (orga Bisericii Evangelice din Bazna, anul 1757), urmat de Johannes Prause, cu activitate prolifică în construcția de orgi la Brașov și împrejurimi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, apoi Samuel Maetz, care construiește orgi la începutul secolului al XIX-lea sau Carl August Buchholz, prin remarcabila orgă construită în 1839 la Biserică Neagră din Brașov. Este urmat de discipolii săi, Heinrich Maywald și Carl Schneider și de alții valoroși constructori, dintre care amintim pe Wilhelm Hörbiger, István Kolonics, Ignác Takácsy, József Nagy, Anton Dangl, Gyula Csíntalan și exemplele pot continua.

Dacă numărul orgilor din Transilvania a fost în continuă creștere, în Moldova și Muntenia, cu populație majoritar ortodoxă, orga va pătrunde abia în secolul al XIX-lea, în bisericile romano-catolice din câteva orașe: Iași, Galați, Craiova, Ploiești, dar și în București, unde găsim orga în Biserică Reformată din Șoseaua Viilor (1880), și Biserică Evangelică (1852), ca instrument de concert.

Secolul al XIX-lea, caracterizat de progres social și economic, a deschis noi porturi spre muzica apuseană. Semnificative pentru evoluția muzicii noastre sunt intersectarea și conviețuirea, la toate nivelele, instituțional și individual, cu muzica occidentală, fapt care a sporit

varietatea și bogăția culturii muzicale românești. Un fapt, desigur nu unic, de dialog intercultural și de sprijin acordat de români vieții religioase a credincioșilor romano-catolici îl constituie donația făcută de vornicul moldovean Vasile Alecsandri, tatăl scriitorului Vasile Alecsandri, care a donat în 1844 bisericii romano-catolice din Galați o orgă Cavaillé-Coll.

Secolul al XIX-lea este și perioada consemnată de istoria muzicii pentru evenimente culturale importante. Compozițiile lui Eduard Caudella, Franz Ruszitski, Constantin Steleanu și.a. valorifică melosul popular. Acum apar lucrări elaborate (Alexandru Flechtenmacher) sau creații ale sintezei melosului popular cu muzica clasică europeană. Se înființează marile școli muzicale românești, conservatoarele din Cluj (1825), Iași (1860) și București (1864) și se dezvoltă acel tip de învățământ care să consfințească îmbogățirea străvechilor tradiții autohtone prin larga pătrundere a valorilor artei componistice și interpretative europene. Între anii 1886 și 1888 se construiește Ateneul Român din București. Prin strădania profesorului Eduard Wachmann se pun bazele vieții concertist simfonice românești și se înființează, în 1868, Societatea Filarmonică, cu o orchestră simfonică permanentă.

Orga a fost promovată ca instrument de concert, îmbogățind și nuanțând viața concertistică românească. În anul 1913, în Palatul Culturii din Târgu-Mureș a fost construită prima orgă de concert într-o sală publică. În același context trebuie menționat locul de seamă pe care îl ocupă George Enescu în spațiul cultural românesc și în muzica universală. Profesor, compozitor și interpret de geniu, care avea să înalte componistica românească la nivel european, George Enescu a fost și cel care a avut o influență deosebită în construcția, în 1939, a orgii Ateneului Român din București.

Drumul marii muzici era deschis. Arta românească interpretativă avea să atingă alte culmi prin pianistul Dinu Lipatti, ca apoi dirijorul român Sergiu Celibidache, cel care a fost director al Filarmonicii din Berlin (1945-1950) și director al Orchestrei din München, să încânte prin măiestria sa dirijorală.

În universul muzicii europene orga și-a ocupat locul cuvenit. Prin orgă, „instrumentul cel mai bogat, cel mai multilateral, cel mai încântător”, cum avea să îl considere George Enescu, au pătruns în Transilvania tehnice și formele muzicale ale Occidentului, care s-au proiectat pe un strat cultural existent, pe o cultură cu rădăcini autohtone, favorabilă și receptivă, capabilă să contribue la evoluția muzicii, cultură pe care o îmbogățește și o nuanțează.

Orga, prin forță bogăției sale sonorități, a fost considerată multă vreme „regina instrumentelor”. Acest prețios instrument a stimulat nu numai compozitorii și organiștii, dar a făcut să apară, aşa cum am menționat anterior, atâtia talentați constructori de orgi în Transilvania. Construcția de orgi a însemnat o contribuție remarcabilă a acestor meșteri la difuzarea muzicii și chiar mai mult, prin sensibilitatea și măiestria lor, constructorii de instrumente au inspirat compozitorii și au influențat arta componistică și interpretativă.

Constructorii de orgi, alături de constructorii celorlalte instrumente muzicale, alături de compozitori, de sensibili și talentați interpreți, de precursorii muzicii românești moderne, au avut meritul de a fi contribuit la consolidarea fundamentalului muzicii profesioniste, la evoluția culturală din România și la afirmarea și recunoașterea acesteia în lume, contribuind la marea muzică a omenirii.

Considerăm că cercetările grupului de experți privind orgile din România, concretizate în volumul de față, ne vor aminti de frumusețea muzicii unor vremi trecute, vor întregi capitoile de istorie a muzicii și artei, vor oferi o bogată informație culturii române și celei europene, din care cultura română face parte și vor da răspunsuri tuturor celor care se vor apleca asupra filelor acestei cărți.

Floarea Măcriș

CONSTRUCTORI DE ORGI DIN ROMÂNIA

În România există peste 1000 de orgi, cele mai multe fiind în Transilvania și Banat. Orgile aflate în partea estică a continentului european constituie un patrimoniu remarcabil, atât prin vechimea tradiției locale în construcția de orgi, cât și prin diversitatea, valoarea și frumusețea lor. Începuturile culturii organistice de pe teritoriul României sunt legate de colonizarea sașilor în secolul al XII-lea, de extinderea bisericii catolice și de proliferarea ordinelor călugărești. De asemenea, nivelul ridicat al vieții muzicale de la reședințele nobiliare sau episcopale a favorizat construcția de orgi, printre mecenăți numărându-se personalități ilustre ca Iancu de Hunedoara, regele Matthias Corvinul, regina Isabella Sforza, principalele Sigismund Báthory sau principalele Gabriel Bethlen. Interdicția utilizării orgii în biserică reformată, în urma sinodului din 1619, a limitat răspândirea acestui instrument muzical. În Banat, în timpul stăpânirii otomane (1552-1716), creștinilor le era interzisă folosirea orgilor și a clopotelor.

Începând cu două jumătate a secolului al XVIII-lea se remarcă un elan fără precedent în construcția de orgi. Din punct de vedere stilistic, peisajul organic din România are trăsături europene, dată fiind migrația constructorilor și contactul cultural permanent cu zona centrală a continentului. Primii constructori de orgi mai importanți provin din Slovacia, respectiv Johannes Vest și Johannes Hahn, din Silezia, Johannes Prause, din Viena, Franz Anton Wälter. Spre Europa au plecat Matthias Dropa (cca 1652-1732) la Hamburg (probabil a lucrat și în atelierul lui Arp Schnitger), iar Johann Peter Migend (cca 1703-1767) la Berlin.

În Muntenia, Oltenia și Moldova, orgile găsesc o răspândire doar sporadică începând cu secolul al XVIII-lea și pot fi găsite cu precădere în bisericile romano-catolice din orașele mari (Craiova, Ploiești, Brăila, Galați, Iași, Bacău, Suceava), dar și în unele biserici construite de meseriași colonizați în diferite localități sau în sălile de concerte din București.

Cele mai timpurii mărturii referitoare la orgi ne parvin din secolele XIII-XIV: din 1258 datează o listă cu cantorii Episcopiei Romano-Catolice de Alba Iulia, iar în 1350, Biserică *Sf. Maria* din Sibiu deținea o orgă. Din 1367 datează o imagine în *Codexul* de la Alba Iulia, reprezentând o orgă portativă, de asemenea, în același an 1367, este menționat primul constructor autohton de orgi, Stephanus Reinispinger din Sibiu. În 1499 există o nouă orgă în Biserică Neagră din Brașov, la acest instrument activând, în anii 1530-1561, bavarezul Hieronymus Ostermayer.

O altă informație documentară menționează că, în 1452, Iancu de Hunedoara a ordonat să se demonteze orga bisericii din Baia Sprie, pentru a fi mutată la Zvolen, în Slovacia, una din proprietățile sale. Drept recompensă acordă bisericii din Baia Sprie toate veniturile urbariale ale orașului.

Începând cu primele decenii ale secolului al XVI-lea, la curtea principilor transilvăneni de la Alba Iulia, înfloresc viața muzicală, fiind cultivate relațiile artistice spre Italia. Este cunoscut faptul că italianul Girolamo Diruta îi dedică principelui Sigismund Báthory una din lucrările sale, respectiv metoda de orgă, intitulată *Il Transilvano*.

Orașul Bistrița comandă în anul 1568, constructorului Jacobus Laetus din Lvov, o orgă cu 30 de registre, care să o înlocuiască pe cea din 1530.

În secolul al XVI-lea se menționează, de asemenea, orgi sau organiști la Sighișoara, Bistrița, Cluj, Târgu-Mureș, Mediaș, Sibiu, Bierțan, Cincu, Feldioara și Șumuleu.

În *Historia Domus*, cronica Parohiei Romano-Catolice *Sfântul Ioan Apostol și Evanghelist* din Satu Mare, se menționează că franciscanii din orașul de pe Someș au ales „în anul 1535 gardian (superiorul mănăstirii) pe Kárpáti Bálint, ca predictor pe Dombai Miklos, iar ca organist pe Buday János”.

La mănăstirea franciscană din Șumuleu (jud. Harghita) activează în secolul al XVII-lea umanistul român, cărturarul, organistul și constructorul de orgi Ioan Căianu. Datorită influenței sale,

mănăstirea achiziționează în 1659 o orgă de la Johann din Prešov (Slovacia). Din păcate, instrumentul a fost distrus de tătari la doar doi ani de la inaugurare. După refacerea mănăstirii, Căianu a construit cu mijloace proprii o altă orgă, în 1664, pe care a îmbogățit-o ulterior (1681) cu pedalier și pozitiv posterior; această orgă a dăinuit până în 1858, când e înlocuită cu un instrument realizat de István Kolonics. Conform proprietății mărturii, Căianu a mai „construit multe alte instrumente”, printre altele pentru bisericile franciscane de la Lăzarea, Călugăreni sau de la Odorhei Secuiesc, dar nici unul nu a supraviețuit.

De importanță majoră pentru cultura organică transilvană de la sfârșitul secolului al XVII-lea este orga cu 3 manuale, pedalier și 39 de registre, construită în Biserică Evanghelică din Sibiu de Johannes Vest. În numeroase documente de epocă se pot citi elogii la adresa acestei orgi, care a fost cu siguranță cel mai remarcabil instrument transilvan, cel puțin până la construirea orgii Buchholz de la Biserică Neagră din Brașov (1839). Astăzi, doar prospectul acestui instrument realizat de Johannes Vest în 1672, mai poate fi admirat. Johannes Vest s-a născut pe teritoriul Slovaciei de astăzi, unde activează între anii 1660-1671, construind și reparând mai multe orgi. Lucrarea din Sibiu este începută în 1671 cu ajutorul a șase colaboratori, iar situația economică avantajoasă îl determină pe Vest să se stabilească la Sibiu. Față extraordinară a primului său instrument construit în Transilvania a umbrat informațiile despre alte opusuri, iar din lipsă de comenzi mari, orga sibiană nici n-a mai putut fi întrecută. O altă orgă Vest, relativ mare, a existat la Biserică Mănăstirii din Sighișoara, unde se mai află azi prospectul, asemănător stilistic celui din Sibiu. Despre orgă nu se cunosc alte detalii. Există informații despre câteva instrumente mici, care însă nu s-au păstrat, singura excepție fiind pozitivul din 1693 aflat în Biserică Reformată din Păucișoara (jud. Mureș).

Cele mai vechi instrumente existente astăzi în țară, care sunt funcționale sau recuperabile, datează din jurul anului 1700. Acestea aparțin unor constructori anonimi și sunt în majoritate pozitive: de exemplu, în Bisericile Romano-catolice din Bancu (jud. Harghita), Budila (jud. Brașov), Chidea (jud. Cluj), Tușnad (jud. Harghita), în Biserică Reformată din Dumbrava (jud. Cluj) și cea Evanghelică din Veselud (jud. Sibiu), Bisericile din Ciucani și Pustiana (jud. Bacău), Ploscușeni (jud. Vrancea), Oradea (jud. Bihor).

O adevărată comoară se află în Biserică Evanghelică din Rupea, opera unui meșter anonim din 1726. Prospectul baroc este de o rară frumusețe, iar instrumentul este cea mai veche orgă cu pedalier din țară. Mânerele registrelor sunt din fier forjat și au formă de cheie.

Poate cea mai veche substanță sonoră se află în orga din Bazna (jud. Sibiu), construită de Johannes Hahn în 1757, folosind tuburi mai vechi. Alte instrumente remarcabile din această perioadă, care sunt păstrate și care poartă în mod evident amprenta influenței exercitatice de orga sibiană asupra constructorilor transilvăneni, sunt orga de procesiune construită de Johannes Baumgarten în 1752 (în posesia Muzeului Național de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca) și orga Bisericii Evangelice din Dupuș (jud. Sibiu), construită în 1731 de Georg Wachsmann (cca 1685-1760).

Cei mai de seamă constructori de orgi din a două jumătate a secolului al XVIII-lea au fost, cu siguranță, Johannes Hahn (1712-1783), cu atelierul la Sibiu și Johannes Prause (cca 1750-1799), cu atelierul la Brașov. Ambii se remarcă prin calitatea și durabilitatea muncii lor, dar și prin numărul mare de orgi construite.

Majoritatea instrumentelor lui Hahn (minimum 40 de orgi) sunt pozitive cu octavă scurtă, concepute pentru necesitățile uzului liturgic. Cea mai mare orgă a sa se află la Biserică Evanghelică din Mediaș (1756, 2M+P, 24 registre, inițial cu octavă scurtă). Activitatea atelierului lui Hahn a fost continuată după moartea sa de fiul său, Johannes Hahn junior (6 opusuri).

Majoritatea orgilor Prause (minimum 26 de orgi) se află în zona Brașovului și sunt adesea amplasate în absida estică a bisericii, deasupra altarului, formând o unitate arhitectonică cu acesta. Perioada de creație a lui Prause marchează trecerea de la rococo la clasicism: după 1796, prospecțele vor avea aspect clasicist și se va renunța la octava scurtă.

Cel mai mare instrument al său se află la Biserica Evangelică din Bistrița (1794/1795, 2 manuale + pedalier, 27 de registre, modificat în 1860 de către Carl Hesse, și în 1900 de către Carl Einschenk).

La Timișoara, după 1719 se remarcă orgile provenite de la Viena. În Domul timișorean se construiește la 1754 o orgă de vienezul Johann Henke, iar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea familia austriacă Wälter întemeiază aici un atelier de orgi.

La începutul secolului al XIX-lea, Samuel Maetz (1760-1826) este cel mai important constructor de orgi. A fost ucenicul lui Hahn, iar după o călătorie de studii în Germania se întoarce în țară și se stabilește în 1791 la Bierțan. Aici construiește cea mai mare orgă a sa, care însă nu s-a păstrat, întrucât bolta bisericii s-a prăbușit în 1868. Orgile lui Maetz se asociază stilistic romanticismului timpurui. Lista opusurilor sale depășește peste 40 de instrumente. După moartea sa, activitatea atelierului este continuată de fiii săi, Friedrich Wilhelm și Wilhelm Samuel, până în 1844.

Andreas Eitel a fost colaboratorul lui Pause, s-a mutat însă de la Brașov la Cluj. Majoritatea instrumentelor sale, construite între anii 1813-1836, se află în împrejurimile Clujului.

Johann Thois a învățat meseria de constructor de orgi la Viena. Orgile sale sunt răspândite în vecinătatea Brașovului, printre altele a construit și un pozitiv posterior adăugat orgii Pause din Râșnov, orașul său natal.

Alți constructori care activează la începutul secolului al XIX-lea sunt Michael Kesstner la Cluj-Napoca, Thomas Boltres la Cristian (jud. Brașov), Johann Jacobus Augustin la Mediaș, Petrus Gottlieb Schneider la Brașov, Johann Binder la Sighișoara, împreună cu fiil săi Friedrich și Samuel. La Timișoara se află atelierele familiei Wälter, a fraților Joseph și a lui Gaaly Pál. La Radna activează Simon Sangl și Franz Lehner.

Un eveniment marcat pentru ambianța muzicală din Transilvania îl constituie construcția în 1839 a orgii Bisericii Negre din Brașov (jud. Brașov) de către Carl August Buchholz (1796-1884) din Berlin, personalitate marcantă în ceea ce privește dezvoltarea și consacrarea idealului sonor organicist în romanticismul timpurui german. Toate orgile Buchholz sunt construite în mod tradițional, având cutii de suflu cu culise, se remarcă prin calitate tehnică excepțională și intonație echilibrată. Orga brașoveană este cel mai mare instrument Buchholz păstrat în forma originală și a furnizat informații prețioase pentru proiectele de restaurare ale marilor orgi Buchholz din Stralsund și Barth (Germania).

Tradiția buchholziană a fost continuată în Transilvania prin discipolii săi Heinrich Maywald (1800-1853) și Carl Schneider (1817-1875), care au construit, de asemenea instrumente de o calitate tehnică și sonoră excepțională și au păstrat multe elemente de stil preluate de la mentorul lor (idealul sonor, cutia de suflu cu culise cuneiforme, elemente legate de aspectul exterior etc.). Cele mai mari instrumente ale acestora se află la Biserica Piaristă din Cluj-Napoca, Biserica Armeano-catolică din Gherla, precum și la Bisericile Evangelice din Seleuș (jud. Mureș), Laslea (jud. Sibiu) și Agnita (jud. Sibiu).

Un alt constructor important din a doua jumătate a secolului al XIX-lea este Carl Hesse (1808-1882) din Viena, care a construit peste 100 de orgi, preponderent în aria geografică a Imperiului habsburgic. Instrumentele sale sunt influențate de tradiția italiană, conțin principale moi și mixturi decompuse (se pot cupla separat rândurile de 2 2/3', 2', 1 1/3', 1' etc.). În țara noastră, cele mai mari orgi Hesse se află în bisericile evanghelice din Bierțan (jud. Sibiu) și Moșna (jud. Sibiu), aceasta din urmă fiind expusă în 1873 la expoziția mondială din Viena, cât și la Biserica Romano-catolică din Sibiu.

Wilhelm Hörbiger (1839-1890), originar din Viena, s-a stabilit cu atelierul la Sibiu. A efectuat mai multe reparații și transformări și a construit câteva instrumente proprii de calitate foarte bună. În general sunt orgi mici cu un manual, pedalier și cca 10 registre, cu tractură mecanică și cutie de suflu cu conuri. Idealul sonor romantic se regăsește în dispoziții bogate în registre de fond de 8'.

Foarte prolific a fost croatul István Kolonics (1824-1892), cu atelierul la Târgu-Secuiesc. A construit mai ales instrumente mici, iar

numărul opusurilor sale depășește cifra de 200. A fost foarte activ în Secuime, dar instrumentele sale se regăsesc în aproape toate regiunile țării, inclusiv la București sau în Moldova. Toate orgile sale sunt mecanice, cu cutie de suflu cu culise. Cele mai mari orgi Kolonics se află la Alba Iulia, Gheorgheni și Odorhei-Secuiesc, cea din urmă fiind păstrată în forma cea mai nealterată. Tipic pentru orgile Kolonics este pedalierul cu ambitus de numai o octavă (octava mare), dar adesea claviatura are două octave (octava superioară repetată).

În Banat, firma arădeană Dangl Antal & Fiul desfășoară o activitate remarcabilă între 1840 și 1909, fiind onorată cu construirea orgilor pentru Operă, Academia de Muzică și Biserica Sf. Matei din Budapesta. Firma Dangl construiește tracturi mecanice, cea mai mare orgă păstrată aflându-se la Tomnatic, jud. Timiș (1850, 2M + P, 18 registre).

Foarte important pentru peisajul organicistic autohton este faptul că există și o orgă Cavaillé-Coll în România, anume un pozitiv cu un manual, pedalier de 1 1/2 octave și șase registre. Aristide Cavaillé-Coll (1811-1899) este creatorul orgii romantice franceze, iar din atelierul său parizian provin instrumente deosebit de valoroase. Orga aflată la Biserica Romano-catolică din Galați este o donație a vornicului Alecsandri (tatăl scriitorului Vasile Alecsandri) din 1887.

Alți constructori activi la sfârșitul secolului XIX sunt Takács Ignác (eleveul lui Kolonics), cu atelierul la Târgu-Mureș, Nagy József (Brașov), Klink Sándor (Târgu-Secuiesc), Csíntalan Gyula (Cluj-Napoca), Kisszely István, Jónás István, Friedl Lipót, Országh Antal, Szeidl Ferenc (Oradea), Carl Einschenk (Brașov), Joseph Hromadka (Timișoara) etc.

Industrializarea ce și-a pus amprenta asupra întregii societăți spre sfârșitul secolului XIX nu a ocotit nici domeniul construcției de orgi. Au început să apară așa-numitele fabrici de orgi, care concurau cu mici ateliere, oferind mai multe registre la același preț.

Firma Rieger, înființată de Franz Rieger în 1844 s-a extins rapid după 1870 sub patronajul filor acestuia, devenind „Gebrüder Rieger k.u.k. Hof-Orgel-Fabrik” (Fabrica de orgă a curții imperiale) și construind numeroase orgi pe întreg teritoriul Imperiului Habsburgic și în afara acestuia. Pe teritoriul României se află peste 50 de instrumente Rieger, atât cu tractură mecanică și cutie de suflu cu conuri, cât și pneumatică și electropneumatică (după 1900). Reprezentativă, nu numai pentru firma constructoare, este orga de la Palatul Culturii din Târgu-Mureș, construită în 1913. Pe plăcuța de metal așezată sub claviatură este scris: „Rieger Ottó Budapest, opus 1800”. Instrumentul cu 3 manuale și pedalier, 63 de registre (cu tractură electropneumatică) este prima orgă construită într-o sală de concert de pe teritoriul României. Inițiativa construirii instrumentului aparține directorului Conservatorului din Târgu-Mureș, Albert Metz, sprijinit de legendarul primar al orașului dr. Bernády György. Dispoziția în stil romantic a fost concepută de organiștii Antalffy-Zsiross Dezső și Schmidauer Lajos din Budapesta. De remarcat orga lui Ottó Rieger de la Satu-Mare (1925).

József Angster (1834-1918) din Pécs (Ungaria) este autorul a peste 80 de instrumente ce se află azi pe teritoriul României. Între anii 1854-1866 a învățat meseria de constructor de orgi, călătorind și lucrând în Banat, Viena, Germania, Elveția și Paris. A lucrat patru ani în atelierul renomului Aristide Cavaillé-Coll, iar întors în patria sa, a înființat la Pécs o fabrică ce avea să construiască peste 1300 de orgi în Ungaria. De remarcat orgile Angster din Zalău (1943, Biserica Reformată), Cluj-Napoca (1911, Biserica Reformată), Baia-Mare (1944, Biserica Romano-catolică din centrul vechi).

Carl Leopold Wegenstein (1858-1937), originar din Viena, s-a stabilit în 1888 la Timișoara, după anii de ucenicie în atelierele Walcker și Cavaillé-Coll. Atelierul propriu, înființat în 1893, avea să devină o fabrică ce avea să construiască până la desființarea ei, în 1944, sute de orgi, care astăzi sunt răspândite pe întreg teritoriul României, dar și în Ungaria, Croația, Serbia, Cehia și Slovacia. Din 1926, firma se numește Wegenstein & Fiii, trei dintre fiii săi lucrând în firmă și continuând activitatea după decesul tatălui. Orgile Wegenstein au tractură pneumatică, cutii de suflu cu conuri, iar idealul sonor evoluează în timp de la romantic târziu până la neo-baroc.

E. F. Walcker & Cie. din Ludwigsburg (Germania), firma „părintelui spiritual” al orgii romantice germane, a construit câteva orgi interesante

și în România: 1912 la Biserica Luterană din București, 1913 la Biserica Evangelică din Cluj-Napoca și 1939 la Ateneul Român din București (3M+P, 54 de registre).

O îmbogățire deosebit de valoroasă pentru peisajul organicist autohton o constituie construcția de către firma Sauer din Frankfurt/Oder a orgii Bisericii Evangelice din Sibiu în 1915 (restaurată în 1997). Deși este regretabilă dispariția orgii Vest din 1671, din care a rămas doar prospectul, orga Sauer din 1915 este un instrument de primă calitate și reprezintă idealul sonor al romanticismului târziu german în forma sa cea mai pură și la dimensiuni cu adevărat opulente: 4 manuale (din care 3 expresive), pedalier și 83 de registre.

În vestul României, au activat Galli György și fiul Antal din Satu Mare, Blahunka Samuel din Satu Mare, Dukász Endre din Carei, Strosz István din Mérk (atunci comitatul Satu Mare).

La Oradea a activat Johannes Kremer între 1800 și 1835. Mijlocul și a doua parte a secolului XIX e dominat de Jónás István, mai târziu de Országh Antal, iar la începutul secolului XX de Szeidl Ferenc și alții.

În timpul primului război mondial un moment de tristă amintire este ordinul de rechiziționare a tuburilor din prospetele a sute de orgi din Transilvania, dat de Ministerul de Război de la Budapesta. Până astăzi o seamă de orgi transilvăneni au rămas fără tuburile de orgă din prospect. De asemenea, mișcarea cecilianistă recomandă orga doar ca instrument de acompaniament liturgic.

Unul dintre ultimii constructori de orgi importanți din spațiul geografic al Transilvaniei secolului XX, continuator al tradiției Angster în domeniul construcției de orgi și autor a peste 30 de instrumente noi, este orădeanul Szabó Gy. László (1908-1985). Orgile lui Szabó Gy. László, în majoritate cu tractură pneumatică, de dimensiuni mici și medii, cu câteva excepții, nu sunt instrumente de concert, dar slujesc fidel scopul nobil al *laudei Domnului* și peste veacuri vor sta ca mărturie vie despre continuitatea acestei nobile meserii, cu greutățile și limitele ei obiective și în timpurile cele mai întunecate ale sfârșitului de secol XX pe care generic îl numim comunism. Cel mai reprezentativ instrument construit de Szabó Gy. László în 1955 este orga cu 2 manuale și pedalier, cu 27 de registre, a Bisericii Reformate Olosig din Oradea.

Pentru patrimoniul organicist autohton, a doua jumătate a secolului XX poate fi descrisă ca o perioadă de conservare, în unele cazuri de degradare. Construcții de orgi noi sunt deosebit de rare, singura întreprindere mare din țară, Wegenstein C. Leopold și Fiii, încetând activitatea în 1944, iar prin închiderea granițelor în timpul regimului comunist, constructorii din străinătate sunt practic excluși. Ca instrument de concert secularizat a apărut orga de la Sala Radiodifuziunii din București (Rieger-Kloss/Cehoslovacia, 1960). Tot la București, la Biserica Italiană, s-a construit de Guido Pinchi din Foligno (Italia), în 1982, singura orgă de biserică de import din perioada regimului comunist.

Această lungă perioadă de hibernare a avut totuși și avantajul de a contribui la păstrarea substanței istorice: în timp ce în țările apusene orgile vechi au fost înlocuite, transformate sau restaurate și re-restaurate, uneori într-un mod care, ulterior, a fost considerat greșit, în România ele au rămas în mare măsură neatinse. Printre cei care au întreținut, reparat sau strămutat instrumente pot fi enumerați: Ottó Einschenk, Boda József, Mesnyi János, frații Molnár József și Csaba și alții. Restaurări și modificări de amploare sunt datorate activității sibianului Hermann Binder, începută în 1973: orgile Hahn din Mediaș, Sibiu, Vărd (jud. Sibiu), pozitivul anonim din Cisnădioara (jud. Sibiu), orga Bisericii Sf. Mihail din Cluj-Napoca etc.

Un alt fenomen, caracteristic sfârșitului de secol XX, îl constituie orgile „călătoare”. Multe instrumente din bisericile săsești rămase în urma emigrării masive fără comunitate, au fost vândute și strămutate (exemplu: la Academia de Muzică sau Bisericile *Calvaria* și *Sf. Mihail* din Cluj-Napoca, Biserica Evangelică din București etc.).

După 1990 apar în România și orgi importante sub formă de donații sau achiziții din străinătate (Germania, Olanda, Elveția etc.). Un caz remarcabil este o orgă mecanică cu 4 manuale, pedalier și 50 de registre (Kangasalan/Finlanda, 1966), mutată în 2006 la Biserica

Reformată din Oradea în cartierul Rogerius.

La cumpăna dintre secolele XX-XXI s-au înmulțit în mod îmbucurător constructorii de orgi din România, ei fiind foarte solicitați în toate regiunile țării pentru acordaje, reparații și restaurări. Printre reprezentanții tinerei generații se numără Zoltán Pap (Odorhei-Secuiesc) cu orga de la Facultatea de Muzică din Timișoara și alte remarcabile reparații la Arad, Odorhei-Secuiesc, Târgu-Mureș etc. și József Albert (Cluj-Napoca). La Hărman (jud. Brașov) funcționează o școală pentru constructorii de orgi sub îndrumarea elvețienilor Barbara Dutli și Ferdinand Stemmer. Aceștia au restaurat mai multe orgi din Țara Bârsei și au construit în 2007 noua orgă a Universității Naționale de Muzică din București.

Walter Kindl
Hermann Binder
Erich Türk
Molnár Tünde
Ștefan Enyedi

PARTEA VIZIBILĂ A ORGII. PROSPECTUL

Orga, supranumită și regina instrumentelor muzicale, este vizibilă în biserici sau în săli de concert doar parțial. Credincioșii catolici sau protestanți văd din nava bisericii doar prospectul, sau „fațada orgii”, care este așezat de cele mai multe ori în tribuna de vest a bisericii și mai rar în absida altarului. Locul în care se află orga, respectiv în spatele participanților la serviciul religios, a contribuit în mare măsură la diminuarea atenției acordate aspectului estetic sau artistic. Prospectul devine operă de artă abia în perioada Renașterii, amplificarea și dezvoltarea sa primind valențe monumentale în perioada Barocului și Rococoului, fiind ornamentat cu exuberanță cu elemente de arhitectură și decorative, sculptură și panouri policromate și aurite. Aspectul său primește o eleganță aparte prin simplitate în epoca clasicismului sau a stilurilor istorice (neogotic, eclectic, secession). Amplasate în marea lor majoritate în partea de vest a catedralelor sau a marilor biserici parohiale, în bisericile comunităților rurale, sau în capelele nobiliare sau ale mănăstirilor, enumerăm mai jos, simbolice, câteva din sutele de orgi istorice din România aflate în următoarele biserici monument istoric: Biserica Neagră din Brașov, Biserica Evangelică din Sibiu, Biserica Mănăstirii din Sighișoara, Biserica Romano-catolică Sf. Mihail și Biserica Reformată (str. Kogălniceanu) din Cluj-Napoca, Catedrala Romano-catolică Sf. Iosif din București, Catedrala Romano-catolică din Alba Iulia, Biserica Reformată din Aiud, Biserica Evangelică din Bistrița, Biserica Evangelică din Mediaș, Catedrala Romano-catolică din Oradea, Domul din Timișoara, Mănăstirea Franciscană din Radna (jud. Arad), Catedrala Romano-catolică din Satu-Mare.

În unele biserici evanghelice, nu multe la număr, întâlnim o asociere între altar și prospectul orgii, cele două piese de mobilier liturgic formând o unitate și din punct de vedere stilistic. Primele alăturări ale celor două piese de mobilier s-au făcut probabil în secolul al XVIII-lea.

În bisericile săsești evanghelice de la Beia (jud. Brașov), Meșendorf (jud. Brașov), Fișer (jud. Brașov), la mai vechile altare poliptice aflate în absida de răsărit, datând din secolul al XV-lea, sau de la începutul secolului al XVI-lea, ridicate înainte de reforma religioasă, s-a atașat orga, care a fost instalată pe o tribună din spatele altarului. Ulterior, această alăturare s-a transformat într-o construcție unitară, ambele piese fiind decorate în același stil.

Întâlnim în bisericile săsești evanghelice din Feldioara (jud. Brașov), Mercheașa (jud. Brașov), Homorod (jud. Brașov), Hetiur (jud. Brașov)

asemenea construcții de lemn policromat în stil baroc, care au o dublă utilitate, altar și orgă. Acest tip de orgă ce formează o unitate cu altarul, fiind amplasat în absida răsăriteană, a fost construit în numeroase localități din Țara Bârsei de către atelierul lui Johannes Prause din Brașov, care evoluează stilistic de la rococo la clasicism, după 1796.

Sunt de asemenea amplasate orgi în absida estică, dar fără a fi asociate cu altare, în bisericile calvne maghiare, dintre numeroasele exemple le menționăm pe cele din Turda (jud. Cluj), Suceag (jud. Cluj), Mugeni (jud. Harghita), Rugănești (jud. Harghita), Sfântu Gheorghe (jud. Covasna).

Prospectul se distinge, de cele mai multe ori, prin monumentalitate și elementele arhitectonice, iar împreună cu decorul sculptat ne sugerează epoca construirii sau a restaurării orgii. Vechile orgi erau prea puțin decorate, fiind simple, aşa cum le vedem reprezentate în pictura murală, ce datează din secolul al XV-lea de la Biserica Reformată din Porumbenii Mari (jud. Harghita) sau în una din scenele sacre ale altarului poliptic de la Biserica Evangelică din Târnava (jud. Sibiu), altar păstrat în prezent în colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Reprezentarea orgii nu lipsește nici din pictura de miniatură a *Codexului* din 1367 de la Alba Iulia, care în interiorul unei inițiale prezintă un personaj cântând la o orgă portativă. Sculptura în piatră a lunetei portalului fostei Biserici Evangelice din Petriș (jud. Bistrița-Năsăud) este o compoziție având în centru pe Fecioara cu Pruncul în brațe, înconjurată de îngeri muzicieni, cel din stânga cântând la o orgă portativă.

Prospectele bogat decorate sunt apariții relativ târzii din epoca Renașterii sau de cele mai multe ori din perioada barocă. Unul din cele mai vechi prospecțe păstrate se află în marea biserică evanghelică din Sibiu; este vorba de monumentală orgă edificată la 1672 de constructorul Johannes Vest (cca 1630-1694), originar din Banska Bistrica (Slovacia). La realizarea prospectului, o adeverătă operă de artă devenită un simbol, au colaborat pictorii Paul Demosch și Jeremias Stranovius, precum și sculptorul Sigismund Moess, cunoscuți pentru arta lor în domeniul altarelor și a mobilierului liturgic. Dacă de-a lungul timpului orga sibiană a suferit unele modificări, reparații și amplificări (1827, 1852 reparații făcute de frații Maetz; 1859 – reparație de Carl Schneider din Brașov, iar în anii 1914-1915 o nouă orgă construită de firma Sauer din Frankfurt/Oder), datorită bogăției decorative prospectul a fost mereu păstrat, frumusețea sa fiind salvatoare.

Prospectul orgii sibiene, aflat în tribuna de vest a navei centrale, este compus din trei scrinuri pentru tuburi, cel central supraînălțat și încoronat cu simbolul ochi al divinității, înconjurat de raze; pe cele două scrinuri laterale se află îngeri suflând în trâmbițe, iar cu o mână țin câte un scut cu stema Universității Săsești. Între scrinurile mari se află câte trei scrinuri mici pentru tubulatura scurtă, deasupra căror se află în nișă din stânga un înger cu tobe, iar în cea din dreapta un înger cu un fluer. În partea superioară toate scrinurile, atât cele mari, cât și cele mici, au draperii sculptate în lemn, decorate cu vrejuri și volute, iar pe aripile laterale decorate cu volute policromate și capete de îngeri apar în nișe, la stânga Regele David cu harpa, iar la dreapta Regele Solomon (?) cu o goarnă. O bandă decorativă, ce ascunde probabil între vrejurile și volutele complicate numele autorilor și anul 1672, al finalizării prospectului, desparte întreaga suprastructură de partea inferioară, unde se află consola orgii. De o parte și de alta a consolei, doi ostași veterani în haine de paradă, unul cu o tobă, iar al doilea cu un cimpoi, susțin arhitrava, deasupra căreia se află amintita inscripție. Spectaculoasa imagine a prospectului orgii sibiene, dar și instrumentul muzical în sine, s-au bucurat în timp de o extraordinară faimă, fiind cel mai amplu instrument transilvan până la construirea orgii Buchholz de la Biserica Neagră, în 1839. Prospectul orgii sibiene a devenit un model de referință.

O superbă replică, de dimensiuni ceva mai reduse, se află în Biserica mănăstirii din Sighișoara, orgă ce păstrează doar prospectul ridicat de Johannes Vest la 1680. Compus asemănător, cu numeroase detalii ce ne amintesc monumentală orgă de la Sibiu, presupunem că Johannes Vest a colaborat și aici cu sculptorul Sigismund Moess.

Prospectul se compune din șapte scrinuri, cel central supraînălțat (a) și flancat de căte două scrinuri de aceeași înălțime (b), la dreapta și la stânga, care au între ele căte un scrin mai scund (c). Schema aranjamentului este următoarea : b-c-b-a-b-c-b.

Draperiile sculptate cu motive decorative de vrejuri și volute din partea superioară a scrinurilor fac parte din același repertoriu decorativ cu cele de la Sibiu și atestă o paternitate comună.

Deasupra cornișei, pe scrinurile laterale se află statui de îngeri cu aripile desfăcute, suflând în trâmbițe, ținând căte un scut cu însemnele heraldice ale Sighișoarei și ale Universității Săsești. Statui de îngeri cu trâmbițe de dimensiuni reduse sunt așezate și deasupra scrinurilor mai scunde. Aripile traforate ale orgii sunt decorate cu vrejuri și volute, între care apar, sculptați în relief înalt, îngeri cu instrumente muzicale; unul cântă la vioară, iar celălalt la violă. La fel ca la Sibiu, prospectul este datat într-o inscripție ale cărei litere înlăturătoare formează o bandă decorativă, ce se încheie cu anul 1680.

Din ultimul sfert al veacului al XVII-lea, atelierul lui Johannes Vest va produce o serie de orgi cu prospecțe de dimensiuni reduse, dintre care amintim pe cea din 1693 de la Biserica Reformată din Păucișoara (jud. Mureș) sau pe cea de la Biserica Reformată din Dumbrava (jud. Cluj).

La începutul secolului al XVIII-lea, dotarea bisericilor catolice sau protestante din Transilvania cu orgi se datorează adesea unor modești meșteri constructori, care realizează prospecțe într-un stil baroc provincial. Orga Bisericii parohiale evanghelice din Cisnădioara (jud. Sibiu), datând din anul 1724, are unele ecouri decorative și de compunere a prospectului ce provin din secolul anterior. La Rupea, se conservă în Biserica Evangelică un remarcabil prospect, opera unui meșter anonim din 1726. Amplasat într-o tribună în colțul nord-estic al navei bisericii, prospectul este împodobit cu sculptură traforată și policromată.

Deosebit de împodobit este prospectul orgii din Dupuș (jud. Sibiu), datând din anul 1731, construit de Georg Wachsmann pentru Biserica Evangelică din Bierțan (jud. Sibiu), reședința episcopilor lutherani a sașilor din Transilvania și transferat aici în anul 1795. Compoziția și întreg repertoriul decorativ, cu draperiile traforate, capetele de îngeri sau abundența de volute și vrejuri, inscripția înlăturată deasupra soclului, ne evocă modelul de la marea biserică evanghelică sibiană.

La mijlocul secolului al XVIII-lea se remarcă prin calitate și prin bogată activitate atelierul din Sibiu al lui Johannes Hahn (1712-1783), născut la Levoca în Slovacia. După lucrările realizate în Slovacia, în 1744 finalizează orga de la Cincu (jud. Sibiu), stabilindu-se apoi la Sibiu.

Una dintre cele mai timpurii orgi realizate de Hahn în Transilvania este vechea orgă din Biserica Romano-catolică *Sf. Mihail* din Cluj-Napoca, construită în anul 1753. În cadrul unor ample lucrări de reconstrucție din anii 1990 și 1993, sub conducerea lui Hermann Binder, orga clujeană din 1753 a fost cuplată cu un alt instrument, din același an 1753, datorat tot lui Johannes Hahn, ce provine din Biserica Evangelică din Idicu (jud. Mureș). Prospectivele cu fonduri marmorate, în culori calde, ocruri și roșu, sau reci, albastru și verde malachit, având suprapuse traforuri aurite, volute și vrejuri, la care se adaugă mascheroane sau capete de îngeri, rezaliturile scrinurilor, elementele de arhitectură, cornișele și soclurile ce au un traseu sinuos, colonetele contorsionate sau coronamentele diademă, toate la un loc creează împreună cu muzica emanată de tuburile orgii, într-o atmosferă plină de pioșenie de sub austerele bolți gotice, spectacolul fastuos al epocii baroce.

Dintre lucrările lui Hahn, un loc important îl ocupă orga Bisericii Evangelice din Mediaș, finalizată în 1756, restaurată în 1983 de Hermann Binder, care a descoperit documentul ce îl atestă paternitatea.

Amplul prospect al orgii din Mediaș, de o monumentalitate și exuberanță barocă, se compune din două scrinuri mari, încoronate cu statui de îngeri cu trâmbițe și scuturi heraldice, între care pe două registre sunt așezate scrinurile mici, așezate în trepte coborâtoare dinspre exterior până la axa de simetrie a compoziției. Zona centrală

dintre cele două scrinuri mari este încoronată de un amplu mânunchi de raze solare aurite, ce radiază din triunghiul cu Ochiul Domnului, simbol al divinității supreme, ce veghează lumea.

Cromatică este verde malachit pentru fondul marmorat, peste care sunt aplicate traforuri aurii, vegetale sau geometrice, iar draperiile învolburate, roșii cărămizii, tivite cu aur, subliniază eleganța întregului ansamblu.

La Bazna (jud. Sibiu), în Biserica Evanghelică, Johannes Hahn a refăcut în 1757 o mai veche orgă, conservând o parte din vechile tuburi. Detaliile decorative ale prospectului, draperiile, motivul solar, vrejurile vegetale în ghirlande, precum și compoziția generală, pe care le vom regăsi și la alte orgi semnate de atelierul său, are analogii certe și imediate cronologice cu orga din Mediaș.

De o mare varietate a compoziției, fiecare prospect findind un unicat, stilul lui Johannes Hahn este recognoscibil atât la orgile confirmate documentar ca aparținând atelierului, cât și la cele care i-au fost atribuite. Dintre orgile sale numeroase menționăm pentru valoarea artistică, adevărate opere de artă, următoarele perspective:

- prospectul orgii din 1762 de la Biserica Evanghelică din Marpod (jud. Sibiu);

- Biserica Reformată din Str. Kogălniceanu din Cluj-Napoca mai păstrează prospectul construit în anii 1765-1766, ce poartă semnările lui Johannes Hahn și ale lui Johannes Weiss, pictor cibinensis;

- prospectul din 1768-1770 de la Vărd (jud. Sibiu), aflat în prezent la biserica *Sf. Mihail* din Cluj-Napoca;

- Biserica Evanghelică din Slimnic (jud. Sibiu) are prospectul orgii din 1773, aripile laterale au în decorul de volute și vrejuri, două medaloane pictate cu portretele împărătesei Maria Terezia și al împăratului Iosif al II-lea;

- din 1775 datează prospectul orgii din Cristian (jud. Sibiu), care tipologic se asemănă cu cel de la Slimnic;

- prospectul orgii construite în 1778 la Biserica Evanghelică din Chirpăr (jud. Sibiu);

- prospectul orgii din Alțâna (jud. Sibiu), cca 1780.

În Banatul secolului al XVIII-lea, devenit provincie a Imperiului Habsburgic, biserică catolică în plină ofensivă și ascensiune, cu sprijinul casei imperiale, edifică lăcașuri de cult pentru noii coloniști sau pentru populația catolică autohtonă. La Timișoara se desfășoară ample lucrări de modernizare și dezvoltare urbanistică, se construiește practic un nou oraș, capitală a noii provincii supusă direct casei imperiale. În 1736 începe construcția noii catedrale, Domul din Timișoara, care va fi împodobit cu numeroase opere de artă aduse din capitala imperiului.

Domul timișorean va fi dotat în anul 1762 cu o orgă realizată de vienezul Johann Henke, „unul din cei mai de seamă constructori de orgi din Austria secolului al XVIII-lea”, instrument ce a fost înlocuit în anul 1907 cu actuala orgă construită de Leopold Wegenstein. Monumentalul prospect, a căruia imagine s-a păstrat într-o fotografie de la începutul secolului trecut, era compus din numeroase scrinuri, cele de pe laterale, supraînălțate și împodobite cu statui de îngeri cu instrumente muzicale, iar pe laterale cu sfinti în mărime naturală. Prospectul orgii timișorene era o remarcabilă operă de artă în stilul barocului vienez.

Prezența orgii în Banat este atestată documentar mult mai timpuriu, respectiv la 14 mai 1719, când apare prima mențiune a unui instrument adus de la Viena, pusă în funcție la biserica călugărilor iezuiți din Timișoara. În 1748 este amintită și orga *Conventului Minorit* din Lugoj, iar Biserica *Sf. Iosif* din Timișoara era dotată cu orgă la 1761. În ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, în Banat apar primii constructori de orgi autohtoni.

În Transilvania, ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea sunt dominate de activitatea lui Johannes Prause și de atelierul său din Brașov, care se remarcă prin calitatea, durabilitatea și numărul mare al realizărilor. Originar din Silezia, Prause se stabilește la Brașov, unde va activa cu precădere în Țara Bârsei și în Secuime. Va colabora cu tâmplarul sighișorean Johann Folbarth la realizarea prospectelor. Stilul prospectelor înălțate de atelierul lui Johannes

Prause din Brașov descinde la începutul activității sale din traditionalul baroc, după cum observăm în amplele prospecțe de la Codlea (jud. Brașov) în 1783, la Ghimbav (jud. Brașov) și Saschiz (jud. Mureș) în 1786, sau la Brașov în 1790, la biserică din cartierul Bartolomeu. Elementele ale rococoului se resimt la Richiș (jud. Sibiu) în 1788 și Hororod (jud. Brașov) în 1793.

Instrumentul cel mai amplu construit de Johannes Prause, cu un prospect pe măsură, este orga Bisericii Evanghelice din Bistrița, anii 1794-1795. Compoziția piramidală a prospectului, impresionantă prin monumentalitate, chiar dacă mai păstrează numeroase elemente tradiționale de factură baroc și rococo, resimte noul suflu al clasicismului prin compoziția mai echilibrată și elementele decorative specifice. Din seria de prospecțe clasice, elaborate în atelierul Prause din Brașov, le menționăm pe cele de la Hărman (jud. Brașov) și Feldioara (jud. Brașov), care sunt aproape identice și datează din același an 1799, prospectul orgii asociate cu altarul de la Biserica Evanghelică din Cața (jud. Brașov) și cel de la Biserica Evanghelică din Prejmer (jud. Brașov), realizate în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea.

În ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea își începe activitatea un remarcabil constructor de orgi, Samuel Joseph Maetz (1760-1826), fost ucenic al lui Johannes Hahn, stabilit din anul 1791 la Bierțan, care va activa și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Cea mai mare dintre orgile sale a fost construită în anul 1791, chiar în localitatea în care s-a stabilit, dar din păcate această orgă a fost distrusă în 1868, când s-a prăbușit bolta bisericii. Activitatea atelierului său va fi continuată și după moartea sa de către fiii săi, Friedrich Maetz și Wilhelm Maetz.

Din punct de vedere sonor, orgile construite de Samuel Maetz se asociază romantismului timpuriu, în schimb prospecțele aparțin stilistic clasicismului prin eleganță și simplitatea compunerii, utilizând mereu simetria. Primele prospecțe, datând din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, dar și cele din primul deceniu al secolului următor, păstrează în ornamentală elemente decorative ce sunt ecouri ale barocului.

Toate prospecțele construite de Samuel Maetz în această perioadă se compun din trei scrinuri, cel central supraînălțat, având cornișele unduite, specifice barocului. În această categorie se înscriu prospecțele orgilor de la Șeica Mică (jud. Sibiu) din 1790, Daia (jud. Sibiu) din 1792, Târnava (jud. Sibiu) din 1796, sau de la Agârbiciu (jud. Sibiu) în 1798, dar și la orgile din primii ani ai secolului al XIX-lea, dintre care amintim pe cele din 1801 de la Moardăș (jud. Sibiu), sau cea de la Copșa Mare (jud. Sibiu) din același an.

Încă în primul deceniu al secolului al XIX-lea, prospecțele realizate de atelierul Maetz din Bierțan încep să primească noi forme, dispoziția și amplasarea principalelor elemente ce compun prospectul îndepărtându-se stilistic de baroc.

În 1802, la Biserica Evanghelică din Zagăr (jud. Mureș) prospectul construit de Samuel Maetz în tribuna de vest și așezat în consolă deasupra navei, se compune din două corpi unite printr-un arc pe sub care se vede o fereastră. Fiecare corp are câte două scrinuri pentru tuburi, cele laterale supraînălțate. Scrinurile, ca și balustrada, sunt marmorate în verde malachit și sunt împodobite cu vrejuri traorate și aurite. Un prospect cu un aranjament similar, aproape identic, datând din 1806, se află în Biserica Unitariană din Cluj-Napoca. În același an 1802, la Biserica Evanghelică din Stejeriș (jud. Sibiu) prospectul clasicist al orgii are forma unei fațete de templu antic, în care coloanele susțin o arhitravă, urmată de cornișe, peste care se află un fronton triunghiular. Compoziția de tip clasicist se va impune în timp, un exemplu semnificativ din anul 1807 fiind prospectul orgii din Biserica Evanghelică din Nocrich (jud. Sibiu), satul natal a lui Samuel Brukenthal, unde interiorul lăcașului de cult este dotat cu mobilier în stil clasicist. Prospectul se compune din patru coloane ce susțin o arhitravă, atică și cornișe, decorate cu urne specifice stilului. O compoziție asemănătoare întâlnim în 1808 și la Hosman (jud. Sibiu) sau peste câțiva ani, în 1815, la Cașolt (jud. Sibiu).

Constructorul de orgi Andreas Eitel din Brașov a construit orgi în

prima jumătate a secolului XIX în Tara Bârsei sau în ținutul Clujului, prospectele fiind realizate cu elemente stilistice clasiciste, uneori cu unele elemente decorative baroce. Dintre prospectele realizate de acest constructor, le amintim pe cele din Biserica Evanghelică din Cața (jud. Brașov), Biserica Reformată din Turda (jud. Cluj), Biserica Unitariană din Merești (jud. Harghita), Bisericile Reformate din Cojocna (jud. Cluj) și Turea (jud. Cluj).

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Banat activează în domeniul construcției de orgi familia Wälter, originară din Austria, stabilită la Timișoara în 1780. Prospectele orgilor datorate atelierului familiei Wälter sunt caracterizate prin simplitate și eleganță, având o arhitectură cu elemente specifice clasicismului, coloane, pilaștri, cornișe și frontoane triunghiulare, o cromatică redusă la două sau trei culori, subliniată de elemente decorative aurite. Din seria de orgi datorată acestor constructori bănățeni menționăm prospectul orgilor din Bisericile Romano-catolice din Jimbolia (1805-1807), Orțisoara (1806), Lovrin (1811), Cărpiniș (1817), Bulgăruș (1819). Pentru peisajul organic transilvan, construcția orgii de la Biserica Neagră din Brașov în 1839 de către celebrul constructor berlinez Carl August Buchholz (1796-1884) a constituit un remarcabil eveniment, prin faptul că orga brașoveană este cea mai mare orgă mecanică dintre instrumentele muzicale transilvane, o realizare tehnică excepțională, fiind în prezent cel mai mare instrument buchholzian din Europa conservat în forma originală. Momentul este important și din punctul de vedere al aspectului exterior al orgilor, respectiv al prospectului.

Prospectul orgii Buchholz din Biserica Neagră este de o ampleare puțin obișnuită, prin dimensiunile sale, fiind format din trei scrinuri cu frontoane triunghiulare, încoronate de fleuroane, cel central supraînalțat, având în partea inferioară integrate două scrinuri gemene cu arcuri gotice. Cele trei scrinuri mari, flancate de șase fiale gotice încoronate cu coifuri conice, sunt aşezate în consolă, față de partea inferioară a orgii, decorată cu patrulobi și arcade, specifice stilului neogotic.

Monumentalul prospect brașovean în stil neogotic va deveni un model, urmat de o serie de orgi construite în biserici mai puțin celebre.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vienezul Carl Hesse (1808-1882), care a construit peste 100 de orgi, este prezent în Transilvania cu un număr de opt orgi în perioada 1860-1874. Primele orgi construite de Carl Hesse (1860 - Biserica Romano-catolică din Sibiu; 1861 - Biserica Evanghelică din Lechința, jud. Bistrița-Năsăud; 1862 - Biserica Evanghelică din Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud; 1863 - Biserica Ursulinelor din Sibiu; 1864 - Biserica Romano-catolică din Periam-Haulik, jud. Timiș), au prospectele în stil clasicist, fiind decorate cu colonete adosate sau pilaștri canelași, uneori încoronate de frontoane triunghiulare.

La Bisericile Evanghelice din Călnic (jud. Alba) în 1867, la Biertan (jud. Sibiu) în 1869, la Moșna (jud. Sibiu) în 1874, prospectele orgilor sunt în stil neogotic, având scrinuri cu arcade gotice, fiale și fleuroane tipice stilului.

Prospective în stil neogotic întâlnim de asemenea la orgile construite de Carl Schneider, ca cel din 1850 de la Agnita (jud. Sibiu) sau la numeroasele orgi construite de atelierul din Târgu-Secuiesc a lui István Kolonics (1824-1892). Din cele peste 200 de instrumente realizate de atelierul Kolonics, pe care le găsim chiar și în Moldova sau la București, menționăm câteva exemple de perspective aparținând stilului neogotic: orga Bisericii Reformate din Sărășeni (jud. Mureș) din 1873; orga Bisericii Romano-catolice *Sf. Petru* din Cluj-Napoca din 1874; orga Bisericii Reformate din Huedin din 1874; orga Catedralei Romano-catolice din Alba Iulia, având un prospect amplu și bogat decorat cu detalii de arhitectură, construită în 1877; orga Bisericii Reformate din București din 1880; orga Bisericii Romano-catolice din Gheorghieni (jud. Harghita) din 1884. Un prospect neogotic are și orga din Biserica Romano-catolică din Comloșu Mare (jud. Timiș) construit în 1879 de Johann Dangl din Arad.

În ultimele decenii ale secolului XIX în domeniul construcției de orgi se resimte tot mai puternic fenomenul industrializării. O serie de ateliere devin mici fabrici, care produc în serie, activitate ce a dus la

o răspândire fără precedent a orgilor.

Prospectele din această perioadă primesc o înfățișare eclectică, stil care împrumută elemente ale arhitecturii medievale (romanic sau gotic) sau moderne (renaștere, baroc, clasicism). Între marii producători de orgi de la sfârșitul veacului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului XX care construiesc asemenea prospecte, se remarcă firma Frații Rieger din Jägerndorf, Leopold Wegenstein din Timișoara, József Angster din Pecs (Ungaria), Carl Einschenk din Brașov, Takács Ignác din Târgu-Mureș.

Fără a nominaliza autorii, amintim doar câteva din prospectele orgilor mai importante, ce se înscriu stilistic acestei epoci: orga Bisericii Reformate din Sfântu Gheorghe (jud. Covasna) din 1894, orga Bisericii Evanghelice din Petrești (jud. Alba) din 1895, orga Bisericii Reformate din Dej din 1905, orga Domului din Timișoara din 1907, orga Mănăstirii Franciscane din Radna, orga Palatului Culturii din Târgu-Mureș din anul 1913, orga Catedralei Romano-catolice din Satu-Mare din 1925, orga Catedralei Romano-catolice *Sf. Iosif* din București din 1939 și orga Ateneului Român din același an. Observăm că în această perioadă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului următor, prospectele orgilor câștigă în dimensiuni și performanțe tehnice, dar nu și în valoarea artistică sau de unicat.

A doua jumătate a secolului al XX-lea este o etapă în care se acordă o atenție sporită vechilor orgi istorice, este o epocă în care sunt salvate valoroase instrumente, unele fiind transferate din locul inițial în noi locații, spații religioase (indiferent de confesiune) sau spații laice (săli de concerte).

Constatăm cu bucurie că în spațiul românesc se păstrează un patrimoniu organic exceptionál, de o valoare inestimabilă. Marele număr de orgi păstrate cu precădere în Transilvania și Banat, dar și în Muntenia, Oltenia și Moldova, reprezintă un extraordinar tezaur cultural artistic, ce conservă valori de o mare însemnatate pentru evoluția muzicală românească și deopotrivă pentru cea europeană.

Marius Porumb

ARTA ORGANISTICĂ DIN ROMÂNIA

Orga, aşa cum o cunoaştem astăzi, este un instrument care pe parcursul istoriei a suferit multe transformări. Predecesorii orgii apar mai întâi la greci. Forma actuală a orgii se definitivăză în Europa abia la sfârşitul Evului Mediu.

Romanii au preluat orga de la greci şi au răspândit-o în toate provinciile imperiului.

Cele mai vechi informaţii despre activitatea muzicală pe actualul teritoriu românesc le avem de la mijlocul secolului al XI-lea. În cronica *Legenda Sancti Gerardi Episcopi* se menţionează existenţa unei şcoli pe lângă mănăstirea de la Cenad (Urbis Morisena), mănăstire ce anterior fusese de rit grecesc. La această şcoală a activat la mijlocul veacului al XI-lea maestrul de muzică Walther.

Reprezentativ pentru începuturile muzicii gregoriene pe teritoriul României este imnul *Te Deum Laudamus*, atribuit lui Niceta din Remesiana, care se află copiat în *Psaltirea*, datând din secolul al XIV-lea, manuscris păstrat în arhivele Bisericii Negre din Braşov. O însemnare pe un manuscris de la Biblioteca Academiei Române (ms. 5231), care notează: „se cântă Jubilate”, indică posibilitatea ca la Hărălău, în anul 1384 să se fi cântat cântece gregoriene.

Numele organiștilor Wolfgang Graffinger, Johannes Teutonicus, Thomasius Greb sunt reprezentative pentru perioada anterioară anilor 1500, iar localităţi ca Bistriţa, Feldioara şi Sighişoara se prezintă ca centre de cultură şi artă, unde muzica de orgă se cântă în bisericile acelor timpuri.

Locul în care muzica de orgă se dezvoltă în adevărata ei valoare sunt orașele Sibiu şi Braşov. *In Acta Scriptores Rerum Hungaricorum* este amintit, în anul 1425, Magister Nicolaus, venit din Moldova, care a concurat pentru postul de cantor la Braşov. Într-o scrisoare pe care Valentinus Kraus, primarul oraşului, o trimite prietenului său Conrad Celtes din Viena, se vorbeşte despre noua orgă construită la Braşov, cu precizarea că organistul a învățat cu renumitul Joseph Grünpeck.

Nicolaus Olahus (1493-1568), o personalitate a vieţii culturale din Transilvania secolului al XVI-lea, este unul dintre primii umanişti de origine română. Fiul al Varvarei şi al lui Ștefan Olahus, nepot al lui Iancu de Hunedoara, Nicolaus Olahus înfăinthează řcoala umanistă de la Tyrnavia din Slovacia, unde muzica a avut un rol important, iar cântecul gregorian făcea parte dintre materiile obligatorii.

Un renumit lautenist care la 15 august 1545 a ținut un concert de orgă la Braşov, fiind retribuit cu suma de 100 de florini de aur, este braşoveanul Hieronymus Ostermayer.

Cu toate restricţiile reformei, principalele Bethlen (1613-1629) va angaja la Aiud un organist. Figura muzicală cea mai proeminentă pentru această perioadă este Valentinus Greff Bakfark.

În Transilvania secolului al XVII-lea personalităţile cele mai importante ale artei muzicale organistice sunt: Ioan Căianu, Gabriel Reilich şi Daniel Croner.

Născut în satul Leghia (jud. Cluj), Ioan Căianu (1629-1698) este personalitatea cea mai interesantă şi mai concludentă privind modul de integrare a muzicianului transilvăean în ambianţa muzicală apuseană din secolul XVII. Ioan Căianu este important pentru faptul că el notează în renumitul său *Codex* nu numai lucrări ale compozitorilor din acele timpuri, ci şi dansurile şi cântecele poporului de rând. Astfel, găsim notate dansuri româneşti, maghiare şi germane. Ioan Căianu a fost un muzician complex, iar eforturile sale în ceea ce priveşte muzica de orgă sunt regăsite în faptul că, pe propria lui cheltuială şi cu mâna lui, a refăcut orga mănăstirii de la Șumuleu, după o invazie a tătarilor în anul 1661.

Gabriel Reilich a activat, în anul 1665, în oraşul Bistriţa, care încă în acea vreme reprezenta un centru muzical, iar apoi la Sibiu. Lucrarea sa *Vesperae braevissimae* este păstrată la Arhivele Statului din Sibiu (cota J.J.-674). Prin muzica sa, Gabriel Reilich caută să promoveze stilul organicistic ca principiu de acompaniament.

Daniel Croner, născut în anul 1656 la Braşov, a studiat la Wrocław (Breslau) şi Wittenberg. La terminarea studiilor publică culegeri de

tabulaturi pentru orgă. Partea întâi a culegerii, datată 1675, a fost publicată la Braşov spre folosinţă organiştilor de la Biserica Neagră. Titlul primei culegeri este *Tabulatura, Fugarum, Praeludiorum, Canzonatum, Toccatarum et Phantasirum, Comparata Daniele Cronero, Coronense Transilvano, Ano: 1680, Die 30, Janu, Wratislava*. A doua culegere este o copie după un volum de lucrări pentru orgă, alcătuit de Johann Heinrich Kittel (1652-1682), organist din Dresda. În cea de a treia culegere nu se mai specifică autorul, ci doar numele compozitorilor ale căror lucrări au fost copiate. Volumele lui Daniel Croner prezintă piese din cadrul formelor specifice anterioare lui Johann Sebastian Bach: *preludii, fantezii, toccate*. Un loc aparte îl au piesele în care melodiile de coral sunt prezentate ca lucrări de factură solistică.

În ceea ce priveşte arta organistică, unul din cele mai interesante centre muzicale în perioada Renaşterii este la Alba Iulia. Sigismund Báthori (1581-1597), principe al Transilvaniei, era mare admirator al muzicii. În timpul acestui principe, şcolit în marile centre renascentiste din Italia, cu legături temeinice în domeniul artelor muzicale de la Venetia şi din Toscana, Alba Iulia devine un important centru artistic renascentist. Sunt aduşi muzicieni care primesc case şi terenuri, iar o stradă este numită „Strada muzicanţilor”. Balurile şi veselia alternează cu sobrietatea liturghilor religioase, a dezbaterilor savante, a înflinţării unei şcoli, după modelul venețian.

Prieten apropiat cu marele duce Ferdinand I de Toscana, o cunoaşte pe frumoasa şi inteligentă principesa Leonora Ursina Sforza. Pentru a cucerii inima domniţei, Sigismund Báthori doreşte ca Alba Iulia să devină o copie a modelului toscan. Acest demers nu este prea uşor, ținând cont că Leonora Ursina este urmăşă, în ale muzicii, a marelui maestru Giovanni Battista Mosto. Din această poveste de dragoste se va naşte un frumos volum intitulat *Il Transilvano*, dedicat artei muzicale renascentiste, cu un înalt grad formativ pedagogic, pentru a studia cântatul la instrumentele cu taste: orga şi clavecinul. Sigismund Báthori consideră că personalitatea lui Girolamo Diruta ar fi cea mai potrivită pentru a alcătui un asemenea volum. István Józsika, numit în anul 1591 ca ambasador şi agent muzical în Italia, are ca principală sarcină convingerea prin diferite mijloace a muzicianului Girolamo Diruta, să alcătuiască volumul muzical dorit de principala Sigismund pentru Tânără Leonora Ursina Sforza.

În prefata volumului *Il Transilvano* pe care Girolamo Diruta îl intitulează „*A L'autore dell'opera al prudente tettore*”, după ce se face un elogiu al artelor antice greceşti, a filosofiei şi medicinii, dar mai ales elogiu artelor poetice ale lui Virgilio şi Petrarca, este prezentată arta muzicală ca o încununare a tuturor acestora. Mai presus de toate, instrumentul muzical cel mai nobil pentru a reda „*musica Divina*” este orga, folosită alături de lăută, chitară, liră, harpsicord şi cembalo, pentru „*Lauda Domnului*”. Orga este prin excelenţă chemată, dintre toate instrumentele muzicale „*Tutto maggiormente è de gli altri più Eccellente è più nobile, quanto meglio rappresenta la voce humana, aperondañi in effo il fiuto è la mano*” (Diruta, Girolamo, *Il Transilvano*, pp. 8-9, Editura Forni, Bologna).

Acest instrument, orga, poate modela spiritul, poate da pacea şi mai ales poate reda măreţia şi gloria lui Dumnezeu. „*Aşa cum orga sună sub mâna maestrului Merulo, nici măcar cele mai frumoase cuvinte şi mai alese, nu pot lăuda atât de bine pe Dumnezeu*” (Diruta, Girolamo, *Il Transilvano*, p. 10, Editura Forni, Bologna).

De-a lungul anilor lucrarea *Il Transilvano* s-a bucurat de un succes imens. Astfel, după prima ediţie din 1593, în care este editat doar primul volum al ciclului *Il Transilvano*, acesta mai apare în trei ediţii în anii 1597, 1612 şi 1625. Partea a doua a fost editată în 1622. După aceste ediţii au apărut zeci de alte ediţii, *Il Transilvano* fiind găsit la ora actuală în aproape toate bibliotecile importante din Europa.

O perioadă interesantă în ceea ce priveşte muzica de orgă în jurul anilor 1750-1800, este legată de activitatea lui Michael Haydn, precum şi de o serie de documente muzicale aflate în arhivele orădene. Majoritatea documentelor muzicale, cu referinţă la activitatea muzicală orădeană dinainte anii 1750-1800 se găsesc la Arhivele Naţionale din Oradea. Documentele (dosarul 4017 fila 151) atestă cu certitudine

prezența lui Michael Haydn, începând cu anul 1761. Alături de el, dar nu concomitent, la conducerea orchestrei au activat și Karl von Dittersdorf și Wenceslav Pichl, doi muzicieni cu renume în viața muzicală a celor timpuri.

Un alt document aflat la Arhivele Naționale din Oradea (dosarul 4017 fila 178), având aceleași caracteristici grafice, este datat 1767, și conține o listă de retribuire a muzicienilor, care atestă faptul că în acel an Michael Haydn nu mai activa la Oradea. Prezența lui Michael Haydn la Oradea se sfârșește în 1762, când, datorită faptului că episcopului Ádám Patachich îi moare mama se decretăză doi ani de doliu. În acești ani activitatea orchestrei este întreruptă, iar Michael Haydn nu-și mai găsește motivația de a mai rămâne la Oradea. Locul lui este preluat, în 1765, de Karl Ditters von Dittersdorf. Pe documentul datat 1767 apare numele muzicianului ceh Wenceslav Pichl.

În afara acestor documente, la Arhivele Naționale din Oradea s-a mai semnalat, în urma unor cercetări întreprinse în perioada 1977-1989, prezența unor documente muzicale și în alte fonduri: Fondul Episcopiei Romano-catolice; Fondul Diecezana - acte economice; Fondul Capitul Episcopiei Romano-catolice Oradea - acte politico-juridice; Fondul Spitalul Ordinului Mizericordienilor; Fondul Ordinului Capucinilor; Colecția de Documente. Dosarul 16 conține o Cărțicică (de orgă) de la Oradea. Documentul conține 23 de file din care pe a 13-a filă este notat (cu creionul), „*instructions clavicordi et... Johanne Krausz die 10 februar 1766... vera 19 aprilis.*”

O seamă de documente care relatează despre construcția unor orgi, precum și aspecte ale vieții muzicale în care este implicată orga se găsesc în arhivele bisericilor din Brașov, Sibiu, Oradea, Satu-Mare, Timișoara, Cluj-Napoca, Baia-Mare, Odorhei-Secuiesc, Târgu-Mureș, Alba Iulia etc. De remarcat, de asemenea, documentele de la Biblioteca Batthyanaeum din Alba Iulia, Arhivele Naționale din Bistrița, Sibiu, Brașov, Oradea etc.

La Satu-Mare, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, activează Josef Nitsch și Jenő Haller. Josef Nitsch a ajuns la Satu-Mare în 1859, unde a fost dirijorul corului Catedralei Romano-catolice până la moartea lui în 1906. Era prieten cu Franz Xaver Witt, inițiatorul „Cecilianismului”. Împreună cu preotul sătmărean Jenő Haller devine promotorul acestei mișcări în Ungaria. În 1871 participă intens la înființarea Societății Ceciliene din Satu-Mare. Compozițiile sale constau din *Preludii, Graduale, Offertorii, Cântece religioase*. Franz Liszt a vrut să-l ia ca profesor de orgă la Academia de Muzică din Budapest, dar Nitsch a rămas fidel orașului Satu-Mare. Pentru merite deosebite, în 1904 a fost decorat cu Crucea de Aur. Haller Jenő a fost dirijor și organist. Pe lângă activitatea concertistică a scris mai multe lucrări teoretice de muzică religioasă. A fost unul dintre susținătorii Mișcării Ceciliene din Imperiul Austro-Ungar. A fost ales în anul 1898 ca secretar al Societății Ceciliene. A proiectat orga Rieger din Catedrala Romano-catolică din Satu-Mare.

Scoala organistică de după anii 1900 se conturează în jurul a două centre muzicale: Brașov și Sibiu. Personalitatea cea mai importantă ca organist, pedagog, dirijor și muzicolog pentru această perioadă este Victor Bickerich din Brașov. Născut la 23 februarie 1895 într-o familie de germani din Lissa (Polonia), Victor Bickerich va deveni una din personalitățile cele mai active din viața muzicală a României interbelice. Venit la Brașov, Bickerich va fi profesor de muzică la gimnaziul *Honterus*, dirijor al Corului bisericesc de copii (elevi) *Honterus* și organist. Mai târziu va deveni și dirijor al *Kronstädter Männergesangvereins* și va întemeia *Corul Bach*. La început a introdus aşa-numitele *Geistliche Abendmusiken* (seri muzicale), iar mai târziu concerte de la ora 5, care au rămas până în ziua de azi. Aceste concerte erau frecventate de mulți străini, mai ales în lunile de vară. Bickerich renunță la concediu în favoarea organizării acestor concerte. Din păcate, programul concertelor și numele interpretului era notat cu cretă pe o mică tablă, doar în ziua concertului. Din această cauză au rămas foarte puține concerte notate pe afișe. Printre elevii lui Bickerich se află nume sonore ale artei muzicale europene, organiștii Alexander Dietrich, Klaus Fograscher, Adolf H. Gärtner, Elfriede Gärtnér, Horst Gehann, Reinhard Görtl, Werner Hannak, Klaus Knall,

Radu Lupu, Wolfgang Meschendorfer, Michael Rădulescu, Jörg Roth, Hans Eckart Schlandt, Cornelia Schreiber, Hans Peter Türk.

Bickerich a fost printre primii organiști care au scris despre orgile cu valoare istorică din Transilvania. Pentru acestea a luptat să convingă în primul rând comunitățile bisericești, de valoarea și importanța acestor instrumente muzicale. Într-un articol apărut în revista *Muzica*, nr. 12/7, București, 1962, cu titlul *Muzica de orgă în țara noastră*, face pentru prima dată un rezumat coerent al artei organistice și al construcției de orgi din România.

Din anul 1922 și până în anul 1962, alături de Victor Bickerich, la Brașov, mai activează Walter Schlandt și Klaus Fograscher (elev al lui Bickerich). Activitatea celor doi muzicieni se desfășoară cu precădere la Conservatorul *Astra* cât și la Gimnaziul german *Honterus*, unde în Aulă există o orgă. În această sală s-au desfășurat multe concerte de muzică de cameră și au avut loc conferințe cu un bogat conținut muzical.

Walter Schlandt și-a făcut studiile muzicale la Leipzig. Între anii 1958 și 1973 Klaus Fograscher este organist secund la Biserica Neagră. Odată cu retragerea lui Bickerich, în anul 1962, Walter Schlandt devine organist titular al Bisericii Negre din Brașov. Titularii orgii din Biserica Neagră din Brașov rămân până astăzi din familia Schlandt, prin Hans Eckart Schlandt (un organist reprezentativ pentru anii de după 1965 și până în prezent) și Steffen Schlandt. Aici, de 55 de ani se organizează în lunile de vară, conform tradiției, concerte de orgă pentru turiști.

La Sibiu, activitatea organiștilor începe în secolul al XVI-lea. Primul organist angajat pe funcția de „*Stadtkantor und organist*”, este Hermann Bönische (născut la 26.11.1821 în orașul Endorf - Germania, decedat la 12.12.1879 la Sibiu). Din anul 1881 și până în anul 1918 organistul Bisericii Evangelice C.A. din Sibiu a fost Leopold Bella. De activitatea acestuia se leagă perioada când a fost instalată fabuloasa orgă romantică Sauer, în anul 1914.

Urmașul lui Leopold Bella este renumitul organist Franz Xaver Dressler. Prin personalitatea lui, acesta va monopoliza viața organistică și muzicală a Bisericii Evangelice din Sibiu și nu numai, într-un sens pozitiv, până în anul 1978. Activitatea pedagogică a maestrului Dressler nu s-a limitat doar la dimensiunea de cantor și organist. Din anul 1955 și până în 1976 este numit ca docent pentru muzica religioasă în cadrul Facultății Teologice Evangelice din Brașov-Cluj. Format la școala lui Straube și preluând toate marile elemente ale romanticismului post-regerian, Franz Xaver Dressler (activitate 1922-1975), alături de Viktor Bickerich (activitate 1922-1962), sunt cei mai importanți profesori organiști din România.

Dintr-o listă primită din partea doamnei Dressler Margherite, (*Scrisoare către Felician Roșca*, manuscris, 12.02.1987) rezultă că prin mâna maestrului au trecut peste 30 de elevi, unii organiști, ca: Kurt Mild, Erich Bergel, Kurt Wittmayer, Helmut Plattner, Walter Kentsch, Dieter Acker, Heinz Acker, Horst Gehann, Andreas Porfetye, Carl Egon, Hans Kellner, Josef Gerstenengst, Ludwig (Zoltán) Kruse, Friedrich Schässburger, Erich Gagesch, Anselm Honigberger, Anneliese Barthmes, Anton Schlezak, Christel Schlezak-Dressler, Peter Szaunig, Holomboe Meta May, Ferenczi Günter, Paul Klein, Gertrud Probst, Hans Rill, Felician Roșca, Gerhild Klein-Miess, Horst Fröhlich, Gorvin H. G. König, Franz Weingärtner, Valentin Radu, Liviu Comes, Harald Melas, Dorina Moga, Karin Schuster, Brigitte Kasper, Walter Kindl, Wolf von Aichelburg.

La Oradea, unde exista din secolul XVIII o foarte bună tradiție muzicală și o orgă de dimensiuni concertante, viața muzicală organistică se concentrează în jurul Catedralei Romano-catolice. După anul 1886, organist și capelmaistru al Catedralei Romano-catolice din Oradea este Kersch Ferencz. Din 1897, capelmaistru al Catedralei Romano-catolice din Oradea este Beleznay Antal. El a funcționat aici până în anul 1915. Din compozitiile lui, în biblioteca Corului Catedralei se află o serie de lucrări pentru cor, orgă și orchestră ca: *Alleluja, Ascendit, Ave Maria, Missa în mi minor, Psalmi et vesperas, Tantum Ergo, Exultate orbis, Lauda Jerusalem, Psalm, Salutis Humanus, Stabat Mater, Veni Creator, Vesperas*. Din 1916 capelmaistru al Catedralei Romano-catolice orădene este Resch Mihály. El nu a ocupat funcția

de organist, această funcție aparținându-i lui New-Oral István, un talent deosebit, care a ocupat acest post până în anul 1935. După acesta, organist al Catedralei Romano-catolice din Oradea a fost Dr. Szalay Elemér. Acesta era profesor de armonie și compozitie la Școala de Muzică din Oradea, unde a ocupat funcția de director. După moartea lui Szalay Elemér, organist și capelmaistru al Catedralei Romano-catolice din Oradea este Krüger Jenő. Acesta era deseori înlocuit de organiști mai tineri, dar era singurul organist titular retribuit.

De activitatea muzicală și mai ales de arta concertistică de la Târgu-Mureș și mai apoi la Cluj-Napoca se leagă personalitatea lui Zsizsmann Rezső. Din anul 1913, atras de noua orgă Rieger (op. 1800) de la Târgu-Mureș, vine în acest oraș din Transilvania unde, aşa cum scrie muzicologul László Ferenc, „Viața i-a fost o tragedie ardeleană – și pe deasupra nici nu era de pe aici: a venit de departe la noi ca să fie erou și martir...” (László, Ferenc, Zenei ügyelet, Editura Kriterion, București, 1976, p. 45).

La Târgu-Mureș exista o școală de muzică orășenească, înființată în anul 1908. La această școală Zsizsmann Rezső a predat pian, armonie, cânt coral, compozitie. În anul 1923 înființează, la această școală, o orchestră simfonică și un ansamblu de oratoriu. Printre elevii eminenți ai lui Zsizsmann Rezső se numără Constantin Silvestri și Alexandru Demetriadi.

Urmașul lui Rezső Zsizsmann la consola orgii din Palatul Culturii din Târgu-Mureș este Kozma Mátyás. În anul 1952 obține diploma de licență, iar datorită rezultatelor foarte bune este invitat ca preparator la conservatorul clujean. Atracția orgii de concert de la Târgu-Mureș este însă mult mai mare decât perspectiva rămânerii la Cluj, și astfel, după nici un an, Kozma Mátyás devine solist al Filarmonicii din Târgu-Mureș. Între anii 1960 și 1970, activitatea componistică și concertistică a lui Kozma Mátyás este deosebit de prodigioasă. În anii care au urmat, una din preocupările importante ale lui Kozma Mátyás a fost efectuarea unei reparări capitale la orga de concert a Palatului Culturii din Târgu-Mureș. Cu toate piedicile și greutățile materiale reușește să efectueze această reparare cu succesorul legal al firmei Rieger din Budapesta, Fabrica de orgi *Fővárosi Művészeti Kézmuves Vállalat*. Orga a fost complet renovată, fiind construită o nouă consolă, registrele au fost reintocate, iar sistemul de transmisie a fost îmbunătățit. Concertul de inaugurare a fost susținut de Kozma Mátyás, în data de 31 octombrie 1980. Una din preocupările principale ale lui Kozma Mátyás ca și organist a fost prezentarea lucrărilor pentru orgă ale compozitorilor români contemporani. Astfel de lucrări au fost prezentate din creația lui: Terényi Ede, Hencz József, Andreas Porfetye.

La Cluj-Napoca, în afara lui Zsizsmann Rezső, care poate fi considerat ca cea mai importantă personalitate în arta organistică clujeană din perioada interbelică, au mai activat și alți organiști: Ruszitska György, Rezik Károly, Szabó Géza, Kurt Mild, Benedek Kálmán. Kurt Mild s-a născut în localitatea Nocrich de lângă Sibiu. În anii copilariei primește lecții de pian de la mama sa. Urmează studiile la Gimnaziul *Brukenthal* din Sibiu, iar după absolvirea acestuia, fiind considerat un adevărat talent muzical, pleacă să studieze muzica la Leipzig. Aici, între anii 1933-1936 îl are ca profesor de orgă pe renumitul pedagog Karl Straube. De asemenea, studiază cu profesorii C.A. Martienssen și Kurt Thomas. În anul 1936 studiază la Berlin cu profesorul Heitmann, unde își susține examenul de capacitate ca organist concertist. Din anul 1940 revine la Sibiu unde este angajat ca director al societății *Musik Verein-Hermania*. Aici activează până în anul 1942. În același an are marea sănă să încheie un contract cu editura discografică *Deutsche Kurzwellen Sender*, în vederea realizării pe renumita orgă Arp Schnitger, din Capela Eosander, a integralei lucrărilor pentru orgă de Johann Sebastian Bach. Din păcate, datorită războiului, acest proiect ambițios nu s-a mai realizat, iar Kurt Mild se reîntoarce la Sibiu. Între anii 1940-1947 activează la Sibiu ca profesor la diferite școli, concerteză la orgă și inițiază, în ambianța Muzeului *Brukenthal*, concerte de muzică de cameră, cu precădere muzică preclasică. În acești ani susține la București concerte camerale, alături de muzicieni ca Vasile Jianu, Nicolae Rădulescu, Ștefan Ruha, Mihai

Constantinescu, Emilia Petrescu și alții.

Timișoara avea deja în anul 1757 o orgă impozantă, cu două manuale și pedalier, construită de Johann Henke. Această orgă era instalată în Domul din Timișoara. Un rol important îl au școlile bisericesti de muzică, una din aceste școli existând deja din 1848, sub denumirea de *Școala de cânt*, care funcționa în cartierul Fabrik din Timișoara, iar ca mentor era organistul învățător Josef Mathieu. Din anul 1845 și până în anul 1857 organist la Domul din Timișoara a fost Franz Limmer. Urmașul lui Limmer ca Domregenschori, ceea ce implica și responsabilitatea pentru funcția de organist, este Moritz Pfeiffer. Între anii 1862 și 1871, Domregenschori este Wilhelm Speer. O altă personalitate muzicală, care a activat și ca organist este Rudolf Kárrász (1846-1912). Acesta a activat timp de 40 de ani ca organist, pianist, dirijor de cor, compozitor și pedagog. A compus lucrări corale și lieduri în limba română. În anul 1873 înființează o școală de muzică unde se predă și specialitatea orgă. Între anii 1894 și 1906, capelmaistru la Domul din Timișoara este Martin Novaček. Asemenea predecesorilor lui, a fost dirijor, pianist, violonist și organist. Cu Dezideriu Jarossy, care a fost succesorul lui Martin Novaček și a activat pe postul de capelmaistru al Domului din Timișoara, se deschide o nouă etapă în arta organistică din Banat. El este primul organist concertist care a susținut peste 100 de concerte de orgă, în diferite orașe, cu un program avangardist.

Urmașul lui Jarossy este Dezideriu Braun, care se remarcă prin monografia *Bánsághi Rapzódia*, o amplă lucrare cu caracter istoric, în care sunt redate, cu mult talent, evenimentele și viața muzicală din Timișoara, la trecerea din secolul XIX spre secolul XX.

Din seria organiștilor care au activat la Timișoara, în anii care au urmat, mai fac parte Adalbert H. Tolnay (cu un concert aniversar la împlinirea a 250 de ani de la nașterea lui Bach), Maria Cireșan, Paul Wittman senior, Paul Wittman junior, Johann Kuhn (care a obținut premiul Liszt la un concurs de orgă de la Budapesta și a cărui moarte timpurie a pus capăt unei cariere deosebit de promițătoare).

Cel mai important organist care s-a născut în Banat în perioada interbelică este Josef Gerstenengst. Fiul al Banatului, născut la Ciacova în anul 1920, este atras din copilarie de lumea minunată a muzicii. Din 1939 urmează Facultatea de Teologie din Timișoara. Aici este remarcat de organistul Domului din acea vreme, Emerich Vormittag, de la care ia primele lecții de orgă. În anii 1948-1949 colaborează cu Radu Aldulescu. Concomitent, susține recitaluri de orgă. În anul 1940 debutează la București în cadrul unui concert susținut la Catedrala *Sf. Iosif*. Până în anul 1955 susține zeci de concerte. Colaborează cu Radu Aldulescu și cu flautistul Vasile Jianu, două mari personalități muzicale bucureștene. În acești ani îl cunoaște pe Franz Xaver Dressler, care îl va îndruma ca profesor. La București, în cadrul unui Requiem în memoria lui Theodor Rogalski (la 5 ani de la moarte), interpretează *Requiemul Gregorian*. În acești ani colaborează cu mari personalități muzicale din București ca: Emilia Petrescu, Valentin Gheorghiu, Vladimir Orlov. După organistul Stadelmann de la Biserica Lutherană din București, care a activat între anii 1930-1940, Josef Gerstenengst devine unul din marii organiști ai Bucureștiului. Din anul 1959 este angajat organist permanent la Catedrala *Sf. Iosif* din București. Acum este remarcat de marele dirijor Mircea Cristescu, alături de care susține concerte cu Orchestra Cinematografiei și la Ateneul Român, unde interpretează concertele lui Haendel. Anii care au urmat se înscriu în etapa de afirmare a Școlii moderne de orgă din România. Pentru Josef Gerstenengst sunt anii unor mari turnee în Germania, Cehoslovacia, Franța (unde concertează la Catedrala *Notre-Dame* din Paris), Rusia. Peste tot este elogiat și apreciat de critica de specialitate. În acești ani contribuie și la afirmarea școlii organistice moderne. Alături de Helmut Plattner și Horst Gehann, va colabora în cadrul concertelor susținute la Ateneul Român sau în sala Radiodifuziunii dar mai cu seamă în Catedrala *Sf. Iosif* din București, al cărui organist a rămas până în ultima zi de viață.

După anul 1953, în cadrul Conservatorului de muzică *Ciprian Porumbescu* a luat ființă o clasă de orgă, sub îndrumarea Tânărului organist Helmut Plattner. Recitalurile lui Helmut Plattner din anii 1954

și 1972 constituie acte culturale de referință în domeniul muzicii de orgă (cu numeroase prime audiții din muzica contemporană și clasică). La concursul de orgă de la Praga obține locul II (1958). În afara Bucureștiului susține frecvent concerte de orgă, în orașele din Ardeal, dar mai ales în străinătate, culegând recenzii elogioase. După emigrarea în Germania (1972) continuă șirul turneelor prin toată Europa.

Ca proaspăt absolvent al clasei de pian a profesoarelor Florica Musicescu și Silvia Ţerbescu, pentru Helmut Plattner înființarea clasei de orgă a însemnat o mare doză de curaj și responsabilitate. Primii absolvenți ai clasei de orgă sunt Hans Eckart Schlandt și Lidia Sumnevici. Alături de aceștia se remarcă E. Wondraschek, Rose Wagner, Dan Victor, Adina Pasăre. Programa analitică a celor ani cuprinde majoritatea disciplinelor teoretice și practice care se predau și astăzi.

În acești ani, un loc privilegiat în familia organiștilor îl are un alt talentat organist, Horst Gehann, elev al maeștrilor Franz Xaver Dressler și Victor Bickerich. Pasionat cercetător, Horst Gehann este printre primii organiști care publică materiale, deosebit de bine documentate, cu privire la valoroasele orgi istorice din Transilvania. A fost un neobosit promotor al creației compozitorilor transilvăneni, practic prezențați până acum doar în concerte sporadice. Realizarea primului disc Electrecord intitulat *Muzică de orgă de compozitori transilvăneni din sec. XVI-XVIII*, atrage pentru prima dată atenția muzicologilor din țară, și mai ales din străinătate asupra acestui repertoriu valoros. Horst Gehann se remarcă nu numai ca organist. Activitatea lui dirijoră și mai ales creațiile sale muzicale pentru cor, arii și lieduri, lucrări pentru orgă au fost bine primeite de către public și critica de specialitate. Din păcate activitatea lui muzicală, cu vădită tentă religioasă, nu a fost pe placul autorităților comuniste din România anilor '70, fapt ce l-a determinat să plece în Germania.

Între anii 1945 și 1950 a funcționat, sporadic, o clasă de orgă la Conservatorul din Cluj-Napoca. Prin activitatea organistului Szabó Géza, elev al lui Günter Romics din Leipzig, ia ființă o clasă de orgă în cadrul Conservatorului maghiar. După anul 1950, odată cu venirea lui Kurt Mild, la Cluj-Napoca ia ființă o clasă de orgă, frecventată mai ales de studenții de la specializările de muzicologie și pedagogie muzicală.

Această efervescentă organistică a fost de scurtă durată. Publicul meloman, dar nu numai el, profitând de concerte de orgă dă năvală în biserici pentru a simți comuniunea cu muzica creștină. Majoritatea concertelor de orgă, indiferent de calitatea interpretului, sunt luate cu asalt. Bisericiile sunt neîncăpătoare, dar și ura atelor este la fel de necrăuoare. Înceț, activitatea organistică este redusă la tăcere. Plecarea lui Helmut Plattner, a lui Horst Gehann și Kurt Mild, urmată la puțini ani de plecarea maeștrului Franz Xaver Dressler în Germania, marchează dureros anii 1978-1985. O excepție este Brașovul unde continuă concertele estivale în Biserica Neagră.

Din anul 1973 destinele clasei de orgă de la Conservatorul *Ciprian Porumbescu* sunt preluate de Lidia Sumnevici. Anii de asistență alături de Helmut Plattner au constituit baza principiilor promovate la orele de curs de către Lidia Sumnevici.

Între anii 1974-1980 au absolvit următorii studenți: Florin Chiriacescu (1974), Laurențiu Marinescu (1975), Részeg Agoston Maria (1976), Felician Roșca (1977), Franz Metz, Ursula Copony Philippi (1978), Radu Valentin (1979), Oana Alexandrescu (1980). După această dată, pentru specializarea orgă nu au fost acordate locuri decât ca specializare secundară, la pedagogie muzicală. Dintre absolvenții de conservator de după 1980 se remarcă Molnár Tünde. Cu toată această activitate neobosită atât a studenților cât și a mentorului lor, Lidia Sumnevici, forurile decizionale consideră clasa de orgă ca neproductivă, fapt pentru care se ia hotărârea de restrângere a activității ei.

La Alba Iulia, în anii 1985-1988 se organizează festivalul „Tineretea Capodoperelor” unde, alături de mari maeștri precum Dan Grigore, Martha Kessler, corul Madrigal dirijat de maeștrul Marin Constantin, orga lui Felician Roșca acompaniază pe flautistul Gavril Costea,

violoncelistul Marin Cazacu, maestrul viorii Ștefan Ruha; Iosif Sava, Dumitru Avakian, Smaranda Oțeanu, Edgar Elian susțin din răsputeri acest festival. Frigul, mizeria, dar mai ales suspiciunea aduc la tăcere, pentru un timp, muzica de orgă.

Compozitorii care se remarcă începând cu anii 1960 cu lucrări pentru orgă sunt Tudor Ciortea, Achim Stoia, Alfred Mendelsohn, Zeno Vancea, Mátyás Kozma, Sigismund Toduță, Wilhelm Berger, Gheorghe Firca, Eduard Terényi, Hans Peter Türk, Liana Alexandra Moraru, Șerban Nichifor, Irina Odăgescu și alții.

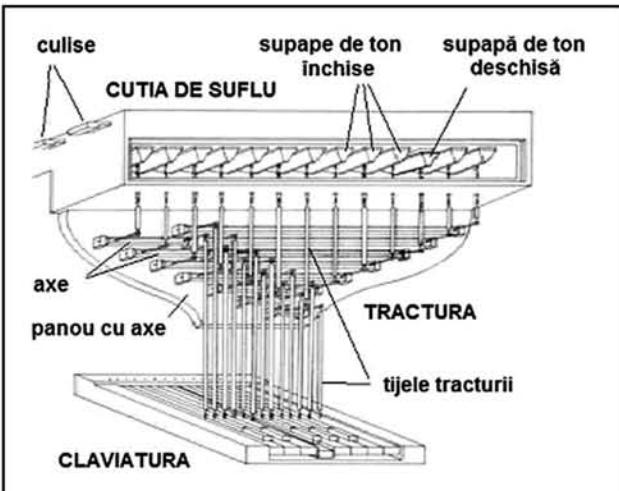
După anul 1990, odată cu reînființarea Conservatoarelor de muzică la Timișoara și Brașov, cu revigorarea activității de la Conservatoarele din București și Cluj-Napoca, sunt reînființate clasele de orgă. Primii absolvenți de după anul 1990 sunt Maria Abrudan la Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca și Balog Eva la Facultatea de Muzică de la Universitatea de Vest din Timișoara. Profesorii care activează acum sunt: Hans Eckart Schlandt la Brașov, Lidia Sumnevici la București, Felician Roșca la Timișoara, Ursula Philippi, Maria Abrudan, Erich Türk la Cluj-Napoca. Entuziasmul și mai ales dorința de afirmare a noilor profesori sunt răspălită de rezultate deosebite atât la Cluj-Napoca, cât și la Timișoara. În anul 1993 se organizează la Timișoara primul concurs de orgă din România.

La Timișoara, Sibiu, Cluj-Napoca, Târgu-Mureș, Brașov, Miercurea-Ciuc, Sighișoara, București reînvie festivalurile de muzică de orgă și muzică medievală. Prin programele de finanțare muzica de orgă este promovată în cadrul festivalurilor de muzică contemporană în importante țări europene. Conservatoarele din Cluj-Napoca și Timișoara sunt dotate cu orgi pentru susținerea cursurilor și a concertelor. Apar o serie de cărți, CD-uri (cu valoroase premii internaționale) și partituri de referință din domeniul muzicii de orgă realizate de organiști sau muzicologi cu doctorate: Franz Metz, Felician Roșca, Tünde Molnár, Ursula Philippi, Maria Abrudan, Marcel Costea, Ștefan Enyedi, Erich Türk, Walter Kindl, Steffen Schlandt. În anul 2007, la Universitatea Națională de Muzică din București este construită o orgă de referință în sala George Enescu.

Felician Roșca
Molnár Tünde
Steffen Schlandt

FUNCȚIONAREA ORGII

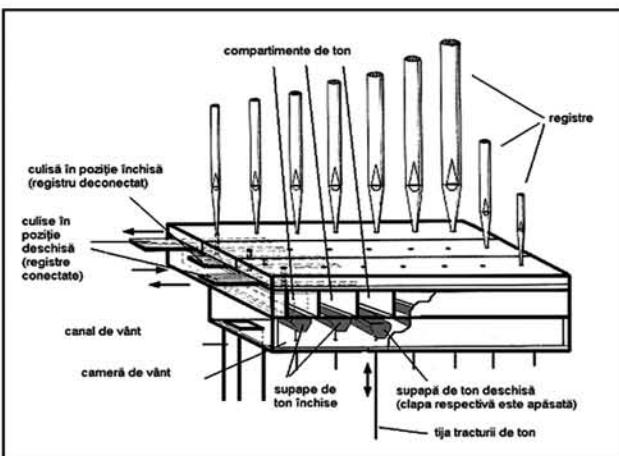
Cuvântul „orgă” provine din limba greacă (*organon*) și înseamnă unealtă, instrument. Părțile componente ale orgii sunt: tuburile, organele de suflu și mecanismul de acționare. Prințipul de funcționare este următorul: în tuburile orgii (la număr de la câteva sute până la zeci de mii) se suflă aer, obținându-se astfel sunete de înălțime, intensitate și timbru diferite, în funcție de lungimea, grosimea, forma sau materialul tubului. Aerul comprimat necesar (numit în acest context „vânt”) provine dintr-un burduf ce este alimentat cu aer prin intermediul foalelor acționate de calcant sau a unui ventilator electric. Pentru ca aerul să nu intre concomitent în toate tuburile, accesul aerului la tuburi este întrerupt de supape. Mecanismul de acționare (numit „tractură”) face legătura dintre clape și supape. Tuburile sunt aşezate pe așa-numitele cutii de suflu, în rânduri paralele. Tuburile dintr-un rând au aceeași formă și același timbru și diferă doar ca mărime (înălțime și diametru). Un asemenea rând de tuburi se numește registru, fiecare registru având de regulă căte un tub pentru fiecare clapă. Pentru ca tuburile tuturor registrilor să nu sună întotdeauna concomitent, registrele se pot conecta și deconecta separat prin mâneră sau butoane de la consolă. Sonoritatea diferitelor registre nu se deosebește doar din punct de vedere al intensității și timbrului, dar și din punct de vedere al înălțimii: există registre de 8 picioare (8') (tubul Do măsoară 8 picioare= 8x30 cm), registre de 4' sau 2' (Do măsoară 4 respectiv 2 picioare, ceea ce înseamnă că toate sunetele sună cu una, respectiv două octave mai sus), chiar și de 1'(Do=do2) sau, dimpotrivă, de 16'(Do=1Do) sau 32'(Do=2Do).

Fig. 1. Tractura mecanică

Tractura este sistemul care transmite comenziile organistului de la consolă la cutile de suflu. Se deosebește tractura de ton și tractura registrelor. Tractura de ton transmite mișcarea clapei în scopul acționării supapei corespunzătoare sunetului respectiv, iar prin intermediul tracturii registrelor se cupleză, respectiv se decouplează un registru.

În cazul tracturii mecanice (vezi fig. 1), aceasta constă într-un sistem de pârghii, vincluri, axe și brațe ce transmit mișcarea pe cale mecanică (există și tractură pneumatică sau electrică). Fiecare clapă este astfel legată de o supapă, care, în poziție deschisă, permite accesul aerului comprimat în așa-numitul compartiment de ton al cutiei de suflu. Deasupra acestui compartiment sunt așezate toate tuburile ce corespund acelei clape.

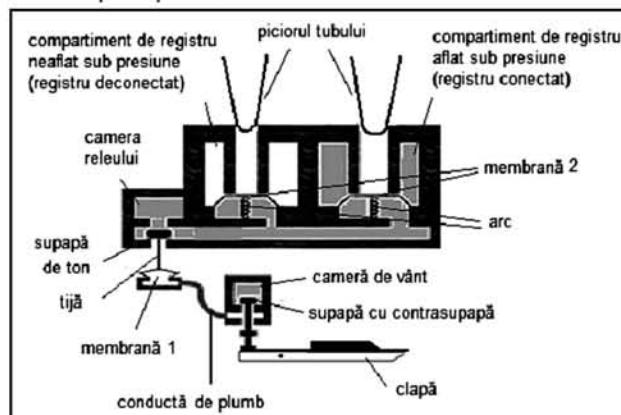

Fig. 2. Cutie de suflu cu culise

În acest caz există trei tuburi/clapă. Pentru a nu fi necesar să se cânte mereu în *tutti* (toate registrele împreună), sub fiecare rând de tuburi se află o scândură mobilă cu orificii (culisa), care conectează și deconectează acel rând de tuburi (acel registru) de la vântul ce se află în compartimentul de ton al cutiei de suflu. Astfel, partea superioară a cutiei de suflu este construită în 3 straturi, iar în stratul din mijloc, sub fiecare rând de tuburi există câte o culisă găurită în același fel ca și celelalte două straturi. Dacă orificile celor trei straturi se suprapun, vântul are acces la tub și registru sună. Dacă culisa este deplasată în așa fel încât orificile să nu se suprapună, vântul nu poate pătrunde la tub și registru respectiv nu sună.

Tractura pneumatică a apărut din necesitatea de a micșora rezistența clapelor la apăsare, aceasta crescând în cazul unei orgi mecanice proporțional cu mărimea instrumentului, respectiv cu lungimea sistemului de pârghii care transmite mișcarea. Pe de altă parte, tractura

pneumatică este mai puțin costisitoare decât cea mecanică. În consolă, deasupra claviaturilor, se află o cutie de suflu cu căte o supapă și o contrasupapă pentru fiecare clapă, de unde căte o conductă de plumb (pentru fiecare clapă) pornește către cutia de suflu cu tuburi (vezi fig. 3). Mișcarea clapei se transmite cu ajutorul aerului comprimat (vântului), care, ajuns la cutia de suflu cu tuburi, acționează supapa prin intermediul unui relee pneumatic. Cutia de suflu cu membrane este compartmentată pe registre (tuburile deasupra unui compartiment nu aparțin unui sunet ca și în exemplele anterioare, ci aparțin unui registru). Dacă registrul este conectat, compartimentul se află sub presiune. La apăsarea clapei, supapa permite intrarea vântului în conductă de plumb; membrana 1 se va umfla și supapa de ton va închide orificiul prin care pătrunde vântul de la camera releului. Presiunea vântului din compartimentul registrului conectat va fi acum destul de puternică pentru a apăsa membrana 2 în jos, astfel încât vântul să poată pătrunde în tub.

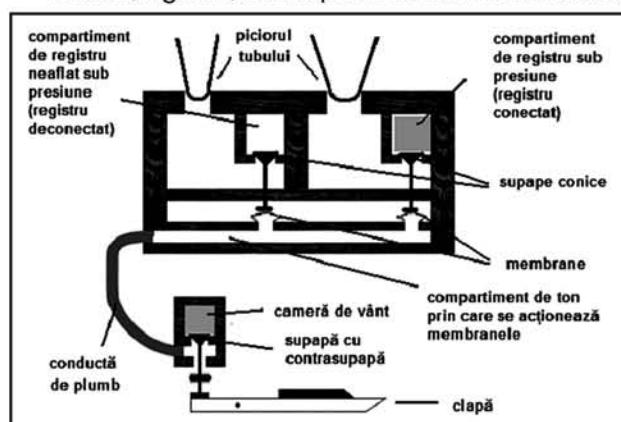
Fig. 3. Cutie de suflu cu membrane

Cutia de suflu cu conuri (fig. 4) este un alt tip de cutie de suflu, compartmentată pe registre, care poate fi acționată prin tractură mecanică sau pneumatică. Sub fiecare tub se află căte o supapă conică, iar toate supapele ce corespund unei clape sunt ridicate concomitent prin intermediul unui sistem de pârghii (în cazul tracturii mecanice) sau pe cale pneumatică. Vor suna doar tuburile acelor registre al căror compartiment este sub presiune (regiszru este cuplat).

Avantajele tracturii pneumatici sunt o mai mare ușurință la cântat și costuri de construcție reduse. De asemenea, auxiliare precum combinații libere, rolă de *crescendo* sau couple la octavă pot fi realizate cu mai mare ușurință. Totuși, acest tip de tractură nu s-a dovedit fiabil, deoarece:

- se deteriorează mai repede decât tractura mecanică;
- se pierde posibilitatea de a influența atacul și filarea sunetului prin tușeu;
- transmisia pneumatică a mișcării clapei necesită timp, deci sunetul întârzie.

De aceea, în general, astăzi se preferă din nou tractura mecanică.

Fig. 4. Cutie de suflu cu conuri în combinație cu tractura pneumatică

În afara tracturii mecanice și pneumatică mai există și tractura electro-pneumatică sau cea electrică. La apăsarea clapei sau butonului de regisztru se închide un circuit electric și se acționează un electromagnet, care deschide supapa (respectiv acționează culisa în cazul tracturii regisztrelor la cutii de suflu cu culise). Tractura electrică permite o mare flexibilitate în organizarea spațiului: se pot construi manuale depărtate cu efect de ecou în pod sau în cupolă, consola poate fi amplasată la mare distanță de orgă (chiar în capătul opus al bisericii) sau consola poate fi mobilă, pe role, lucru foarte practic în cazul unei săli de concert unde orga este folosită când solistic, când cameral sau în orchestră și locul consolei pe scenă poate fi ales în funcție de necesități.

După sonoritate și după forma tuburilor, regisztrele se împart în mai multe categorii și familii:

LABIALELE. Originea acestei denumiri este latină (labium=buză), numele în sine având ca punct de pornire deschiderea dintre baza și corpul tubului, asemănătoare cu o gură. Aerul care pătrunde de jos, ieșe parțial prin gura tubului în afară, parțial pătrunde în corpul tubului și pricinuiește intrarea în vibrație a coloanei de aer (vezi fig. 5).

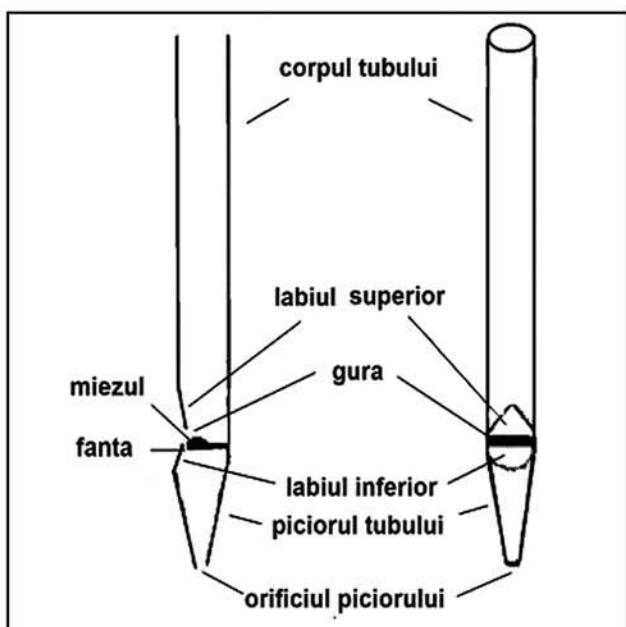

Fig. 5. Tub labial. Vedere frontală și laterală

Dacă tubul este scurt, aerul vibrează cu frecvență înaltă, dacă tubul este lung, aerul vibrează cu frecvență joasă. Dacă tubul este acoperit, sunetul va fi cu cca o octavă mai jos, decât dacă ar fi deschis; dacă partea de sus a tubului este conică, va suna ceva mai jos decât cel deschis, dar mai sus decât cel acoperit. Din această categorie fac parte de exemplu FLAUTELE și PRINCIPALELE. Ca material, ele pot fi din lemn sau diferite aliaje (cositor, plumb, cupru etc.). Flautele au mensura (aceasta descrie diametrul tubului) cea mai largă, ceea ce le conferă sonoritatea moale caracteristică.

Principalele sunt regisztrele care dau orgii sonoritatea ei particulară, puternică și transparentă. Mensura lor este mai îngustă decât cea a flautelor. Tuburile cu mensură mai îngustă decât principalele dau un sunet nazal, adesea apropiat timbrului instrumentelor cu coarde. De aici și denumirile regisztrelor Viola da gamba, Violine sau Violon.

Câteva forme posibile de tuburi se pot vedea în fig. 6. ALICVOTELE emisunete ce fac parte din șirul armonicelor superioare ale sunetului de bază și se pot folosi pentru colorarea unei voci solistice sau pentru a confi unei combinații de regiszre o sonoritate mai bogată în armonice (mai strălucitoare în cazul alicvotelor acute, mai substanțială în cazul celor grave). În general sunt cvinte și terțe, există însă și septime sau chiar none.

MIXTURILE sunt o combinație fixă de alicvotă și au de asemenea menirea de a îmbogăți sonoritatea prin diferite armonice superioare

(coroană sonoră). Deși este vorba de un regisztr, aici se construiesc mai multe tuburi la o clapă. Mixtura 4f, de exemplu, înseamnă că există 4 tuburi pentru fiecare clapă, de regulă octavele și cvintele superioare sunetului de bază. Există și mixturi care conțin terță.

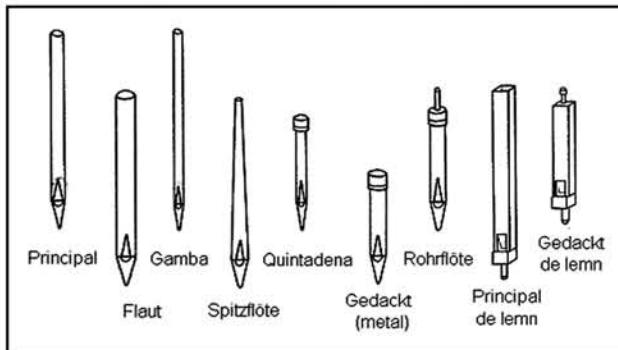

Fig. 6. Câteva forme de tuburi labiale

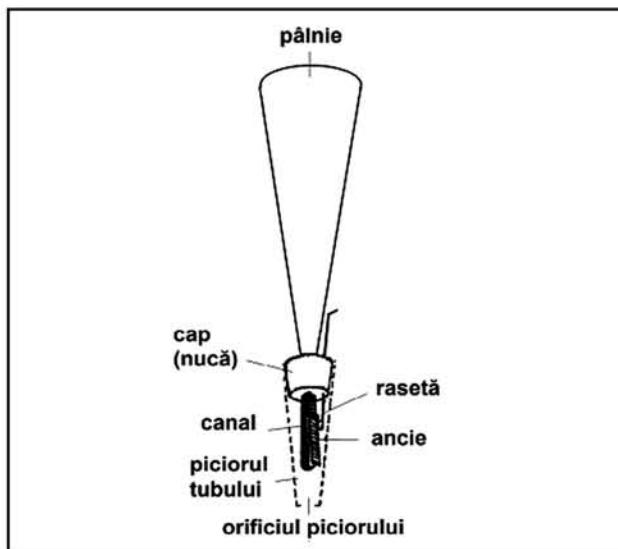

Fig. 7. Tub cu ancie

ANCIILE apărute în construcția de orgi începând cu secolul XV-XVI, produc sunetul cu ajutorul unei ancii: aerul care intră în tub punte în mișcare o plăcuță metalică (ancia), aceasta la rândul ei transmite振动 aerului din corpul tubului. O pârghie apasă ancia pe „muștiul” tubului. Această pârghie poate fi mișcată: dacă este trasă în sus, partea liberă a ancii se lungeste și vibrează mai încet (se obține un sunet mai grav), dacă este apăsată în jos, partea liberă a ancii se scurtează și va vibra mai repede (se obține un sunet mai acut). Astfel, tubul poate fi acordat (vezi fig. 7). Din cauza sonorității aspre, caracteristice, aceste regiszre se folosesc solistic sau în *organo pleno*. Câteva forme de tuburi cu ancie sunt prezentate în fig. 8.

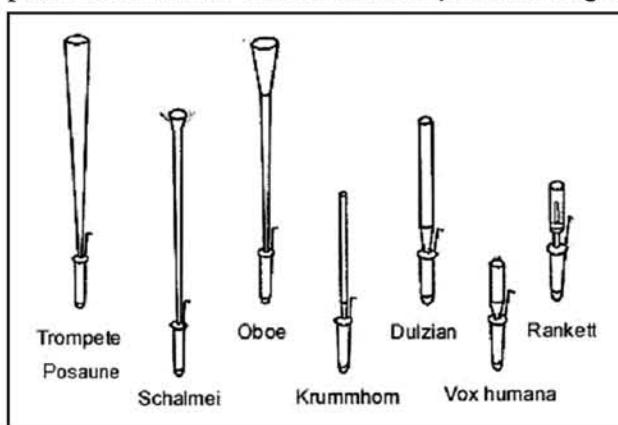

Fig. 8. Câteva forme de tuburi cu ancie

În structura orgii, fiecare manual are registrele proprii, alocate lui la fel pedalierul. Orgile mai mari sunt aşadar compuse din mai multe unități, ceea ce adesea poate fi remarcat și în proporționarea prospectului (fațadei) lor. Manualul principal (Hauptwerk) conține cele mai grave registre din familia principalelor și cele mai puternice mixturi. În cazul unei orgi baroce tipice, mai poate apărea un manual superior (Oberwerk), amplasat deasupra manualului principal, un pectoral (Brustwerk), amplasat deasupra consolei (în cazul în care aceasta este încorporată în bufet) sau un pozitiv posterior (Ruckpositiv), amplasat în spatele organistului, la balustrada balconului vestic. La extremitatea stângă și dreaptă a prospectului sunt amplasate așa-numitele turnuri ale pedalierului, cu cele mai mari tuburi. Aceste manuale pot fi de regulă cuplate între ele. În romanticism, din nevoie de a realiza o dinamică flexibilă, au apărut două mijloace tehnice noi: pedala de expresie și rola de crescendo. În cazul pedalei de expresie, toate tuburile ce corespund unui manual (manualului expresiv) sunt închise într-un dulap cu jaluzele. Deschizând și închizând aceste jaluzele cu ajutorul pedalei de la consola, se obține efectul de *crescendo* sau *decrescendo*. În cazul rolei de *crescendo*, efectul dinamic se obține cuplând, respectiv decuplând, registrele pe rând, de la cel mai fin până la *tutti* și invers. Diferența esențială între aceste două modalități de *crescendo* este că, prima (pedala de expresie) oferă posibilitatea unui *crescendo* continuu, la a doua *crescendo*-ul se face în trepte. În cazul ideal (la o orgă cu peste 50 de registre) acestea se succed atât de lin încât efectul este asemănător unui *crescendo* orchestral. Alte auxiliare apărute în secolul al XIX-lea sunt cuplele la octavă (permisă cuplarea octavei inferioare sau superioare ale aceluiași manual sau al unui manual de rang inferior) și combinațiile de registre fixe (prestabilite de constructor pentru *p*, *mf*, *f*, *ff*, *tutti*) sau libere (pot fi preseitate de organist și la o apăsare de buton devin active). Spre sfârșitul secolului XX, aceste auxiliare se dezvoltă cu ajutorul electronicii: există orgi care permit sute de combinații, sau chiar cu programarea computerizată a registratoriei.

În tradiția Școlii organistice din România au fost preluate, în general, denumirile din limba germană, dar se folosesc și cele din franceză sau engleză.

Erich Türk

WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA

PIPE ORGANS
OF
ROMANIA

Timisoara 2008

The Organ in the Romanian Cultural Context

One of the instruments that has made music conquer the world and has given such grandeur to human life, through its interpretative fulfillment, is the Organ. An instrument which, during its existence, has enchanted the world, has elevated souls and brought together architects and artists, painters and sculptors writers and philosophers, physicians and engineers.

At the same time, the organ is one of the instruments that have helped artists make humanistic culture triumph. Humanism gave back its gifts to the artists, as artists have talked to Society in the universal language of music and thus have made progress possible.

As precious and complex as perennial an instrument, its history being documented over two thousand years ago, the organ was invented and first built by the Greeks – who called it *organon* – in the 3rd century B.C. The first instrument is mentioned in Alexandria. In the Roman Empire the organ was known as a musical instrument, being adopted from the Greeks. An organ from the year 228 was discovered in the Roman city of Aquincum in Panonia. Given the fact that Dacia was located in close vicinity, it is very likely that this musical instrument was known also in this Roman province.

The first organ mentioned as a musical instrument in the church dates back to 824 and is located at the Aachen Dome.

The organ is the oldest known keyboard instrument, and one of the oldest instruments of ritual music. Nowadays, in parts of the world, five hundred years old instruments are still in use, and in Romania they are almost three hundred years old.

When addressing this precious musical instrument and its cultural impact in Romania, we have to keep in mind the beginnings, the long presence of culture, art and music on Romanian territory, as all those were already in place and performant when the organ was introduced in our geographical space. Rich artistic-literary, musical, choreographic, dramatic and folk art products were already created and spread among the people. But as the big ideas and actions that move the world need a long period to disseminate, the valuable folklore we are talking about constituted, in the case of Romanians as well as of other nations, an initial phase, without which the process of musical self-defining, characterized by a melodic, modal and retro-rhythmic richness, wouldn't have existed.

As Balzac used to say, „people had national melodies even before harmony was invented”. The great writer also noticed that „melody is crossing the ages of humankind history” and „from antiquity until our days nations kept as a true treasure certain songs which represented their customs and habits, I could say even their history... These songs survived because they continue the soul of nations” (Balzac, *Oeuvres Complètes Illustrees*, II, Massimilla Doni, pp. 2283, 2295).

Just like other nations, before benefiting from a written musical art that makes use of musical notations, and long before the modern presentation of their archaic, ancestral soul, the Romanians had a rich oral creation and a very rich folklore, without which the universal dimension of the work of great George Enescu wouldn't have been possible. Archaic musical genres have their roots in natural sounds and in the ritual practices and magic beliefs of the Thracians, Geto-Dacians and Romans.

The musical instruments often used in folk music, so fresh even so old, were: the *cobza* (a type of four-course, triple-strung courses, folk lute); the *țziteră* (fiddle); the *tulnic* (tromba lontana); the *bucium* (alpen horn); the *cimpoi* (bagpipe); the violin; the Pan flute; the recorder; the *caral* (alto recorder); the cymbal; the leaf (used as an instrument).

Alongside folk creation, appreciated for its richness and variety and considered to be the most original and durable layer of Romanian musical art, in the Medieval Ages there were three main directions of the cultural art: *Byzantine*, *Oriental* and *Western*.

Medieval musical art and culture played a major role in the development of Romanian culture and, over centuries, constituted the liaison that ensured Romanian unity.

In medieval times, musical culture belonged to the church, both for the Romanians and for other nations. In the Romanian space, Byzantine music or of a Byzantine tradition imposed itself; richly ornate, univocal, this music was directly related with the oriental tradition of the Romanian Orthodox church. The music of Byzantine tradition was common to all Romanians.

The interpretative and composition art were highly appreciated at the aristocrat courts in Transylvania, and a similar phenomenon can be observed in Moldavia and Wallachia, where culture and art continued older traditions, a phenomenon called by Nicolae Iorga „*Byzantium after Byzantium*”.

The musical and interpretative culture developed in Moldavia within the large monasteries, the schools of Putna, Neamț and Suceava monasteries being the most known.

From among the famous musicians of Byzantine tradition in the 15th and 16th centuries, one can mention: Filotei Monahul, Eustatie Protopsaltul, Paisie, Ioasaf and Dometian Vlahul. Filotei and Macarie Ieromonahul translated church songs into Romanian.

In the 18th century Transylvania, Filotei songs were promoted in the Romanian religious medium by Ioan Radu Duma Brașoveanu (1759-1775) and Bucur Grămăticul from Sâmbăta de Sus monastery, which was built by Constantin Brâncoveanu (1688-1714), the ruler of Wallachia.

An exceptional musical achievement was *Psaltichia Românească*, created by Filotei săn Agăi Jipa in 1713 and dedicated to Constantin Brâncoveanu. The culture of his time is characterized by the blooming of arts and culture; in the field of music, a remarkable Psalms school was created.

Anton Pann (around 1796-1854), who was a writer, folklorist and musician, adapted in his musical works the Greek melody to the Romanian text.

Oriental music strongly influenced the Romanian music mostly in the 18th century, during the phanariot reign, this trend evolving until the middle of the 19th century.

One of the best connoisseurs of Oriental culture and art was the writer and humanist Dimitrie Cantemir, prince of Moldavia (1673-1727), who was elected member of the Berlin Academy for his exceptional achievements in the fields of Oriental history, geography, philosophy, literature and music. Remarkably familiar with Oriental music, he was also a composer and the inventor of the first notation system for Turkish music.

The third direction in our music, alongside the Byzantine and Oriental music, was the Western one.

The permanent contact with the Western European world, the consequent spreading of cultural and artistic relationships with the West was due to religious links, as a result of the spreading of Catholicism, and later on of the religious Reform and Protestant cults.

Organ music could be heard in Catholic churches and its Christian denominations in cities from Transylvania where Hungarians, *săsi* (ethnic Saxon Germans) and *secui* (ethnic Hungarian population) lived together with orthodox Romanians, in whose churches vocal music of Byzantine style and tradition was sung.

Under the influence of Western music, the whole Romanian musical culture was to enrich and diversify itself.

The organ, initially a specific church instrument and later on a concert instrument, made possible the spreading of organ culture and western music and added weight to Transylvanian musical life, being protected by music-loving princes and by the aristocracy. Their palaces became centers of humanistic culture.

Information and writings on the beginnings of the organ in our culture remain scarce, due to the fact that many data could not be recorded / kept (just like not all the works created by our people during the first millennia and the following centuries have reached us). There are documents attesting that around 1350 there was an organ at *Sf. Maria* Church in Sibiu and, not long after, an organ builder as well. In Brașov, documents attest that an organ has existed in the Black Church, since 1499.

In the 16th century, the organ spread in more and more Transylvanian cities such as: Bistrița, Cluj, Târgu-Mureș, Sighișoara, Mediaș, Cincu, etc. Following a Sinodal decision, the beginning of the 17th century brings about a ban of the organ within the Reformed Church, until the second half of the 18th century, when the number of organs built rose substantially, and the musical life in Transylvania and the Banat bloomed.

In Transylvania, closely connected to the West through Catholicism and Protestantism, one can see a strong presence of the Western style, in the genres of vocal and instrumental music as well as in the organ music, by the contributions of Transylvanian creators or music text compilers, from among whom documents mention Georg Ostermayer (born in Brașov in 1530), Paulus Bucenus (1567-1584) and Gabriel Reilich (1643-1677).

A special moment in our culture and an example of cultural interaction is the activity of the Romanian man of letters and humanist Ioan Căianu (1629-1687). Born at Leghia in the Cluj county, he studied at the Jesuit College of Cluj. He became the abbot of the Lăzarea Monastery in the Harghita county, where he set up a printing press. Painter and sculptor, author of the history of the Franciscan monastery in Șumuleu, Ioan Căianu was also an organ player and an organ builder. In 1659 he bought an organ from Prešov (Slovakia) and, in 1664, built an organ and many other instruments at the monastery of Șumuleu. He is the author of the musical anthology *Codex Caioni*, being the first to record Romanian songs and dances. Through his valuable activity, Ioan Căianu gave consistency to the continuous and complex relationships of Transylvania with the Western art and culture. In the content of his *Codex Caioni*, in which he transposed both the sacred and the profane music of his century, as well as Romanian songs and dances, Ioan Căianu left us an incontestable proof of music in 17th century Transylvania, a living testimony of Romanian music and culture of those times.

From the same period, we should also mention the *Tabulatura* by Daniel Croner (1656-1740), a musician born in Brașov. The manuscript „Tabulatura fugarum, praeludiorum, canzonarum, toccatarum et phantasiarum” contains, unlike *Codex Caioni*, only instrumental works for keyboard instruments from Transylvania, in an early baroque style, copied or composed by Daniel Croner. This work is a valuable musical document for our organ culture and musical historiography.

In the 17th and 18th centuries, Transylvanian culture witnesses an increase in the number of organs built by important local organ makers such as: Johannes Vest (who built his first organ for the Evangelical Church in Sibiu in 1671) and Johannes Hahn (the organ of the Evangelical Church in Bazna, 1757), followed by Johannes Prause, a prolific organ builder in Brașov and the surrounding areas in the second half of the 18th century; then Samuel Maetz, organ builder at the beginning of the 19th century or Carl August Buchholz, who built a remarkable organ in 1839 for Brașov's Black Church. The latter was followed by his disciples Heinrich Maywald and Carl Schneider and also by other valuable organ builders such as Wilhelm Hörbiger, István Kolonics, Ignác Takácsy, József Nagy, Anton Dangl, Gyula Csintalan and others.

Whereas in Transylvania the number of organs increased constantly, in Moldavia and Wallachia, which had a mostly orthodox population, the organ will appear only in the 19th century, in the Roman-Catholic churches of a few cities such as Iași, Galați, Craiova, Ploiești, but also in Bucharest – here, the organ can be found both in the Reformed church on Șoseaua Viilor (1880) and also as a concert instrument.

Characterized by social and economic progress, the 19th century opened new gates towards Western music. The relations at both institutional and individual level with Western music were significant for the evolution of our music; they enriched the variety of Romanian musical culture. An example, of course not singular, of inter-cultural dialog and support awarded by Romanians to the religious life of Roman-Catholic believers is the donation made by Vasile Alecsandri,

father of the writer Vasile Alecsandri: in 1844 he donated a Cavaille-Coll organ to the Roman-Catholic church in Galați.

The 19th century is a period known in the history of music for its important cultural events; the works of Eduard Caudella, Franz Ruszitski, Constantin Steleanu and others added value to folk musicality. This period is also known for the creation of elaborate works (Alexandru Flechtenmacher) or of works synthesizing folk and classical European music. The great Romanian music schools are now set up, such as the Conservatories of Cluj (1825), Iași (1860) and Bucharest (1864) and a certain way of teaching is developed, which will bring about the enrichment of ancient local traditions by using the European values of compositional and interpretative art on a large scale. Between 1886-1888, the Romanian Athenaeum was built in Bucharest. As a result of professor Eduard Wachmann's efforts, the bases for the Romanian symphonic concert life were laid and the Philharmonic Society was set up in 1868, with a permanent symphony orchestra.

The organ was promoted as a concert instrument, enriching the Romanian concert activities. We must mention here the important role played by George Enescu in the Romanian cultural space and in the universal music. Professor, composer and interpreter of genius, who will bring Romanian compositional works at an European level, George Enescu also had a special role in the building of the Romanian Athenaeum organ, in 1939.

The road to great music was thus opened. The Romanian interpretative art reached new peaks through the pianist Dinu Lipatti; later on, the Romanian conductor Sergiu Celibidache – who was the director of Berlin Philharmonic (1945-1950) and of Munich Orchestra – enchanted the world through his conducting magic.

The organ took its well deserved place within the universe of European music. Through the Organ, „the richest, most charming instrument” as George Enescu called it, Western techniques and musical forms found their way into Transylvania and projected onto the existing cultural layer, on a culture with local roots, favorable and receptive, able to contribute to the evolution of music.

The organ was long considered „the queen of instruments”, due to the force of its rich sonorities. This precious instrument not only stimulated composers and organ players, but, as mentioned before, also made possible the presence of many talented organ builders in Transylvania. Organ building meant a remarkable contribution of those craftsman to the spreading of music; moreover, by their sensibility and craftsmanship, instrument builders inspired composers and influenced composition and interpretation.

Organ builders, together with builders of other musical instruments, composers, sensitive and talented interpreters, fathers of modern Romanian music, they all have contributed to the consolidation of professional music, to the cultural evolution in Romania and to the affirmation and recognition of this culture and to the great music repertoire of the world.

We believe that the research on Romanian organs by our expert group, collected in the present volume, will remind readers of the beauty of old music, will contribute chapters on music and art history, will offer rich information about the Romanian and European culture, of which the Romanian culture is a part, and will provide answers to many queries raised by those interested in the topic.

Floarea Măcriș

Organ Builders in Romania

In Romania there are over one thousand organs, the majority of them being found in Transylvania and the Banat region. The organs in Eastern Europe constitute a remarkable patrimony, both because of the long local tradition in organ building and because of their diversity, value and beauty. The beginnings of organ culture on Romanian soil are connected to the colonization of the Saxons (*sasî* – ethnic German immigrants in Transylvania) in the 12th century and with the expansion of the Catholic church and the proliferation of monastical orders. Also, the high level of musical life at the royal, aristocratic and bishop's courts boosted the construction of organs, among the sponsors of this activity being illustrious personalities such as Iancu de Hunedoara, king Matthias Corvinul, queen Isabella Sforza, princes such as Sigismund Báthory and Gabriel Bethlen. The interdiction to use the organ in the reformed church, after the synod of 1619, limited the spreading of this musical instrument, and in the Ottoman controlled Banat (1552-1716), Christians were not allowed to use organs or bells.

Starting with the second half of the 18th century there was a serious increase in organ building. From a stylistic point of view, the Romanian organ landscape has European characteristics, due to the migration of organ builders and the permanent cultural contact with the central area of the continent. The first important organ builders in Transylvania and Banat came from Slovakia (Johannes Vest and Johannes Hahn), Silesia (Johannes Prause) or Vienna (Franz Anton Wälter); there was also a flow in the opposite direction: Matthias Dropa (around 1652-1732) left for Hamburg (and most likely worked with Arp Schnitger) and Johann Peter Migend (around 1703-1767) for Berlin.

In Wallachia, Oltenia and Moldavia the organ appeared sporadically beginning with the 18th century and can mostly be found in Roman-Catholic churches of the big cities (Craiova, Ploiești, Brăila, Galați, Iași, Bacău, Suceava); organs were also constructed by colonized builders in churches from various other localities, or were located in the concert halls of Bucharest.

The earliest organ related documents are from the 13th – 14th centuries: a list of Alba-Iulia Roman-Catholic diocese choristers (1258); „Sf. Maria” church in Sibiu had an organ already in 1350; an image in *Alba-Iulia Codex* from 1367 represents a portable organ; the same year, the first local organ builder, Stephanus Reinispinger from Sibiu is mentioned. In 1499 there was a new organ in the „Biserica Neagră” (Black Church) from Brașov, the instrument being played by the Bavarian Hieronymus Ostermayer between 1530-1561.

Another record mentions that in 1452, Iancu of Hunedoara had the organ from the Baia Sprie church dismantled and moved to one of his properties in Zvolen (Slovakia). In return, he awarded to Baia Sprie church all the tax revenues of the city.

Starting with the first decades of the 16th century, the musical life at the courts of Transylvanian princes in Alba-Iulia was in full bloom, as relationships with artists from Italy were cultivated. It is known that Girolamo Diruta dedicated one of his works, the organ method called *Il Transilvano*, to prince Sigismund Báthory.

In 1568 the city of Bistrița commissioned an organ with 30 stops to organ builder Jacobus Laetus from Lvov, to replace an older instrument from 1530.

In the 16th century organs and organ players were mentioned at Sighișoara, Bistrița, Cluj, Târgu-Mureș, Mediaș, Sibiu, Bierțan, Cincu, Feldioara and Șumuleu.

Historia Domus, the chronicle of „Sf. Ioan Apostol si Evanghelist” Roman-Catholic parish from Satu Mare, mentions that the Franciscans in the city on the Someș river elected „in the year 1535 Kárpáti Bálint as guardian (the head of the monastery), Dombai Miklos as preacher and Buday János as the organ player”.

In the 17th century, Ioan Căianu (a humanist, man of letters, organ player and builder) was active at the Franciscan monastery in Șumuleu (the Harghita county). Due to his influence, the monastery bought an

organ in 1659 from Johann of Prešov (Slovakia). Unfortunately, the instrument was destroyed by the Tatars two years after its inauguration. After the monastery was repaired, drawing upon his own resources, Căianu built another organ in 1664, and later on (1681) enriched it with a pedal board and a chorus organ; this organ lasted until 1858, when it was replaced with an instrument built by Kolonics István. According to his own words, Căianu „built many other instruments”, for example for the Franciscan churches in Lăzarea, Călugăreni or Odorhei-Secuiesc, but none of these instruments have survived.

Of major importance for the Transylvanian organ culture at the end of the 17th century is an organ featuring 3 manuals, a pedal board and 39 stops built by Johannes Vest for the Evangelical church of Sibiu. This organ is praised in many documents of the time, and for sure it was the most remarkable instrument in Transylvania, at least until the construction of the Buchholz organ at the Black Church in Brașov, in 1839. Today only the prospect of the instrument built in 1672 can still be admired. Johannes Vest was born in nowadays Slovakia, where he worked between 1660-1671, building and repairing many organs. He started work on the Sibiu organ in 1671, with the help of six collaborators, and due to advantageous economic conditions, he settled down in Sibiu. The extraordinary prestige of the first instrument he built in Transylvania overshadowed information about other organs, and due to the lack of other important orders, the organ from Sibiu remained the most important one. Another relatively big Vest organ existed in the church of Sighișoara monastery, the prospect (quite similar to the one in Sibiu from a stylistic point of view) being preserved until today. There are no other details about this organ. There is information about other smaller instruments which were not preserved, with the only exception of a positive from 1693, located in the reformed church of Păucișoara (Mureș county).

The oldest functional or recoverable instruments still existing in the country today date back to 1700. These were created by anonymous builders and most of them are positives, for instance in the Roman-Catholic churches of Bancu (Harghita county), Budila (Brașov county), Chidea (Cluj county), Tușnad (Harghita county), in the reformed church of Dumbrava (Cluj county), the Evangelical church of Veselud (Sibiu county) or in churches of Ciucani and Pustiana (Bacău county), Ploscuțeni (Vrancea county), Oradea (Bihor county). An exquisite treasure is the organ in the Evangelical church of Rupea, created by an anonymous builder in 1726. The baroque prospect is of a rare beauty, this instrument being the oldest organ with a pedal in the whole country. The stop handles are made of cast iron in the shape of a key. Probably the oldest sound system is in the organ of Bazna (Sibiu county), built by Johannes Hahn in 1757 using older pipes. Other remarkable instruments preserved from this period and obviously bearing the influence of the Sibiu organ on Transylvanian builders are the portable organ built by Johannes Baumgarten in 1752 (now owned by the National Museum of Transylvanian History in Cluj-Napoca) and the organ of the Evangelical church in Dupuș (Sibiu county), built in 1731 by Georg Wachsmann (around 1685-1760).

The most important organ builders in the second half of the 18th century were, definitely, Johannes Hahn (1712-1783, who had a workshop in Sibiu) and Johannes Prause (around 1750?-1799, with a workshop in Brașov). Both are remarkable for the quality and durability of their work, as well as for the big number of organs they built. Most Hahn instruments (a minimum of 40 organs) are positives with a short octave, designed for the necessities of liturgical use. His biggest organ is located in the Evangelical church of Mediaș (1756, two manuals and a pedal, 24 stops, initially with a short octave). The activity in Hahn's workshop was continued after his death by his son, Johannes Hahn junior (6 organs). Most Prause instruments (minimum 26 organs) are spread in the Brașov area and are often located on the eastern apse of the church, above the altar, and architecturally as a part of it. Prause's creation period marks the passage from rococo to classicism: after 1796, prospects had a classical aspect and the short octave was dropped. His biggest instrument is located in the Evangelical church of Bistrița (1794/1795, two manuals and a pedal, 27 stops,

modified in 1860 by Carl Hesse and in 1900 by Carl Einschenk). In Timișoara, after 1719 one could find organs originating from Vienna (in the Timișoara Dome an organ was built in 1754 by Johann Henke from Vienna) and in the second half of the 18th century, the Austrian family Wälter set up here an organ workshop.

At the beginning of the 19th century the most remarkable organ builder was Samuel Maetz (1760-1826). He was Hahn's apprentice and after a study trip in Germany he returned to Romania and settled down in Biertan in 1791. This is where he built his biggest organ, which unfortunately was not preserved, as the church ceiling collapsed in 1868. Maetz instruments are stylistically associated with early Romanticism. The list of his instruments contains more than 40 organs, after his death the activity of his workshop being continued by his sons Friedrich Wilhelm and Wilhelm Samuel until 1844. Andreas Eitel, who worked with Praise, moved from Brașov to Cluj. The majority of his instruments, built between 1813-1836, can be found around Cluj. Johann Thois learned the craft of organ building in Vienna. His organs are located in the vicinity of Brașov; among others, he built a choir organ which he added to the Praise organ in his birth town, Râșnov. Other builders at the beginning of the 19th century were: Michael Kesstner (Cluj-Napoca), Thomas Boltres (Cristian, Brașov county), Johann Jacobus Augustin (Mediaș, Petrus Gottlieb Schneider (Brașov), Johann Binder (Sighișoara) with his sons Friedrich and Samuel. In Timișoara there were the workshops of the Wälter family, Joseph brothers and Gaaly Pál, and in Radna there was Simon Sangi and Franz Lehner.

A remarkable event for the Transylvanian musical medium was the building in 1839 of the organ of the Black Church in Brașov, by Carl August Buchholz from Berlin (1796-1884), a key figure in developing and establishing the organ sound ideal in the early German Romanticism. All Buchholz organs are built in the traditional style, featuring slider windchests and are remarkable for their exceptional technical quality and balanced intonation. The organ from Brașov is the biggest Buchholz instrument preserved in its original shape and hence it has provided useful information for restoring other big Buchholz organs in Stralsund and Barth (Germany). His tradition was continued in Transylvania by his disciples Heinrich Maywald (1800-1853) and Carl Schneider (1817-1875), who also built instruments of outstanding technical quality, maintaining many stylistic elements learned from their mentor (the sound ideal, slider windchest, elements related with the outer look, etc.). Their biggest instruments are located in the Piarist church of Cluj-Napoca, the Armenian-Catholic church of Gherla, as well as at the Evangelical churches of Seleuș (Mureș county), Laslea and Agnita (Sibiu county).

Another important builder in the second half of the 19th century is Carl Hesse (1808-1882) from Vienna, who built over 100 organs, mainly in the geographical area of the Habsburgic empire. His instruments are influenced by Italian tradition and contain soft diapasons and mixtures on three ranks (the rows of 2 2/3', 2', 1 1/3', 1', etc. can be coupled separately). In Romania, the biggest Hesse organs are found in the Evangelical churches of Biertan and Moșna in the Sibiu county (the latter was displayed in 1873 at the Vienna World Fair) as well as in the Roman-Catholic church from Sibiu. Wilhelm Hörbiger (1839-1890) from Vienna settled his workshop in Sibiu. He carried out many repairs and transformations and also built some instruments of his own, of very good quality. Generally speaking, these are small organs with one manual, pedalboard and about 10 stops, with mechanical action and a windchest with cones. The romantic sound ideal is represented by stoplists rich in 8' foundation stops. Very prolific was also Kolonics István (1824-1892) from Croatia, with his workshop at Târgu Secuiesc. He mostly built small instruments, and their number exceeds 200. He was very active in the *Secui* (ethnic Hungarian immigrants) area, but his instruments can be found in almost all regions of the country, including Bucharest or Moldavia. All his organs are mechanical, with a slider chest. The biggest Kolonics organs are located in Alba Iulia, Gheorgheni, Șumuleu-Ciuc and Odorheiu-Secuiesc, the last one being the best preserved, in a most

unaltered shape. Typical of Kolonics organs is the pedal with the compass of only one octave (the great octave), but often the keyboard has two octaves. In the Banat region, the company Dangl Antal & Son from Arad sustained a remarkable activity between 1840-1909, and had the honor of building organs for the Opera, the Music Academy and „Sf. Matei” church of Budapest. Dangl also used mechanical actions, the biggest organ preserved being located at Tomnatic, in the Timișoara county (1850, two manuals and a pedal, 18 stops). Very important for the local organ landscape is the fact that there is a Cavaillé-Coll organ in Romania, namely a positive with one manual, a pedal and 6 stops. Aristide Cavaillé-Coll (1811-1899) was the founder of the French romanticist organ, many extremely valuable instruments being built in his workshop in Paris. The organ found in the Roman-Catholic church of Galați is a 1887 donation by the father of the writer Vasile Alecsandri. Other builders at the end of the 19th century are: Takács Ignác (Kolonics' student) with his workshop in Târgu-Mureș Nagy József (Brașov), Klink Sándor (Târgu-Secuiesc), Csintalan Gyula (Cluj-Napoca), Kiszely István, Jónás István, Friedl Lipót, Ország Antal, Szeidl Ferenc (Oradea), Carl Einschenk (Brașov), Joseph Hromadka (Timișoara), and so forth.

Industrialization, which marked the entire society at the end of the XIX th century, also influenced the domain of organ building. So called organ factories emerged, competing with small organ workshops and offering more stops for the same price. The Rieger company, set up by Franz Rieger in 1844, extended rapidly after 1870 under the patronage of his sons and became „Gebrüder Rieger k.u.k. Hof-Orgel-Fabrik” (the organ factory of the imperial court). They built many organs on the whole territory of the Habsburgic empire and beyond. In Romania there are over 50 Rieger instruments, both with mechanical action and windchest with cones as well as pneumatic or electro-pneumatic (after 1900). Representative, not only for the constructing company, is the organ from Târgu-Mureș Cultural Palace, built in 1913. On a metal plate placed below the keyboard it is written: „Rieger Ottó, Budapest, opus 1800”. The instrument has 3 manuals, a pedal and 63 stops (with electro-pneumatic action) and it is the first organ built for a concert hall on Romanian soil. The initiative of building the instrument belonged to the director of Târgu-Mureș Conservatory, Metz Albert, who was supported by the legendary mayor of the city, dr. Bernády György. The romanticist disposition was designed by Antalfy-Zsiross Dezső and Schmidauer Lajos, organists from Budapest. One should also notice the organs of Rieger Ottó from Satu-Mare (1925). József Angster (1834-1918) from Pécs (Hungary) is the builder of over 80 instruments to be found in Romania nowadays. Between 1854-1866 he learned the craft of organ building by traveling and working in the Banat, Vienna, Germany, Switzerland and Paris. After working for four years in the workshop of the famous organ builder Aristide Cavaillé-Coll, he returned to his country and set up a factory in Pécs, which produced over 1300 organs in Hungary. Noticeable are the Angster organs from Zalău (1943, Reformed church), Cluj Napoca (1941, Reformed church), Baia Mare (1944, Roman-Catholic church). Carl Leopold Wegenstein (1858-1937) from Vienna settled in Timișoara in 1888, after years of studying in Walcker and Cavaillé-Coll workshops. In 1893 he set up his own workshop, which became a factory that, until its shutdown in 1944, produced hundreds of organs; at present, they can be found on the whole territory of Romania, but also in Hungary, Croatia, Serbia, the Czech Republic and Slovakia. From 1926 on, the company was called Wegenstein & Sons, three of his sons working for the factory and continuing the activity after their father's death. Wegenstein organs have pneumatic action, windchests with cones and the sound ideal evolved in time from late romanticist to neo-baroque. E. F. Walcker & Cie. from Ludwigsburg (Germany), the company of the „spiritual father” of the romanticist German organ, also built a few interesting organs in Romania, at the Lutheran church in Bucharest (1912), the Evangelical church in Cluj-Napoca (1913) and the Romanian Atheneum of Bucharest (1939, 3 manuals and a pedal, 54 stops). A very valuable enrichment for the local organ landscape is the construction – by the Sauer company

from Frankfurt/Oder—of the Evangelical church organ in Sibiu (1915, restored in 1997). While it is regrettable that the Vest organ of 1671 disappeared (only the prospect remained), it must be said that the 1915 Sauer organ is a prime quality instrument and represents the sound ideal of late German romanticism in its purest form, at really opulent dimensions: 4 manuals (out of which three are swell), a pedal and 83 stops.

In the same context, in Western Romania several organ builders were active: Galli György and his son Antal (Satu Mare), Blahunka Sámuel (Satu Mare), Dukász Endre (Carei), Strosz István from Mérk (back then, the Satu Mare district). Johannes Kremer worked in Oradea between 1800–1835. The second part of the 19th century was dominated by Jónás István and later on by Országh Antal, and the beginning of the 20th century by Szeidl Ferenc and others.

During the First World War, a sad and unfortunate decision was taken by the War Ministry in Budapest, to seize for military purposes the pipes from hundreds of Transylvanian organs. Even today, many organs are still missing their pipes. Also, the Cecilian movement recommended the organ for liturgical use.

One of the last important organ builders from in XX th century Transylvania, who continued the Angster tradition and built over 30 new instruments, was Szabó Gy. László (1908–1985) from Oradea. His organs, mostly with pneumatic action, of small and medium size with a few exceptions, are not concert instruments, but closely serve the noble purpose of praising God, and will testify over ages about the continuity of this noble craft, with its hardships and objective limitations during the darkest period in the latter half of the XX th century, generically called communism. The most representative instrument built by Szabó Gy. László in 1955 is the 2 manuals, pedal and 27 stops organ from the Olosig Reformed church in Oradea.

As far as the local organ patrimony is concerned, the second half of the XX th century can be described as a conservation period, and in some cases, as a degradation one. New organs were seldom built, the only big Romanian company, Wegenstein C. Leopold & Sons, being shut down in 1944, and with the closure of the borders during the communist regime, foreign builders were practically out of business in Romania. As a secular concert instrument, there is an organ at the Radio Hall in Bucharest (Rieger – Kloss, Czechoslovakia, 1960). Also in Bucharest, Guido Pinchi from Foligno (Italy) built the only church organ of foreign provenance during the communist regime, at the Italian church in 1982.

This long period of stagnation had, though, the advantage of contributing to the preservation of historical substance: while in the economically developed countries old organs were replaced, transformed or restored and re-restored in a manner which later was considered wrong, in Romania they were largely kept untouched. Among those who cared after, restored or moved instruments we can list the names of: Ottó Einschenk, Boda József, Mesnyi János, Molnár József, the Csaba brothers, and others. In 1973, Hermann Binder from Sibiu started his work of restoring and modifying various instruments such as the Hahn organs in Mediaș Sibiu, Vărd (Sibiu county), the anonymous positive in Cisnădioara (Sibiu county), the organ of „Sf. Mihail” church in Cluj, etc. Another phenomenon typical of the end of the XX th century was the “migration” of organs. Many instruments in Saxon (sași) churches were abandoned – as whole communities emigrated – and were sold or moved (for instance, to the Music Academy or to „Calvaria” and „Sf. Mihail” churches of Cluj-Napoca, the Evangelical church in Bucharest, etc.). After 1990, some organs were imported into Romania, as donations or acquisitions from abroad (Germany, The Netherlands, Switzerland, etc.). A remarkable case is a mechanical organ with 4 manuals, pedal and 50 stops (Kangasalan, Finland, 1966) which was moved in 2006 at the reformed church from Oradea / Rogerius neighborhood. At the beginning of the 21th century, the number of organ builders in the country fortunately increased, nowadays their services being demanded in all regions for tuning, repairs and restorations. Among the representatives of the new generation are Zoltán Pap (Odorheiu-Secuiesc) with his organ

at the Music Faculty of Timișoara and other remarkable restorations in Arad, Odorheiu-Secuiesc, Târgu-Mureș etc., and József Albert (Cluj-Napoca). Not so long ago, an organ building school was founded by Barbara Dutli and Ferdinand Stemmer from Switzerland. They restored many organs in Tara Bârsei (Bârsa district) and built the new organ of the National University of Music in Bucharest in 2007.

Erich Türk
Walter Kindl
Hermann Binder
Molnár Tünde
Ştefan Enyedi

The Visible Part of the Organ. The prospect.

The organ, also called the queen of musical instruments, can only partially be seen in churches or concert halls. From the nave of the church, Catholic or Protestant believers can only see the prospect or „*the facade of the organ*”, which is most often placed in the western gallery of the church and more rarely in the apse of the chancel. The place where the organ is situated, that is behind the participants in the religious service, greatly contributed to the diminution of the attention paid to its aesthetic or artistic aspect.

The prospect became a work of art only during the Renaissance, and it developed monumentally during the Baroque and the Rococo, when it acquired exuberant architectural and decorative elements, sculptures, polychromatic and golden panels. It became particularly elegant through its simplicity during classicism or the historic styles (neo-Gothic, eclectic, secession).

Most of the organs are placed in the western part of cathedrals or big parish churches, in the churches of rural communities or in aristocratic and monastery chapels; we hereby enumerate symbolically some of the hundreds of historic organs in Romania, that can be found in the following churches that are historic monuments: the Black Church in Brașov, the Lutheran Church in Sibiu, the Monastery Church in Sighișoara, St. Michael's Roman-Catholic Church and the Calvinist Church (Kogălniceanu street) in Cluj-Napoca, St. Joseph's Roman-Catholic Cathedral in Bucharest, the Roman-Catholic Cathedral of Alba Iulia, the Calvinist Church in Aiud, the Lutheran Church in Bistrița, the Lutheran Church in Mediaș the Roman-Catholic Cathedral in Oradea, the Dome in Timișoara, the Franciscan Monastery in Radna (Arad county), the Roman-Catholic Cathedral in Satu Mare.

In a few Evangelical churches there is an association between the altarpiece and the prospect of the organ; the two liturgical pieces of furniture form a unit from a stylistic point of view. The first associations of the two pieces of furniture were probably made in the 18th century.

In the Saxon Evangelical churches of Beia, Meșendorf and Fișer in the Brașov county, the organ was attached to the older winged altarpieces in the Eastern apse, dating from the 15th century or the beginning of the 16th, that had been built before the religious reform; thus, the organ was placed on a platform behind the altarpiece. Later on, this association became a unitary construction, both pieces being decorated in the same style.

In the Saxon Evangelical churches of Feldioara, Mercheașa, Homorod and Hetiur (Brașov county) there are such polychrome wooden constructions in the baroque style, with a double function: altarpiece and organ. This type of organ forms a unit with the altarpiece and it is placed in the Eastern apse; such organs were built in many cities in Tara Bârsei by Johannes Prause's workshop from Brașov, stylistically evolving from rococo to classicism after 1796.

In the Hungarian Calvinist churches there are also organs in the Eastern apse, but they are not associated with altarpieces anymore; out of numerous examples, we mention those from Turda (Cluj county), Suceag (Cluj county), Mugeni (Harghita county), Rugănești (Harghita county), and Sfântu Gheorghe (Covasna county).

Most of the times the prospect distinguishes itself by its monumentality and architectonic elements, and – together with the carved decoration – suggests the era when the organ was built or restored.

The ancient organs were poorly decorated, being simple, as can be seen on the mural painting dating from the 15th century in the Calvinist church of Porumbenii Mari (Harghita county) or in one of the sacred scenes of the winged altarpiece of the Lutheran church in Târnava (Sibiu county), which is preserved at present in the collections of the Brukenthal Museum of Sibiu.

The organ is also represented in the miniature painting of the *Codex* of 1367 from Alba Iulia; inside an initial there is a character playing a portable organ. The stone carved sculpture of the portal's lunette of the Lutheran church in Petriș (Bistrița-Năsăud county) there is a composition that contains the Virgin with the Child in the middle, surrounded by musician angels; the one on the left plays a portable organ.

Richly decorated prospects appeared relatively late during the Renaissance or most of the times during the Baroque.

One of the most ancient preserved prospects is found in the big Lutheran Church in Sibiu; it belongs to the monumental organ built in 1672 by Johannes Vest (about 1630-1694) from Banska Bistrica (Slovakia). Painters Paul Demosch and Jeremias Stranovius, as well as sculptor Sigismund Moess, all known for their skills in the field of altarpieces and liturgical furniture, collaborated on the building of the prospect, a genuine work of art that became a symbol. If, along the years, the Sibiu organ underwent certain changes, repairs and amplifications (1827, 1852 repairs made by the Maetz brothers; 1859 – repair made by Carl Schneider from Brașov; in 1914-1915 a new organ was built by the Sauer company from Frankfurt/Oder) due to its decorative beauty, the prospect was always preserved because of its beauty.

The prospect of the Sibiu organ, situated in the western gallery of the central nave, is made up of three cases for the pipes: the central one – crowned with the symbolic Eye of the Divinity surrounded by rays – is raised, while on the two lateral ones there are angels blowing the trumps, while holding in their hands a shield with the coat of arms of the Saxon University. Between the big cases there are three small ones, for the short pipes; above them, in the left niche, there is an angel with drums, while in the right niche there is an angel with a flute. On the upper part, both big and small cases have wooden carved curtains, decorated with stems and volutes; on the niches' lateral wings, decorated with polychrome volutes and angel heads, there are, to the left, King David with a harp, and, to the right, King Solomon (?) with a bugle. A decorative band, which probably masks among its complicated stems and volutes the authors' names and the year 1672, when the prospect was finalized, separates the whole superstructure from the lower part, where the organ's console is situated. On both sides of the console, two veteran soldiers dressed in parade clothes, one holding a drum, the other - bagpipes, support the architrave above, where we can see the fore mentioned inscription. The spectacular image of the Sibiu organ's prospect, but also the musical instrument itself, became very famous in time, being the most complex Transylvanian instrument until the building of the Buchholz organ in the Black Church in 1839. The Sibiu organ's prospect became a reference model.

There is a splendid replica of smaller dimensions, in the Monastery Church of Sighișoara; this organ preserves only the prospect built by Johannes Vest in 1680. The similar composition, with various details reminding the monumental organ in Sibiu, makes us assume that Johannes Vest collaborated with sculptor Sigismund Moess in this case, too.

The prospect is made up of seven cases; the central one is raised (a) and flanked by two other cases of the same height (b), to the right and to the left, between which there is a lower one (c). The scheme of the alignment is the following: b-c-b-a-b-c-b.

The curtains – carved with decorative motives of stems and volutes – from the upper part of the cases are part of the same decorative repertoire as that in Sibiu and attest a common origin.

Above the cornice, on the lateral cases, there are statues of angels with spread wings, blowing the trumps and each holding a shield with the heraldic signs of Sighișoara and the Saxon University. Smaller statues of angels with trumps are also placed over the lower cases. The organ's fret sawn wings are decorated with stems and volutes, between which angels with musical instruments are carved: one is playing the violin, the other – the viola. Like in Sibiu, the prospect is dated by an inscription whose letters form a decorative band which ends with the year 1680.

Starting with the last quarter of the 17th century, Johannes Vest's workshop produced a series of organs with smaller prospects, of which we mention the one of 1693 in the Calvinist church in Păucișoara (Mureș county) or the one in the Calvinist church of Dumbrava (Cluj county).

At the beginning of the 18th century, the presence of organs in the Catholic or Protestant churches of Transylvania is often due to artisans of modest value, who achieve prospects in a provincial baroque style.

The organ of the Lutheran parish church of Cisnădioara (Sibiu county), dated 1724, has certain decorative and component elements that originate in the previous century.

In the Lutheran church of Rupea a remarkable prospect is preserved, the masterpiece of an anonymous artisan from 1726. Placed in a gallery of the north-eastern corner of the church's nave, the prospect is decorated with sawn fret and polychrome carvings.

An extremely decorated prospect is the one of the organ in Dupuș (Sibiu county), dating from 1731 and built by Georg Wachsmann, for the Lutheran church of Biertan (Sibiu county), the residence of Lutheran bishops of the Saxons in Transylvania, a prospect transferred to Dupuș in 1795. The composition and the whole decorative model, with the fret sawn curtains, the angels' heads, the abundance of volutes and frets, or the inscription above the pedestal remind us of the model from the big Lutheran Church of Sibiu.

In the middle of the 18th century, the Sibiu workshop of Johannes Hahn (1712-1783), who was born in Levoc (Slovakia), must be remarked for its quality and rich activity.

After the work he achieved in Slovakia, in 1744 he finalized the organ in Cincu (Sibiu county), and then settled down in Sibiu.

One of the earliest organs built by Hahn in Transylvania is the ancient organ of the St. Michael Roman-Catholic Church of Cluj-Napoca, built in 1753. With the occasion of some big reconstruction work between 1990-1993, led by Hermann Binder, the Cluj organ of 1753 was coupled with another instrument of the same year, also built by Johannes Hahn, an instrument initially built from the Lutheran church of Idricu (Mureș county). The prospects have mottled backgrounds, with warm colors, such as ochre and red, or cold colors, such as blue or mineral green, on top of which there are golden fretwork, volutes and stems, masks or angel heads, case jutties, architectural elements, cornices and pedestals with sinuous curves, contorted small columns or diadem crowns; all those elements, together with the music coming out of the tubes from the severe Gothic vaults, create a magnificent Baroque show in an atmosphere full of devotion.

Among Hahn's works, an important organ is the one from the Lutheran Church of Mediaș finalized in 1756 and restored in 1983 by Hermann Binder, who discovered the document attesting its paternity.

The vast prospect of the organ in Mediaș of baroque monumentality and exuberance, is composed of two big cases, crowned with statues of angels with trumps and heraldic shields; between them there are

the small cases, placed in descending steps from the exterior up to the symmetric axis of the composition. The central area between the two big cases is crowned with a bundle of golden solar rays, radiating from the Eye of God triangle, the symbol of supreme Divinity watching over the world.

The colors used are mineral green for the mottled background, over which there is golden, vegetable or geometrical fretwork, while the brick red golden whirling curtains underline the elegance of the whole.

In the Lutheran Church of Bazna (Sibiu county), in 1757 Johannes Hahn restored an older organ, preserving part of the older pipes. The decorative details of the prospect, the curtains, the solar motive, the vegetable stems with garlands, as well as the general composition, that are to be found in the case of other organs made in his workshop, show certain and chronological analogies with the organ in Mediaș

Johannes Hahn's style is characterized by a great variety of composition, each prospect being unique; consequently, his style is recognizable both in the case of the organs that, according to documents, have been confirmed as belonging to his workshop, and in the case of those which have been attributed to him. Among his numerous organs we mention the following prospects for their artistic value that transforms them into real masterpieces:

- the prospect of the organ of 1762 in the Lutheran Church of Marpod (Sibiu county);

- the Calvinist Church on Kogălniceanu street (in Cluj) still preserves the prospect built in 1765-1766, signed by Johannes Hahn and Johannes Weiss pictor cibinensis.

- the prospect of 1768-1770 in Vărd (Sibiu county), which is found at present in *St. Michael's Church* in Cluj-Napoca.

- the Lutheran Church of Slimnic (Sibiu county) – the prospect of the organ dates from 1773, the lateral wings are decorated with volutes and stems and have two medallions painted with the portraits of Empress Maria Theresa and Emperor Joseph II.

- the prospect of the organ in Cristian (Sibiu county) dates from 1775 and it resembles the one from Slimnic, the prospect of the organ built in 1778 for the Lutheran Church in Chirpăr (Sibiu county).

- the prospect of the organ in Altâna (Sibiu county), around 1780.

In the 18th century Banat, which had become a province of the Hapsburg Empire, the Catholic Church, in full offensive and expansion, with the help of the imperial house, built churches for the new colonists or for the local Catholic population. In Timișoara ample urban modernizing and development work took place; practically, a new city was being built, the capital of the new province, subjected directly to the imperial house. In 1736 started the building of the new cathedral, the Dome of Timișoara, which would be decorated with numerous art masterpieces brought from the capital of the empire.

The Dome of Timișoara was equipped in 1762 with an organ which – according to dr. Walter Kindl – was built by the Viennese Johann Henke, „one of the most famous organ builders in Austria in the 18th century”; the instrument was replaced in 1907 with the present organ built by Leopold Wegenstein.

Its monumental prospect, whose image was preserved in a photograph from the beginning of the last century, was made up of numerous cases; the lateral ones were raised and decorated with statues of angels with musical instruments, while on both sides they had life size saints. The prospect of the Timișoara organ was a remarkable masterpiece of the Viennese baroque style.

The presence of the organ in Banat is attested very early by documents: the first mention of an instrument brought from Vienna is made in 14 May 1719; the instrument was installed in the Jesuit church of Timișoara. In 1748 the organ of the Minorite convent from Lugoj is also mentioned, and *St. Joseph's Church* in Timișoara has had an organ since 1761. In the last quarter of the 18th century, the first local organ builders appeared in Banat.

In Transylvania, the last two decades of the 18th century are dominated by the activity of Johannes Prause and his workshop in Brașov, which is to be remarked for its quality, resistance and the

great number of achievements. Originating in Silesia, Prause settled down in Brașov and worked mainly in Țara Bârsei and in the *Szecklers' Land*. In order to achieve his prospects he collaborated with Johann Folbarth, a carpenter from Sighișoara. At the beginning of his activity, the style of Johannes Prause's workshop in Brașov came from the traditional baroque, as we can see in the vast prospects from Codlea (Brașov county) in 1783, from Ghimbav (Brașov county) and Saschiz (Mureș county) in 1786, or from Brașov in 1790 in the church of *Bartolomeu* neighborhood. Elements of rococo can be found in Richiș (Sibiu county) in 1788 and in Homorod (Brașov county) in 1793.

The most impressive instrument built by Johannes Prause, with a grandiose prospect, is the organ of the Lutheran Church in Bistrița (1794-1795). Although it preserves numerous traditional baroque and rococo elements, the pyramidal composition of the prospect, impressive through its monumentality, shows the new influence of classicism, present in its more balanced composition and its specific decorative elements.

Of the series of classicist prospects, produced in Prause's workshop in Brașov, we enumerate those from Hărman (Brașov county) and Feldioara (Brașov county), which are quite identical and date from the same year, 1799, the prospect of the organ associated with the altarpiece of the Lutheran Church in Cața (Brașov county) and the one of the Lutheran Church in Prejmer (Brașov county), realized during the last years of the 18th century.

A remarkable organ builder, Samuel Joseph Maetz (1760-1826), a former apprentice of Johannes Hahn, who settled in 1791 at Biertan, started his activity during the last decade of the 18th century and continued to work during the first decades of the 19th century. His biggest organ was built in 1791 in the village he had settled in, but unfortunately it was destroyed in 1868, when the vault of the church collapsed. The activity of his workshop was continued after his death by his sons, Friedrich Maetz and Wilhelm Maetz.

Technically speaking, the organs built by Samuel Maetz are associated with early romanticism, whereas – stylistically – his prospects belong to classicism through the elegance and simplicity of composition, as they always make use of symmetry. The first prospects, dating from the last decade of the 18th century, but also those from the first decade of the following century, keep in their ornamentation decorative elements which are echoes of the Baroque.

All the prospects built by Samuel Maetz during this period are made up of three cases; the central one is raised and its wavy cornices are specific to the baroque. This category contains the prospects of the organs in Șeica Mică (Sibiu county) of 1790, Daia (Sibiu county) of 1792, Târnava (Sibiu county) of 1796, or in Agârbiciu (Sibiu county) in 1798, but also the organs from the first years of the 19th century; among the latter we mention the one of 1801 in Moardăs (Sibiu county) or the one in Copșa Mare (Sibiu county) of the same year.

Ever since the first decade of the 19th century, the prospects produced in Maetz's workshop in Biertan start acquiring new shapes; stylistically speaking, the placement of the main elements that compose the prospect do not belong to the Baroque anymore.

In 1802, the prospect of the Lutheran Church in Zagăr (Mureș county), built by Samuel Maetz in the western gallery and placed inside the console above the nave, is made up of two bodies linked by an arch under which there is a window. Each body has two cases for the pipes – the lateral one being raised. The cases, as well as the balustrade, are mottled with mineral green and decorated with fret sawn golden stems. An almost identical prospect dating from 1806 can be seen in the Unitarian Church of Cluj-Napoca. In the same year, 1802, the classicist prospect of the organ in the Lutheran Church of Stejeriș (Sibiu county) has the shape of an ancient temple facade; columns sustain an architrave, followed by cornices, over which there is a triangular pediment. This classicist type of composition will impose itself in time; a significant example dates from 1807: the prospect of the organ from the Lutheran Church of Nocrich (Sibiu county), Samuel Brukenthal's native village; here, the interior of the church is equipped with classicist furniture.

The prospect is made up of four columns that sustain an architrave, an attic and cornices, decorated with urns specific to this style.

A similar composition can be seen in 1808 in Hosman (Sibiu county) or a few years later, in 1815, in Cașolt (Sibiu county).

The organ builder Andreas Eitel from Brașov built organs in the first half of the 19th century in Țara Bârsei and in the Cluj area; his prospects contained classicist elements, sometimes combined with certain baroque decorative elements. Among his prospects, we mention those in the Lutheran Church of Cața (Brașov county), the Calvinist Church of Turda (Cluj county), the Unitarian Church of Merești (Hargita county), the Calvinist Churches of Cojocna (Cluj county) and Turea (Cluj county).

In the Banat region, in the first half of the 19th century, the Wälter family became famous in the field of organ building; they came from Austria and settled down in Timișoara in 1780. The prospects of their organs are characterized by simplicity and elegance; their architecture contains classicist elements, such as columns, pilasters, cornices and triangular pediments, chromatics reduced to two or three colors, emphasized by golden decorative elements. From the series of organs built by these Banat constructors, we mention the prospect of the organs in the Roman-Catholic Churches of Jimbolia (1805-1807), Ortășoara (1806), Lovrin (1811), Cărpiniș (1817), and Bulgăruș (1819).

In the case of Transylvania, the building in 1839 of the organ from in Black Church of Brașov by the famous builder Carl August Buchholz (1796-1884) from Berlin represented a remarkable event: the Brașov organ is the biggest Transylvanian musical instrument and an exceptional technical achievement; at present, it is Buchholz's biggest instrument in Europe preserved in its original form, as dr. Erich Turk noticed. This moment is also important from the point of view of the organs' external aspect - the prospect.

The prospect of the Buchholz organ in the Black Church has unusual dimensions and is made up of three cases with triangular pediments, crowned with finials; the lower part of the raised central case has two integrated twin cases with Gothic arches. The three big cases, flanked by six Gothic phials crowned with conical helmets, are placed inside the console, while the organ's lower part is decorated with four lobes and arches, specific to the Gothic style.

The neo-Gothic monumental prospect in Brașov would become a model, as it was followed by a series of organs built in less famous churches.

In the second half of the 19th century, the Viennese Carl Hesse (1808-1882), who built over 100 organs, was present in Transylvania during 1860-1874 with a number of eight organs.

The first organs built by Carl Hesse (1860 – in the Roman-Catholic Church of Sibiu; 1861 - the Lutheran Church in Lechința, Bistrița-Năsăud county; 1862 - the Lutheran Church in Dumitra, Bistrița-Năsăud county; 1863 - the Ursuline Church in Sibiu; 1864 - the Roman-Catholic Church in Periam-Haulik, Timișoara county) have classicist prospects, being adorned with leaning small columns or channeled pilasters, and sometimes crowned with triangular pediments.

The Lutheran Churches of Câlnic (Alba county) in 1867, Bierțan (Sibiu county) in 1869, Moșna (Sibiu county) in 1874 have neo-Gothic organ prospects, with Gothic arches cases, phials and finials.

The organs built by Carl Schneider also have neo-Gothic prospects, such as the 1850 organ in Agnita (Sibiu county), or the numerous organs built in István Kolonics' (1824-1892) workshop in Târgu Secuiesc. There are more than 200 instruments built by Kolonics' workshop, of which some are to be found even in Moldavia or Bucharest; here are some examples of prospects belonging to the neo-Gothic style: the organ of the Calvinist Church in Sărățeni (Mureș county), 1873; the organ of the St. Michael's Roman-Catholic Church in Cluj-Napoca, 1874; the organ of the Calvinist Church in Huedin, 1874; the organ of the Roman-Catholic Cathedral in Alba Iulia, with a big and rich prospect, decorated with architectural details, built in 1877; the organ of the Calvinist Church in Bucharest, 1880; the organ of the Roman-Catholic Church in Gheorghieni (Harghita county), 1884.

There is another neo-Gothic prospect in the case of the organ of

the Roman-Catholic Church in Comloșu Mare (Timiș county) built in 1879 by Johann Dangl from Arad.

During the last decades of the 19th century, industrialization was felt more and more in the field of organ building. Several workshops became small factories, producing organs on a large scale; this activity led to an unprecedented spreading of organs, not only in churches, but also in concert halls.

The prospects of this period acquire an eclectic aspect and borrow elements of medieval architecture (Roman or Gothic) or modern architecture (Renaissance, Baroque and Classicism). Among the great organ makers at the end of the 19th century and the first decades of the 20th century, who built such prospects, there are: the Rieger brothers from Jägerndorf, Leopold Wegenstein from Timișoara, József Angster from Pécs (Hungary), Carl Einschenk from Brașov and Takácsy Ignác from Târgu Mureș.

Without indicating the builders' names, we mention only some of the most important organ prospects, which belong stylistically to this period: the organ of the Calvinist Church in Sfântu Gheorghe (Covasna county), 1894; the organ of the Lutheran Church in Petrești (Alba county), 1895; the organ of the Calvinist Church in Dej, 1905; the organ of the Dome of Timișoara, 1907; the organ of the Franciscan Monastery in Radna; the organ of the Cultural Palace of Târgu Mureș 1913; the organ of the Roman-Catholic Cathedral in Satu Mare, 1918; the organ of St. Joseph Roman-Catholic Cathedral in Bucharest, 1939, and the organ of the Romanian Atheneum of the same year.

We can see that, at the end of the 19th century and at the beginning of the next century, organ prospects increase their dimensions and technical performance, but not their artistic value or uniqueness.

During the second half of the 20th century, greater attention was paid to the older historical organs; valuable instruments were saved during this period, some of them being transferred from their initial place to new locations, religious areas (irrespective of confession), or secular areas (concert halls).

We are happy that the Romanian space still preserves an exceptional organ heritage of inestimable value. The great number of organs preserved mainly in Transylvania and Banat, but also in Wallachia, Oltenia and Moldavia, represents a remarkable artistic and cultural heritage, which preserves important values both for the Romanian and the European musical evolution.

Marius Porumb

Romanian Organ Art

The organ, as we know it today, is an instrument which went through many transformations during its history. The predecessors of the organ first appeared in ancient Greece. The actual shape of the organ was established in Europe only at the end of the Middle Ages. The Romans inherited the organ from the Greeks and spread it in all the provinces of their empire.

The oldest information about musical activity on Romanian soil are from the middle of the 11th century. In a chronicle called *Legenda Sancti Gerardi Episcopi* a school functioning at the Cenad (Urbs Morisena) monastery is mentioned; the music maestro Walther taught at this school in the middle of the 11th century.

Representative of the beginnings of Gregorian music on Romanian territory, the hymn *Te Deum Laudamus* – attributed to Niceta de Remesiana – was found in a 14th century manuscript called *Psaltirea*, which is kept in the archives of the Black Church in Brașov. In a note on a manuscript (5231) kept at the Romanian Academy Library the indication „to be sung Jubilate” suggests the possibility that in 1384 Gregorian music was played at Hărău.

Names of organ players such as Wolfgang Graffinger, Johannes Teutonicus and Thomasius Greb are representative of the period before 1500, and cities such as Bistrița, Feldioara and Sighișoara present themselves as centers of culture and art, where organ music was played in the churches of that time.

The places where organ music was presented in its true value were the cities of Sibiu and Brașov. In 1425, *Acta Scriptores Rerum Hungaricorum* mentions a certain Magister Nicolaus who came from Moldavia and competed for the position of chorister in Brașov. In a letter sent by the city mayor Valentinus Kraus to his friend Conrad Celtesch in Vienna, a new organ built in Brașov is mentioned, as well as that the organ player was a student of the famous Joseph Grünpeck.

Nicolae Olahus (1493-1568), one of the first humanists of Romanian origin, is an important personality of the 16th century Transylvanian cultural life. Son of Varvara and Stefan Olahus, grandson of Iancu of Hunedoara, Nicolae Olahus set up the humanistic school of Tymavia (Slovakia), where music played an important role and Gregorian singing was part of the compulsory curricula.

A renowned organ player who, on August 15, 1545, held a concert in Brașov, being paid with the amount of 100 golden florins, was Hieronymus Ostermayer from Brașov.

Regardless of all the restrictions of the Reform, prince Gabriel Bethlen (1613-1629) employed an organ player at Aiud. The most prominent musical figure of the time was Valentinus Greff Bakfark.

In the 17th century Transylvania, the organ personalities were: Ioan Căianu, Gabriel Reilich and Daniel Croner.

Born in Leghia (Cluj county), Ioan Căianu (1629-1698) is the most interesting and conclusive personality for understanding the way in which the local Romanian musicians integrated themselves into the Western musical medium of the 17th century. He is equally important for including in his renowned *Codex* not only works of the composers of his time, but also folk dances and songs of common people. Thus, we can find in it Romanian, Hungarian and German dances. Ioan Căianu was a complete musician, and his efforts to support organ music materialized in his rebuilding the organ of Șumuleu monastery, using his own money and labor, after a Tatar invasion in 1661.

In 1665 Gabriel Reilich worked in the city of Bistrița, which was a musical center even then, and later on in Sibiu. His work *Vesperae braevissimae* is kept at the State Archives in Sibiu (registration number: J. J.-674). Through his music, Gabriel Reilich tried to promote the organ style, but only as an accompaniment principle.

Daniel Croner, born in Brașov in 1656, studied at Wroclaw (Breslau) and Wittenberg. After finishing his studies, he published various anthologies of organ music. The first volume of the anthology, dated 1675, was published in Brașov for the use of Black Church organ players. Its title is *Tabulatura, Fugarum, Praeludiorum, Canzonatum, Toccatarum et Phantasirum, Comparata Daniele Cronero, Coronense*

Transilvano, Ano: 1681, Die 30, Janu, *Wratislava*. The second one is a copy of a volume of organ works by Johann Heinrich Kittel (1652-1682), an organ player from Dresden. In the third one, the author is not mentioned, only the names of the composers whose works were copied. Daniel Croner's volumes contain works belonging to specific musical forms existing before Johann Sebastian Bach: preludes, fantasies, toccatas. A special place is reserved for works in which choral songs are presented in a soloist manner.

Regarding organ art, one of the most interesting musical centers during the Renaissance was Alba-Iulia. Sigismund Báthori (1581-1597), prince of Transylvania, was a great music lover, educated in Italy, well connected with the musical art of Venice and Tuscany. During his reign, Alba-Iulia became an important artistic center of Renaissance orientation. Musicians were brought here and were given houses and land, and a street was called „the music players street”. Balls alternated with the sobriety of religious services and scholarly debates. A school was set up, following the Venetian model. A close friend of the Great Duke of Tuscany, Ferdinand I, Sigismund Báthori met the beautiful and intelligent princess Leonora Ursina Sforza. In order to win her heart, he decided to make Alba-Iulia become a copy of the Tuscany model. This endeavor was not an easy one, because Leonora Ursina was a follower of the great maestro Giovanni Battista Mosto. From this love story a beautiful volume was born, a book called *Il Transilvano*, dedicated to Renaissance music, which had a highly pedagogical role in the study of how to play on keyboard instruments such as the organ and the harpsichord. Sigismund Báthori considered that the most suited personality for putting together this volume was Girolamo Diruta. Appointed ambassador and musical agent in Italy in 1591, István Jozsika had the main task of convincing Girolamo Diruta to accept the job of creating the volume Báthori wanted for the young Leonora.

In *A L'autore dell'opera al prudente lettore*, the preface to *Il Transilvano*, after paying a tribute to the Greek classical arts, philosophy, medicine and mostly to the poetical art of Virgilio and Petrarca, Girolamo Diruta presented musical art as crowning all of the above. The musical instrument most suited for producing „musica Divina” is the organ, used alongside the lute, the guitar, the harp and the harpsichord to „praise the Lord”. The organ, of all musical instruments, is called „Tutto maggiormente e degli altri più Eccellente e più nobile, quanto meglio rappresenta la voce humana, aperondsi in esso il fiuto e la mano” (Diruta, Girolamo, *Il Transilvano*, p. 8-9, Forni Printing House, Bologna).

This instrument, the organ, can shape the spirit, give peace and mostly can speak about the greatness and glory of God. “The organ sounds so wonderful under the hands of maestro Merulo, that not even the most beautiful and well-chosen words can praise the Lord better” (Diruta, Girolamo, *Il Transilvano*, p. 10, Forni Printing House, Bologna).

Over the years, *Il Transilvano* enjoyed a huge success. Thus, after the first edition of 1593, in which only the first volume of *Il Transilvano* series was published, three more editions will be released in 1597, 1612 and 1625. The second part was edited in 1622. After these editions, dozens more were published, *Il Transilvano* being found today in almost all important libraries in Europe.

An interesting period for organ music around 1750-1800 is connected with the activity of Michael Haydn and with a series of documents stored in the State Archives of Oradea, where the majority of the musical documents about this period are kept. Documents (file 4017, page 151) certainly attest the presence of Michael Haydn in Oradea, starting with 1761. With him, but not in the same time, the orchestra was headed by Karl von Dittersdorf and Wenceslav Pichl, two famous musicians of that time.

Another document kept in the State Archives of Oradea (file 4017, page 178), having similar graphical characteristics and dated 1767, contains a list of payments to musicians and attests the fact that in that year Michael Haydn stopped his activity in Oradea. His

activity in Oradea ended in 1762, when due to the death of bishop Ádám Patachich's mother, two years of mourning were observed. During these years, the activity of the orchestra was interrupted and Michael Haydn had no reason for staying in Oradea. His place was taken by Karl Ditters von Dittersdorf in 1765. On a document dated 1767 the name of the Czech musician Wenceslav Pichl is also mentioned.

Apart from the documents kept in the State Archives of Oradea, research carried out between 1977-1989 revealed the existence of other musical documents kept in the archives of the Roman-Catholic diocese, Diecezana – Economics Papers, etc. File 16 contains an *Organ Booklet* from Oradea. The document has 23 pages in folio; on the 13th page it is written (in pencil) „instructions clavicordi et... Johanne Krausz die 10 februar 1766... vera 19 aprilis”.

More documents about the construction of organs or aspects of musical life involving the organ are found in the archives of churches from Brașov, Sibiu, Oradea, Satu-Mare, Timișoara, Cluj Napoca, Baia Mare, Odorheiu-Secuiesc, Târgu-Mureș Alba Iulia, etc. We must also mention the documents from Batthyanaeum Library of Alba Iulia and from the National Archives in Bistrița, Sibiu, Brașov, Oradea, etc.

Josef Nitsch and Jenő Haller worked in Satu Mare, in the second half on the 19th century. Josef Nitsch arrived in Satu Mare in 1859, where he was the conductor of the Roman-Catholic cathedral choir until his death in 1906. He was friends with Franz Xaver Witt, the father of *Cecilianism*. Together with Jenő Haller a priest from Satu Mare, he was the promoter of this movement in Hungary. In 1871 he took an intense part in founding the Cecilian Society in Satu Mare. His compositions consist of preludes, Graduals, Offertories and religious songs. Franz Liszt wanted him as an organ teacher at the Music Academy in Budapest, but Nitsch decided to remain in Satu Mare. For his outstanding achievements, he was awarded the Golden Cross in 1904. Jenő Haller was a conductor and organist who, besides giving concerts, wrote theoretical works on religious music. He was one of the supporters of the Cecilian movement in the Austro-Hungarian Empire. He designed the Rieger organ from the Roman-Catholic church of Satu Mare.

After 1900, the organ school was developed around two musical centers: Brașov and Sibiu. The most important personality of this period was Victor Bickerich from Brașov, as an organist, pedagogue, conductor and musicologist. Born in a German family from Lissa (Poland) on February 23, 1895, he became one of the most active personalities in the musical life of Romania between the Wars. In Brașov, Bickerich taught music at *Honterus gymnasium*, conducted the *Honterus Church Students Choir* and played the organ. Later on, he conducted the *Kronstädter Männergesangvereins* and he set up the Bach Choir. In the beginning he introduced the so called *Geistliche Abendmusiken* (musical evenings), and later on five o'clock concerts, a tradition kept until today. These concerts were attended by many foreigners, especially in the summer months. Bickerich renounced his vacations in order to organize these concerts. Unfortunately, the program was usually written down just on the day of the concert on a small blackboard, indicating the name of the player, so very few concert posters have been preserved. Among Bickerich students there were illustrious names of the European musical art, such as: Alexander Dietrich, Klaus Fograscher, Adolf H. Gärtner, Elfriede Gärtner, Horst Gehann, Reinhard Göltl, Werner Hannak, Klaus Knall, Radu Lupu, Wolfgang Meschendorfer, Michael Rădulescu, Jörg Roth, Hans Eckart Schlandt, Cornelia Schreiber, Hans Peter Türk.

Bickerich was among the first organists who wrote about organs of historical value from Transylvania. He struggled to persuade the church communities about the value and importance of those musical instruments. In an article published in *Muzica* magazine (12, no. 7, Bucharest, 1962) entitled *The Organ Music in our Country*, he made, for the first time, a coherent summary of Romanian organ art and organ building.

Together with Victor Bickerich, Walter Schlandt and Klaus Fograscher (Bickerich's student) worked in Brașov from 1922 until 1962.

Their activity took place mostly at Astra Conservatory and at *Honterus German gymnasium*, where an organ existed in the Aula. This is the place where many chamber music concerts took place and conferences with a rich musical content were held.

Walter Schlandt studied music in Leipzig. Between 1958-1973, the second organ player at the Black Church was Klaus Fograscher.

When Bickerich retired in 1962, Walter Schlandt became the main organist at the Black Church in Brașov. Until today, full time organ players in this church belong to the Schlandt family: Hans Eckart Schlandt (an organist representative for the period after 1965) and Steffen Schlandt. According to tradition, organ concerts are organized here for the tourists, in the summer months, for 55 years already.

In Sibiu, the activity of the organists began in the 16th century. The first organ player employed in the position of „*Stadtkantor und organist*” was Hermann Böncke (born on Nov. 26, 1821 in Endorf, Germany; he died on Dec. 12, 1879 in Sibiu). From 1881 until 1918, Leopold Bella was the organ player of the Evangelical church in Sibiu. During his activity, the fabulous Sauer romantic organ was installed, in 1914.

The follower of Leopold Bella was the famous organist Franz Xaver Dressler. Through his personality, he „monopolized” the organ and the musical life of the Evangelical church in Sibiu, in a positive way, until 1978. The pedagogical activity of maestro Dressler was not limited only to his activity as chorister and organ player. From 1955 to 1976 he taught religious music at the Evangelical Theological Faculty from Brașov-Cluj. Formed at Straube school and incorporating all great elements of romanticism after Reger, Franz Xaver Dressler (1922-1975) and Victor Bickerich (1922-1962) were the most important Romanian music professors and organists.

From a list received from Mrs. Margherite Dressler (Letter to Felician Roșca, manuscript, Feb. 12, 1987) we find out that over 30 students - some of them organ players - went through the hands of the maestro: Kurt Mild, Erich Bergel, Kurt Wittmayer, Helmut Plattner, Walter Kentsch, Dieter Acker, Heinz Acker, Horst Gehann, Andreas Porfetye, Carl Egon, Hans Keilner, Josef Gerstenengst, Ludwig (Zoltán) Kruse, Friedrich Schässpurger, Erich Gagesch, Anselm Honigberger, Anneliese Barthmes, Anton Schlezak, Christel Schlezak-Dressler, Peter Szaunig, Holomboe Meta May, Ferenczi Günter, Paul Klein, Gertrud Probst, Hans Rill, Felician Roșca, Gerhild Klein-Miess, Horst Fröhlich, Gorvin H.G. König, Franz Weingärtner, Valentin Radu, Liviu Comes, Harald Melas, Dorina Moga, Karin Schuster, Brigitte Kasper, Walter Kindl, Wolf von Aichelburg.

In Oradea, where in the 18th century existed a very good musical tradition and a big size concert organ, the organ music life concentrated around the Roman-Catholic cathedral. After 1886, the organist and bandmaster of the Roman-Catholic cathedral was Kersch Ferencz; from 1897 – Beleznay Antal, who worked here until 1915. From the latter's compositions, a series of works for choir, organ and orchestra were kept in the library of the Cathedral Choir: *Alleluja, Ascendit, Ave Maria, Missa in mi minor, Psalmi et vespertas, Tantum Ergo, Exultate orbis, Lauda Jerusalem, Psalm, Salutis Humani, Stabat Mater, Veni Creator, Vespertas*. After 1916, the bandmaster of the Roman-Catholic cathedral in Oradea was Resch Mihály. He did not hold the function of organ player, this being occupied by New-Oral István, an exquisite talent, who held the position until 1935. After him, the organist was Dr. Szalay Elemér. He was a professor of harmony and composition at the Music School in Oradea, where he was also a director. After his death, the organ player and bandmaster of the Roman-Catholic cathedral in Oradea was Krüger Jenő. He was often replaced by younger organists, but was the only employed organ player.

The personality of Zsizsmann Rezső is connected with the musical and concert life of Târgu-Mureș and, later on, of Cluj-Napoca. Attracted by the new Rieger organ (opus 1800), he arrived in Târgu-Mureș in 1913, where – as the musicologist László Ferenc wrote - „his life was a tragedy; not to mention that he was not from around here: he had come from far away to become a hero and a martyr...” (László, Ferenc,

Zenei ügyelet, p.45, Kriterion Printing house, Bucureşti, 1976).

In Târgu Mureş there was a City Music School, founded in 1908. Zsizsmann Rezső taught the piano, harmony, choir singing and composition at this school. In 1923 he set up here a symphonic orchestra and an oratorio assembly. From among his eminent students, we can mention Constantin Silvestri and Alexandru Demetriad.

Following Zsizsmann Rezső at the console of the organ in Târgu Mureş Palace of Culture was Kozma Mátyás. He got his bachelor degree in 1952 and due to his very good results he was invited as an assistant professor at the Conservatory of Cluj. The attraction of the concert organ from Târgu Mureş was greater though than the perspective of staying in Cluj, so after not even one year Kozma Mátyás became a soloist of the Târgu Mureş Philharmonics. Between 1960-1970, he was very prolific as a composer and concert player. In the following years, one of his most important undertakings was to make capital repairs to the organ in Târgu Mureş Palace of Culture. Despite all shortcomings and material difficulties, he managed to finish the repairs, together with the legal successor of Rieger Company from Budapest, the organ factory *Fohrosi Műszaki Kézműves Vállalat*. The organ was fully renovated, a new console being built, stops tuned and the transmission system being improved. The inauguration concert was given by Kozma Mátyás on Oct. 31, 1980. One of his main activities as an organist was to interpret the organ works of contemporary Romanian composers such as Terényi Ede, Hencz József and Andreas Porfetye.

Apart from Zsizsmann Rezső who can be considered the most important personality in the organ art of Cluj between the two World Wars, other organists were active here as well: Ruszitska György, Rezik Károly, Szabó Géza, Benedek Kálmán, Kurt Mild.

Kurt Mild was born in Nocrich, near Sibiu. During his childhood, he took piano lessons from his mother. He studied at *Brukenthal* gymnasium of Sibiu and, after graduation, being considered a true musical talent, went to study music in Leipzig. Here, between 1933-1936, his organ teacher was the renowned pedagogue Karl Straube. He also studied with C. A. Martienssen și Kurt Thomas. In 1936 he studied with professor Heitmann in Berlin, where he sat for his exam as concert organ player. In 1940 he returned to Sibiu, being employed as director of *Musik Verein-Hermania* Society, where he worked until 1942. In the same year, he was offered the big chance of signing a contract with *Deutsche Kurzwellen Sender* Music House, in order to play on the famous Arp Schnitger organ from *Eosander* Chapel and record all the organ works of Johann Sebastian Bach. Unfortunately, due to the war, this ambitious project did not materialize and Kurt Mild returned to Sibiu. Between 1940-1947 he taught at various schools from the city and initiated a series of chamber music concerts at the Brukenthal Museum. In these years, he also gave chamber music concerts in Bucharest, together with musicians such as: Vasile Jianu, Nicolae Rădulescu, Ștefan Ruha, Mihai Constantinescu, Emilia Petrescu and others.

Timișoara had had a grand organ since 1757, with two manuals and pedal, built by Johann Henke. The organ was located in the Dome. An important role was played by church music schools, one of them already functioning in 1848 under the name of *Singing School*, in the Fabrik district of Timișoara; the mentor was the teacher organist Josef Mathieu. From 1845 until 1857, the Dome organ player was Franz Limmer. His follower as *Domregenschori*, which also involved the responsibility for the function of organ player, was Moritz Pfeiffer. Between 1862-1871 the Domregenschori was Wilhelm Speer. Another musical personality who worked as an organist was Rudolf Kárrász (1846-1912). He worked for 40 years as an organ player, pianist, choir conductor, composer and pedagogue, composing choir works and lieds in the Romanian language. In 1873 he set up a music school where organ playing was taught. Between 1894-1906, the Dome's bandmaster was Martin Novacek. Like his predecessors, he was a conductor, pianist, violin and organ player. With Dezideriu Jarossy, who followed Mărtin Novacek as bandmaster of the Dome in Timișoara, a new era begins for the organ art of the Banat region.

He was the first organist to give over a hundred concerts in various cities, with a vanguard program.

Jarossy's follower was Dezideriu Braun, who wrote *Bánsághi Rapcsónia*, an ample monograph with a historical character, which skilfully renders the events and the musical life of Timișoara during the transition from the 19th to the 20th century.

Other organists who worked in Timișoara in the following years were Adalbert H. Tolnay (who gave an anniversary concert to celebrate 250 years since the birth of Bach), Maria Cireșan, Paul Wittman senior, Paul Wittman junior, Johann Kuhn (who was awarded the Liszt prize at an organ contest in Budapest and whose early death interrupted a very promising career).

The most important organist born in the Banat region between the two World Wars was Josef Gerstenengst. Born in Ciacova in 1920, he was attracted by the wonderful world of music since childhood. Starting with 1939 he studied at the Faculty of Theology in Timișoara. Here he was noticed by Emerich Vormittag, the organist of the Dome at the time, who gave him his first organ classes. Between 1948-1949 he worked with Radu Aldulescu. At the same time, he gave organ recitals. In 1940 he made his debut in Bucharest with a concert at *Sf. Iosif* Cathedral, and until 1955 he gave many concerts. He collaborated with Radu Aldulescu and with the flute player Vasile Jianu, two great musical personalities in Bucharest. During these years, he met Franz Xaver Dressler, who guided him as his professor. In a Requiem held in Bucharest in the memory of Theodor Rogalski (5 years after his death) he played the *Gregorian Requiem*. In this period, he worked with great musical personalities from Bucharest such as: Emilia Petrescu, Valentin Gheorghiu, Vladimir Orlov. Together with the organist Stadelmann, who was active between 1930-1940 at the Lutheran church in Bucharest, Josef Gerstenengst became one of the great organ maestro's of Bucharest. From 1959 he was hired as the permanent organist of *Sf. Iosif* Cathedral in Bucharest. He was acknowledged by the great conductor Mircea Cristescu, with whom he held concerts with the *Cinematography* Orchestra or at the Romanian Athenaeum, playing Haendel concerts. The following years represented the developing stage of Romania's modern organ school. For Josef Gerstenengst, these are the years of great tours through Germany, Czechoslovakia, France (with concerts at the Notre Dame Cathedral in Paris), Russia. Everywhere, he was highly appreciated by the music critics. During these years, he also contributed to the development of the modern organ school. Together with Helmut Plattner and Horst Gehann he gave concerts at the Romanian Athenaeum or the Radio Hall in Bucharest, but mostly at *Sf. Iosif* Cathedral, whose organist he remained until his last day, contributing to the affirmation of modern organ art in Romania.

After 1953, an organ class was started at the *Ciprian Porumbescu* Music Conservatory, a class run by the young organist Helmut Plattner. His recitals from 1954 until 1972 constitute cultural acts of reference in the field of organ music (playing many contemporary or classical works). He obtained the second place at an organ contest in Prague in 1958. Outside Bucharest, he frequently gave concerts in cities from Ardeal, but mostly abroad, being very well received by the specialty critics. After immigrating to Germany (1972) he continues his tours throughout Europe. As a fresh graduate of Florica Musicescu's and Silvia Ţerbescu's piano class, Helmut Plattner demonstrated a lot of courage and responsibility in setting up this class, whose first graduates were Hans Eckart Schlandt and Lidia Sumnevici; besides them, Wondraschek E., Rose Wagner, Dan Victor and Adina Pasăre are remarked. Most of the theoretical and practical disciplines taught today were already contained in the curricula of those initial years.

A privileged place in the family of organ players of that period was held by another talented organist, Horst Gehann, a student of Franz Xaver Dressler and Victor Bickerich. A passionate researcher, he is one of the first organists to publish very well documented papers on valuable historical organs from Transylvania. He is a relentless promoter of the creations of Transylvanian composers, who were sporadically represented until then in concerts that did not impress

the public too much. The realization of the first Electrecord record entitled *Organ Music by 16th-18th century composers from Transylvania* draws for the first time the attention of musicologists from the country but especially from abroad to this valuable repertoire. Horst Gehann imposed himself not only as an organist; his conducting activity and especially his musical creations for the choir, arias and lieds, organ works were very well received by the public and the critics. Unfortunately, the communist Romanian authorities of the 1970's did not appreciate his highly religious musical activity, which determined him to leave for Germany.

Between 1945-1950 an organ class functioned sporadically at the Cluj-Napoca Conservatory. Through the efforts of Szabó Géza, a student of Günter Romics in Leipzig, an organ class was established at the Hungarian Conservatory. After 1950, with the arrival of Kurt Mild in Cluj Napoca, an organ class is set up, which was mostly attended by students specializing in musicology and musical pedagogy. Unfortunately, this effervescence was short lived. The public that loved organ concerts, flocked the churches to feel the communion with Christian music. Most organ concerts, regardless of the quality of the interpreter, were held in overcrowded churches. But unfortunately the hate of the atheists was equally merciless. Slowly, the organ activity was silenced. The departures of Helmut Plattner, Horst Gehann and Kurt Mild, shortly afterwards followed by the departure of Franz Xaver Dressler to Germany, tragically put their mark on the period 1978 -1985. One exception was Brașov, where concerts in the Black Church continued.

Starting with 1973, the destiny of the organ class at *Ciprian Porumbescu* Conservatory was concentrated in the hands of Lidia Sumnevici. The principles promoted in class were based on her years of cooperation with Helmut Plattner. Between 1974-1980, the following students graduated: Florin Chiriacescu (1974), Laurențiu Marinescu (1975), Részeg Agoston Maria (1976), Felician Roșca (1977), Franz Metz, Ursula Copony Philippi (1978), Radu Valentin (1979), Oana Alexandrescu (1980). After this date, the study of the organ was possible only as a secondary specialization, in musical pedagogy. Among Conservatory graduates after 1980, Molnár Tünde must be paid special attention. Regardless of the sustained activity of the students and their mentor Lidia Sumnevici, the authorities deemed the organ class as unproductive, so the decision to limit its activity was taken.

The festival *The Youth of Masterpieces* was organized between 1985-1988 in Alba Iulia, where alongside great interpreters such as Dan Grigore and Martha Kessler, or the *Madrigal* choir conducted by Marin Constantin, the organist Felician Roșca accompanied the flute player Gavril Costea, the cellist Marin Cazacu and the violin maestro Ruha Ştefan. Iosif Sava, Dumitru Avakian, Smaranda Oțeanu and Edgar Elian supported the festival as much as they could, but unfortunately the cold, the poor living conditions but mostly suspicion managed to finally silence the organ music, at least for a while.

Composers who wrote organ works starting with the 1960's were: Tudor Ciorteal, Achim Stoia, Alfred Mendelsohn, Zeno Vancea, Mátyás Kozma, Sigismund Toduță, Wilhelm Berger, Gheorghe Firca, Eduard Terényi, Hans Peter Türk, Liana Alexandra Moraru, Șerban Nichifor, Irina Odăgescu and others.

After 1990, at the same time with the re-opening of the music conservatories in Timișoara and Brașov, and with the rejuvenation of Bucharest and Cluj-Napoca conservatories, organ classes were restarted. The first graduates after 1990 were Maria Abrudan from the *Gheorghe Dima* Music Academy in Cluj-Napoca and Eva Balog from the Music Faculty of Timisoara University. Professors who were active now were: Hans Eckart Schlandt in Brașov, Lidia Sumnevici in Bucharest, Felician Roșca in Timișoara, Ursula Philippi, Maria Abrudan and Erich Türk in Cluj-Napoca. The enthusiasm and the will to succeed of the new professors has been rewarded by special results both in Cluj-Napoca and Timișoara. In 1993, the first Romanian Organ Contest was organized in Timișoara.

Festivals of organ and medieval music were resurrected at

Timișoara, Sibiu, Cluj-Napoca, Târgu-Mureș Brașov, Miercurea-Ciuc, Sighișoara and Bucharest. Through funding projects, organ music is now being promoted in the frame of contemporary music festivals in important European countries. The conservatories of Cluj-Napoca and Timișoara were equipped with organs and concerts and contests can now take place. A series of books, CDs (holding important international prizes) and reference scores in the field of organ music realized by organists or musicologists holding PhD's such as: Franz Metz, Felician Roșca, Tünde Molnár, Ursula Philippi, Maria Abrudan, Marcel Costea, Ştefan Enyedi, Erich Türk, Walter Kindl and Steffen Schlandt were printed. In 2007 a reference organ was built for the George Enescu hall at the National University of Music in Bucharest.

Felician Roșca
Molnár Tünde
Steffen Schlandt

Dr. Felician Roșca

Acad. Dr. Marius Porumb

Acad. Dr. Eduard Terényi

Dr. Floarea Măcriș

Dr. Ursula Philippi

Dr. Walter Kindl

Dr. Molnár Tünde

Dr. Maria Bodo

Dr. Erich Türk

Dr. Mariana Müller

Dr. Rafaela Carabenciov

Dr. Ştefan Enyedi

Ing. Hermann Binder

Pap Zoltán

Steffen Schlandt

Garai Zsolt

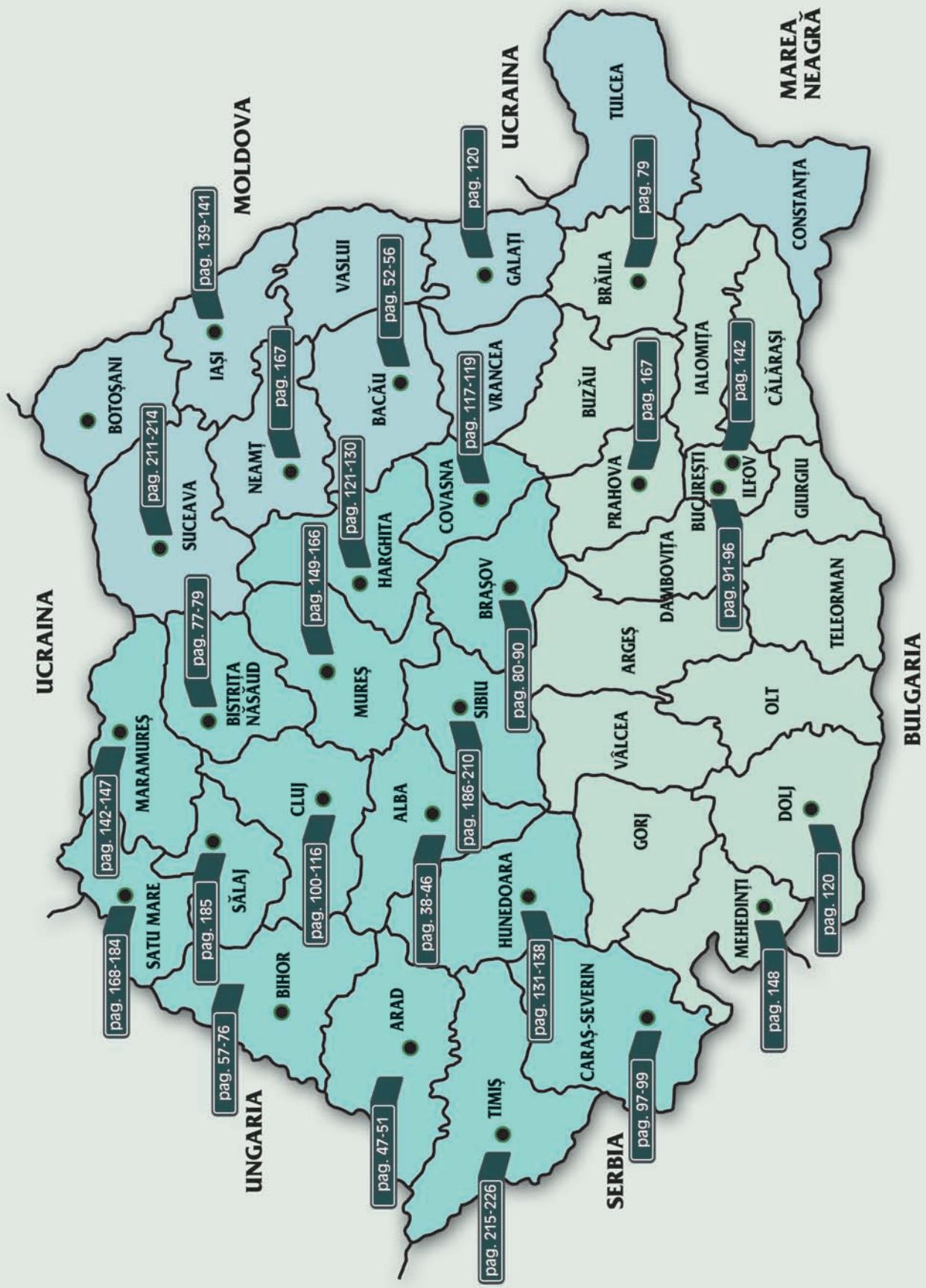
Ciprian Ștefănescu

Ciprian Firea

Florin Onea

Jud. **ALBA**

Alba Iulia

Abrud

Aiud

Câlnic

Coltești

Cugir

Petrești

Pianu de Jos

Rimetea

Roșia Montană

Sebeș

Zlatna

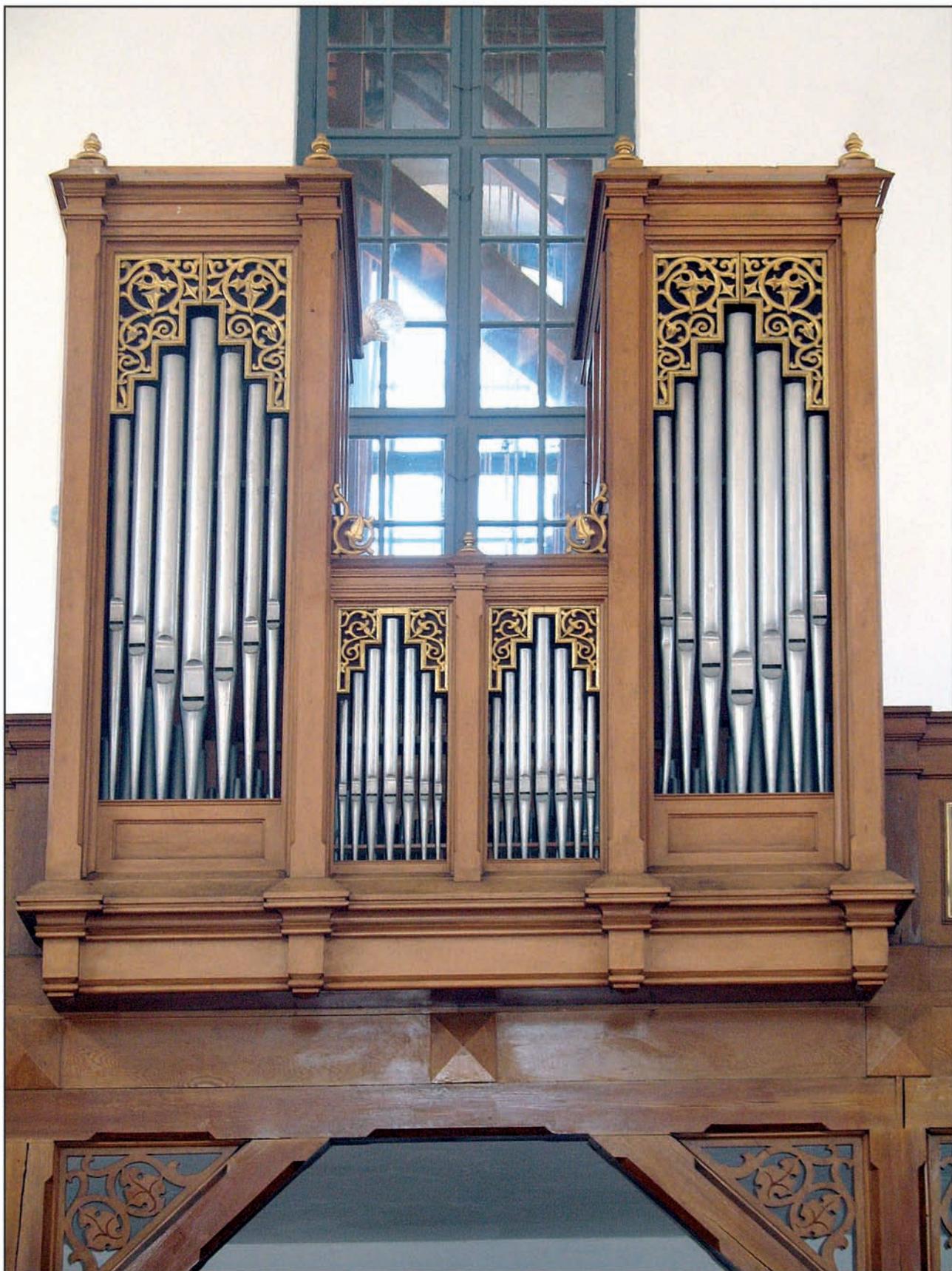

Alba Iulia

KOLONICS István,
1877,
Catedrala Romano-catolică,
fișă 1432

Orga portativ
din „Codexul de la Alba Iulia” (1367)

Abrud

HÖRBIGER Wilhelm, 1890, Biserica Reformată, fișa 999

Aiud

KOLONICS István,
1855,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1251

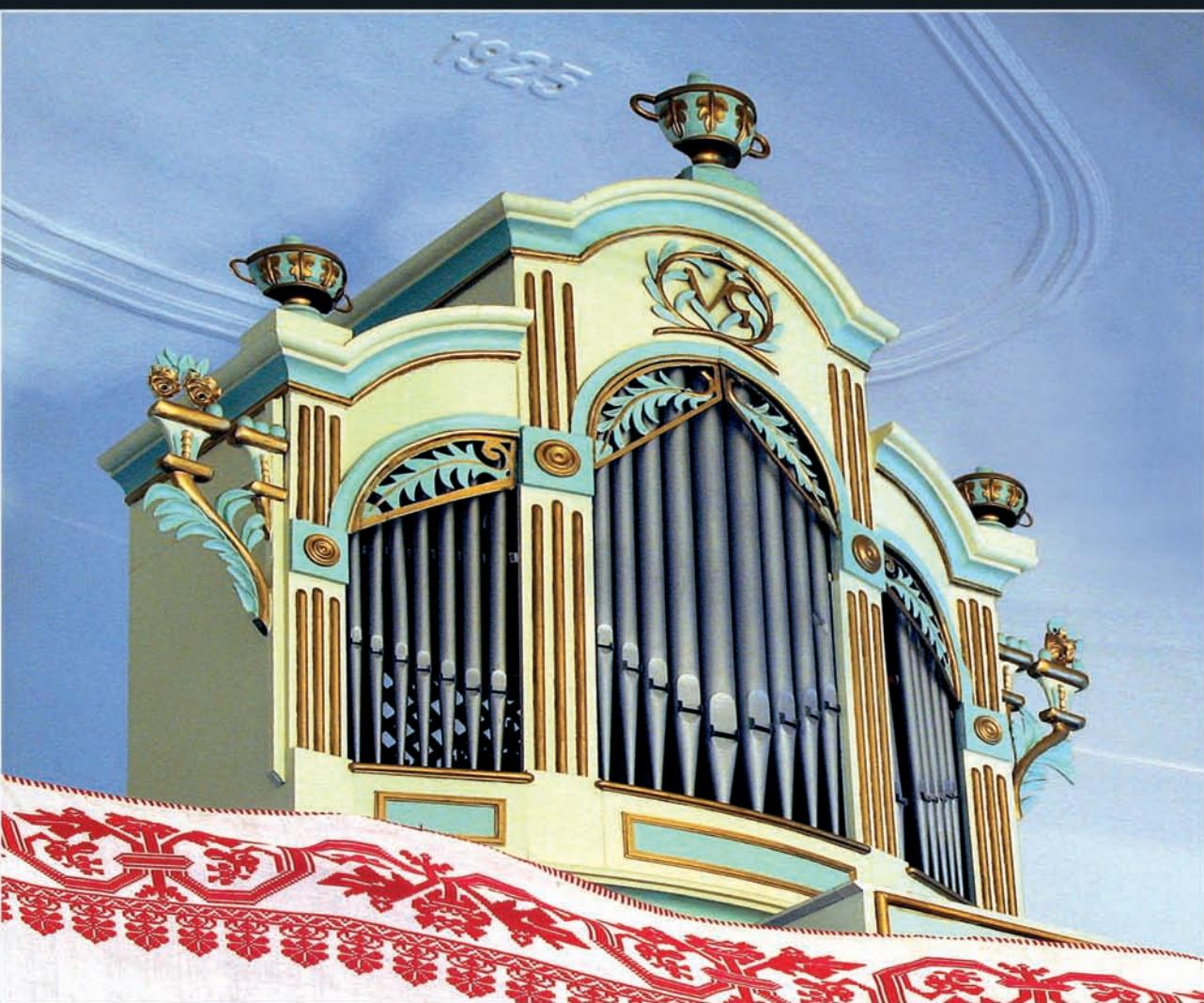

Câlnic

HESSE Carl,
1867,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1248

Colțești

EITEL Andreas,
1830,
Biserica Unitariană,
fișa 996

Cugir

Constructor necunoscut,
1750 -1800,
Biserica Romano-catolică,
fișa 965

Petrești

RIEGER Gebrüder,
1895,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1029

Pianu de Jos

WEGENSTEIN Söhne,
1939,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 973

Rimetea

MAETZ Samuel Joseph,
1800-1830,
Biserica Unitariană,
fișa 995

Roșia Montană

ANGSTER József és Fia,
1900,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1001

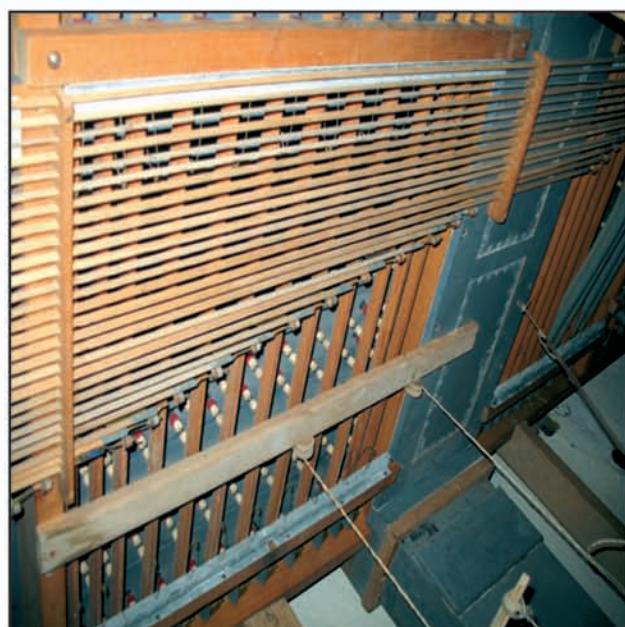
Roșia Montană

TAKÁCSY Ignác,
1862,
Biserica Unitariană,
fișa 1000

Sebeș

HAHN Johannes,
1791,
Biserica Evanghelică C.A.,
fișa 964

Sebeș

RIEGER Gebrüder,
1893,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 958

Zlatna

ANGSTER József és Fia,
1912,
Biserica Romano-catolică,
fișa 997

Jud. **ARAD**

Arad

Cruceni

Orțișoara

Radna

Satu Nou

Arad-Sega

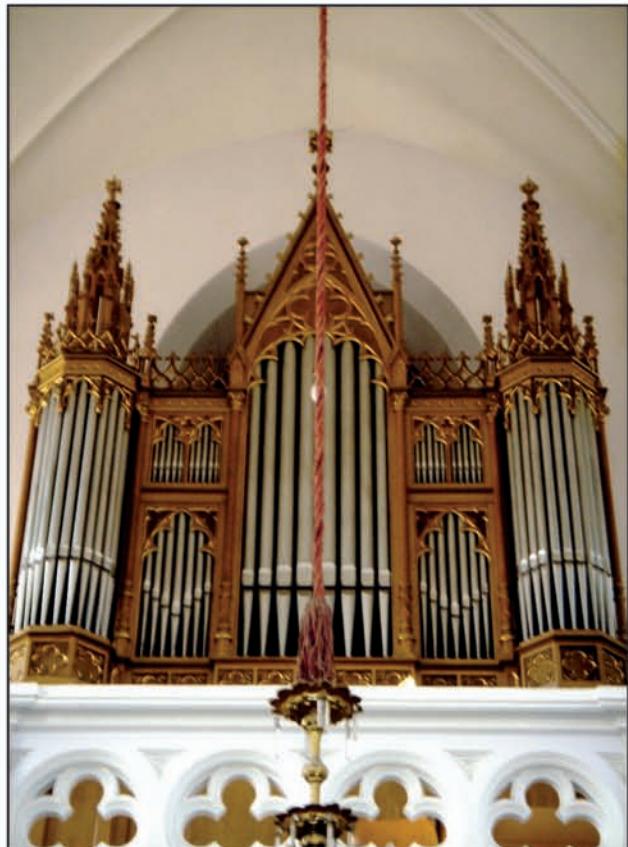
Şiria

Vinga

Arad

WEGENSTEIN Lipót és Fia,
1927,
Biserica Evanghelică C. A. (Biserica Roșie),
fișa 617

Arad

DANGL Anton, 1864, Cultul Mozaic, fișa 643

Arad

RIEGER Ottó,
1912,
Biserica Romano-catolică Minorită,
fișa 1403

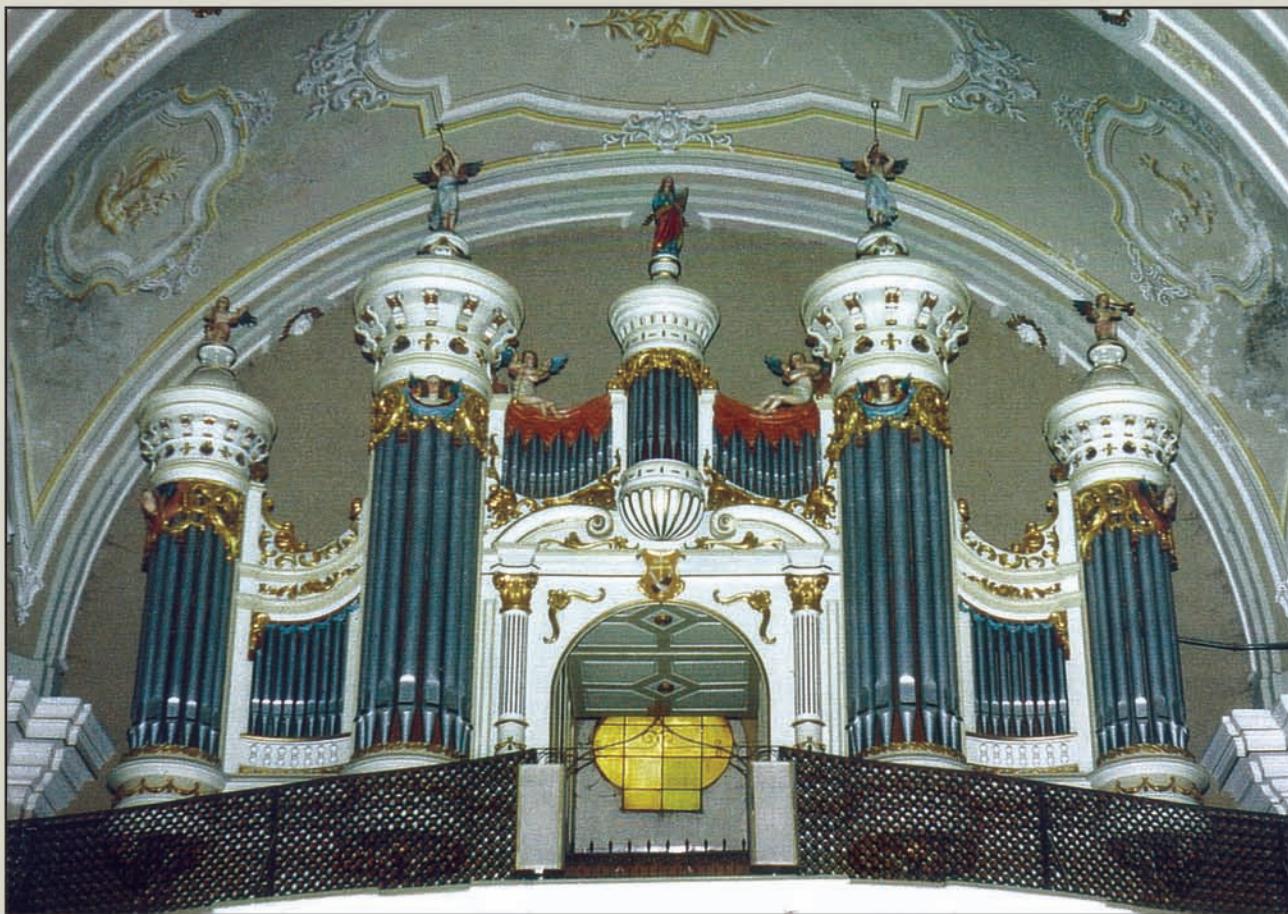
Cruceni

WELTER,
18??,
Biserica Romano-catolică,
fișa 897

Orțisoara

WELTER Jakob Johann,
1806,
Biserica Romano-catolică,
fișa 494

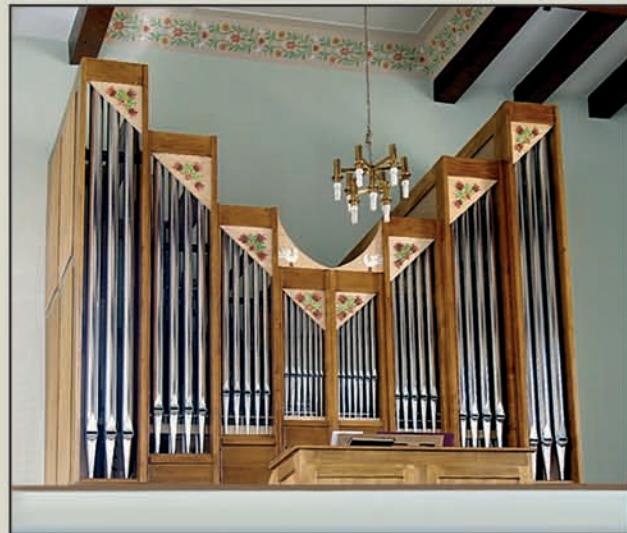
Radna

WEGENSTEIN Lipót és Fia, 1905, Biserica Romano-catolică, fișa 876

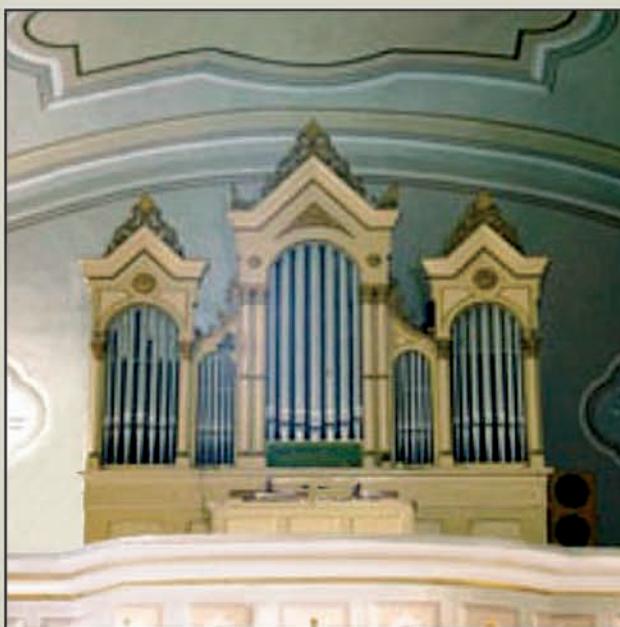
Satu Nou

ANGSTER Jozsef és Fia,
1867,
Biserica Romano-catolică,
fișa 932

Arad-Sega

PAP Zoltán,
2008,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1402

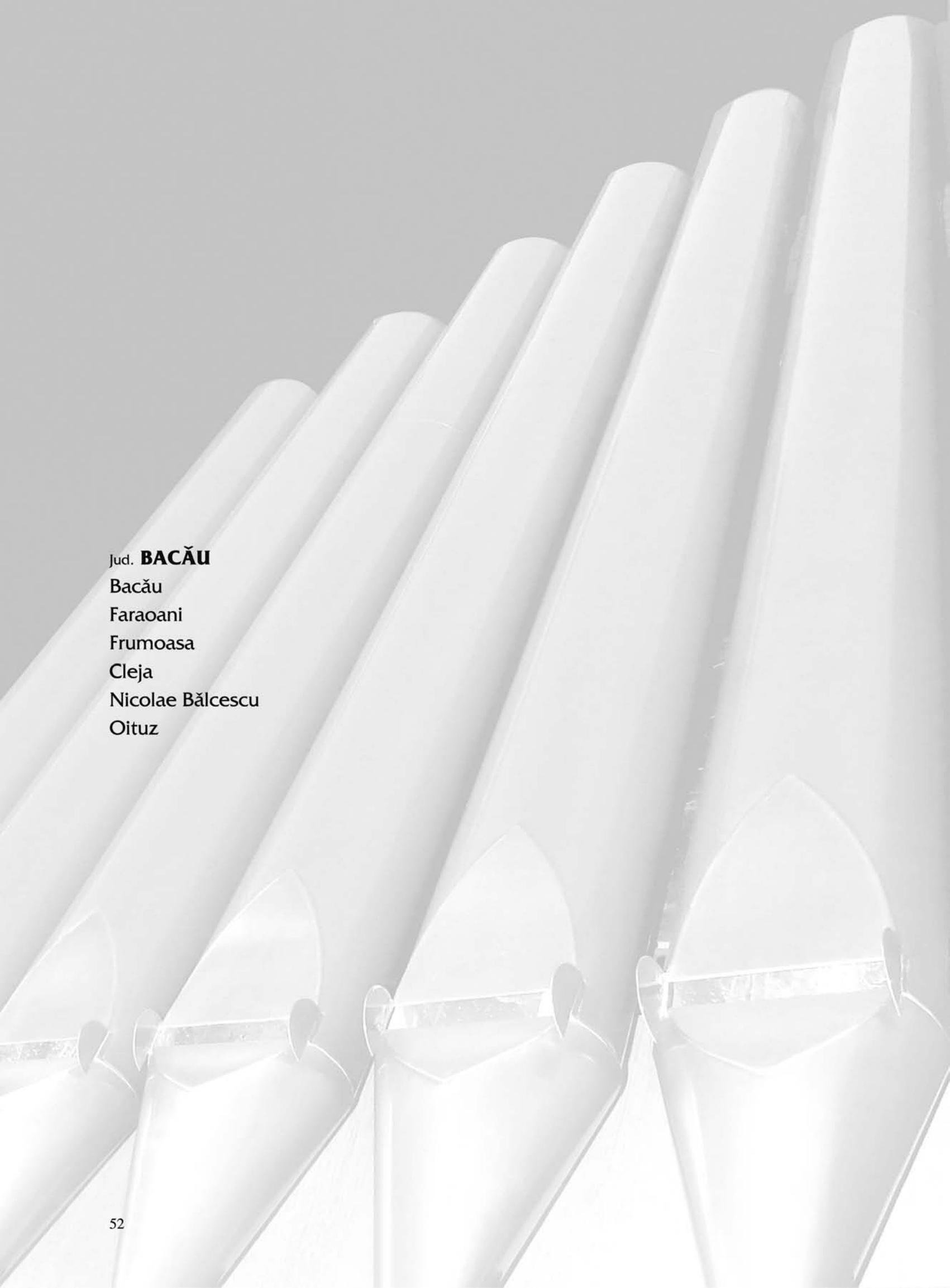
Șiria

WEGENSTEIN Carl Leopold,
1906,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1417

Vinga

WEGENSTEIN Lipót és Fia,
1914,
Biserica Romano-catolică,
fișa 874

The background of the page features a minimalist, abstract design composed of several thick, white, curved bands that overlap and curve across the frame, creating a sense of depth and motion. These bands resemble stylized petals or leaves. In the lower portion of the image, there are faint, translucent, diamond-shaped patterns that appear to be reflections or shadows of the main bands.

Jud. **BACĂU**

Bacău

Faraoani

Frumoasa

Cleja

Nicolae Bălcescu

Oituz

Bacău

Constructor necunoscut,
1950-1970,
Biserica Romano-catolică „Sf. Cruce”,
fișa 1124

Faraoani

ANGSTER József,
1879-1966,
Biserica Romano-catolică,
fișă 1127

Frumoasa

SZABÓ Gy. László, 198?, Biserica Romano-catolică, fișa 1120

Cleja

SAUER Wilhelm und Dr. h. c. OSCAR Walcker, 1926, Biserica Romano-catolică, fișa 1129

Nicolae Bălcescu

SPEITH Orgelbau,
1950-1970,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1125

Oituz

WEGENSTEIN Lipót és Fia, 192?-1978, Biserica Romano-catolică, fișa 1172

Jud. **BIHOR**

Oradea

Albiș

Aleșd

Biharia

Diosig

Galoșpetreu

Mișca

Olosig

Roșiori

Săcuieni

Salonta

Sâniob

Sânnicolau de Munte

Sântimreu

Sântion

Şimian

Tărcăia

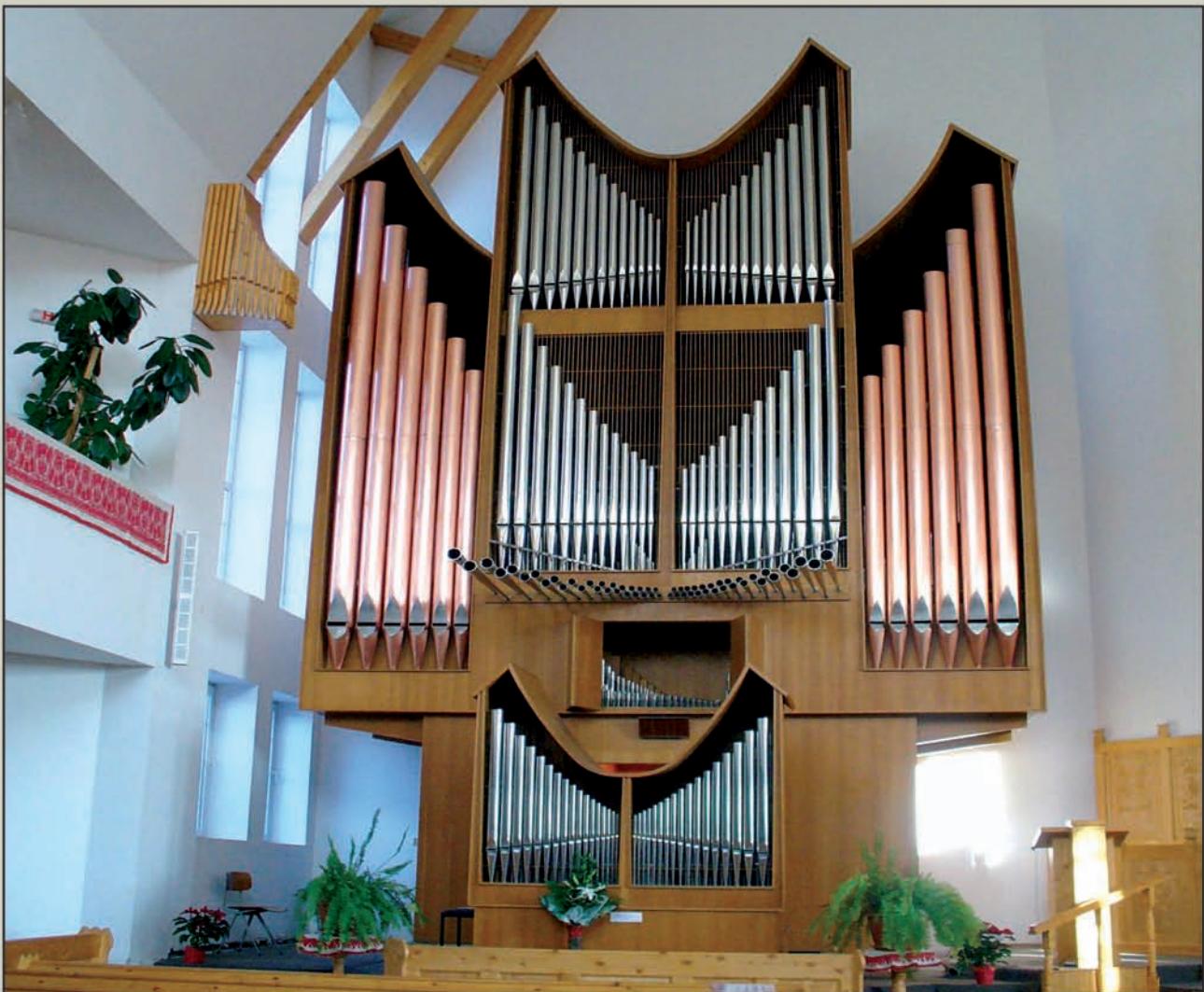
Tărian

Oradea

FRIEDEL Leopold,
1780,
Catedrala Romano-catolică,
fișa 1260

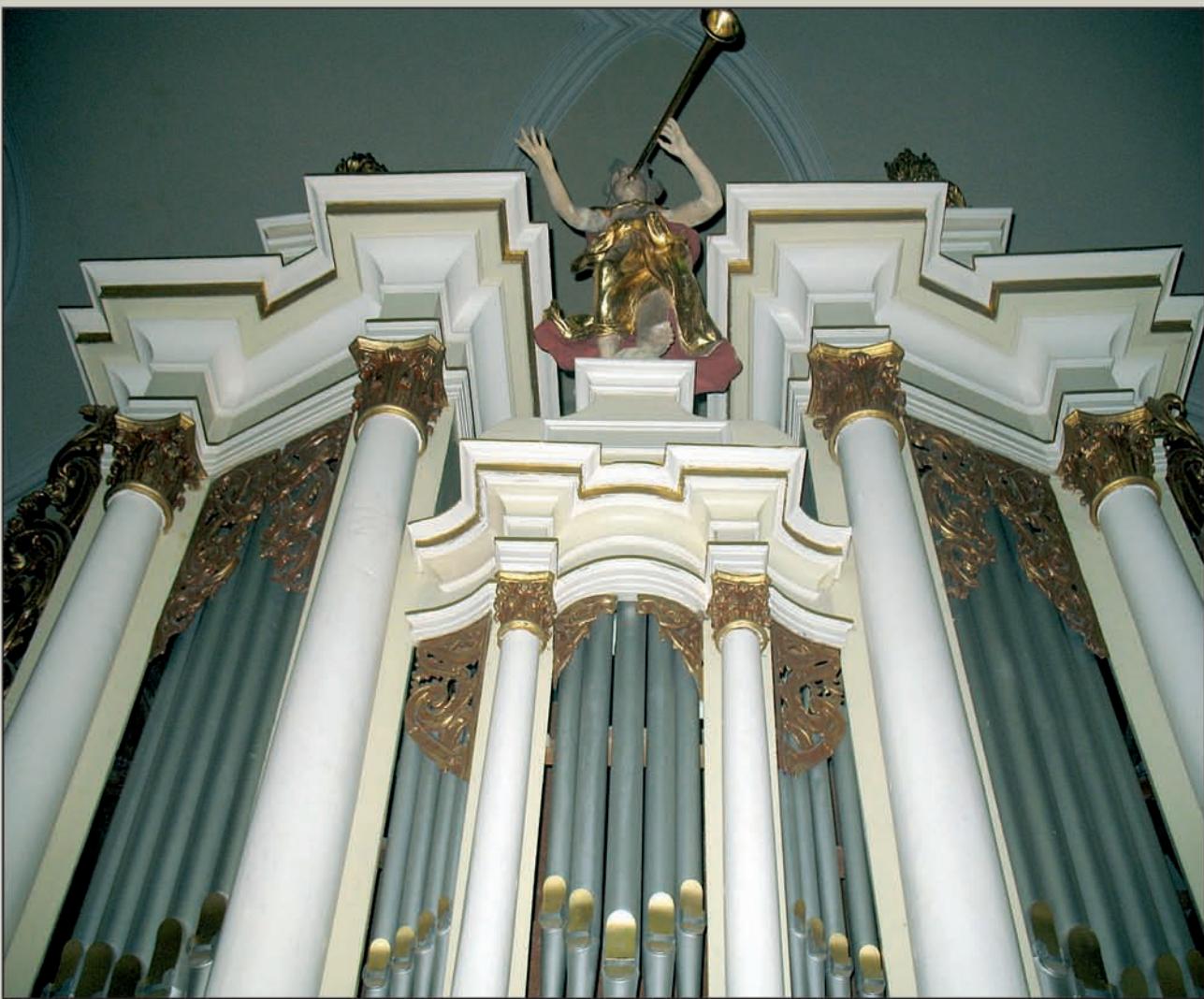

Oradea-Rogerius

KANGASALAN URKUTEHDAS,
1965,
Biserica Reformată,
fișa 1290

Oradea

BESNYŐ Ferenc, 1840, Biserica Romano-catolică „Premonstratenzi”, fișa 1180

Oradea - Seleuș

PÉCSI ORGONAÉPITÖ MANUFAKTÚRA, 2007, Biserica Romano-catolică, fișa 1389

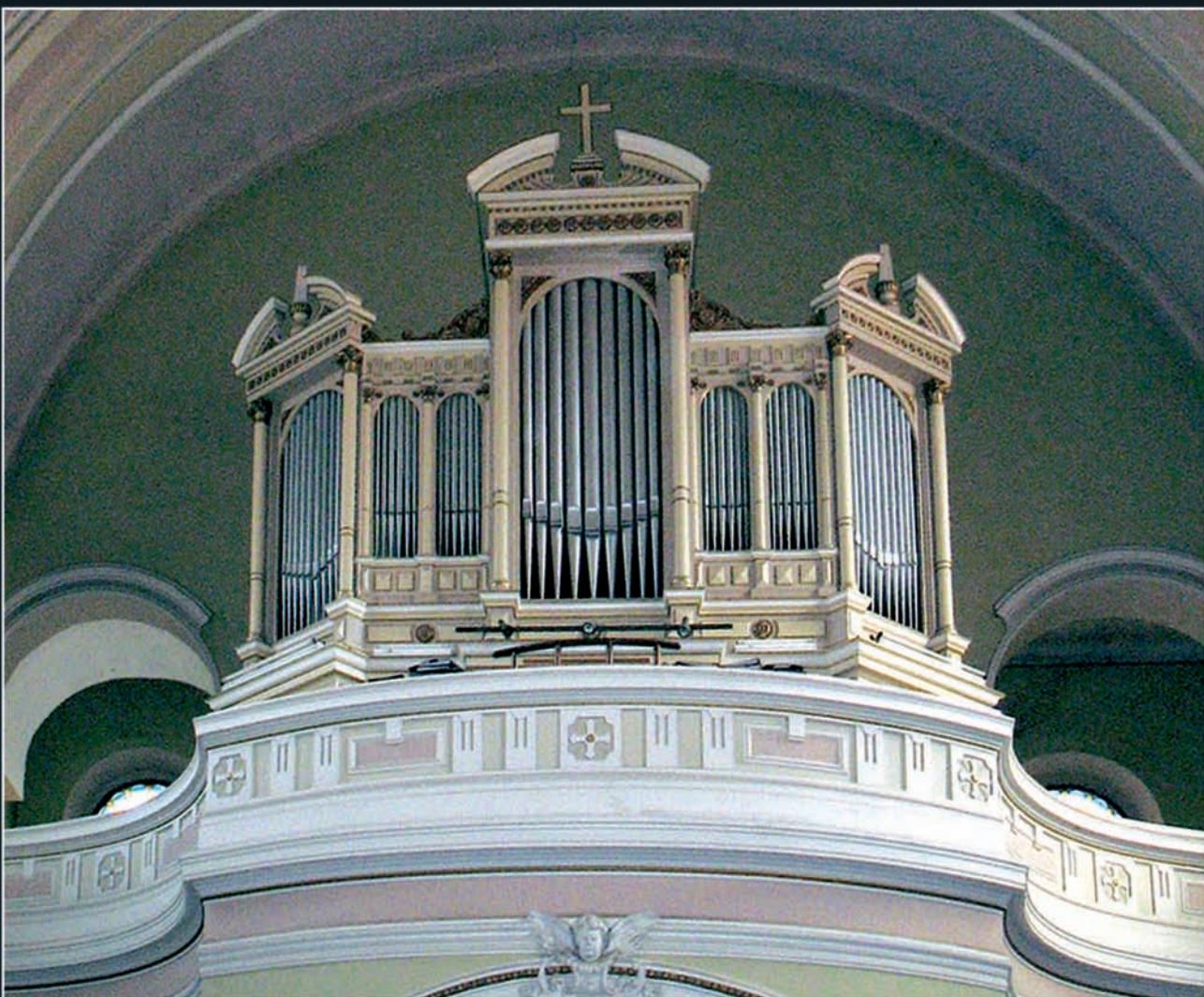
Oradea

JÓNÁS István, 1878, Cultul Mozaic Neolog, fișa 1184

Oradea

ORSZÁGH Antal,
1900 - ?,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1236

Oradea

ORSZÁGH Sándor és Fia, 1892, Catedrala Romano-catolică, fișa 1374

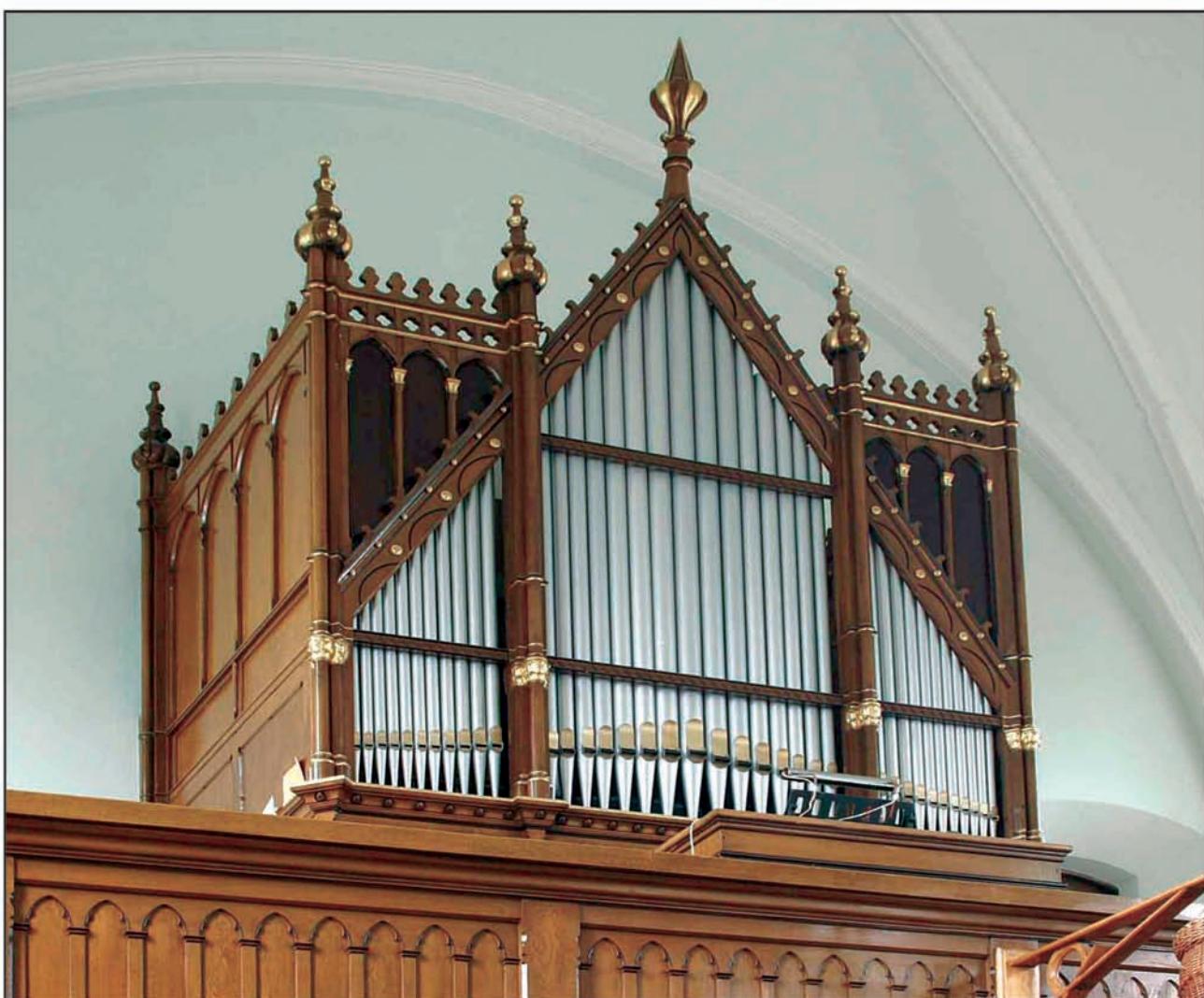

Oradea

SZABÓ Gy. László,
1964,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1261

Oradea

SZEIDL Ferenc,
1926-1927,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1258

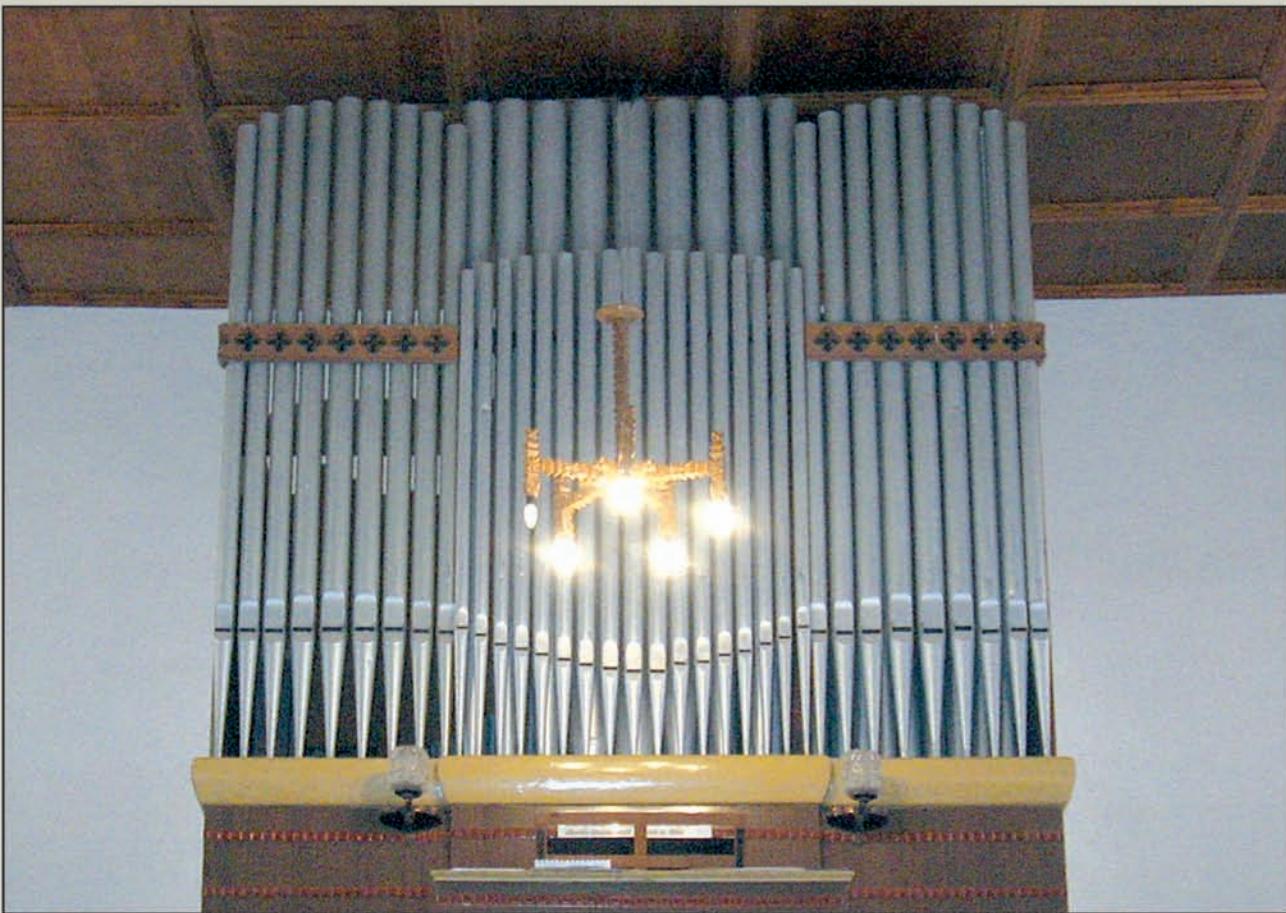

Oradea

WEGENSTEIN Carl Leopold,
1899,
Biserica Reformată,
fișa 1288

Albiș

WEGENSTEIN Richard, 1938, Biserica Reformată, fișa 1155

Aleșd

Constructor necunoscut,
Biserica Romano-catolică,
1800-?,
fișa 1176

Aleşd

ORSZÁGH Antal, 1907, Biserica Reformată, fișa 1256

Biharia

Constructor necunoscut, 1837, Biserica Reformată, fișa 1382

Biharia

KREMER Johannes,
1826,
Biserica Romano-catolică,
fișă 1241

Diosig

BESNYŐ Ferenc, 1851, Biserica Reformată, fișă 1153

Galoșpetreu

Constructor necunoscut, 1800-?, Biserica Reformată, fișa 1174

Mișca

ORSZÁGH Sándor és Fia,
1891,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1377

Olosig

ORSZÁGH Sándor és Fia,
1910,
Biserica Reformată,
fișa 1244

ORADEA-Olosig

SZABÓ Gy. László,
1955,
Biserica Reformată,
fișa 1259

Roșiori

SZABÓ Gy. László,
1957,
Biserica Baptistă,
fișa 1263

Săcuieni

Constructor necunoscut, 1700-1800, Biserica Romano-catolică, fișa 1378

Săcuieni

KOMORNIK Benedikt (Komornyik Benedek),
1820,
Biserica Reformată,
fișa 1183

Salonta

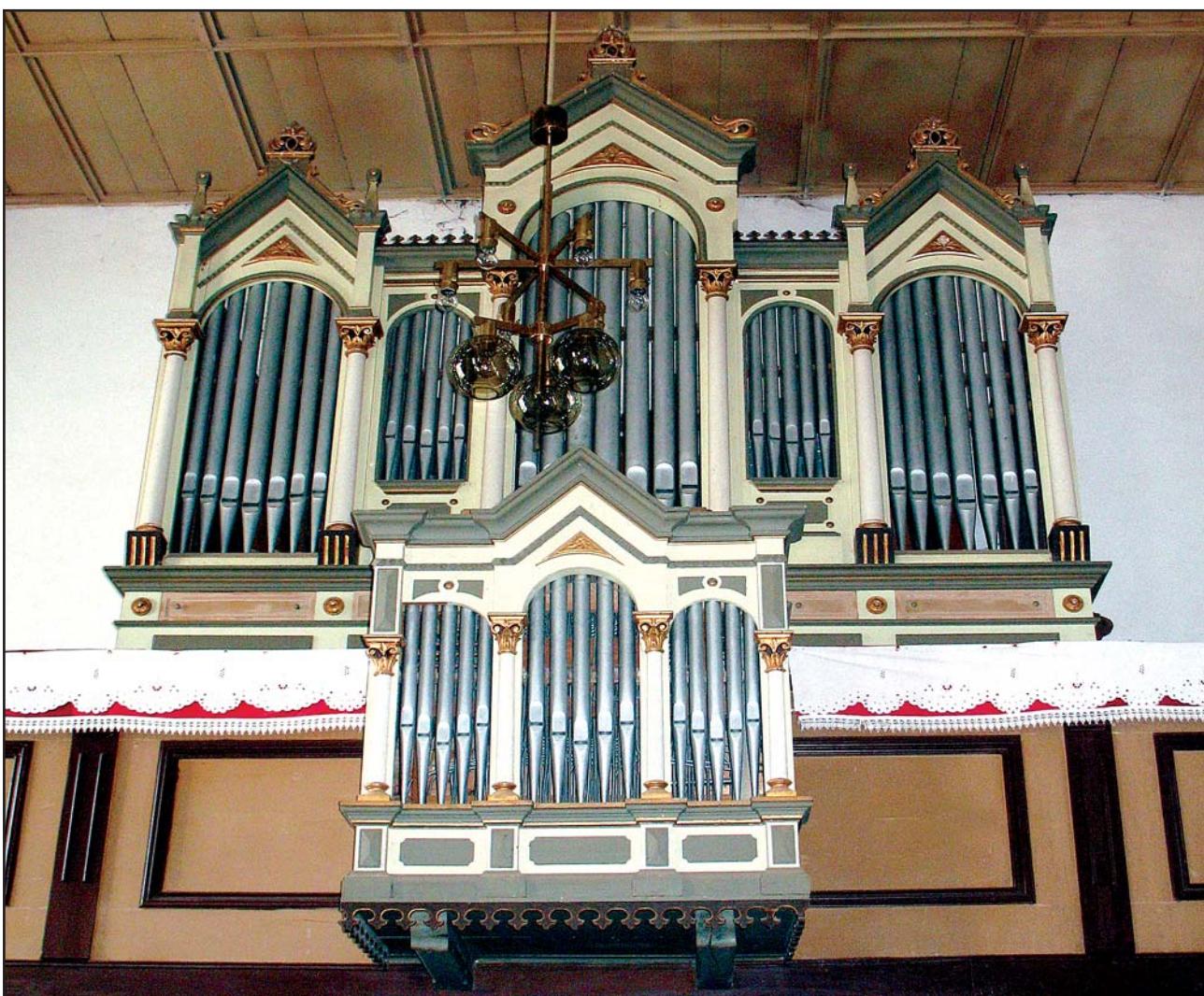
JÓNÁS István,
1856,
Biserica Reformată,
fișa 1466

Sâniob

Constructor necunoscut,
180?,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1235

Sânnicolau de Munte

SOUKENIK Janos, 1913, Biserica Reformată, fișa 1178

Sântimreu

ORSZÁGH Sándor, 1900, Biserica Reformată, fișa 1381

Sântion

JÓNÁS István, 1884, Biserica Reformată, fișa 1171

Şimian

Constructor necunoscut,
1847,
Biserica Reformată,
fișa 1179

Tărcaia

KREMER Johannes, 1803, Biserica Reformată, fișa 1181

Tărian

DANGL Antal és Fia,
1874 -1875,
Biserica Romano-catolică,
fișă 1390

Jud. **BISTRITA**

Bistrița

Budacu de Jos

Petriș

Jud. **BRILA**

Brăila

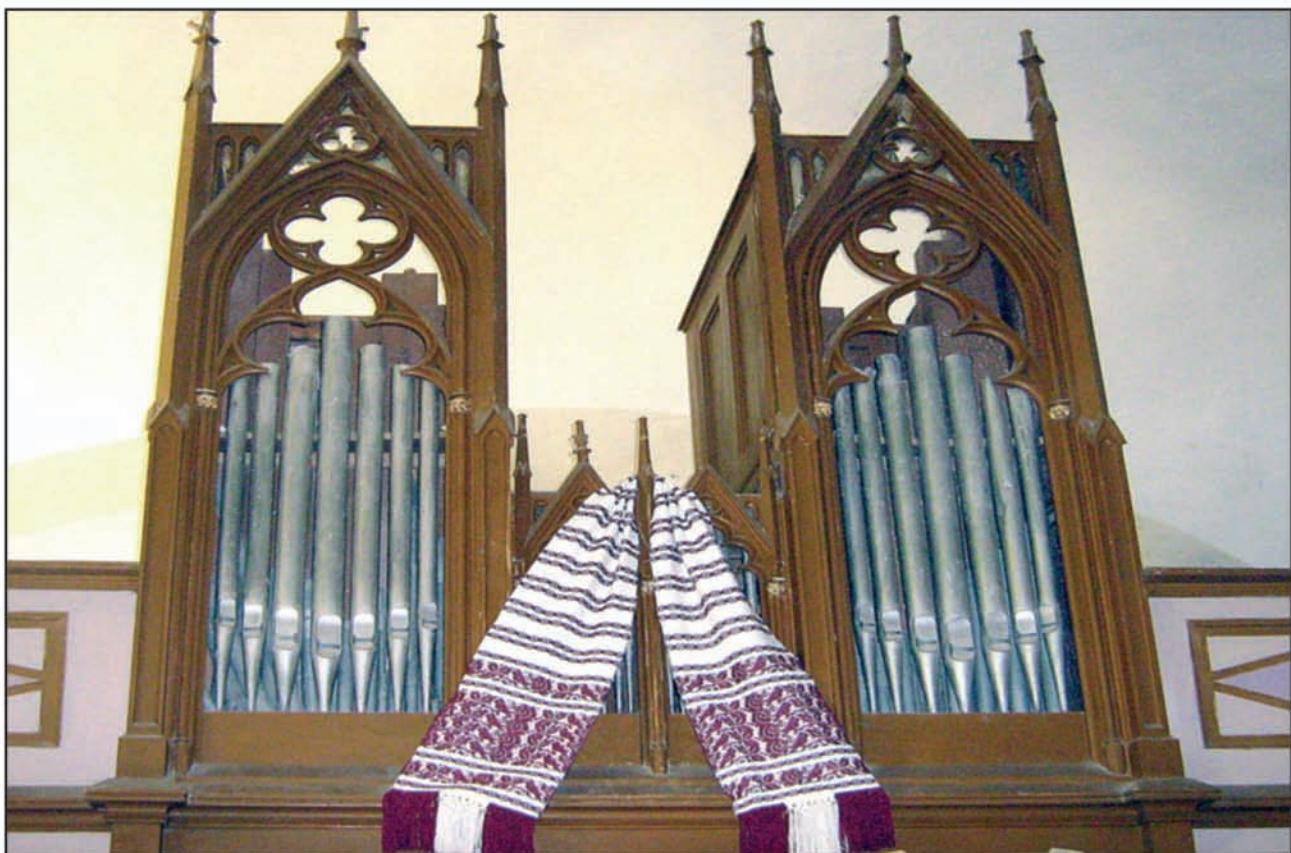

Bistrița

PRAUSE Johannes,
1794,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 379

Budacu de Jos

HÖRBIGER Wilhelm,
1863,
Biserica Ortodoxă,
fișa 398

Petriș

Imagine din Biserica Evanghelică C. A., fișa 640

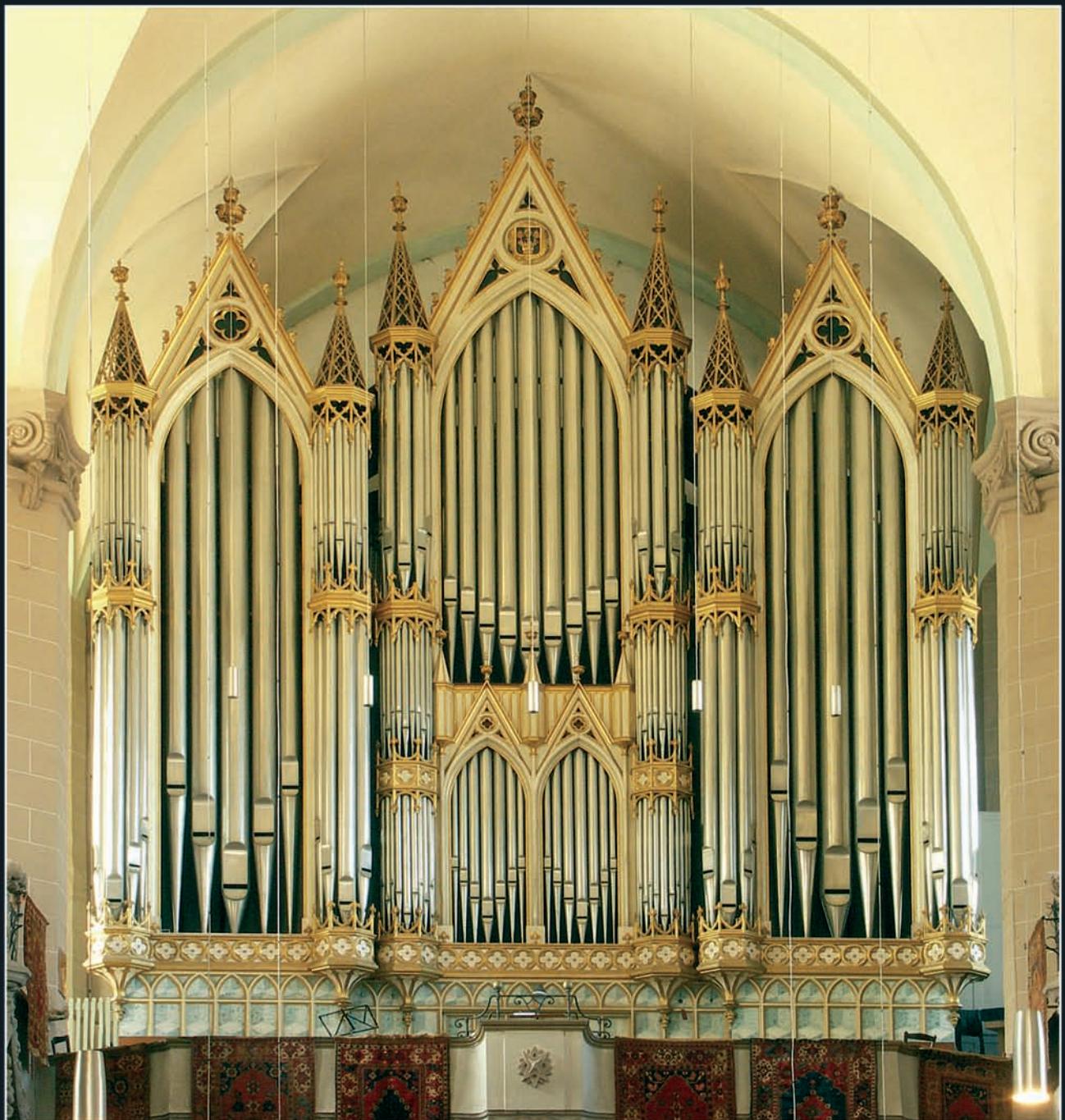

Brăila

WEGENSTEIN Söhne, 1939, Biserica Romano-catolică, fișa 323

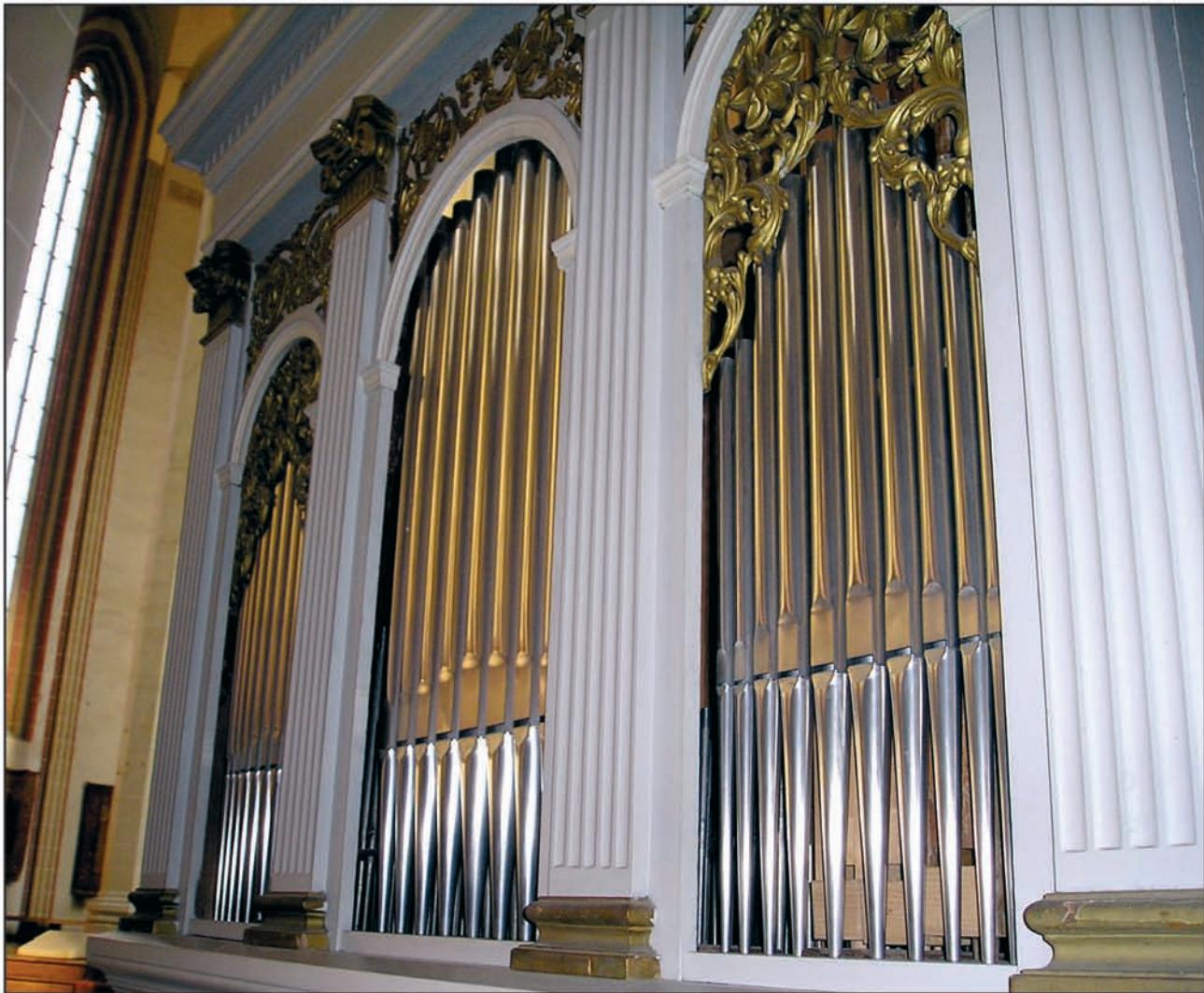
Jud. **BRAŞOV**

Braşov
Bârcuṭ
Blumenau
Bod
Budila
Cincu
Codlea
Criṭ
Dacia
Făgăraş
Feldioara
Ghimbav
Hălchiu
Prejmer
Purcăreni
Râşnov
Roadeş
Rupea
Vulcan
Ticuṣu Vechi

Brașov

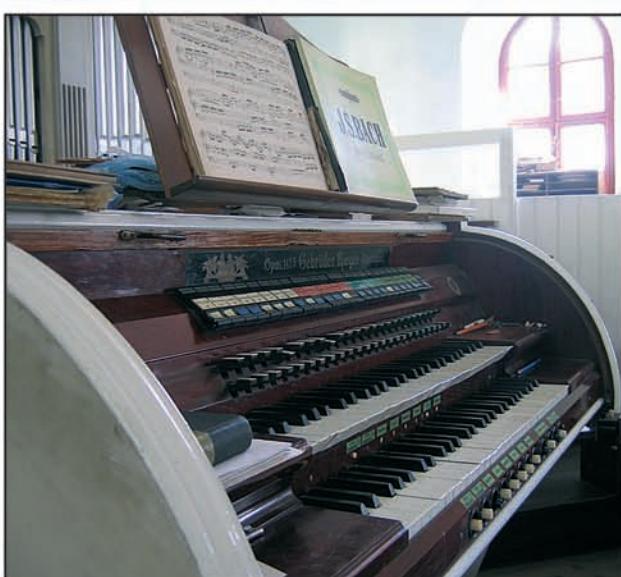
BUCHHOLZ Carl August, 1836-1839, Biserică Evanghelică C. A., fișă 1230

Brașov

HESSE Carl,
1861,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 289

Brașov-Poarta Schei

RIEGER Gebrüder,
1903,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 294

Braşov-Bartolomeu

WEGENSTEIN Söhne, 1923, Biserica Evanghelică C. A., fișa 371

Bârcuț

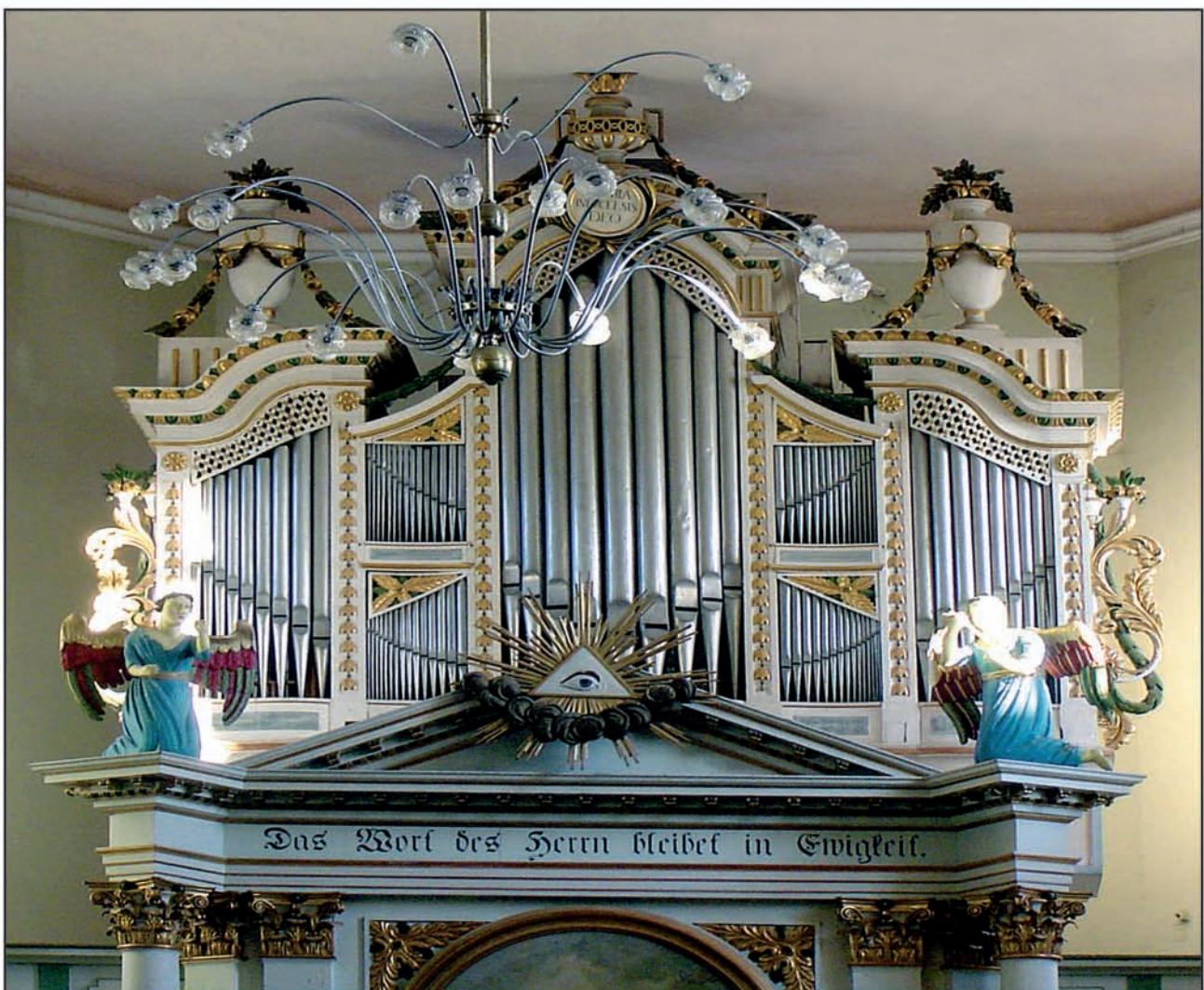
BINDER Samuel Friedrich,
1866,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 372

Blumenau

EINSCHENK Carl,
191?,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1467

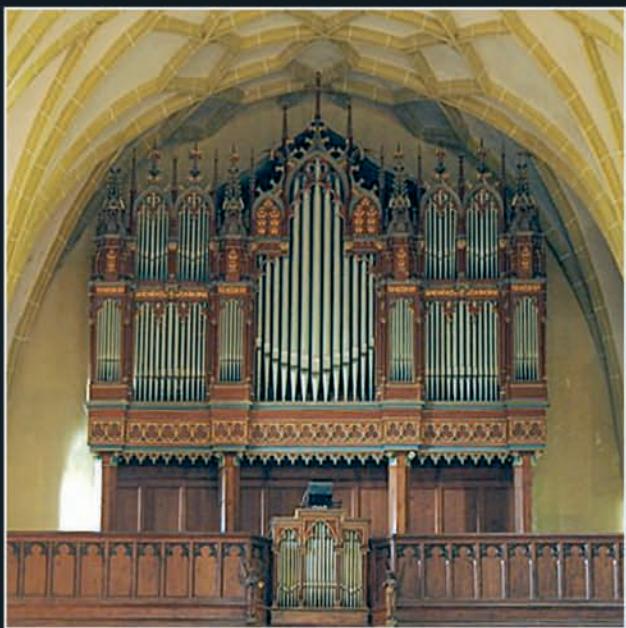
Bod

THOIS Johann, 1816, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1340

Budila

Constructor necunoscut,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1226

Cincu

RIEGER Gebrüder,
1903,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1320

Codlea

PRAUSE Johannes,
1783,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1331

Criț

THOIS Johann, 1813, Biserica Evanghelică C. A., fișa 298

Dacia

EITEL Andreas,
1815,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1335

Făgăraș

HÖRBIGER Wilhelm,
1878,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 414

Feldioara

PRAUSE Johannes,
1799,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 287

Ghimbav

PRAUSE Johannes, 1786, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1332

Hălchiu

THOIS Johann,
1808,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1231

Prejmer

WEGENSTEIN Söhne,
1929,
Evanghelică C. A.,
fișa 1334

Purcăreni

MAYWALD Heinrich, 1841-1850,
Biserica Reformată, fișa 1227

Râşnov

PRAUSE Johannes, 1781,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 339

Roadeş

SCHNEIDER Petrus Gottlieb, 1838,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1337

Rupea

Constructor necunoscut, 1726.
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1232

Ticușu Vechi

BAUMGARTEN Johannes, 1757,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1532

Vulcan

PRAUSE Johannes, 1787,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1328

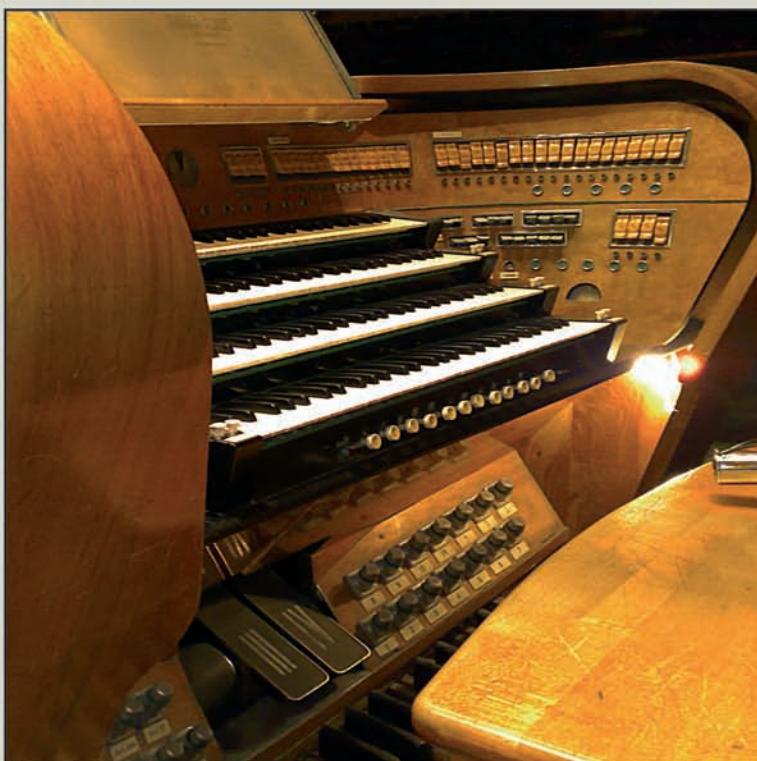
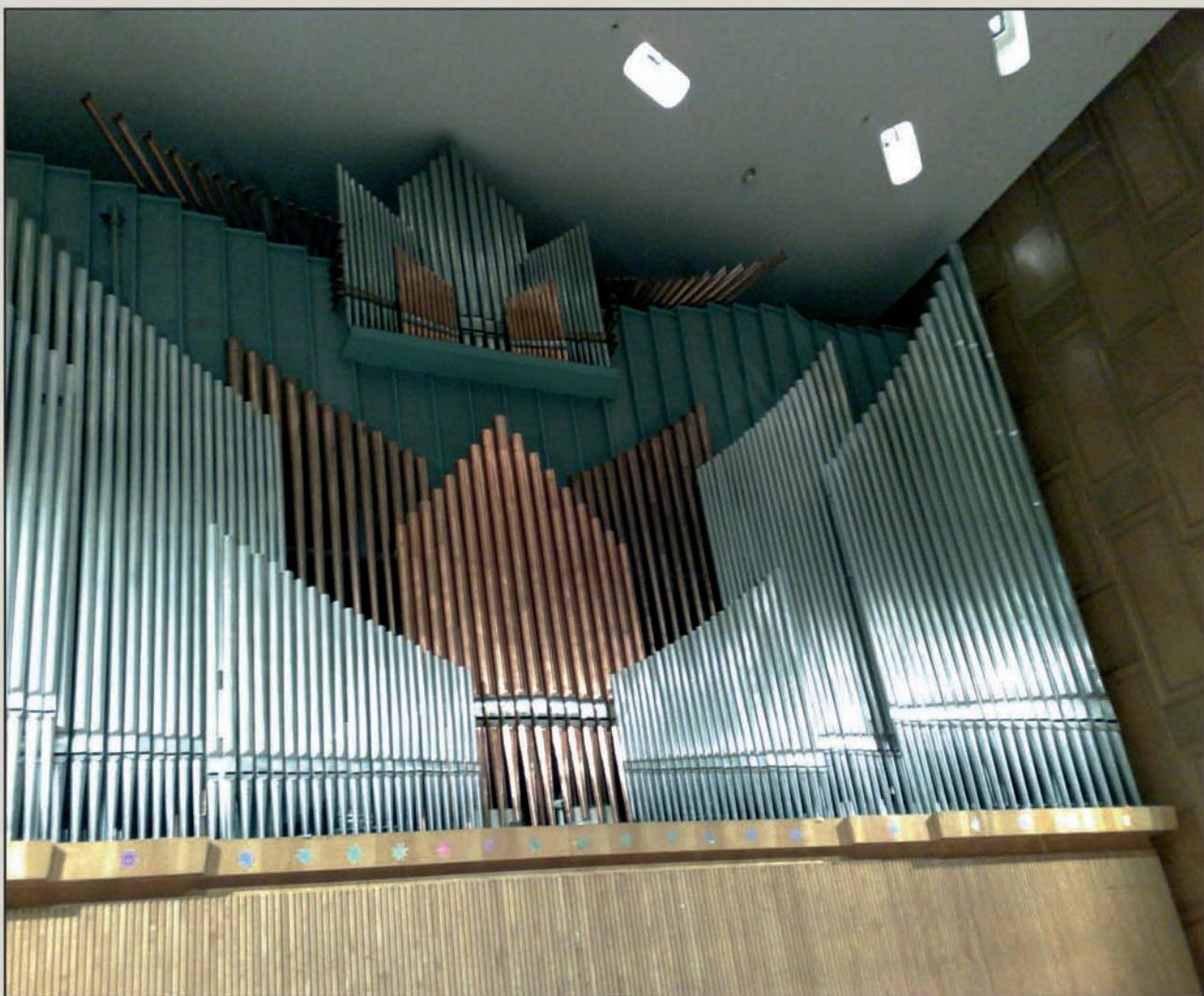

BUCUREŞTI

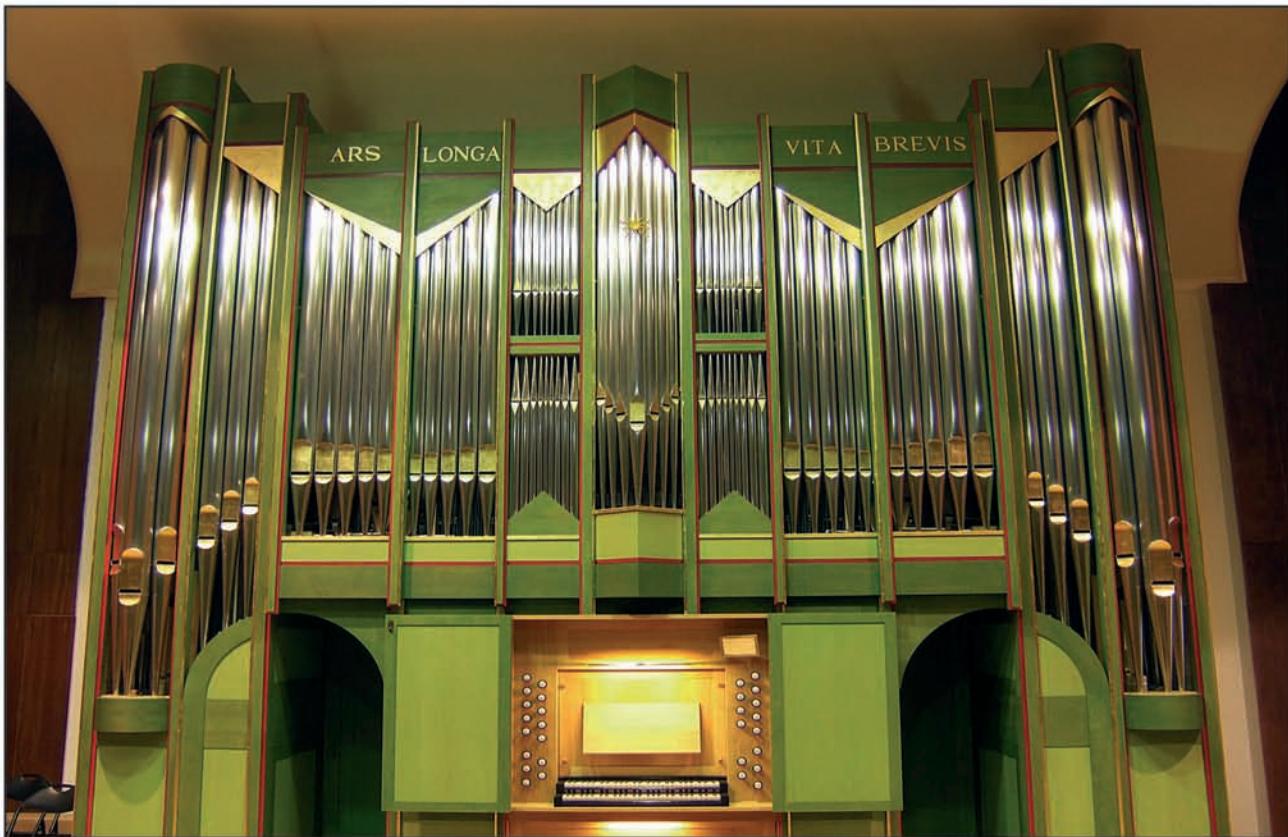
Ateneul Român

WALCKER E. F. & Co.,
1939,
fișa 1106

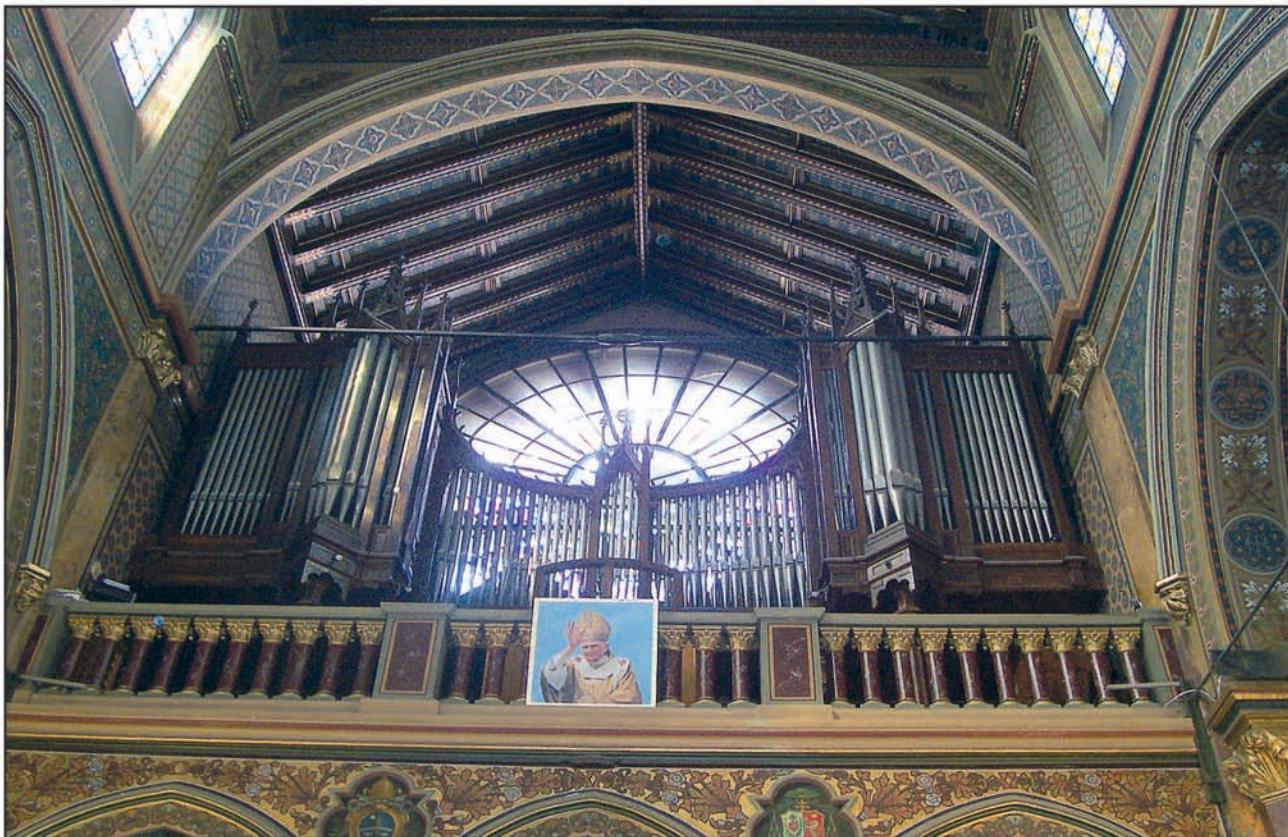
Sala Radio

RIEGER Kloss,
1968,
fișa 1433

Universitatea Națională de Muzică

Cot-Construcții de orgi și tâmplărie SRL, 2008, fișa 1277

Biserica „Sf. Iosif”

WEGENSTEIN Söhne, 1930, Biserica Romano-catolică, fișa 332

Biserica Lutherană

PRAUSE Johannes,
1796,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 327

Biserica Reformată

KOLONICS István,
1880,
fișa 329

Biserica Italiană

PINCHI Guido, 1982, Biserica Romano-catolică (italiană), fișa 325

Biserica Lutherană

WALCKER | E. F. & Co.,
1912,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 328

Jud. **CARAŞ SEVERIN**
Reşiţa
Caransebeş
Anina/Steierdorf
Oraviţa
Ersig
Gărâna
Brebu Nou

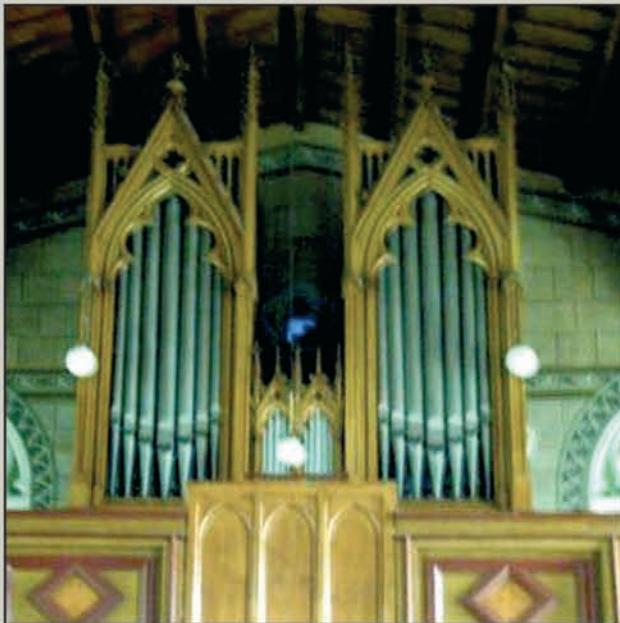
Reșița

WEGENSTEIN Söhne, 1929,
Biserica Romano-catolică (Maria Zăpezii),
fișa 1428

Reșița-Govândari

RIEGER Gebrüder,
1850-195?,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1429

Anina/Steierdorf

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1887,
Biserica Romano-catolică, fișa 791

Ersig

DANGL Antal és Fia, 1840-1909,
Biserica Romano-catolică, fișa 1421

Oravița

RIEGER Gebrüder, 1910,
Biserica Romano-catolică, fișa 616

Gărâna

Constructor necunoscut, 1850-1900,
Biserica Romano-catolică, fișa 1413

Brebu Nou

Constructor necunoscut, 18??-19??,
Biserica Romano-catolică, fișa 1419

Jud. **CLUJ**

Cluj-Napoca

Alunișu

Bicălatu

Bonțida

Câmpia Turzii

Chidea

Chinteni

Cojocna

Dumbrava

Gherla

Huedin

Luna de Sus

Mera

Săvădisla

Sic

Turda

Turea

Unguraș

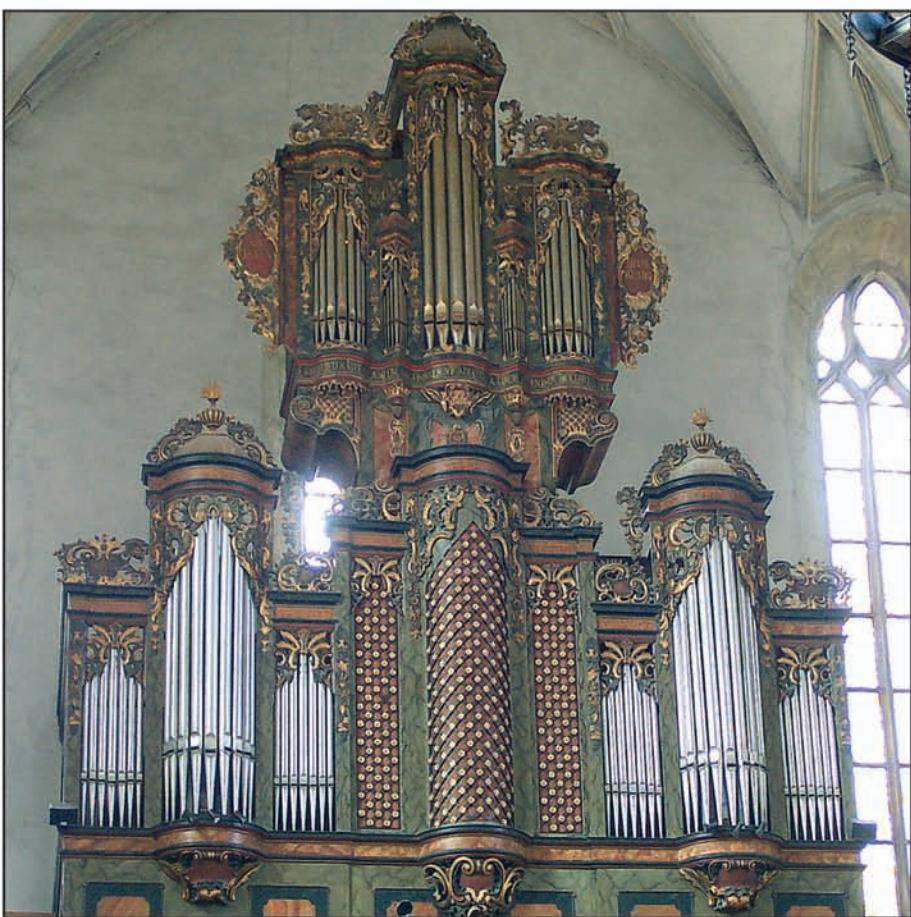
Cluj -Napoca

HAHN Johannes, BINDER Hermann, 1768/1996, Catedrala Romano-catolică *Sf. Mihail*,
fișa 1201 și 1202

Cluj-Napoca

Muzeu, BAUMGARTEN Johannes, 1752, fișa 1316

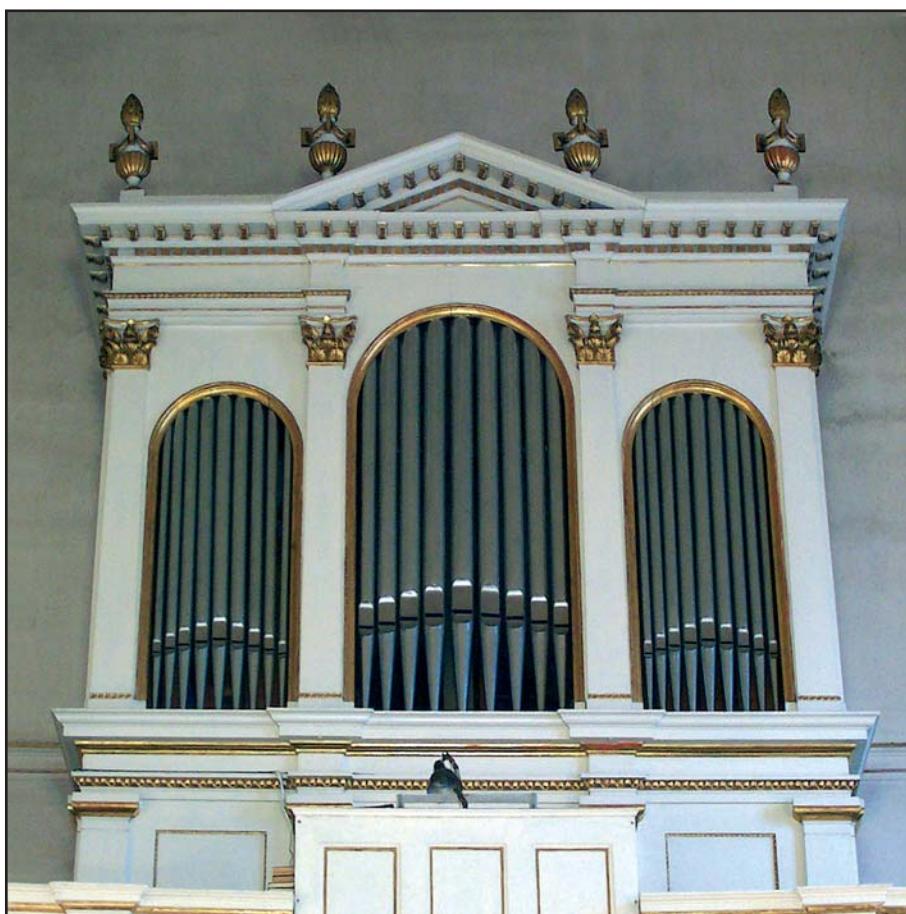
Cluj-Napoca

(str. Kogălniceanu),
ANGSTER József és Fia,
1913,
Biserica Reformată,
fișa 1200

Cluj-Napoca

MAETZ Samuel,
1819,
Academia de Muzică „Gh. Dima”
fișă 321

Cluj-Napoca

WALCKER E.F. & Co.,
1913,
Biserica Evanghelică C.A.,
fișă 227

Cluj-Napoca

ANGSTER József és Fia,
1908,
Biserica Romano-catolică „Franciscană”,
fișa 219

Cluj-Napoca - Mănăstur

MAETZ Samuel JÓSEPH / BINDER Samuel,
1792 / 1847,
Biserica Romano-catolică „Calvaria”,
fișa 1304

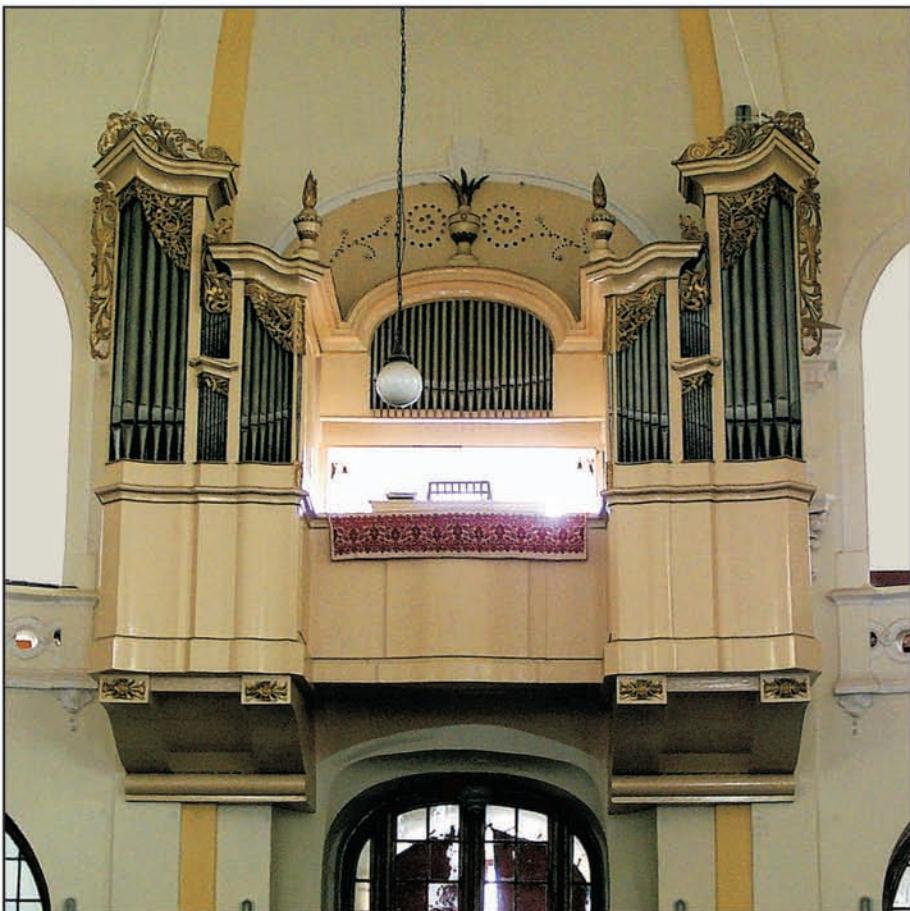
Cluj-Napoca

KESSTNER Michael,
1775,
Biserica Reformată
(cu două turnuri),
fișa 1103

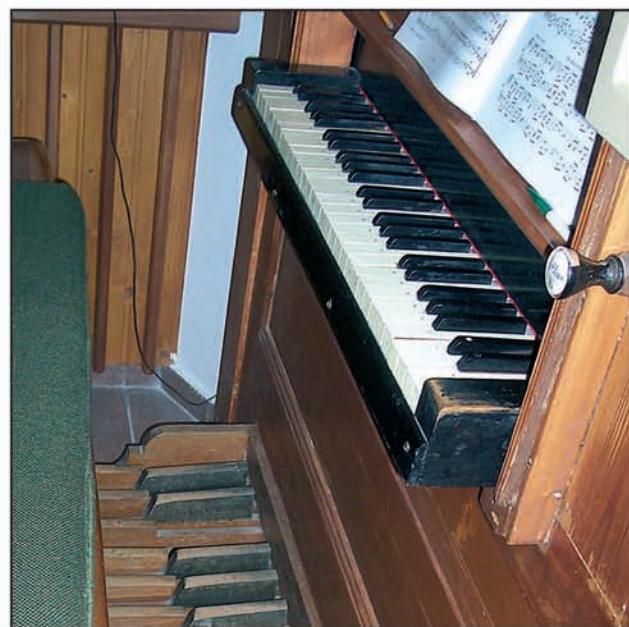
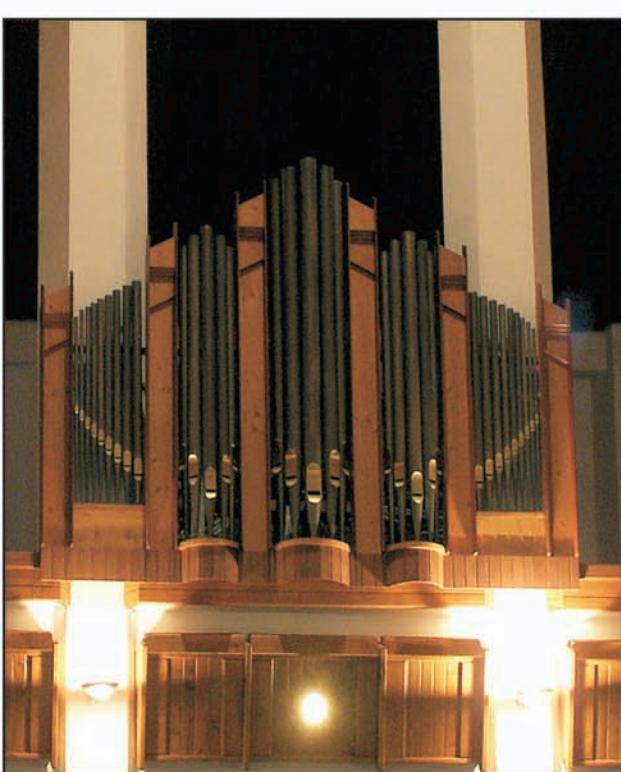
Cluj-Napoca

MAYVALD Heinrich, 1849, Biserica Romano-catolică „Piaristă”, fișa 221

Cluj-Napoca

SZEIDL Ferenc,
1930,
Biserica Unitariană,
fișa 1105

Cluj-Napoca

PROPPER J.,
1904,
Biserica Reformată,
fișa 354

Cluj-Napoca

KLAIS Johannes,
1952,
Biserica Greco-catolică,
fișa 220

Cluj-Napoca

ANGSTER József és Fia,
1941,
Biserica Reformată
(cu două turnuri),
fișa 1032

Cluj-Napoca

HÖRBIGER Wilhelm,
1872,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1104

Alunișu

KERÉKGYÁRTÓ István,
1906,
Biserica Reformată,
fișa 1190

Bicălatu

Constructor necunoscut,
1750-1800,
Biserica Reformată,
fișa 1192

Bonțida

HAHN Johannes,
1770-1780,
Biserica Reformată,
fișa 765

Câmpia Turzii

SZABÓ Gy. László,
1960,
Biserica Reformată,
fișa 983

Chidea

Constructor necunoscut,
1690-1720,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1195

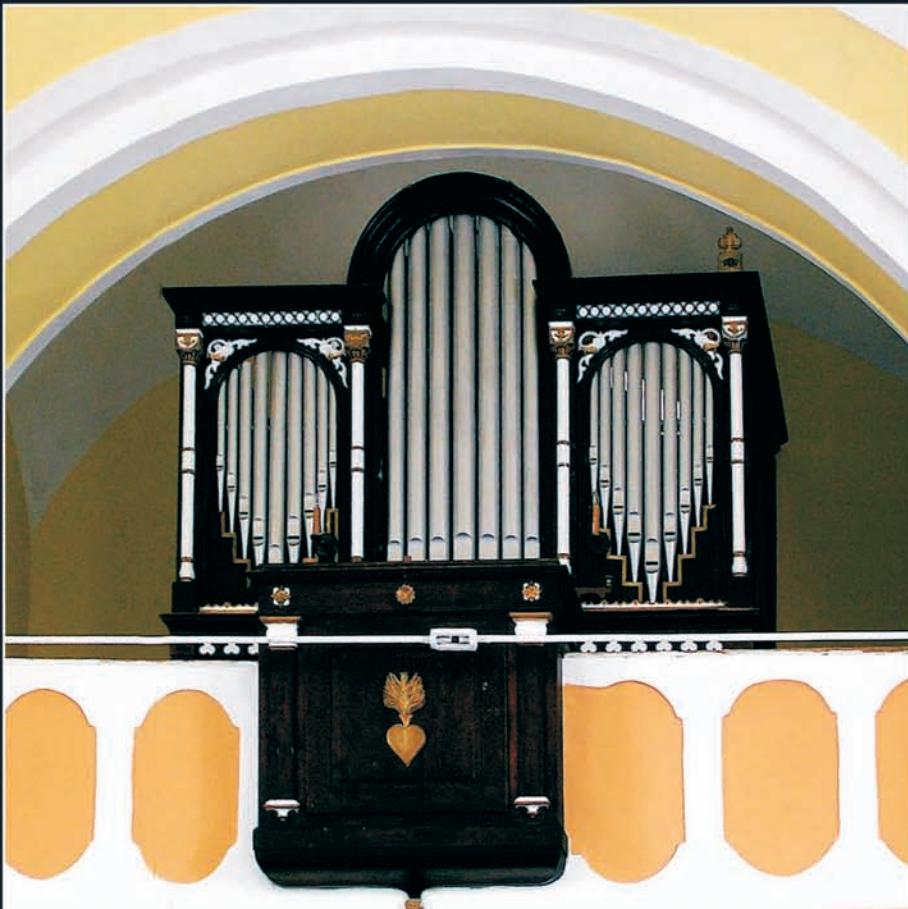
Chidea

KOLONICS István,
1868,
Biserica Reformată,
fișa 1196

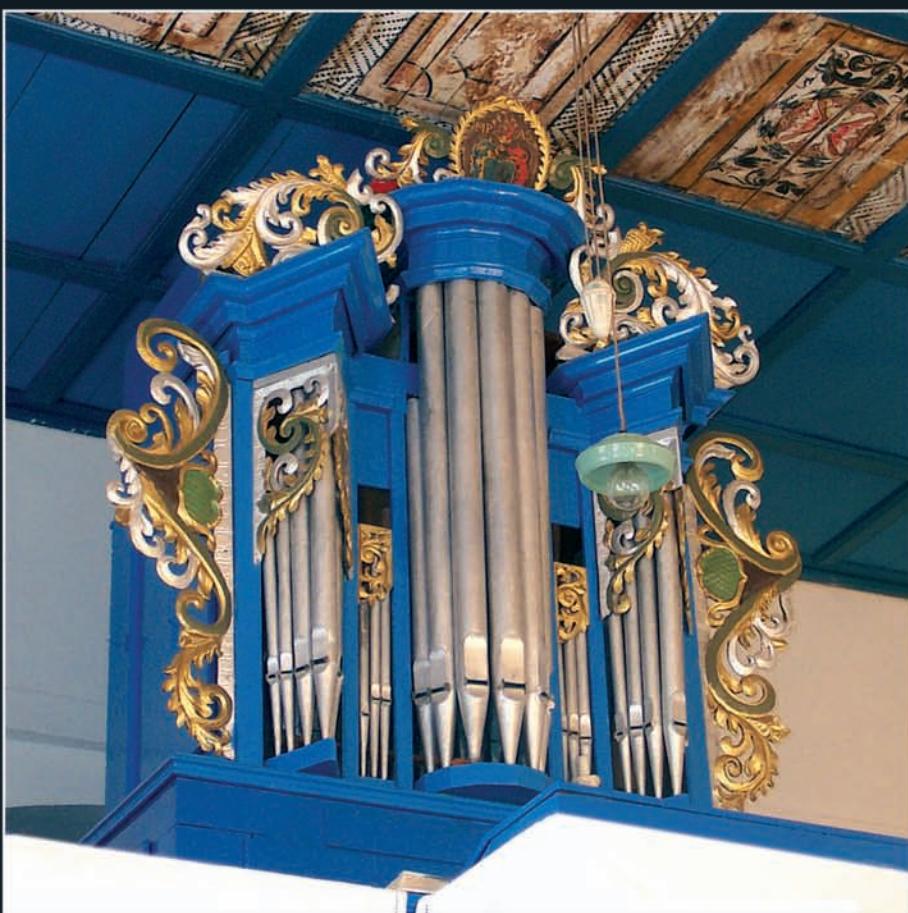
Chinteni

CSINTALAN Gyula,
1892,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1197

Cojocna

NAGY Jozsef,
1887,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1203

Dumbrava

Constructor necunoscut,
1697,
Biserica Reformată,
fișa 222

Gherla

MAYVALD Heinrich, 1846, Biserica Romano-catolică, fișă 1391

Huedin

KOLONICS István,
1874,
Biserica Reformată,
fișă 1208

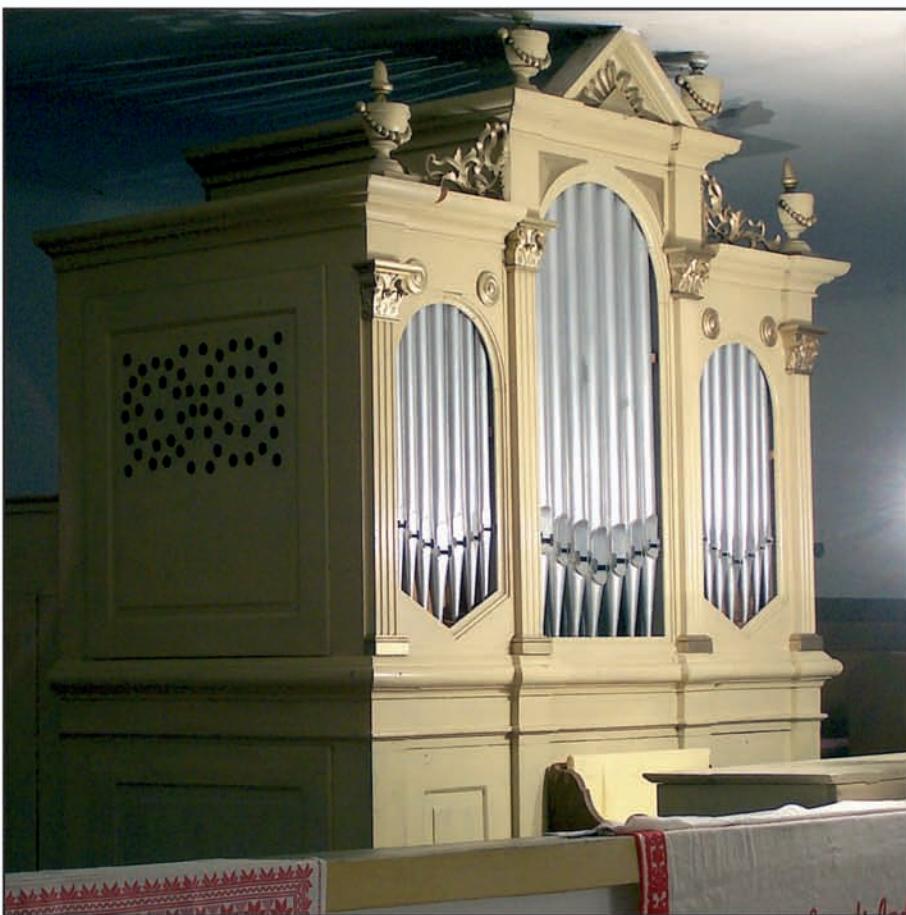
Luna de Sus

Constructor necunoscut,
1828,
Biserica Reformată,
fișa 229

Mera

Constructor necunoscut,
1780-1830,
Biserica Reformată,
fișa 1214

Săvădisla

EITEL Andreas,
1823,
Biserica Reformată,
fișa 230

Sic

Constructor necunoscut,
1800-1850,
Biserica Reformată,
fișa 1218

Turda

EITEL Andreas, 1822, Biserica Reformată, fișa 987

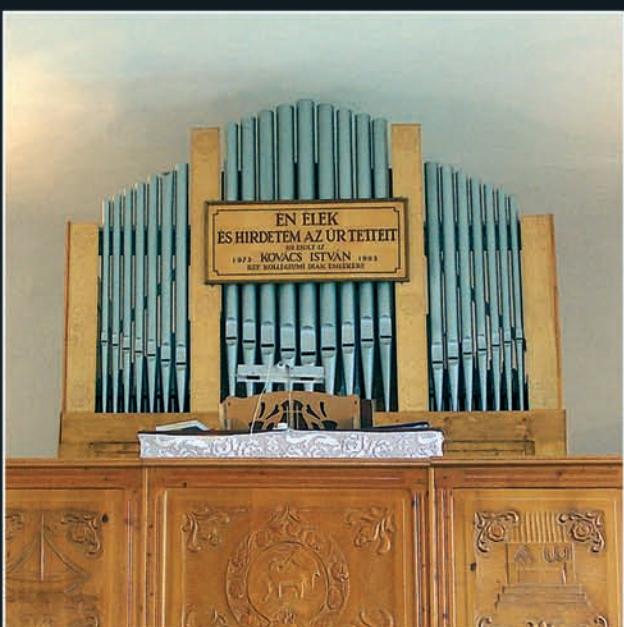
Turea

EITEL Andreas, 1832,
Biserica Reformată, fișa 232

Unguraș

TAKÁCSY Ignác, 1871,
Biserica Romano-catolică, fișa 1101

Unguraș

MOLNÁR Jozsef, 1993,
Biserica Reformată, fișa 1100

Jud. **COVASNA**
Sfântu Gheorghe
Târgu-Secuiesc

Jud. **DOLJ**
Craiova

Jud. **GALAȚI**
Galați

Sfântu Gheorghe

HÖRBIGER Wilhelm, 1874, Biserică Romano-catolică, fișă 1464

Târgu-Secuiesc

KOLONICS István,
1861,
Biserica Reformată,
fișa 1412

Târgu-Secuiesc

RIEGER Ottó,
1894,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1463

Craiova

RIEGER Gebrüder,
1860-1890,
Biserica Romano-catolică,
fișa 333

Galati

CAVAILLÉ-COLL Aristide, 1887, Biserica Romano-catolică, fișa 322

Jud. **HARGHITA**

Odorheiul Secuiesc

Gheorgheni

Şumuleu Ciuc

Borsec

Cristuru Secuiesc

Dăneşti

Dârjiu

Delniţa

Firtuşu

Lunca de Jos

Lunca de Sus

Oceland

Porumbenii Mari

Sânsimion

Şimoneşti

Suseni

Tuşnadu Nou

Odorheiul Secuiesc

KOLONICS István,
1879,
Biserica Romano-catolică,
fișa 739

Odorheiul Secuiesc

NAGY József,
1885,
Biserica Reformată,
fișa 735

Odorheiul Secuiesc

**ANGSTER József,
1906,
Biserica Romano-catolică Franciscană,
fișa 729**

Gheorgheni

**KOLONICS István,
1884,
Biserica Romano-catolică,
fișa 705**

Șumuleu Ciuc

WEGENSTEIN Lipót és Fia, 1931, Biserica Romano-catolică Franciscană, fișa 1408

Cristuru Secuiesc

MÁTISFALVI Szöcs Sámuel, 1864, Biserica Romano-catolică, fișa 702

Borsec

ANGSTER Jozsef és Fia, 1900,
Biserica Romano-catolică, fișa 303

Dănești

WEGENSTEIN Lipót és Fia, 1900-1940,
Biserica Romano-catolică, fișa 794

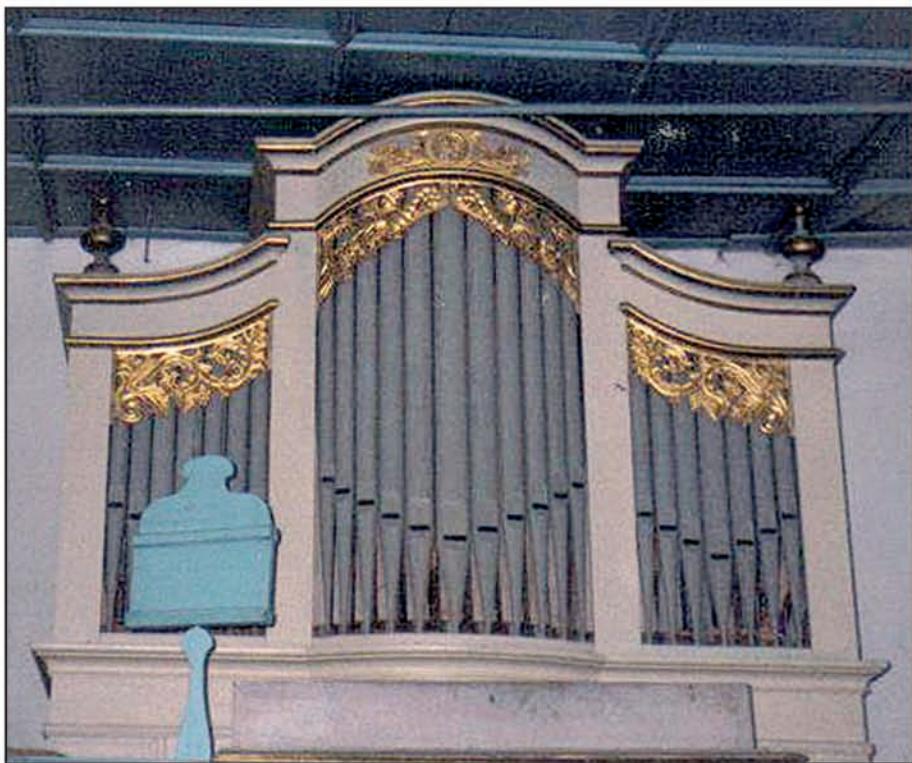
Dărjiu

SERESTER Dávid, 1837, Biserica Unitariană, fișa 747

Delnița

GOOB Johann,
1834,
Biserica Romano-catolică,
fișa 703

Firtușu

SCHNEIDER Carl,
1868,
Biserica Unitariană,
fișa 704

Lunca de Jos

TAKÁCSY Ignác,
1885,
Biserica Romano-catolică,
fișa 798

Lunca de Sus

Constructor necunoscut,
1911,
Biserica Romano-catolică,
fișa 768

Ocland

WEGENSTEIN Carl Leopold,
Biserica Unitariană,
fișa 775

Sânsimion

PAP Zoltán, 2002, Biserica Romano-catolică, fișa 1404

Şimoneşti

PRAUSE Johannes,
1796,
Biserica Reformată,
fișa 741

Şimoneşti

MÁTISFALVI Szőcs Sámuel Junior,
1869,
Biserica Unitariană,
fișa 742

Porumbenii Mari

BOLTRES Thomas,
1793,
Biserica Reformată,
fișa 1485

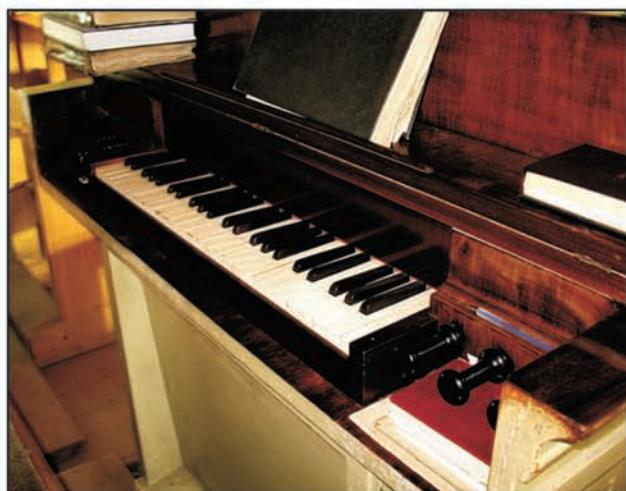
Suseni

NAGY Jozsef,
1874,
Biserica Romano-catolică,
fișa 757

Tușnadu Nou

BAUMGARTEN Johannes,
1752-1805,
Biserica Romano-catolică,
fișa 781

Jud. **HUNEDOARA**
Deva
Geoagiu
Băița
Brad
Hărău
Hațeg
Hășdat
Răcăștia
Hunedoara
Orăștie
Vulcan
Petroșani
Peștișu Mare

Deva

ORSZÁGH Sándor és Fia,
1909,
Biserica Reformată,
fișa 239

Deva

DANGL Antal és Fia, 1840-1909, Biserica Romano-catolică, fișa 238

Geoagiu

KOLONICS István, 1870,
Biserica Reformată, fișa 240

Băița

KLINK Sándor, 1850-1900,
Biserica Romano-catolică, fișa 977

Hațeg

KOLONICS István 1872, Biserica Reformată, fișa 242

Brad

Constructor necunoscut,
1890-1930,
Biserica Romano-catolică,
fișa 978

Hărău

PAP Albert,
1850-1900,
Biserica Reformată,
fișa 980

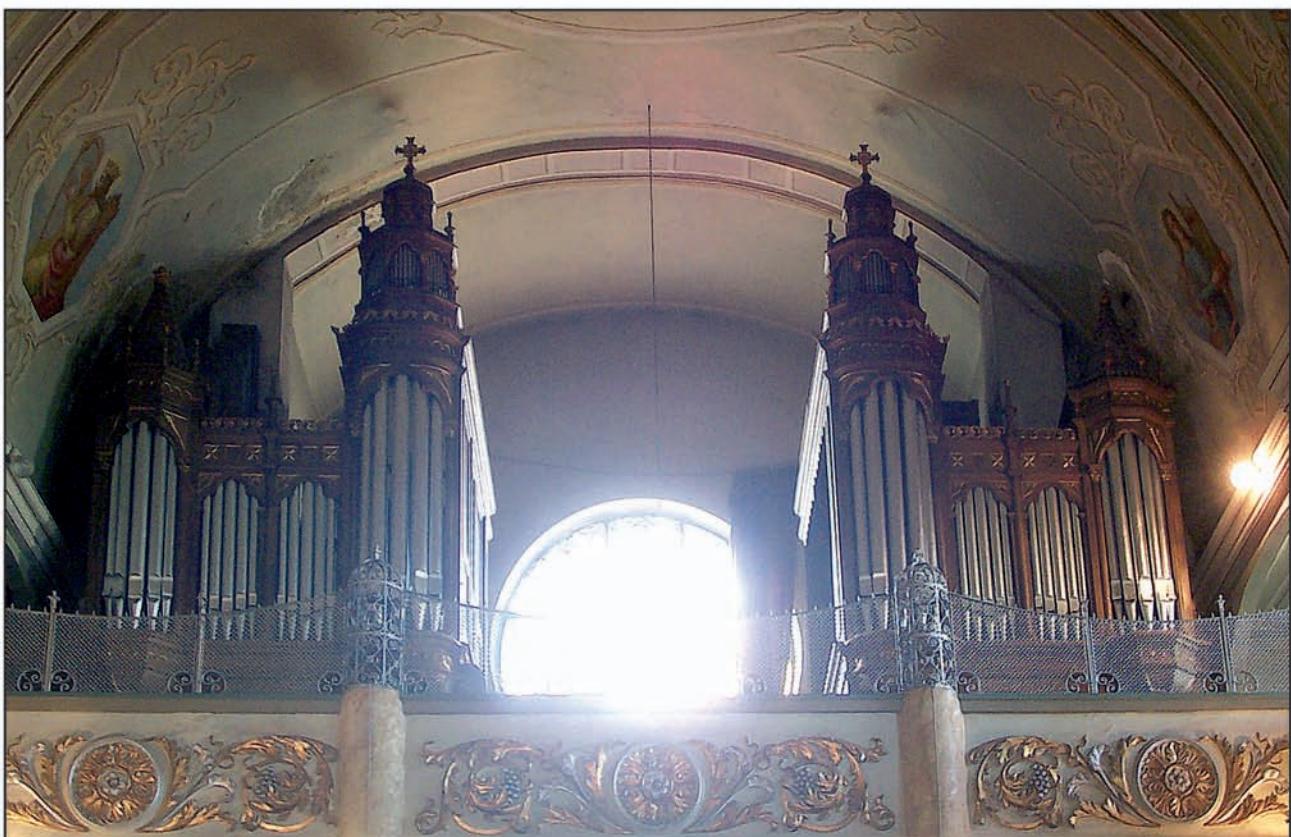
Hășdat

NAGY József, 1872,
Biserica Reformată, fișa 241

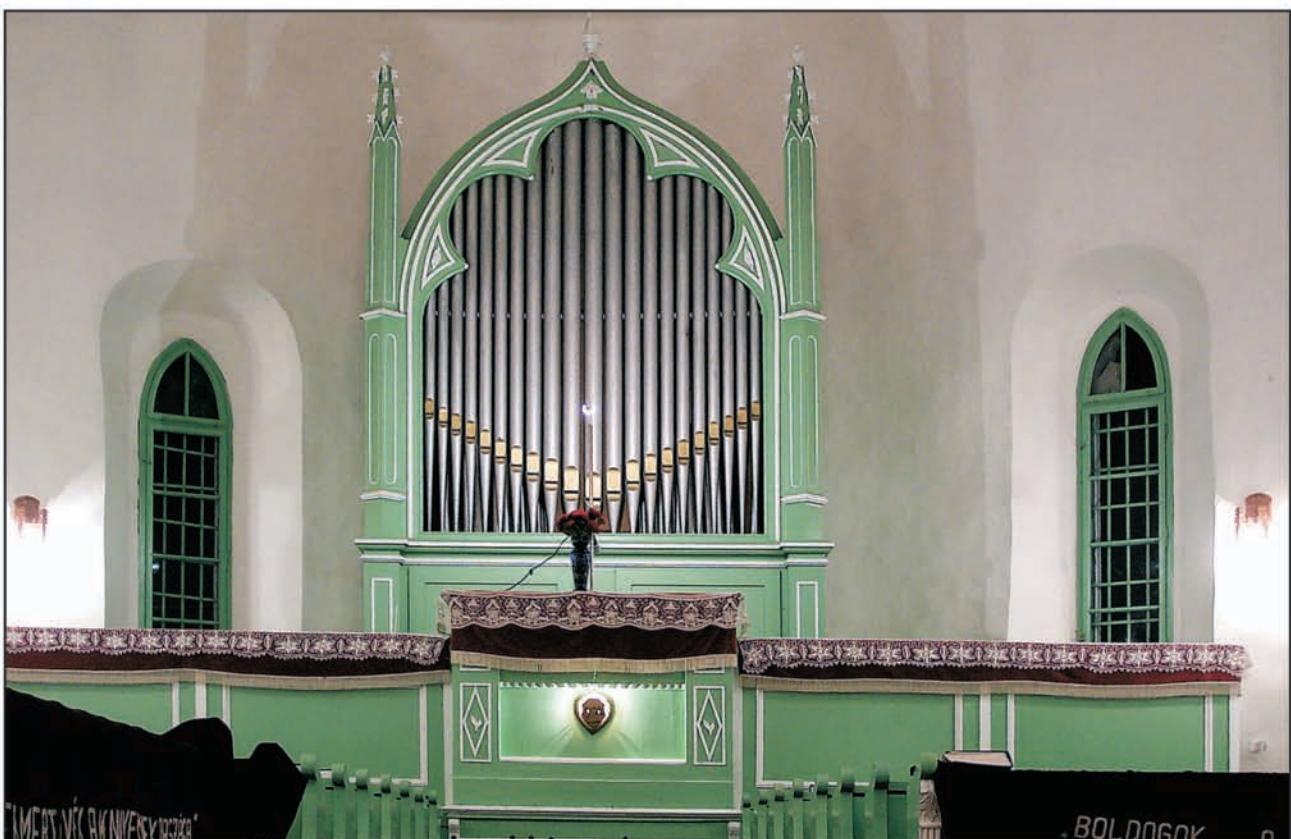
Răcăștia

WEGENSTEIN Söhne, 1926,
Biserica Reformată, fișa 315

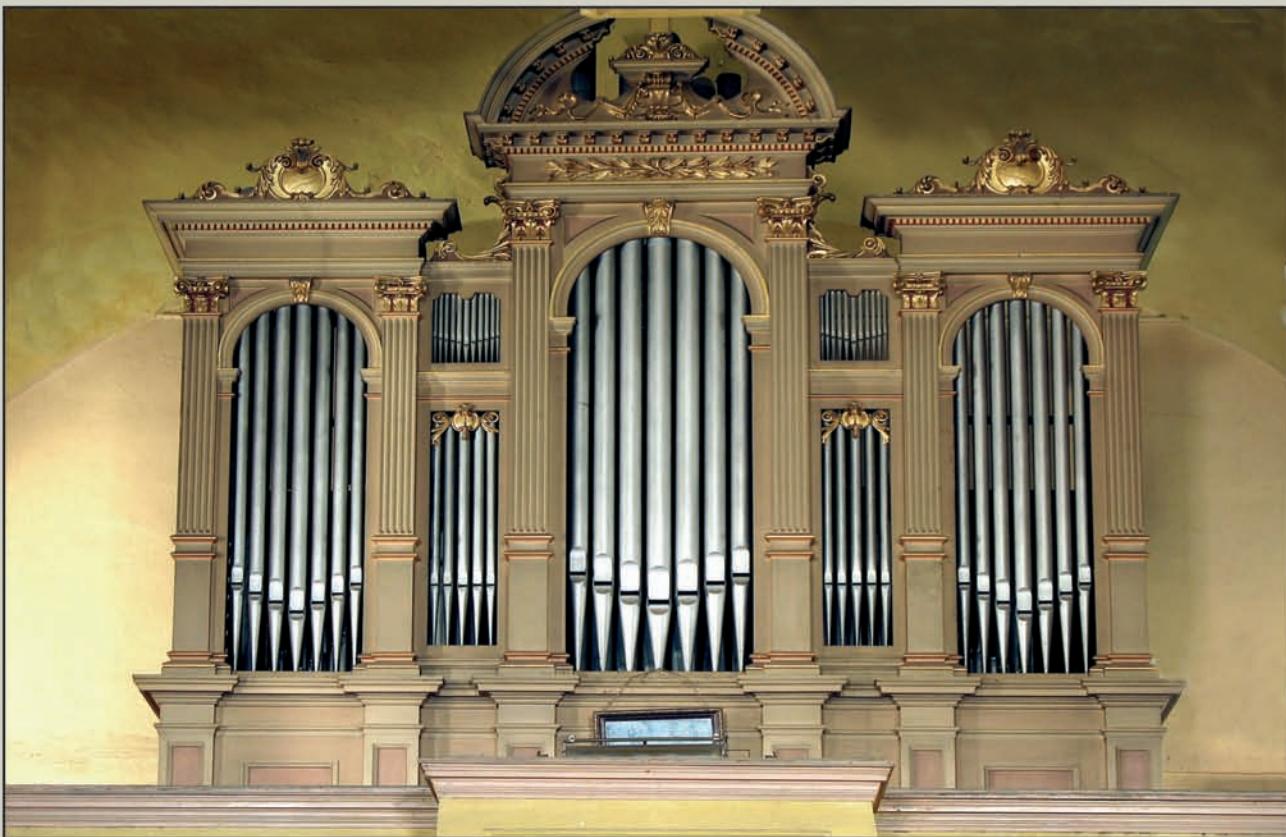
Hunedoara

ANGSTER József, 1911, Biserica Romano-catolică, fișa 243

Hunedoara

KOLONICS István, 1882, Biserica Reformată, fișa 244

Orăștie

RIEGER Gebrüder, 1902, Biserica Evanghelică C. A., fișa 902

Orăștie

HÖRBIGER Wilhelm, 1865-1890,
Biserica Romano-catolică, fișa 247

Orăștie

WEGENSTEIN Söhne, 1939,
Biserica Greco-catolică, fișa 975

Orăştie

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1912, Biserica Reformată, fișa 248

Vulcan

SZEIDL Ferenc,
1937,
Biserica Romano-catolică,
fișa 318

Petroșani

RIEGER Ottó,
1907,
Biserica Reformată,
fișa 314

Peștișu Mare

TAKÁCSY Ignác, 1871, Biserica Reformată, fișa 249

Jud. **IAŞI**

Iași

Jud. **ILFOV**

Popești-Leordeni

Jud. **MARAMUREŞ**

Baia Mare

Sighetu Marmației

Arduzel

Vișeu de Sus

Berchez

Lăpușel

Tăuții Măgherăuș

Băița

Jud. **MEHEDINȚI**

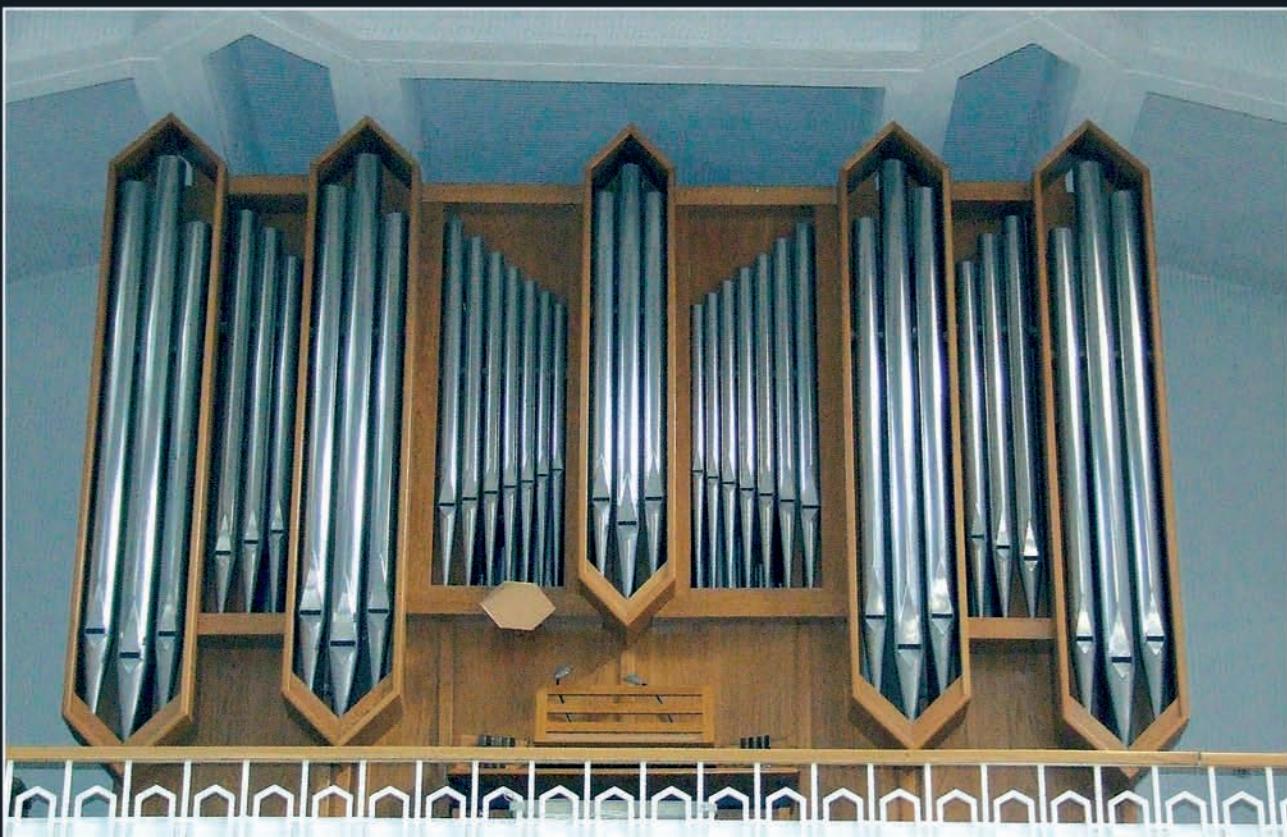
Drobeta-Turnu Severin

Orșova

Iași

FRANZ BREIL GmbH Orgelbau//Breil, 196?-2005, Biserica Romano-catolică (biserica nouă), fișa 1098

Iași

SPEITH-ORGELBAU, 1980, Institutul Teologic Catolic, fișa 1097

Iași

RIEGER Gebrüder, 1904, Biserica Romano-catolică (biserica veche), fișa 1095

Popeşti-Leordeni

CRIŞAN György, 1970-1990, Biserica Romano-catolică, fișa 336

Baia Mare

ANGSTER József,
1940,
Biserica Romano-catolică,
fișa 647

Baia Mare

ORSZÁGH Sándor,
1886,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 357

Sighetu Marmăiei

DANGL Antal és Fia, 1879-1897, Biserica Romano-catolică, fișa 359

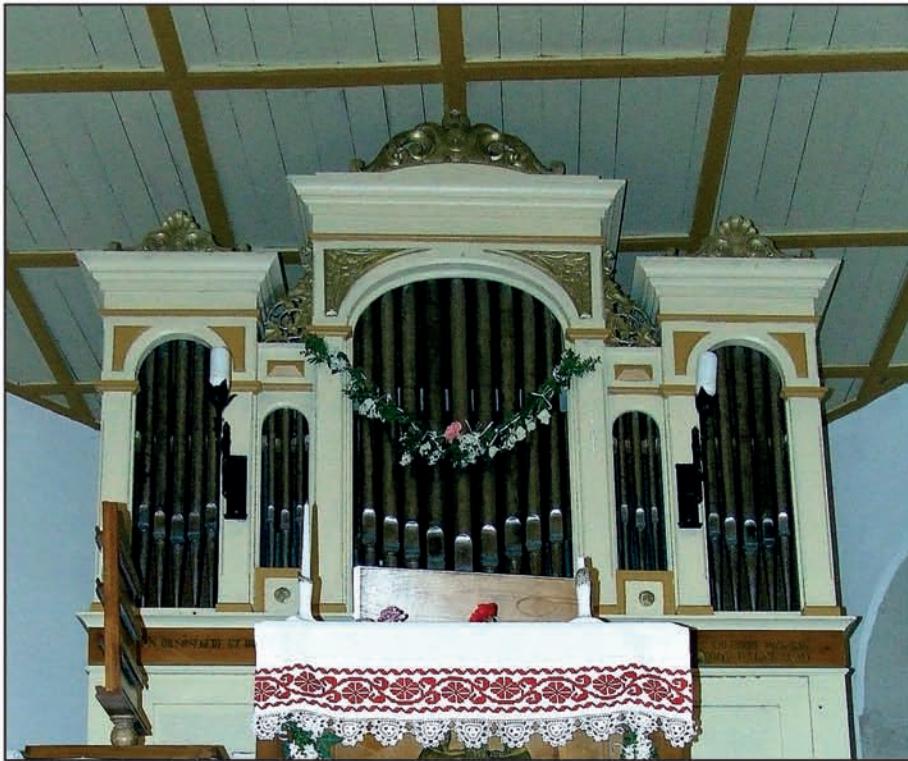

Sighetu Marmăiei

RIEGER Ottó,
1912,
Biserica Reformată,
fișa 358

Arduzel

EINSCHENK Carl.
1913,
Biserica Reformată, fișa
255

Vișeu de Sus

SZEIDL Ferenc,
1940,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1458

Berchez

KERÉKGYÁRTÓ István,
1904,
Biserica Reformată,
fișa 302

Lăpușel

KERÉKGYÁRTÓ István, 1912, Biserica Reformată, fișa 360

Tăuții Măgherăuș

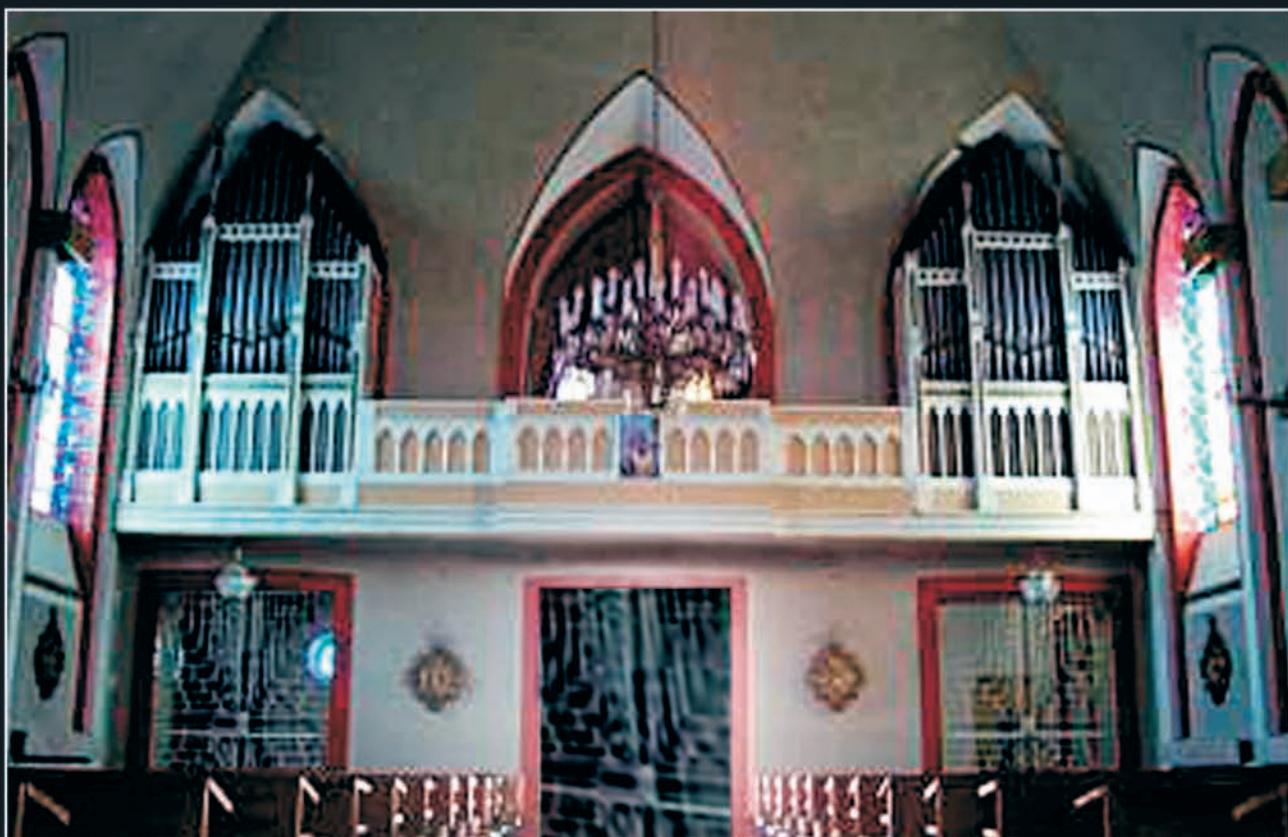
KROLIG József,
1803,
Biserica Reformată,
fișa 1297

Băița

ORSZÁGH Sándor, 1879, Biserica Romano-catolică, fișa 356

Drobeta – Turnu Severin

WEGENSTEIN Söhne, 1926-1944, Biserică Romano-catolică, fișă 337

Orșova

KECSKÉS Ferenc, 1932, Biserică Romano-catolică, fișă 615

Jud. **MUREŞ**

Târgu-Mureş

Reghin

Sighișoara

Acățari

Bogata Mureş

Cinta

Sovata

Corunca

Crăciuneşti

Gruişor

Leordeni

Livezeni

Miercurea-Nirajului

Nicoleşti (Crăciuneşti)

Păucişoara

Sângeorgiu de Mureş

Sântana Nirajului

Stejeriș

Suseni

Tâmpa

Sighișoara

Jud. **NEAMȚ**

Barticeşti (com. Boteşti)

Săbăoani

Jud. **PRAHOVA**

Ploieşti

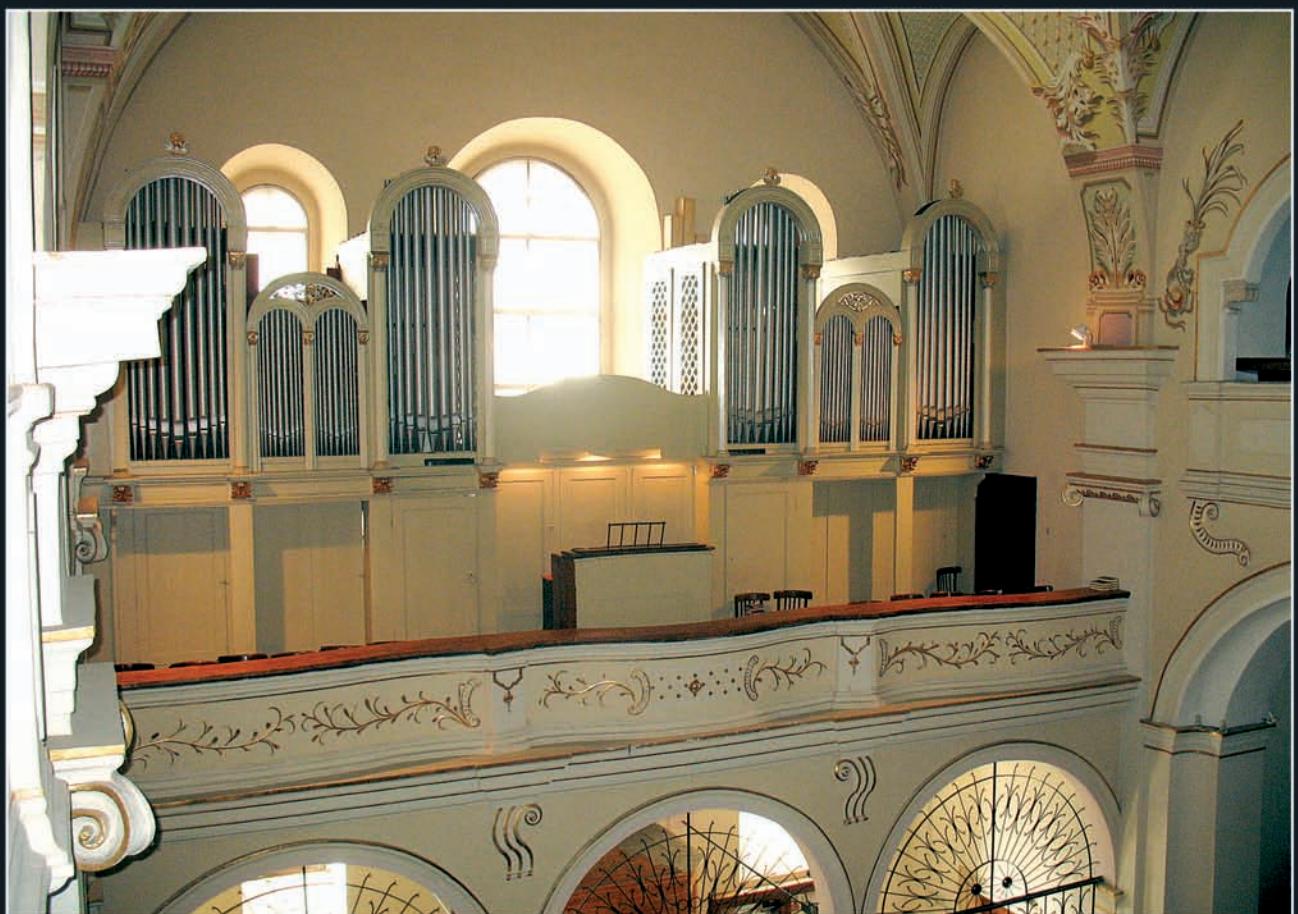
Târgu-Mureş

RIEGER Ottó, 1913,
Palatul Culturii, fișa 1302

Târgu-Mureş

PRAUSE Johannes,
1787,
Biserica Reformată,
fișa 745

Târgu-Mureş

MOOSER Ludwig, 1870, Biserica Romano-catolică, fișa 1305

Târgu-Mureş

SZEIDL Ferenc,
1937,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1293

Târgu-Mureş

SZEIDL Ferenc,
1940,
Biserica Unitariană,
fișa 1152

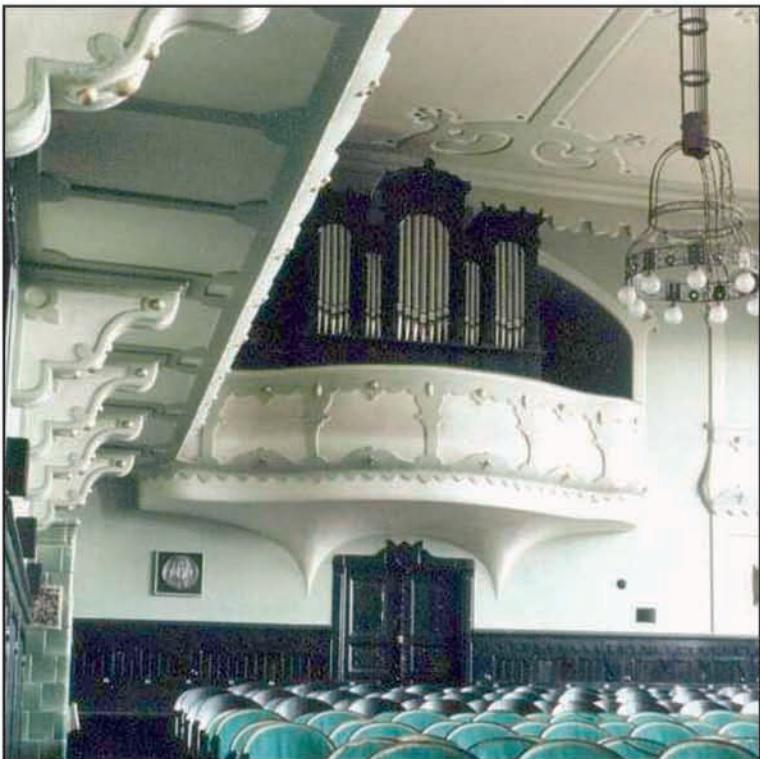
Târgu-Mureş

TAKÁCSY Ignác,
1866,
Biserica Reformată,
fișa 1242

Târgu-Mureş, IV

ORSZÁGH Sándor és Fia,
1895,
Biserica Reformată,
fișa 1291

Târgu-Mureş

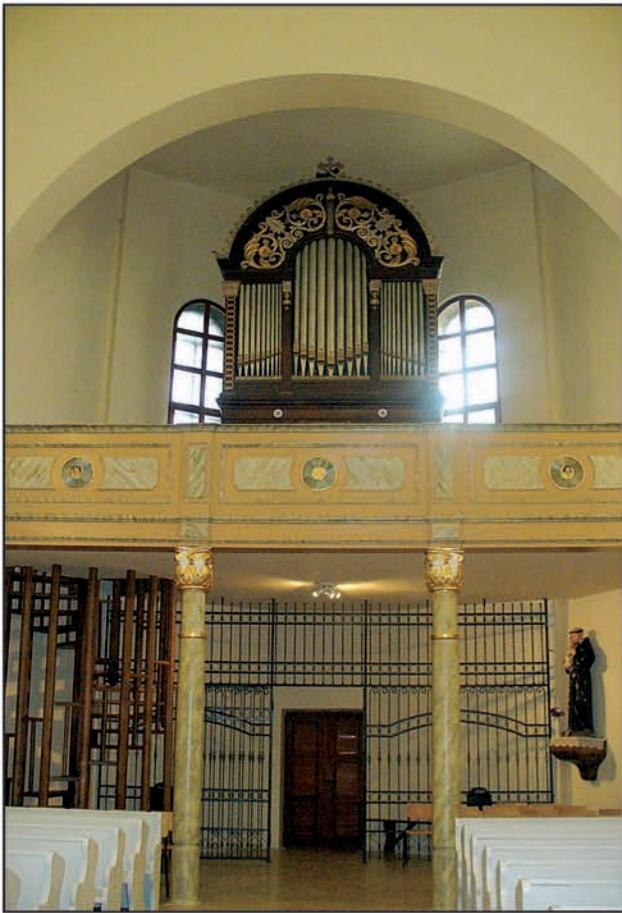
ANGSTER József,
1908-1912,
Liceul Bolyai Farkas,
fișa 1306

Târgu-Mureş

KLASSMEYER Ernst, 1899, Biserica Reformată din Cetate, fișa 1303

Târgu-Mureş

NAGY József, 1890-190?, Biserica Minorită, fișa 1294

Reghin

SCHNEIDER Carl, 1849, Evanghelică C. A., fișa 1398

Reghin

Constructor necunoscut, 1790-1810,
Biserica Reformată, fișa 1405

Sighișoara

SCHNEIDER Carl, 1858, Biserica Evanghelică C. A. (Biserica din Deal), fișa 1265

Acașari

TAKÁCSY Ignác, 1887,
Biserica Reformată, fișa 1375

Bogata Mureş

BINDER Wilhelm, 1840,
Biserica Reformată, fișa 1159

Sovata

HAHN Johannes,
1758,
Biserica Romano-catolică,
fișa 744

Cinta

TAKÁCSY Ignác,
1881,
Biserica Reformată,
fișa 1149

Corunca

Constructor necunoscut, Biserică Reformată, fișă 1145

Crăciunești

BINDER Johann, 1833, Biserică Reformată, fișă 1147

Gruiașor

TAKÁCSY Ignác,
1896,
Biserica Reformată,
fișa 1133

Leordeni

SZABÓ János, 1837,
Biserica Reformată, fișa 1094

Livezeni

BINDER Samuel Friedrich, 1871,
Biserica Reformată, fișa 1170

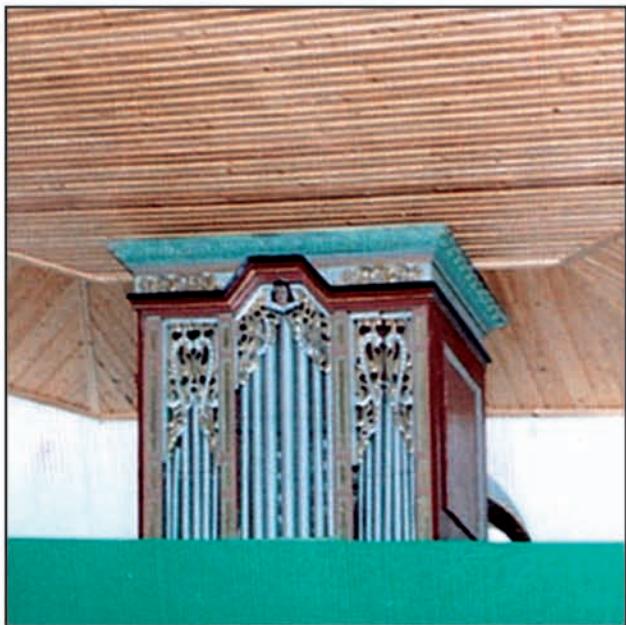
Miercurea-Nirajului

Constructor necunoscut, 1855,
Biserica Reformată, fișa 1289

Nicolești (Crăciunești)

TAKÁCSY Ignác, 1860,
Biserica Reformată, fișa 1148

Păucișoara

VEST Johannes, 1693-?,
Biserica Reformată, fișa 1393

Sângeorgiu de Mureș

VASS István, 1880,
Biserica Romano-catolică, fișa 1169

Stejeriș

KOLONICS István,
1866,
Biserica Reformată,
fișa 1146

Sântana Nirajului

Constructor necunoscut,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1142

Suseni

ORSZÁGH Sándor és Fia, 1912, Biserica Reformată, fișa 1295

Tâmpa

TAKÁCSY Ignác, 1891,
Biserica Reformată, fișa 1296

Sighișoara

VEST Johannes (prospectul orgii); RIEGER Gebrüder, 1905, Biserică Evanghelică C. A., fișa 1547

Barticești (com. Botești)

WEGENSTEIN Söhne, 1926-1930, Biserica Romano-catolică, fișa 1111

Ploiești

RIEGER Gebrüder, 1915, Biserica Romano-catolică, fișa 335

Săbăoani

RIEGER Gebrüder,
1878 - 1904,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1108

Jud. **SATU MARE**

Satu Mare

Carei

Acâș

Ardud

Beltiug

Bercu

Berea

Bogdand

Cărăușeu

Ciumești

Craidorolț

Ghenci

Hrip

Iojib

Lazuri

Medieșu Aurit

Micula

Petrești

Pir

Rătești

Santău

Săcășeni

Ser

Tășnad,

Terebești

Urziceni

Vama

Vile Satu Mare

Jud. **SĂLAJ**

Zalău

Şimleul Silvaniei

Cehu Silvaniei

Satu Mare

RIEGER Ottó és Fia, 1914-1925, Catedrala Romano-catolică, fișa 1349

Satu Mare

RIEGER Ottó és Fia,
1907,
Biserica Reformată,
fișa 1350

Satu Mare

RIEGER Ottó és Fia, 1902, Biserica Romano-catolică, fișa 1351

Carei

ANGSTER József,
1914,
Biserica Romano-catolică,
fișa 583

Carei

KISZELY István, 1872, Biserica Reformată, fișa 584

Acasă

KERÉKGYÁRTÓ István, 1896, Biserica Reformată, fișa 561

Ardud

STROSZ István,
1863,
Biserica Romano-catolică,
fișa 573

Beltiug

WEGENSTEIN Richard, 1940-1972, Biserica Romano-catolică, fișa 575

Bercu

DANGL Antal és Fia,
1894,
Biserica Reformată,
fișa 576

Berea

STROSZ István, 1858, Biserica Reformată, fișa 577

Bogdand

ORSZÁGH Sándor,
1862-1906,
Biserica Reformată,
fișa 579

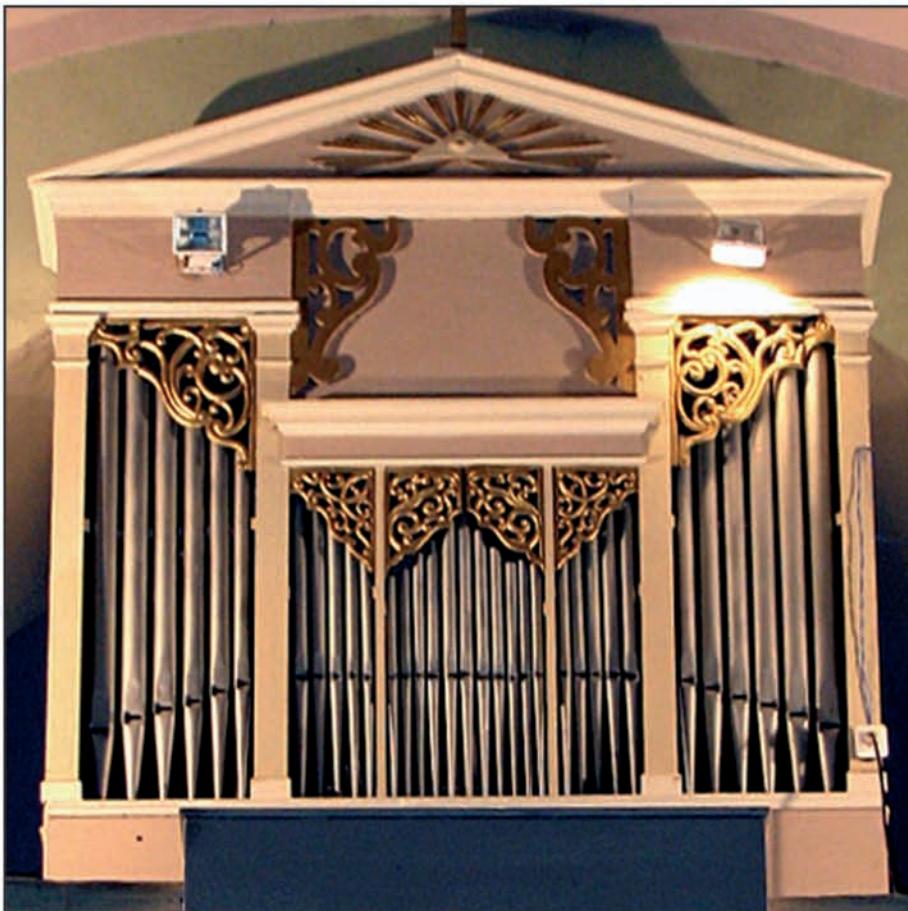
Cărăușeu

ORSZÁGH Sándor, 1891, Biserica Reformată, fișa 589

Craidorolț

Constructor necunoscut,
1833,
Biserica Romano-catolică,
fișa 783

Ciumești

STROSZ István, 1867, Biserica Romano-catolică, fișa 782

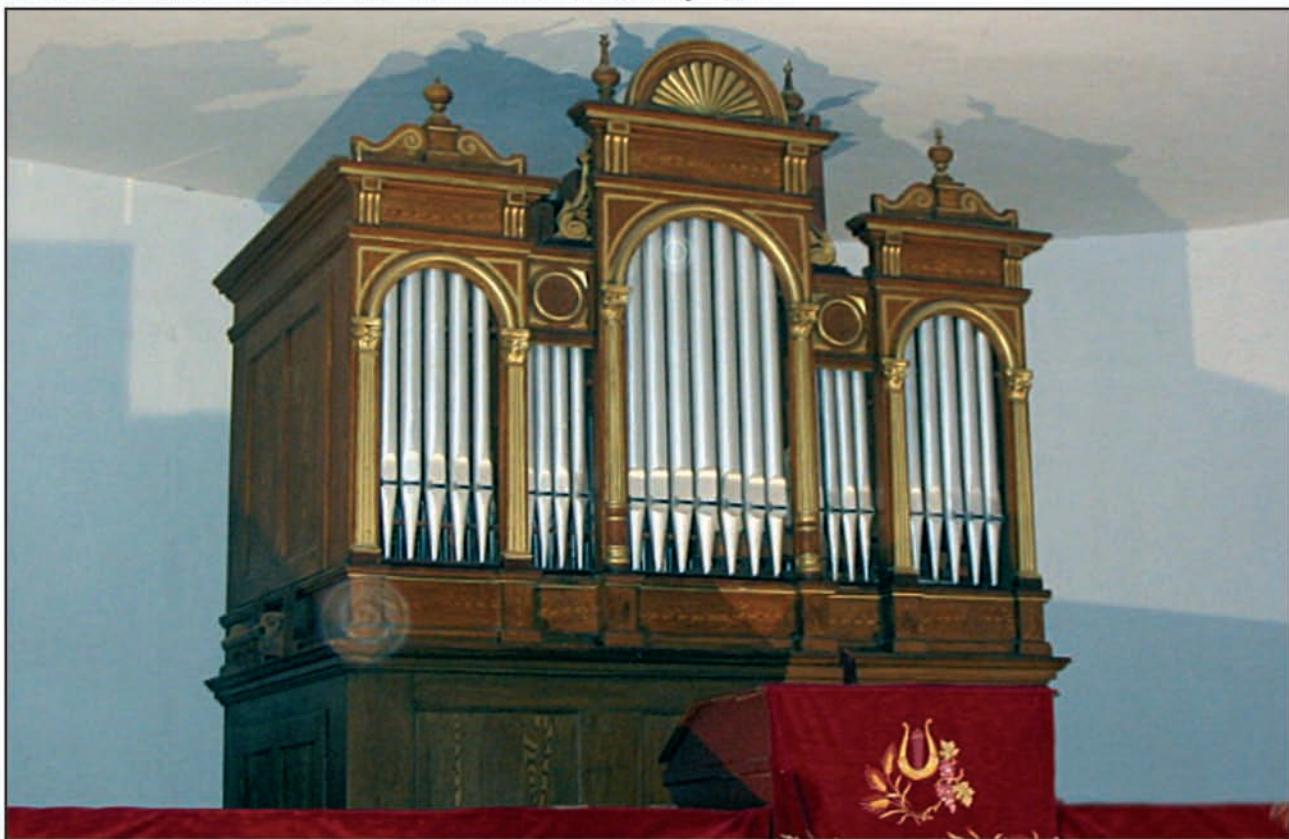
Ghenci

DUKÁSZ Endre,
1884,
Biserica Reformată,
fișa 797

Hrip

KERÉKGYÁRTÓ István, 1899, Biserica Reformată, fișa 851

lojib

WEGENSTEIN Lipót és Fia,
1926,
Biserica Reformată,
fișa 860

Lazuri

ANGSTER József és Fia,
1908,
Biserica Reformată,
fișa 865

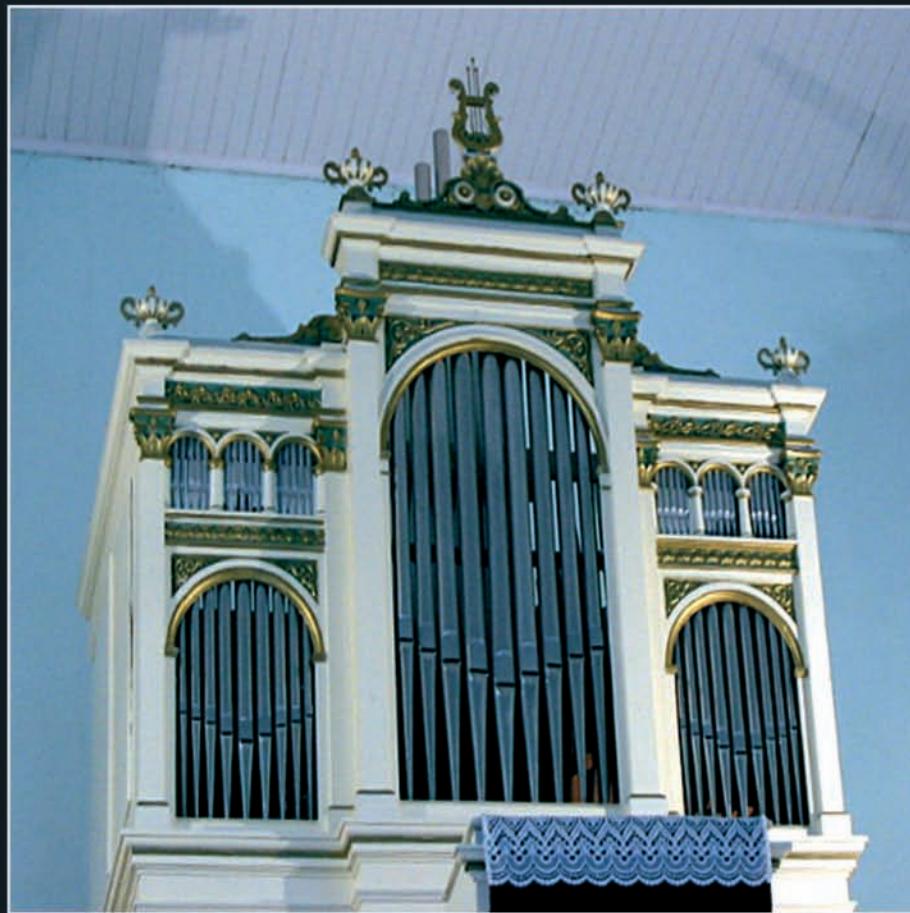

Medieșu Aurit

KERÉKGYÁRTÓ István, 1908, Biserică Reformată, fișă 886

Micula

KERÉKGYÁRTÓ István,
1905,
Biserica Reformată,
fișa 888

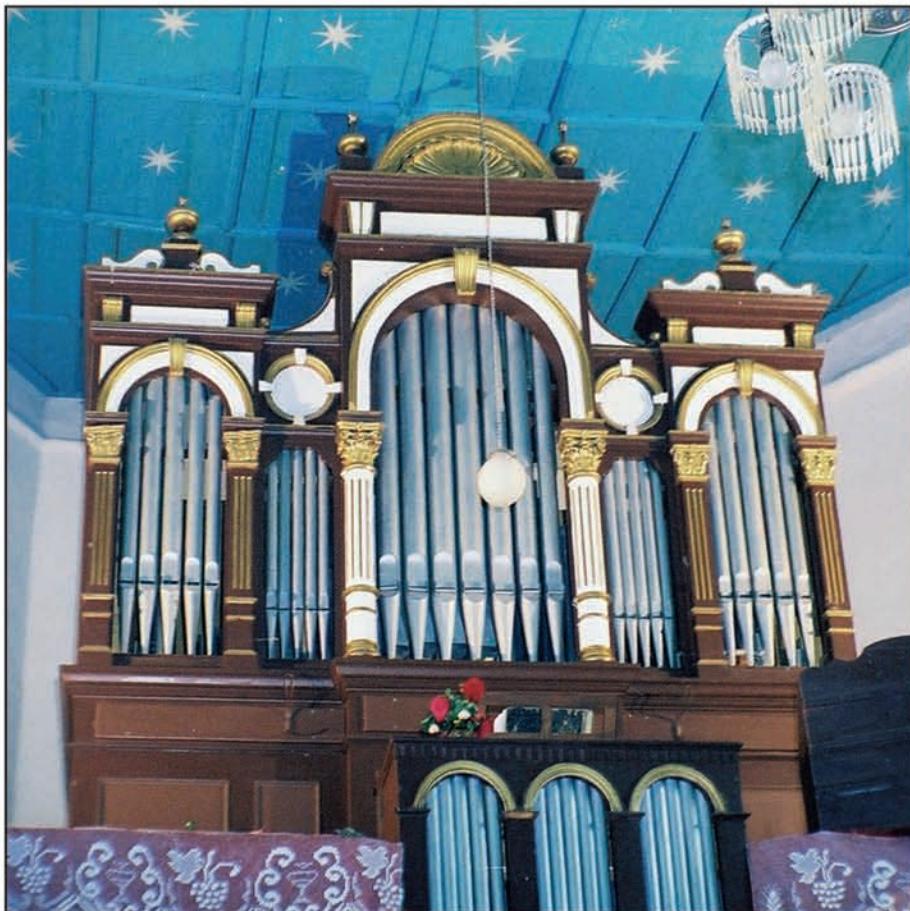

Petrești

DANGL Antal, 1879, Biserica Romano-catolică, fișa 902

Pir

WEGENSTEIN Carl Leopold,
1910,
Biserica Reformată,
fișa 903

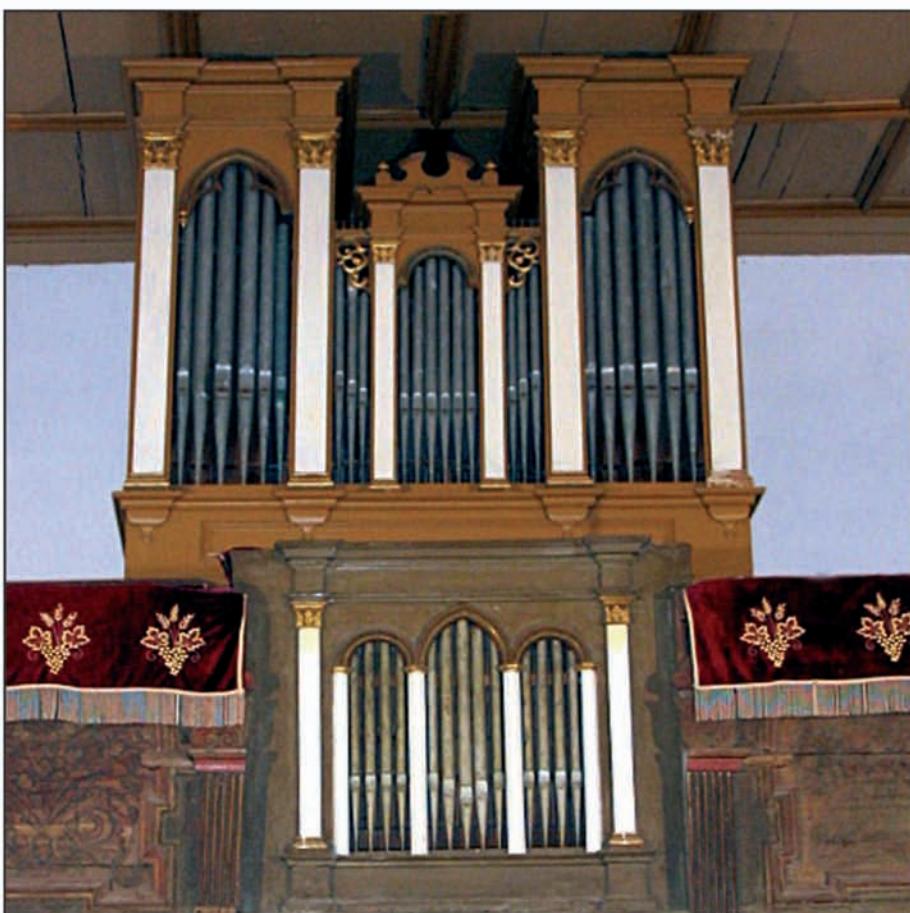
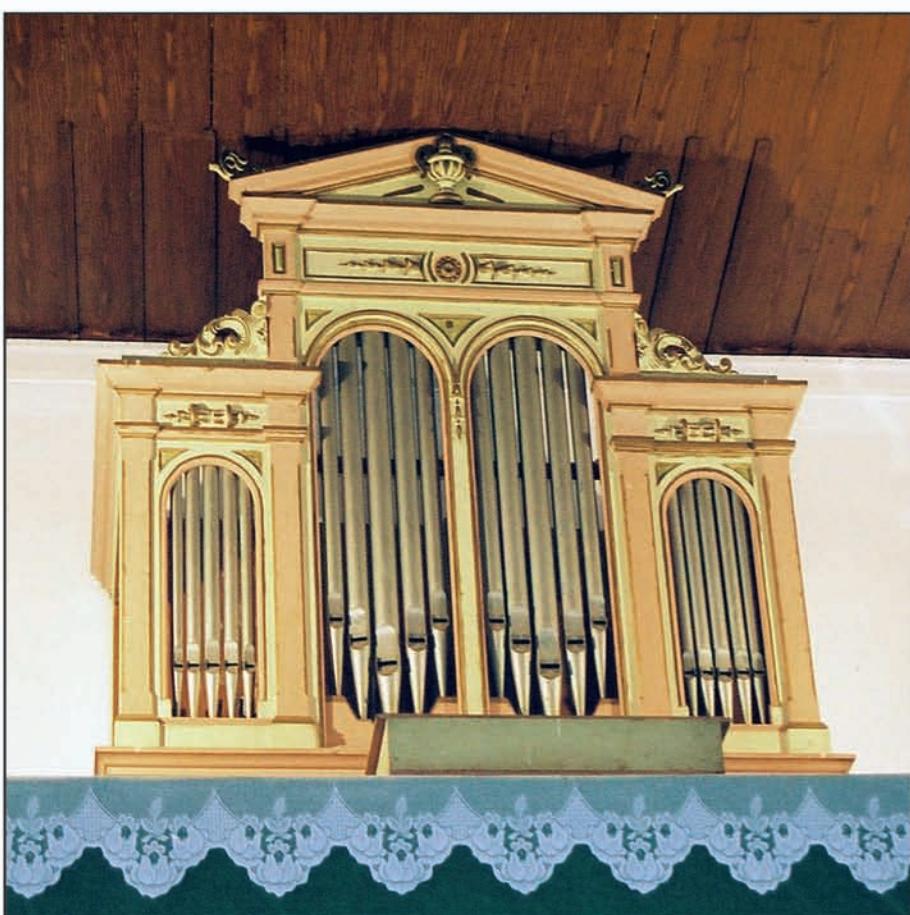

Rătești

ANGSTER József és Fia,
1912,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1343

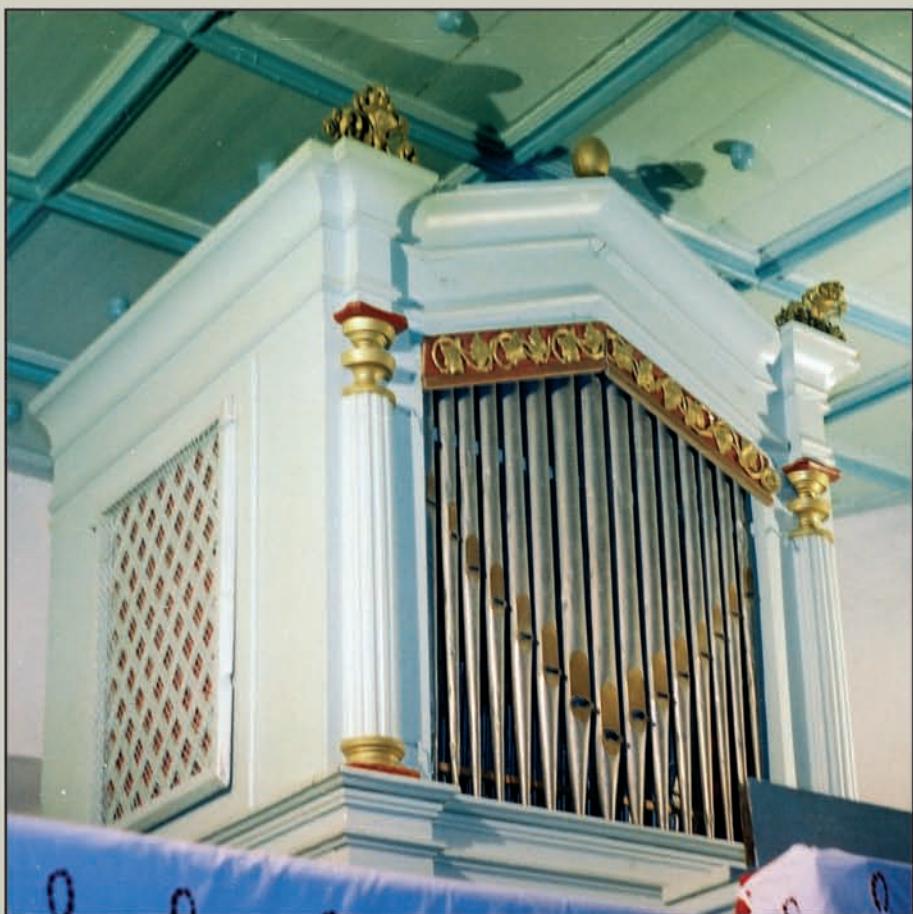
Santău

KERÉKGYÁRTÓ István,
1907,
Biserica Reformată,
fișa 1347

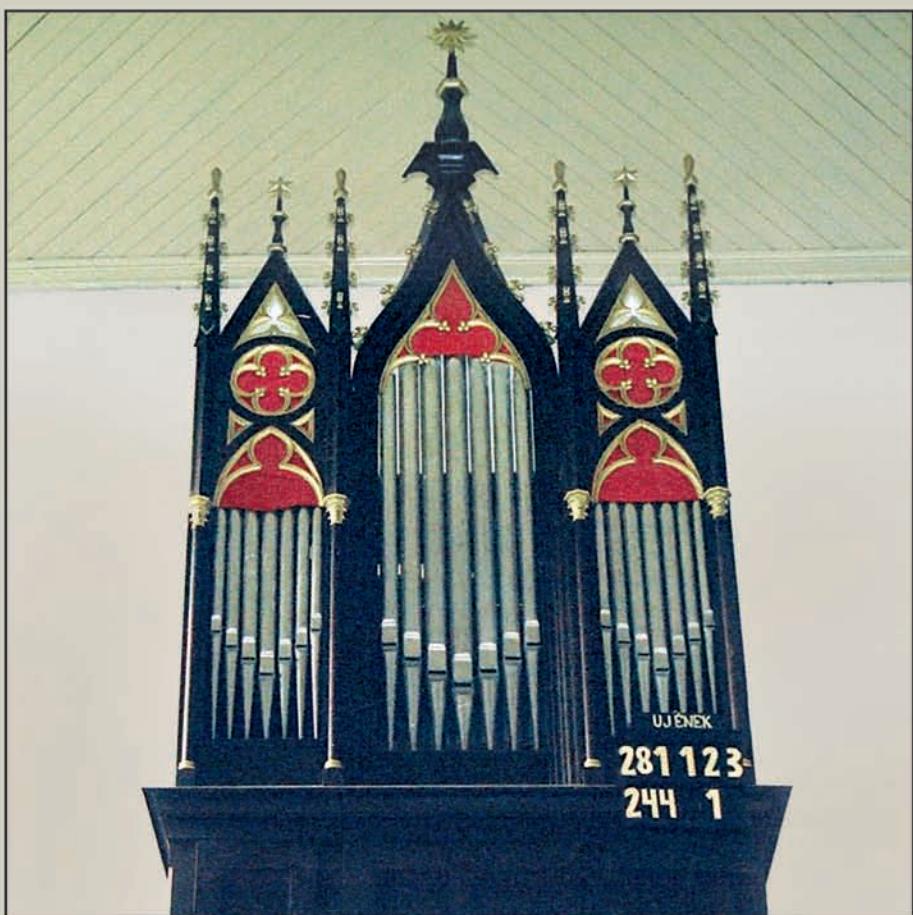
Săcășeni

Constructor necunoscut,
1879,
Biserica Reformată,
fișa 1357

Ser

KOLONICS István,
1887,
Biserica Reformată,
fișa 1361

Tăşnad

LOYP Josef,
1871,
Biserica Reformată,
fișa 1364

Terebești

RIEGER Gebrüder,
1903,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1366

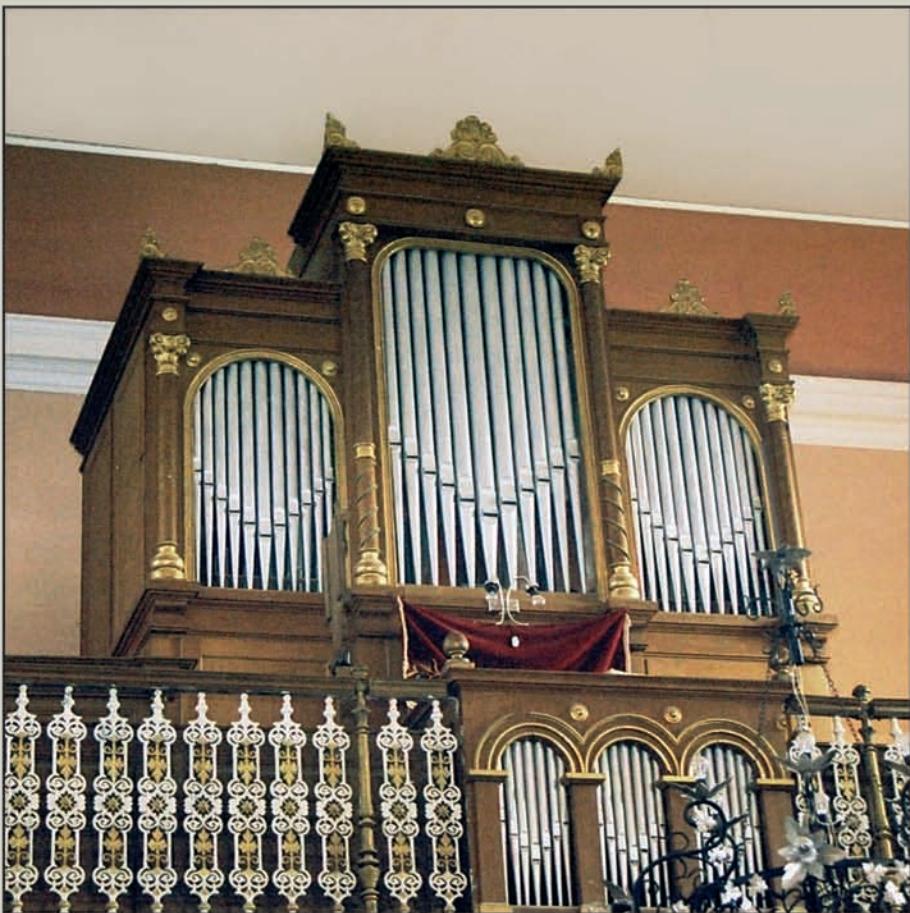
Urziceni

LOYP Josef,
1880,
Biserica Romano-catolică,
fișa 1369

Vama

ANGSTER József,
1911,
Biserica Reformată,
fișa 1370

Viile Satu Mare

ORSZÁGH Sándor,
1884,
Biserica Reformată,
fișa 1372

Zalău

ANGSTER József, 1943, Biserica Reformată, fișa 1461

Şimleul Silvaniei

HAHN Johannes,
1768,
Biserica Reformată,
fișa 1459

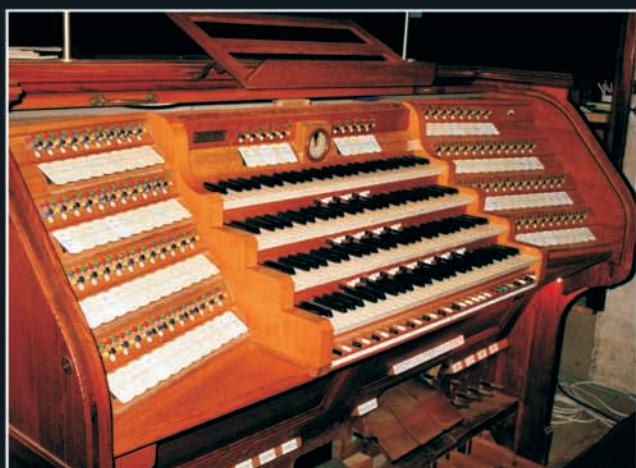
Cehu Silvaniei

SZALAY Gyula,
1900,
Biserica Reformată,
fișa 1460

Jud. **SIBIU**

Sibiu
Agnita
Alțâna
Amnaș
Apoldu de Sus
Ațel
Avrig
Biertan
Bradu
Cârța
Chirpăr
Cisnădie
Cisnădioara
Copșa Mare
Cristian
Dealu Frumos
Dupuș
Gherdeal
Mediaș
Gușterița
Marpod
Hosman
Metiș
Motiș
Movile
Nocrich
Ocna Sibiului
Petiș
Richiș
Ruși
Săcădate
Slimnic
Stejeriș
Şura Mare
Şaroşu pe Târnave
Şeica Mică
Şoala
Şomartin
Şoroştin
Tălmaciu
Valea Viilor

Sibiu

Vest Johannes (prospectul orgii)
SAUER Wilhelm,
1914,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 432

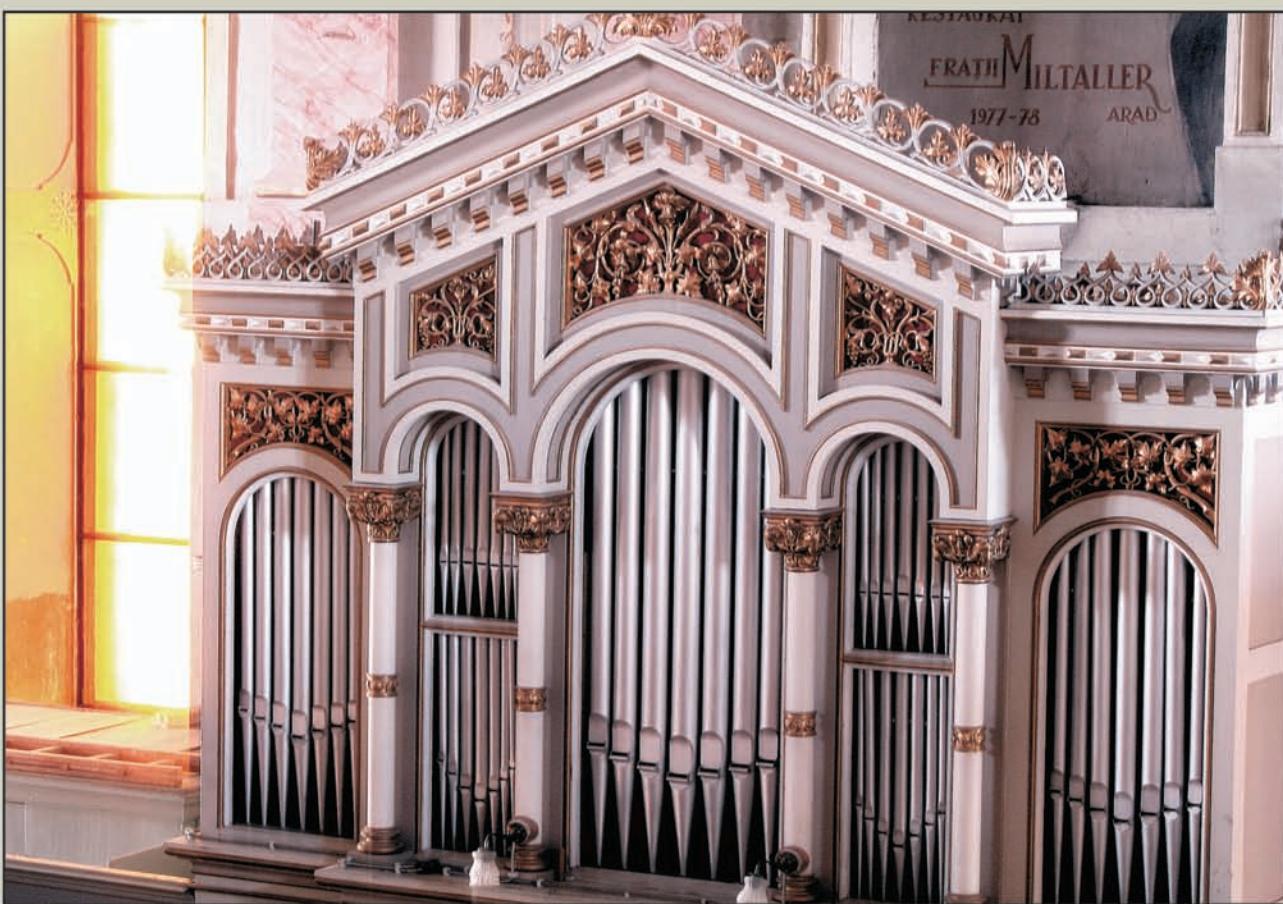

Sibiu

HAHN Johannes, 1748, Biserica Evanghelică C. A., fișa 435

Sibiu

Constructor necunoscut,
1881,
Biserica Romano-catolică,
fișa 441

Sibiu

HESSE Carl, 1860, Biserica Romano-catolică, fișa 434

Sibiu

HAMMER Emil,
1967,
Biserica Evanghelică C. A. (Ferula),
fișa 1247

Sibiu

SZABÓ János,
1857-1958,
Biserica Reformată,
fișa 438

Sibiu

Constructor necunoscut, 1840-1880, Biserică Romano-catolică, fișă 439

Sibiu

BINDER Hermann, 2001,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 436

Agnita

SCHNEIDER Carl, 1850-1851,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1003

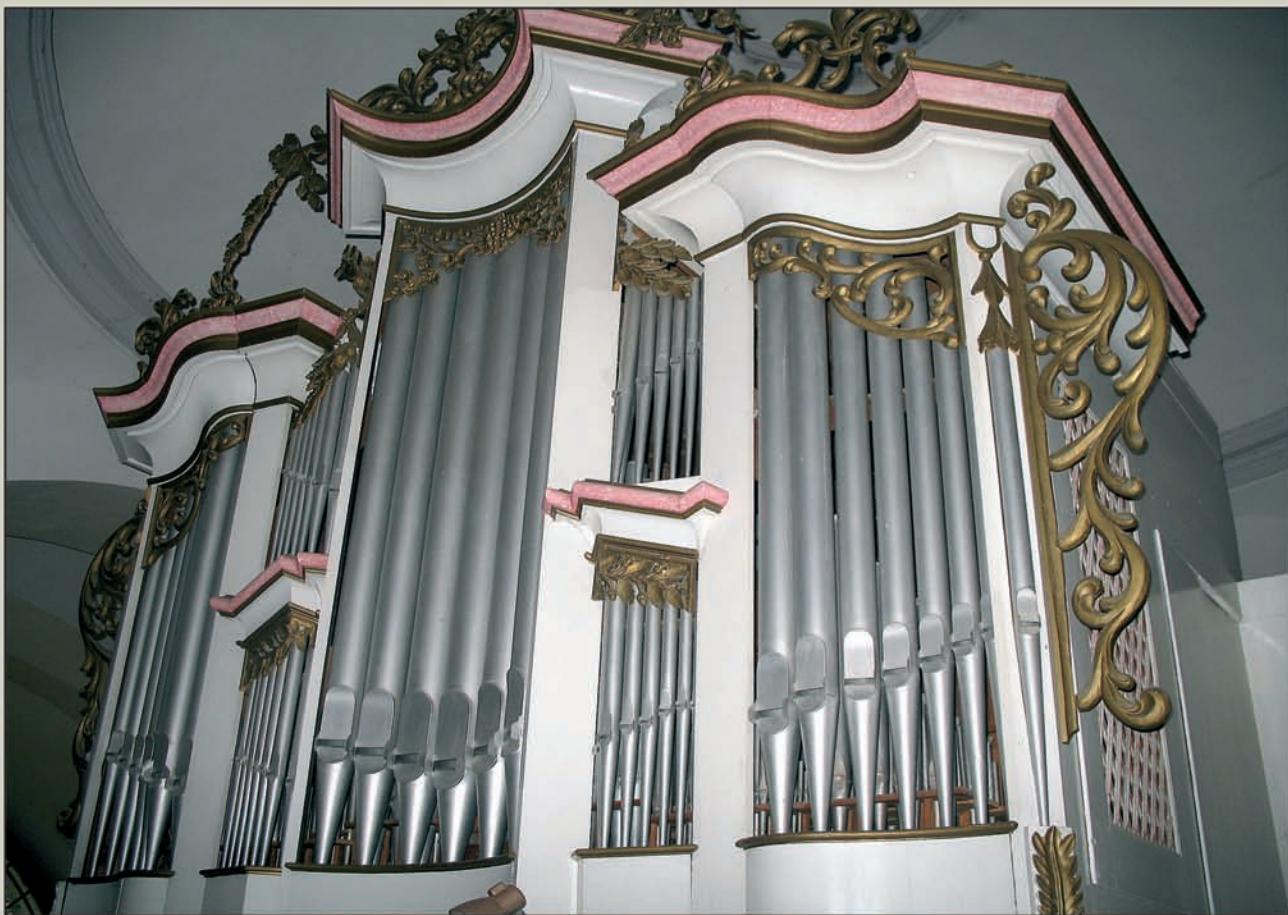
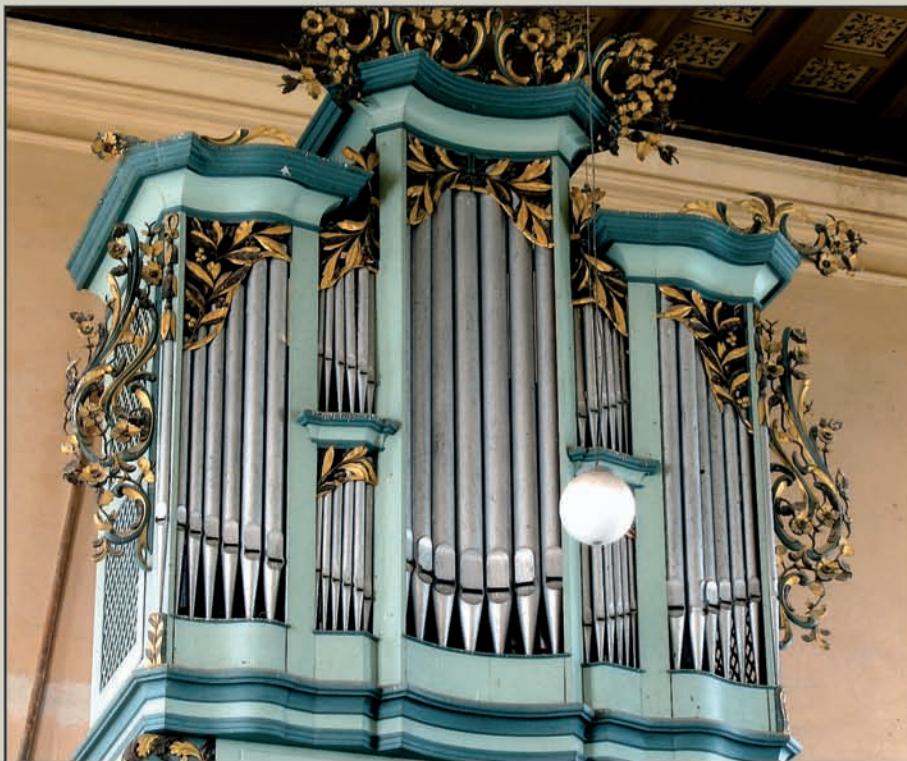

Altâna

HAHN Johannes, 1770, Biserica Evanghelică C. A., fișa 366

Amnaș

MAETZ Friedrich
und Wilhelm,
1836,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 444

Apoldu de Sus

MAETZ Samuel Joseph, 1816, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1252

Ațel

MAETZ Samuel Joseph, 1802, Biserica Evanghelică C. A., fișa 428

Bierțan

HESSE Carl, 1869, Biserica Evanghelică C. A., fișa 955

Avrig

WEGENSTEIN Söhne, 1928, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1233

Bradu

ACHXS Melchior, 1811,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 445

Cârța

EITEL Andreas, 1813,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 928

Cârța

MAETZ Samuel Joseph, 1813,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 927

Chirpăr

HAHN Johannes, 1778,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 956

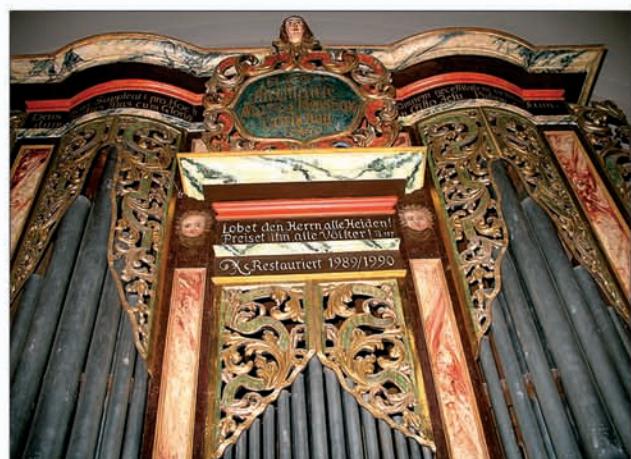
Cisnădie

HAHN Johannes Junior, 1793, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1234

Cisnădie

WEGENSTEIN Söhne, 1944, Biserica Evanghelică C. A., fișa 443

Cisnădioara

Constructor necunoscut,
1700-1724,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 452

Copșa Mare

MAETZ Samuel Joseph,
1801,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1300

Cristian

HAHN Johannes, 1775-1782,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1237

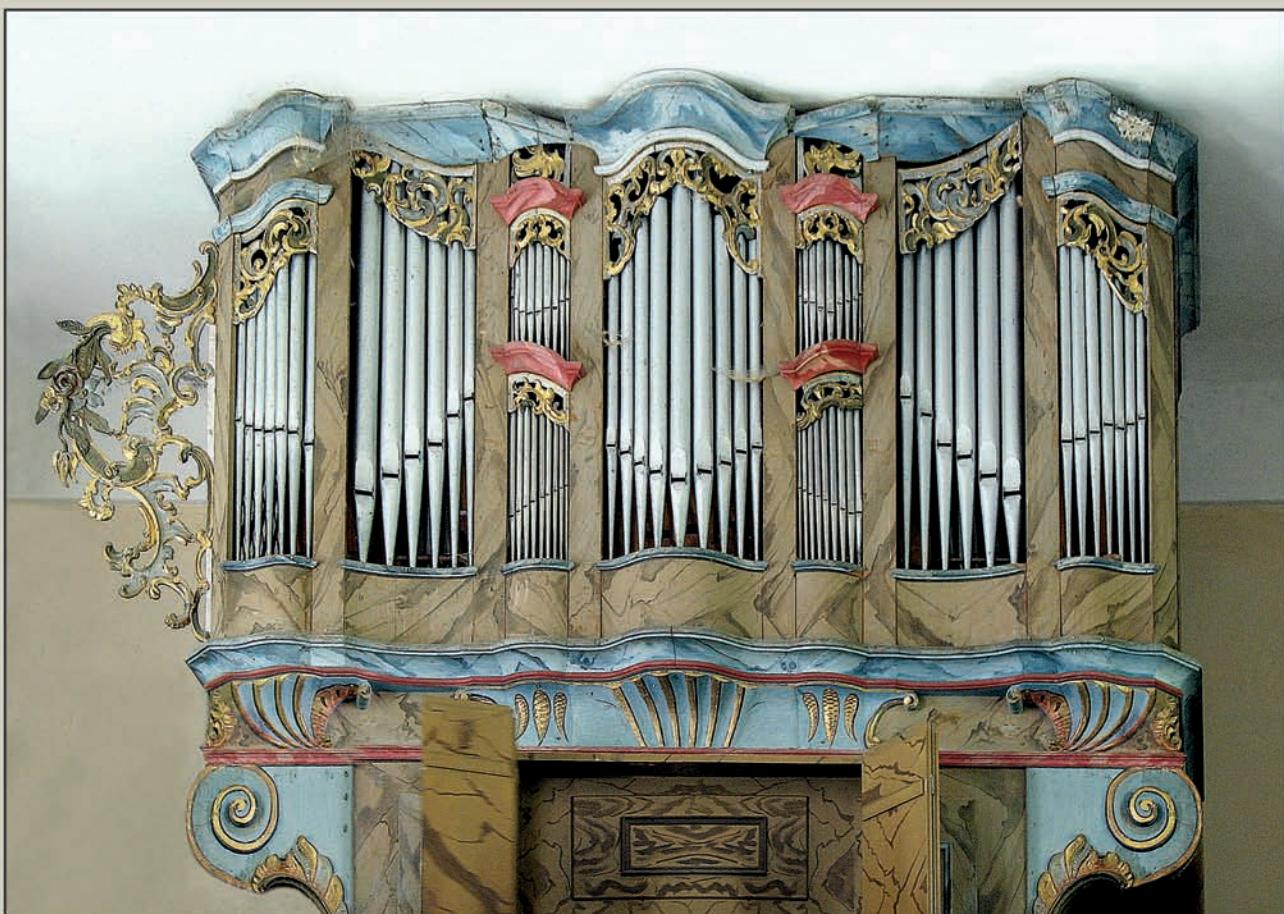

Dealu Frumos

MAETZ Samuel Joseph, 1820,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 993

Dupuș

WACHSMANN Georg,
1731,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1107

Gherdeal

PRAUSE Johannes, 1782, Biserica Evanghelică C. A., fișa 954

Mediaș

HAHN Johannes, 1755-1756, Biserica Evanghelică C. A., fișa 437

Hosman

MAETZ Samuel Joseph,
1808,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1342

Marpod

HAHN Johannes, 1763,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1016

Gușterița

ACHXS Melchior, 1792,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 457

Mediaș

RIEGER Gebrüder, 1900,
Biserica Romano-catolică, fișa 429

Metiș

MAETZ Samuel Joseph, 1793,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1008

Motiș

GROSS Michael, 1819-1830,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1019

Movile

MAETZ Samuel Joseph, 1802,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1026

Nocrich

MAETZ Samuel Joseph, 1807,
Biserica Evangelică C. A., fișa 1002

Ocna Sibiului

NAGY József, 1871,
Biserica Reformată, fișa 1034

Ocna Sibiului

VOS et Comp., 2007,
Biserica Reformată, fișa 1035

Petiş

Constructor necunoscut, 1720 -1750,
Biserica Evangelică C. A., fișa 1007

Richiș

PRAUSE Johannes, 1788, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1299

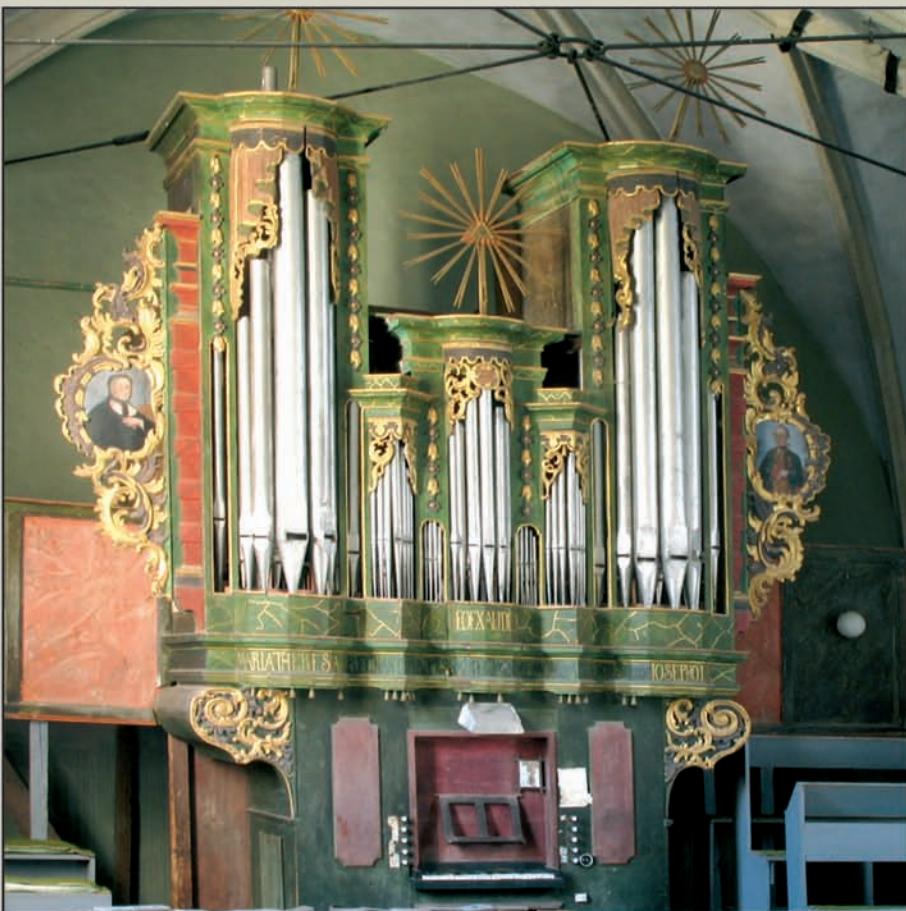
Ruși

ACHXS Melchior, 1805,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 463

Săcădate

MAETZ Samuel Joseph, 1804,
Biserica Evanghelică S. P., fișa 454

Slimnic

HAHN Johannes,
1773,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 461

Stejeriș

MAETZ Samuel Joseph, 1802,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1004

Șura Mare

ACHXS Melchior, 1807,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 456

Șaroșu pe Târnave

MAETZ Friedrich und Wilhelm, 1842, Biserica Evanghelică C. A., fișa 1301

Şeica Mică

EINSCHENK Carl, 1911,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1012

Şoala

MAYWALD Heinrich, 1851,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1022

Şomartin

MAETZ Samuel Joseph, 1811,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 953

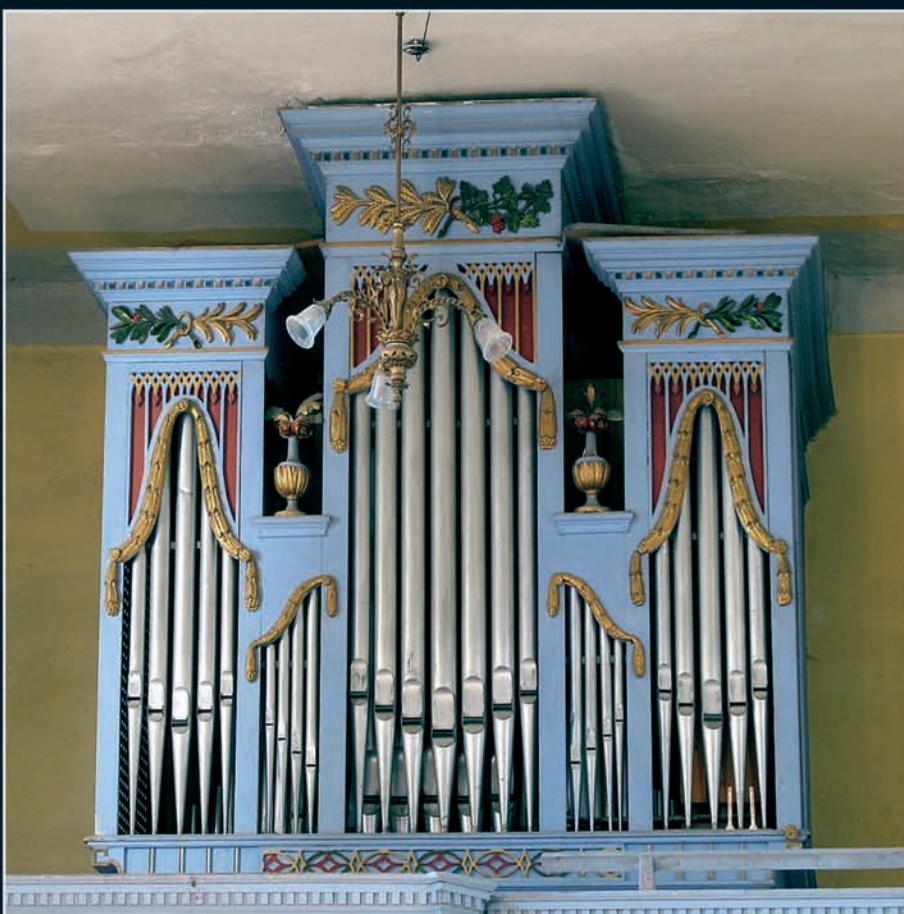

Şoroştin

MAETZ Samuel Joseph, 1790-1820,
Biserica Evanghelică C. A., fișa 1013

Tălmaciu

WEGENSTEIN Söhne,
1926,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 459

Valea Viilor

ACHXS Melchior,
1808,
Biserica Evanghelică C. A.,
fișa 1025

The background of the page features a minimalist, abstract design composed of several thick, white, curved bands that overlap each other. These bands have a subtle texture and are set against a light gray background, creating a sense of depth and movement.

Jud. **SUCEAVA**

Suceava

Cacica

Câmpulung Moldovenesc

Gura Humorului

Rădăuți

Suceava

SCHLAG & Söhne, 1871, Biserica Romano-catolică, fișa 1089

Cacica

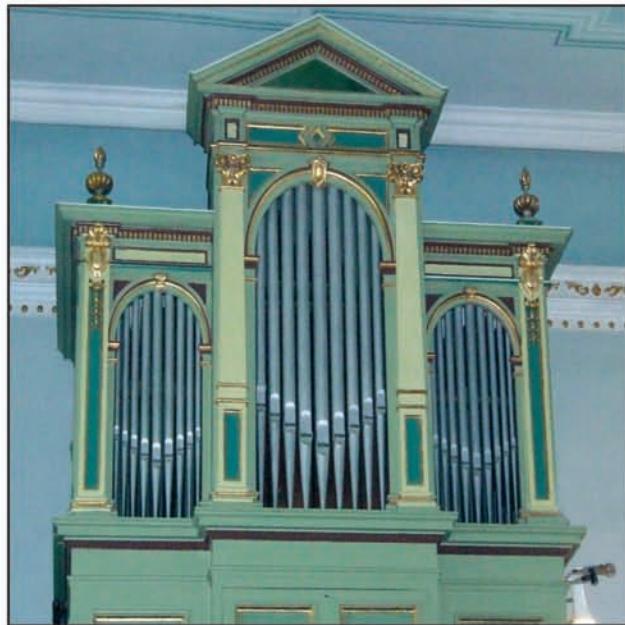
RIEGER Gebrüder, 1936, Biserica Romano-catolică, fișa 1091

Câmpulung Moldovenesc

RIEGER Gebrüder, 1900-1920,
Biserica Romano-catolică, fișa 1014

Gura Humorului

RIEGER Gebrüder, 1890-1900,
Biserica Romano-catolică, fișa 1090

Rădăuți

RIEGER Gebrüder, 1905-1906, Biserica Romano-catolică, fișa 1033

Jud. **TIMIŞ**

Timișoara

Lugoj

Jimbolia

Biled

Bulgăruș

Cărpiniș

Cenad

Comloșu Mare

Dudeștii-Vechi

Gotlob

Iecea Mare

Lenauheim

Lovrin

Periam

Periam-Haulik

Şandra

Teremia Mare

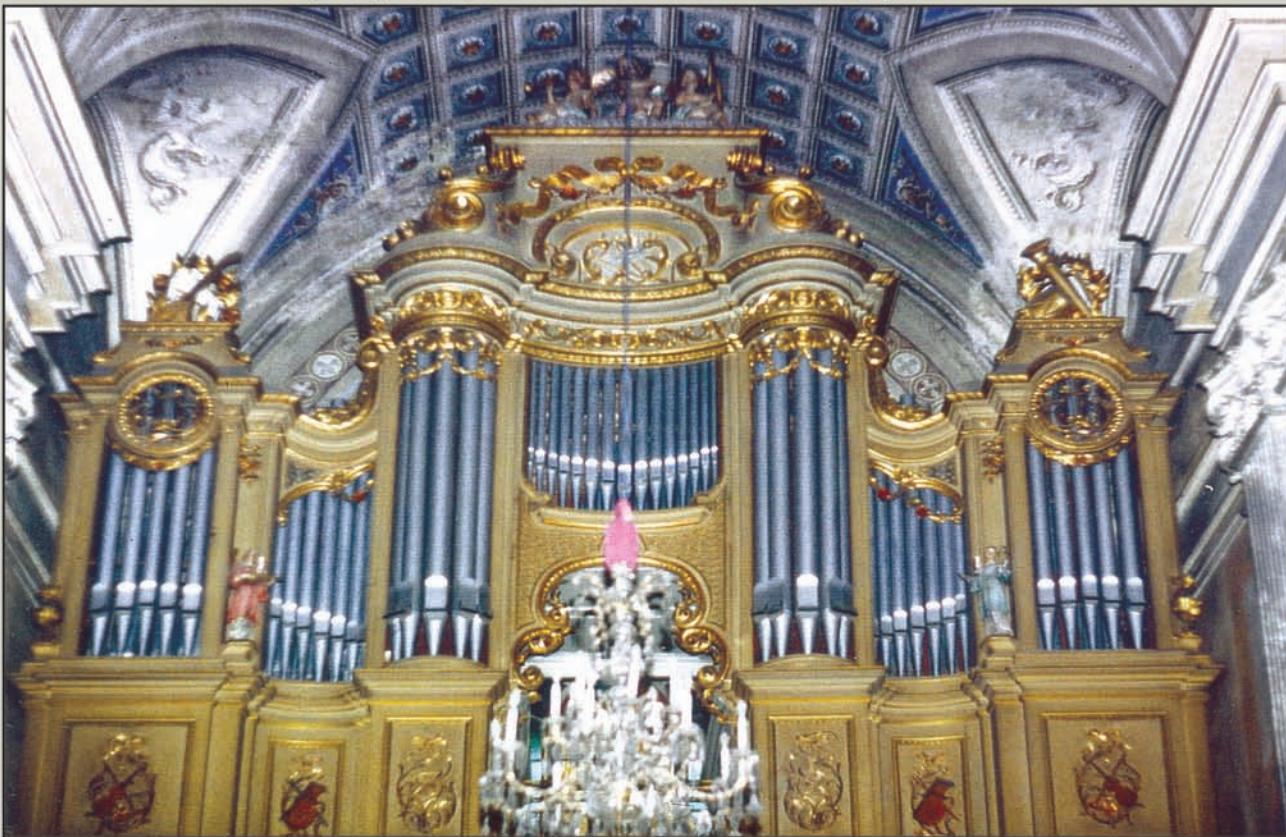
Tomnatic

Voiteg

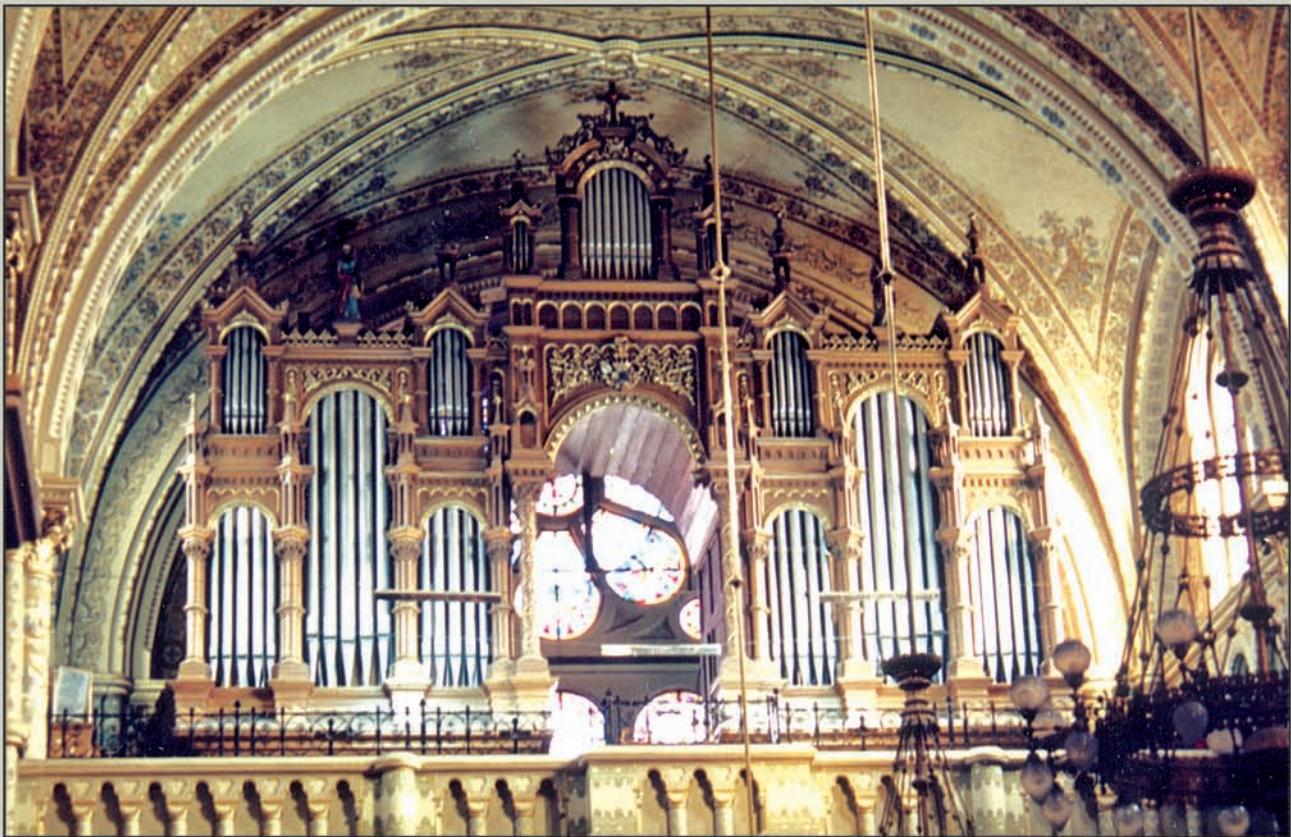
Timișoara I Cetate - Dom

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1908, Catedrala Romano-catolică, fișa 558

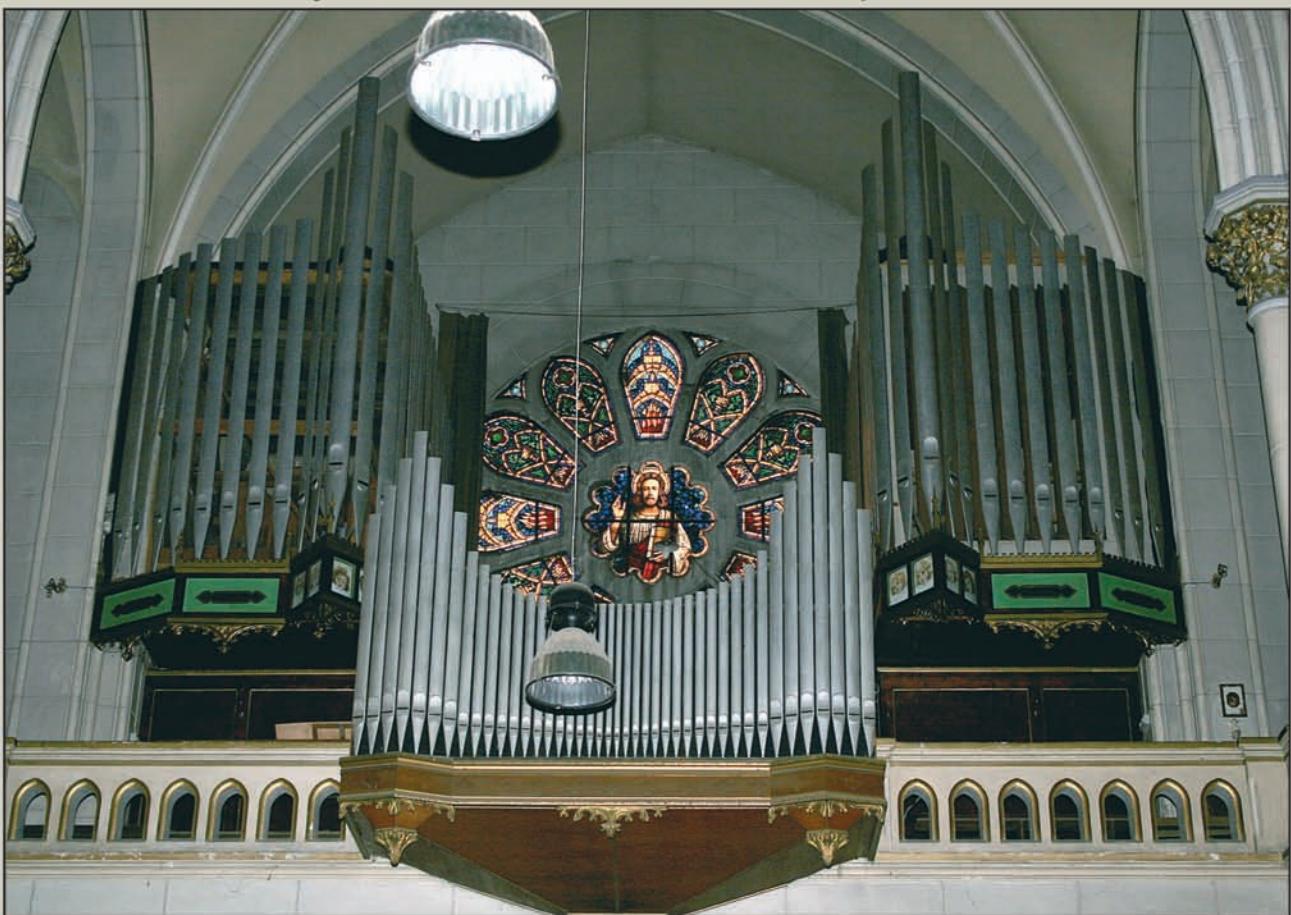
Timișoara I Cetate

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1898, Biserica Romano-catolică, fișa 788

Timișoara II, Fabric

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1901, Biserica Romano-catolică, fișa 857

Timișoara III, Elisabetin

WEGENSTEIN Lipót és Fia, 1941, Biserica Romano-catolică, fișa 618

Timișoara IV, Iozefin

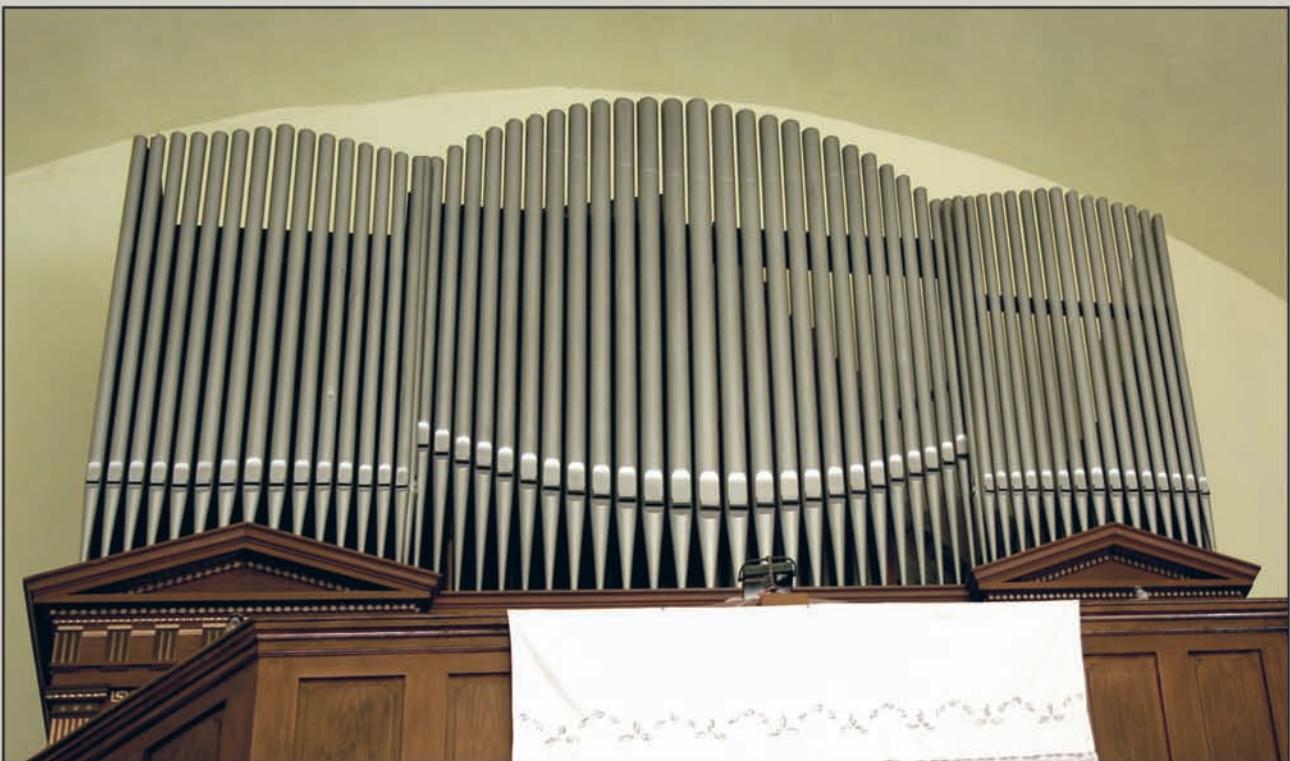
KECSKÉS Ferenc, 193?,
Biserica Romano-catolică, fișa 614

Timișoara V, Mehala

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1905, Biserica Romano-catolică, fișa 858

Timișoara

WEGENSTEIN Söhne,
1926-1944,
Biserica Evanghelică S. P.,
fișa 1315

Timișoara

PAP Zoltán, 1991,
Universitatea de Vest din Timișoara,
Facultatea de Muzică, fișa 1462

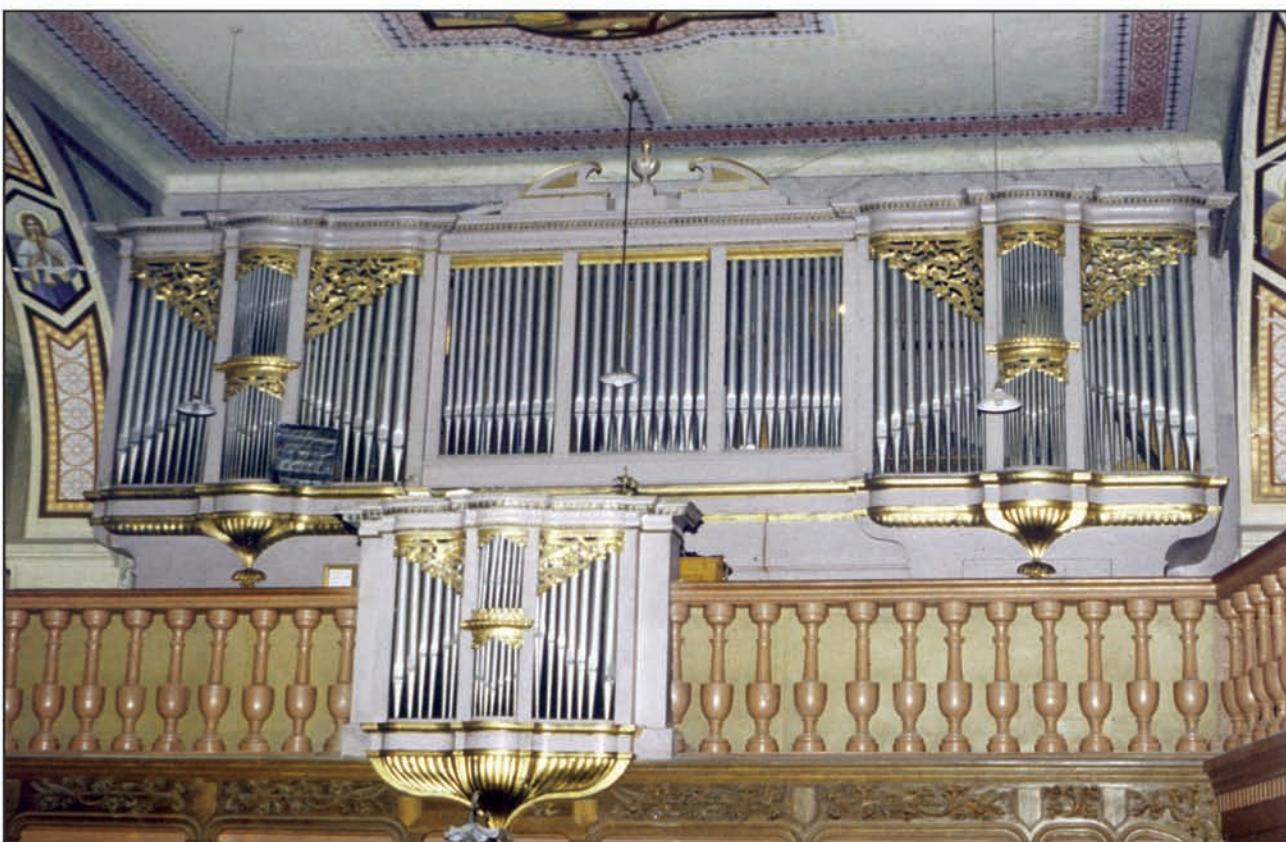
Timișoara

WEISS G., 190?,
Biserica Romano-catolică, fișa 1572

Lugoj

WEGENSTEIN Söhne, 1832,
Biserica Romano-catolică, fișa 566

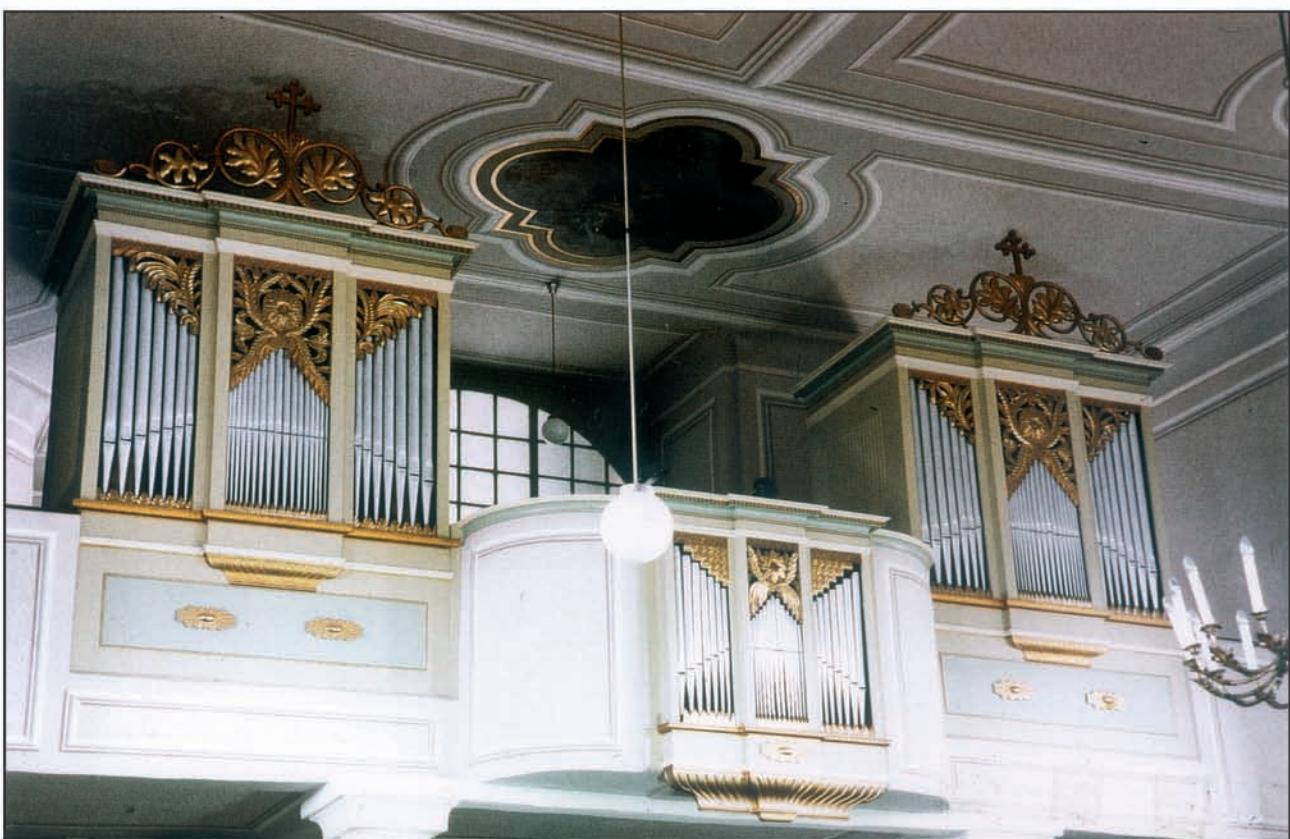
Jimbolia

WEGENSTEIN Söhne, 1929, Biserica Romano-catolică, fișa 830

Biled

JOSEPHY Johann, 1833, Biserica Romano-catolică, fișa 505

Bulgăruș

WELTER (Welter, Velter), 1819, Biserica Romano-catolică, fișa 500

Voiteg

WEGENSTEIN CARL Leopold, 1903?,
Biserica Romano-catolică, fișa 1570

Cărpiniș

WELTER Franz Anton, 1815, Biserica Romano-catolică, fișa 497

Cenad

HROMADKA Joseph, 1886, Biserica Romano-catolică, fișa 511

Dudeștii-Vechi (Beşenova Veche)

WELTER Franz Anton, 1806-1815,
Biserica Romano-catolică, fișa 501

Comloșu Mare

DANGL Antal és Fia, 1879,
Biserica Romano-catolică, fișa 604

Gotlob

HROMADKA Joseph, 1882,
Biserica Romano-catolică, fișa 508

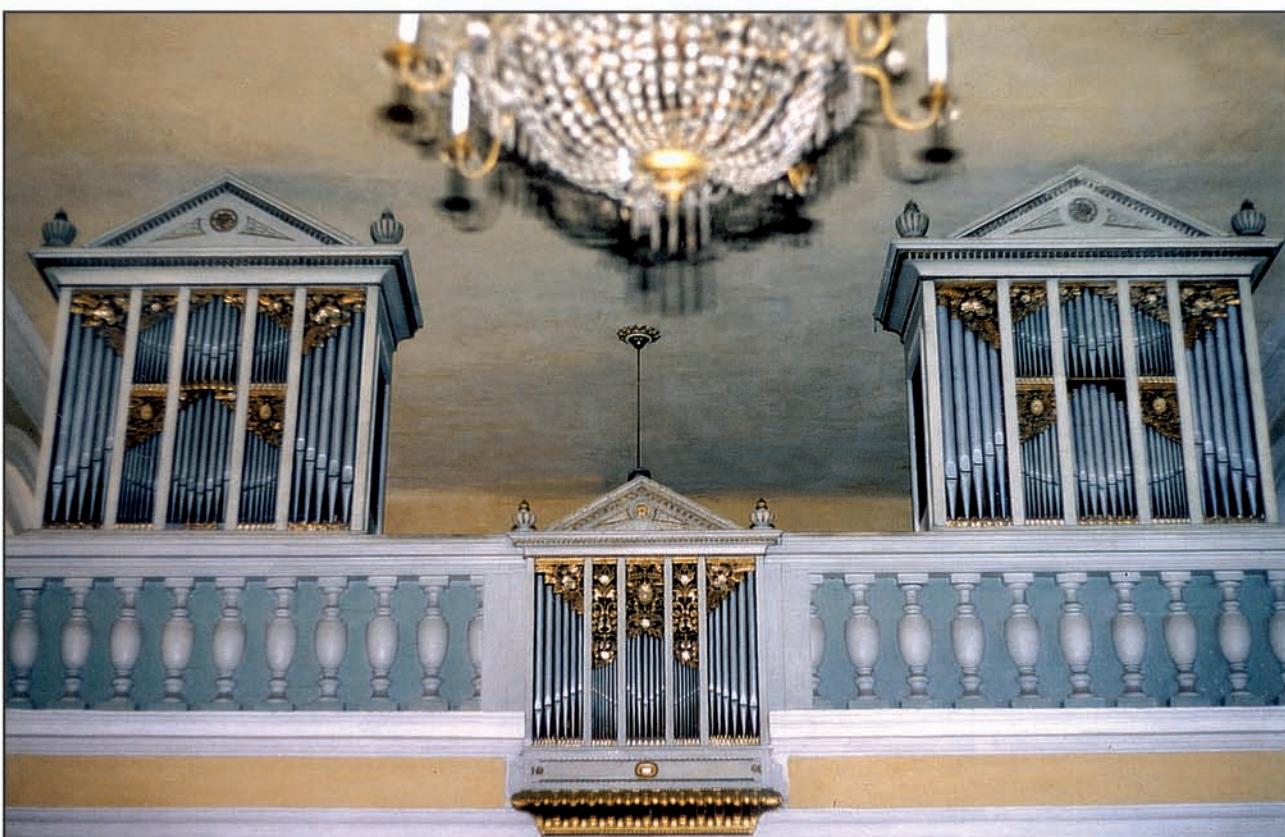
Iecea Mare

JOSEPHY Johann, 1836,
Biserica Romano-catolică, fișa 503

Lenauheim

JOSEPHY Johann, Leopold și Georg, 1835-1838,
Biserica Romano-catolică, fișa 502

Lovrin

WELTER Franz Anton, 1805, Biserica Romano-catolică, fișa 668

Periam

WEGENSTEIN Carl Leopold, 1888-1937, Biserica Romano-catolică, fișa 922

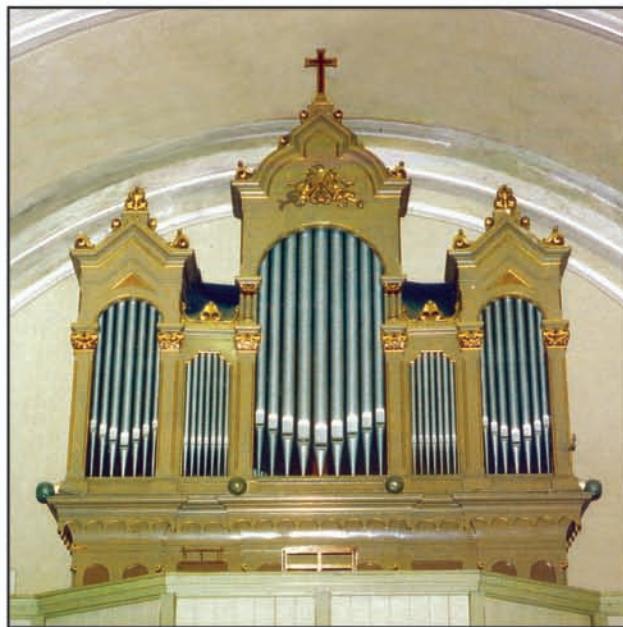
Periam-Haulik

HESSE Carl, 1867-1964, Biserica Romano-catolică, fișa 923

Şandra

GÁLY Pál, 1840,
Biserica Romano-catolică, fișa 507

Teremia Mare

WEGENSTEIN Söhne, 1930,
Biserica Romano-catolică, fișa 941

Tomnatic

DANGL Antal, 1850, Biserica Romano-catolică, fișa 944

Indice de nume (inclusiv firme constructoare de orgi)
Name Index (including company names)

- Abrudan, Maria, p. 16, 33
Achxs, Melchior, p. 197, 203, 207, 208, 210
Acker, Dieter, p. 14, 31
Acker, Heinz, p. 14, 31
Aichelburg, Wolf, p. 14, 31
Albert, József, p. 9, 26
Aldulescu, Radu, p. 15, 32
Alecsandri, Vasile, p. 6, 8, 23, 25
Alecsandri, vornicul, p. 6, 8, 23, 25
Alexandra Moraru, Liana, p. 16, 33
Alexandrescu, Oana, p. 16, 33
Angster, József, p. 8, 12, 25, 29, 54, 123, 125, 135, 142, 154, 170, 184, 185
Angster, József és Fia, p. 9, 26, 45, 46, 51, 102, 104, 107, 125, 177, 180
Antalffy-Zsiross, Dezső, p. 8, 25
Augustin, Johann Jacobus, p. 8, 25
Avakian, Dumitru, p. 16, 33
Bach, Johann Sebastian, p. 13, 15, 30, 32
Balkfark, Valentinus Greff, p. 13, 30
Balog, Eva, p. 16, 33
Balzac, Honoré de, p. 5, 22
Barthmes, Anneliese, p. 14, 31
Báthory, Sigismund, p. 7, 13, 24, 30
Baumgarten, Johannes, p. 7, 24, 90, 102, 130
Beleznay, Antal, p. 14, 31
Bella, Leopold, p. 14, 31
Bergel, Erich, p. 14, 31
Berger, Wilhelm, p. 16, 33
Bernády, György, p. 8, 25
Besnyő, Ferenc, p. 60, 68
Bethlen, Gabriel, p. 7, 13, 24, 30
Bickerich, Victor, p. 14, 16, 31, 32, 33
Binder, Samuel Friedrich, p. 8, 25, 163
Binder, Hermann, p. 9, 10, 26, 27, 101, 192
Binder, Johann, p. 8, 25, 161
Binder, Samuel, p. 8, 25, 104
Binder, Wilhelm, p. 158
Blahunka, Samuel Friedrich, p. 9, 26, 84
Boda, József, p. 9, 26
Boltres, Thomas, p. 8, 25, 130
Böncke, Hermann, p. 14, 31
Brașoveanu, Ioan Radu Duma, p. 5, 22
Braun, Dezideriu, p. 15, 32
Brâncoveanu, Constantin, p. 5, 22
Breil, Franz, p. 140
Brukenthal, Samuel, p. 11, 28
Bucenus, Paulus, p. 6, 23
Buchholz, Carl August, p. 6, 7, 8, 10, 12, 23, 24, 25, 27, 29, 81
Buday, János, p. 7, 24
Cantemir, Dimitrie, p. 5, 22
Caudella, Eduard, p. 6, 23
Cavaillé-Coll, Aristide, p. 6, 8, 23, 25, 120
Cazacu, Marin, p. 16, 33
Căianu, Ioan, p. 6, 7, 13, 23, 24, 30
Celibidache, Sergiu, p. 6, 23
Celtesch, Conrad, p. 13, 30
Chiriacescu, Florin, p. 16, 33
Ciortea, Tudor, p. 16, 33
Cireşan, Maria, p. 15, 32
Comes, Liviu, p. 14, 31
Constantin, Marin, p. 16, 33
Constantinescu, Mihai, p. 15, 32
Copony Philippi, Ursula, p. 16, 33
Corvinul, Matthias, p. 7, 24
Costea, Gavril, p. 16, 33
Costea, Marcel, p. 16, 33
Cot – Construcții de orgi și tâmplărie SRL, p. 94
Cristescu, Mircea, p. 15, 32
Crișan, György, p. 142
Croner, Daniel, p. 6, 13, 23, 30
Csintalan, Gyula, p. 6, 8, 23, 25, 111
Dangl, Anton, p. 6, 23, 49, 179, 226
Dangl, Antal és Fia, p. 8, 25, 76, 99, 132, 143, 173, 223
Dangl, Johann, p. 12, 29
Demetriad, Alexandru, p. 15, 32
Demosh, Paul, p. 10, 27
Dietrich, Alexander, p. 14, 31
Diruta, Girolamo, p. 7, 13, 24, 30
Dittersdorf, Karl Ditters von, p. 14, 30, 31
Dombai, Miklós, p. 7, 24
Doni, Massimilla, p. 5, 22
Dressler, Franz Xaver, p. 14, 15, 16, 31, 32, 33
Dressler, Margherite, p. 14, 31
Dropa, Matthias, p. 7, 24
Dukász, Endre, p. 9, 26, 176
Dutli, Barbara, p. 9, 26
Egon, Carl, p. 14, 31
Einschenk, Carl, p. 8, 12, 25, 29, 85, 145, 209
Einschenk, Ottó, p. 9, 26
Eitel, Andreas, p. 8, 11, 25, 29, 42, 87, 114, 115, 116, 197
Elian, Edgar, p. 16, 33
Enescu, George, p. 5, 6, 16, 22, 23, 33
Enyedi, Ştefan, p. 9, 16, 26, 33
Ferdinand I de Toscana, p. 13, 30
Filotei, Monahul, p. 5, 22
Firca, Gheorghe, p. 16, 33
Fischer, Kaspar, p. 98
Flechtenmacher, Alexandru, p. 6, 23
Fograscher, Klaus, p. 14, 31
Folbarth, Johann, p. 11, 28
Fővárosi Művészki Kézműves Vállalat, p. 15, 32
Friedel, Leopold, p. 8, 25, 58
Fröhlich, Horst, p. 14, 31
Gaaly, Pál, p. 8, 25, 226
Gagesch, Erich, p. 14, 31
Galli, Antal, p. 9, 26
Galli, György, p. 9, 26
Gärtner, Adolf H., p. 14, 31
Gärtner, Elfriede, p. 14, 31
Gebrüder Rieger k.u.k. Hof-Orgel-Fabrik, p. 8, 25
Gehann, Horst, p. 14, 15, 16, 31, 32, 33
Gerstenengst, Josef, p. 14, 15, 31, 32
Gheorghiu, Valentin, p. 15, 32
Goob, Johann, p. 126
Göltl, Reinhard, p. 14, 31
Graffinger, Wolfgang, p. 13, 30
Grămăticul, Bucur, p. 5, 22
Greb, Thomasius, p. 13, 30
Grigore, Dan, p. 16, 33
Gross, Michael, p. 204
Grünpek, Joseph, p. 13, 30
Günter, Ferenczi, p. 14, 31
Haendel, Georg Friedrich, p. 15, 32
Hahn, Johannes, p. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 45, 101, 109, 159, 185, 188, 197, 200, 202, 203, 207
Hahn, Johannes (junior), p. 7, 24, 198
Haller, Jenő, p. 14, 31
Hammer, Emil, p. 190

- Hannak, Werner, p. 14, 31
 Haydn, Michael, p. 13, 14, 30, 31
 Heitmann, Friz, p. 15, 32
 Hencz, József, p. 15, 32
 Henke, Johann, p. 8, 11, 15, 25, 28, 32
 Hesse, Carl, p. 8, 12, 25, 29, 42, 82, 189, 195, 225
 Honigberger, Anselm, p. 14, 31
 Hörbiger, Wilhelm, p. 6, 8, 23, 25, 40, 78, 88, 108, 118, 136
 Hromadka, Joseph, p. 8, 25, 222, 223
 Hunedoara, Iancu de, p. 7, 13, 24, 30
 Ieromonahul, Macarie, p. 5, 22
 Ioasaf, p. 5, 22
 Iorga, Nicolae, p. 5, 22
 Iosif al II-lea, (Împăratul), p. 11, 28
 Jianu, Vasile, p. 15, 32
 Jipa, Filotei săn Agái, p. 5, 22
 Jarossy Dezideriu, p. 15, 32
 Johann (din Prešov), p. 7, 24
 Jónás, István, p. 8, 9, 25, 26, 61, 72, 74
 Josephy, Frații, p. 8, 25
 Josephy, Johann, p. 221, 224
 Josephy, Leopold și Georg, p. 224
 Józsika, István, p. 13, 30
 Kálmán, Benedek, p. 15, 32
 Kangasalan, Urkutehdas, p. 9, 26, 59
 Kárpáti, Bálint, p. 7, 24
 Kárrász, Rudolf, p. 15, 32
 Kasper, Brigitte, p. 14, 31
 Kecskés, Ferenc, p. 148, 218
 Kellner, Hans, p. 14, 31
 Kentsch, Walter, p. 14, 31
 Kerégyártó, István, p. 108, 146, 171, 176, 178, 179, 181
 Kersch, Ferenz, p. 14, 31
 Kessler, Martha, p. 16, 33
 Kesstner, Michael, p. 8, 25, 105
 Kindl, Walter, p. 9, 14, 16, 26, 31, 33
 Kiszely, István, p. 8, 25, 171
 Kittel, Johann Heinrich, p. 13, 30
 Klais, Johannes, p. 107
 Klassmeyer, Ernst, p. 155
 Klein, Paul, p. 14, 31
 Klein-Miess, Gerhild, p. 14, 31
 Klink, Sándor, p. 8, 25, 133
 Knall, Klaus, p. 14, 31
 Kolonics, István, p. 6, 7, 8, 12, 23, 24, 25, 29, 39, 41, 95, 111, 113, 119, 122, 123, 133, 135, 164, 182
 Komornik, Benedikt, p. 72
 Kozma, Mátyás, p. 15, 16, 32, 33
 König, Gorvin H. G., p. 14, 31
 Kraus, Valentinus, p. 13, 30
 Krausz, Johannes, p. 14, 31
 Kremer, Johannes, p. 9, 26, 68, 75
 Krölig, József, p. 147
 Kruse, Ludwig (Zoltán), p. 14, 31
 Krüger, Jeno, p. 15, 31
 Kuhn, Johann, p. 15, 32
 Kurt, Thomas, p. 15, 32
 Laetus, Jacobus, p. 7, 24
 László, Ferenc, p. 15, 31
 Lehner, Franz, p. 8, 25
 Limmer, Franz, p. 15, 32
 Lipatti, Dinu, p. 6, 23
 Liszt, Franz, p. 14, 15, 31, 32
 Loyp, József, p. 182, 183
 Lupu, Radu, p. 14, 31
 Maetz, Frații, p. 10, 27
 Maetz, Friedrich, p. 8, 11, 25, 28, 194, 208
 Maetz, Samuel, p. 6, 8, 11, 23, 25, 28
 Maetz, Samuel Joseph, p. 11, 28, 44, 104, 193, 194, 195, 197, 200, 203, 204, 205, 207, 208, 209
 Maetz, Wilhelm, p. 8, 11, 25, 28, 194, 208
 Magister Nicolaus, p. 13
 Maria, Terezia, (Împărăteasa), p. 11, 28
 Marinescu, Laurențiu, p. 16, 33
 Martienssen, C. A., p. 15, 32
 Mathieu, Josef, p. 15, 32
 Mátisfalvi, Szöcs Sámuel Junior, p. 124, 129
 May, Holomboe Meta, p. 14, 31
 Maywald, Heinrich, p. 6, 8, 23, 25, 89, 105, 113, 209
 Măcriș, Floarea, p. 6, 23
 Melas, Harald, p. 14, 31
 Mendelsohn, Alfred, p. 16, 33
 Merulo, Claudio, p. 13
 Meschendorfer, Wolfgang, p. 14, 31
 Mesnyi, János, p. 9, 26
 Metz, Albert, p. 8, 25
 Metz, Franz, p. 16, 33
 Migend, Johann Peter, p. 7, 24
 Mild, Kurt, p. 14, 15, 16, 31, 32, 33
 Mircea cel Batrân, p. 5, 22
 Moess, Sigismund, p. 10, 27
 Moga, Dorina, p. 14, 31
 Molnár, Csaba, p. 9, 26
 Molnár, József, p. 9, 26, 116
 Molnár, Tünde, p. 9, 16, 26, 33
 Mooser, Ludwig, p. 151
 Mosto, Giovanni Battista, p. 13, 30
 Musicescu, Florica, p. 16, 32
 Nagy, József, p. 6, 8, 23, 25, 112, 122, 130, 134, 156, 205
 New-Oral, István, p. 15, 31
 Niceta de Remesiana, p. 13, 30
 Nichifor, Ţerban, p. 16, 33
 Nicolaus, Magister, p. 13, 30
 Nitsch, Josef, p. 14, 31
 Novaček, Martin, p. 15, 32
 Odăgescu, Irina, p. 16, 33
 Olahus, Nicolaus, p. 13, 30
 Olahus, Ștefan, p. 13, 30
 Olahus, Varvara, p. 13, 30
 Orlov, Vladimir, p. 15, 32
 Országh, Antal, p. 8, 9, 25, 62, 67
 Országh, Sándor, p. 74, 143, 147, 174, 184
 Országh, Sándor és Fia, p. 63, 69, 132, 154, 165
 Ostermayer, Georg, p. 6, 23
 Ostermayer, Hieronymus, p. 7, 13, 24, 30
 Oțeanu, Smaranda, p. 16, 33
 Paisie, p. 5, 22
 Pann, Anton, p. 5, 22
 Pap, Albert, p. 134
 Pap, Zoltán, p. 9, 26, 51, 128, 219
 Pasăre, Adina, p. 16, 32
 Patachich, Ádám, p. 14, 31
 Pécsi Orgonaépitő Manufaktúra, p. 61
 Petrarca, Francesco, p. 13, 30
 Petrescu, Emilia, p. 15, 32
 Pfeiffer, Moritz, p. 15, 32
 Pichl, Wenceslav, p. 14, 30, 31
 Pinchi, Guido, p. 9, 26, 96
 Plattner, Helmut, p. 14, 15, 16, 31, 32, 33
 Porfetye, Andreas, p. 14, 15, 31, 32
 Porumb, Marius, p. 12, 29
 Porumbescu, Ciprian, p. 6, 15, 16, 32, 33

- Prause, Johannes, p. 6, 7, 8, 10, 11, 23, 24, 25, 26, 28, 78, 86, 88, 89, 90, 95, 129, 150, 201, 206
 Probst, Gertrud, p. 14, 31
 Propper, Johann, p. 106
 Protopsaltul, Eustatie, p. 5, 22
 Radu, Valentin, p. 14, 16, 31, 33
 Rădulescu, Michael, p. 14, 31
 Rădulescu, Nicolae, p. 15, 32
 Reger, Max, p. 31
 Reilich, Gabriel, p. 6, 13, 23, 30, Reinispingar, Stephanus, p. 7, 24
 Resch, Mihály, p. 14, 31
 Részeg Agoston, Mária, p. 16, 33
 Rezik, Károly, p. 15, 32
 Rieger, Firma, p. 8, 15, 25, 31, 32
 Rieger, Franz, p. 8, 25
 Rieger, Fratii, p. 12, 15, 29, 43, 46
 Rieger, Gebrüder, p. 43, 46, 83, 86, 98, 99, 120, 136, 141, 167, 183, 204, 213, 214
 Rieger-Kloss, Firma, p. 9, 26, 93
 Rieger, Ottó, p. 8, 25, 49, 119, 138, 144, 150
 Rieger, Ottó és Fia, p. 169, 170
 Rill, Hans, p. 14, 31
 Rogalski, Theodor, p. 15, 32
 Romics, Günter, p. 16, 33
 Roșca, Felician, p. 14, 16, 31, 33
 Roth, Jörg, p. 14, 31
 Ruha, Ștefan, p. 15, 16, 32, 33
 Ruszitska, György, p. 15, 32
 Ruszitski, Franz, p. 6, 23
 Sangl, Simon, p. 8, 25
 Sankenik, János, p. 73
 Sauer, Firma, p. 9, 10, 25, 26, 27, 31
 Sauer, Wilhelm, p. 14, 55, 187
 Sava, Iosif, p. 16, 33
 Schässburger, Friedrich, p. 14, 31
 Schlag&Söhne, p. 212
 Schlandt, Hans Eckart, p. 14, 16, 31, 32, 33
 Schlandt, Steffen, p. 14, 16, 31, 33
 Schlandt, Walter, p. 14, 31
 Schlezak, Anton, p. 14, 31
 Schlezak-Dressler, Christel, p. 14, 31
 Schmidhauer, Lajos, p. 8, 25
 Schneider, Carl, p. 6, 8, 10, 12, 23, 25, 27, 29, 126, 156, 157, 192
 Schneider, Petrus Gottlieb, p. 8, 25, 90
 Schnitger, Arp, p. 7, 24
 Schreiber, Cornelia, p. 14, 31
 Schuster, Karin, p. 14, 31
 Serester, Dávid, p. 125
 Sforza, Isabella, p. 7, 24
 Sforza, Leonora Ursina, p. 13, 30
 Silvestri, Constantin, p. 15, 32
 Speer, Wilhelm, p. 15, 32
 Speith, Orgelbau, p. 56, 140
 Stadelmann, p. 15, 32
 Steleanu, Constantin, p. 6, 23
 Stemmer, Ferdinand, p. 9, 26
 Stoia, Achim, p. 16, 33
 Straube, Karl, p. 14, 15, 31, 32
 Stravonius, Jeremias, p. 10, 27
 Strosz, István, p. 9, 26, 172, 173, 175
 Sumnevici, Lidia, p. 16, 32
 Szabó Géza, p. 15, 16, 32, 33
 Szabó, Gy. László, p. 9, 26, 55, 64, 70, 71, 110
 Szabó, János, p. 162, 190
 Szalay, Elemér, p. 15, 31
 Szalay, Gyula, p. 185
 Szaunig, Peter, p. 14, 31
 Szeidl, Ferenc, p. 8, 9, 25, 26, 64, 106, 137, 145, 151, 152
 Șerbescu, Silvia, p. 16, 32
 Takácsy, Ignác, p. 6, 8, 12, 23, 25, 29, 45, 116, 127, 138, 153, 158, 159, 162, 163, 165
 Terényi, Ede, p. 15, 16, 32, 33
 Teutonicus, Johannes, p. 13, 30
 Thois, Johann, p. 8, 25, 85, 87, 89
 Toduță, Sigismund, p. 16, 33
 Tolnay, Adalbert H., p. 15, 32
 Türk, Erich, p. 9, 16, 19, 26, 33
 Türk, Hans Peter, p. 14, 16, 31, 33
 Vancea, Zeno, p. 16, 33
 Vass, István, p. 164
 Vest, Johannes, p. 6, 7, 9, 10, 23, 24, 26, 27, 164, 166, 187
 Victor, Dan, p. 16, 32
 Virgilio, p. 13, 30
 Vlahul, Dometian, p. 5, 22
 Vormittag, Emerich, p. 15, 32
 Vos et comp., p. 205
 Wachmann, Eduard, p. 6, 23
 Wachsmann, Georg, p. 7, 10, 24, 27, 201
 Wagner, Rose, p. 16, 32
 Walcker E. F. & Co., p. 8, 25, 92, 96, 103
 Walker, Oscar, p. 55
 Walther, p. 13, 30 (maestrul de muzică)
 Wälter, Familia, p. 8, 12, 25, 29
 Wälter, Franz Anton, p. 7, 24
 Wegenstein, Carl Leopold, p. 8, 25, 51, 65, 99, 128, 137, 180, 216, 217, 218, 222, 225
 Wegenstein, Leopold, p. 11, 12, 28, 29
 Wegenstein, Lipót és Fia, p. 8, 9, 25, 26, 48, 50, 51, 56, 124, 125, 177, 217
 Wegenstein, Richard, p. 66, 172
 Wegenstein, Söhne, p. 44, 79, 84, 89, 94, 98, 134, 136, 148, 167, 196, 199, 210, 219, 220, 226
 Weingärtner, Franz, p. 14, 31
 Weiss, G., p. 220
 Weiss, Johannes, p. 11, 28
 Welter, p. 50, 221
 Welter, Franz, Anton, p. 222, 223
 Welter, Jakob Johann, p. 50
 Witt, Franz Xaver, p. 14, 31
 Wittman, Paul (senior), p. 15, 32
 Wittman, Paul (junior), p. 15, 32
 Wittmayer, Kurt, p. 14, 31
 Wondraschek, E., p. 16, 32
 Zsizsmann, Rezső, p. 15, 31, 32

Indice de localități (pentru imagini)

- Locations Index (for images)

Abrud, Abrudbánya, jud. Alba, p. 40
Acățari, Ákosfalva, jud. Mureș, p. 158
Acâș, Ákos, jud. Satu Mare, p. 171
Agnita, Szászgöta, Agnetheln, jud. Sibiu, p. 192
Aiud, Nagyenyed, Strassburg am Mieresch, jud. Alba, p. 41
Alba Iulia, Gyula Fehérvár, Karlsburg, jud. Alba, p. 39
Albiș, Albis, jud. Bihor, p. 66
Aleșd, Élesd, jud. Bihor, p. 66, 67
Altâna, Alcina, Alzen, jud. Sibiu, p. 193
Alunișu, Magyarókereke, jud. Cluj, p. 108
Amnaș, Omlás, Hamlesch, jud. Sibiu, p. 194
Anina, Steierdorf, jud. Caraș Severin, p. 99
Apoldu de Sus, Nagyapold, Grosspold, jud. Sibiu, p. 194
Arad, jud. Arad, p. 48, 49, 51
Ardud, Erdod, Erdeed, jud. Satu Mare, p. 172
Arduzel, Szamosardó, jud. Maramureș, p. 145
Ațel, Acel, Atzel, jud. Sibiu, p. 195
Avrig, Felek, Freck, jud. Sibiu, p. 196
Bacău, Bákó, jud. Bacău, p. 53
Baia Mare, Nagybánya, jud. Maramureș, p. 142, 143
Bartolomeu, Bartholomae, jud. Brașov, p. 84
Băița, Boica, jud. Hunedoara, p. 133
Băița, Láposbánya, jud. Maramureș, p. 147
Bărticești, jud. Neamț, p. 167
Bârcuț, Baranykut, Bekokten, jud. Brașov, p. 84
Beltiug, Béltek, Bildegg, jud. Satu Mare, p. 172
Berchez, Magyarberkesz, jud. Maramureș, p. 146
Bercu, Szárazberek, jud. Satu Mare, p. 173
Berea, Bere, jud. Satu Mare, p. 173
Bicălatu, Magyarbikal, jud. Cluj, p. 109
Biertan, Berethalom, Birthälm, jud. Sibiu, p. 195
Biharia, Bihar, jud. Bihor, p. 67, 68
Biled, Billéd, jud. Timiș, p. 221
Bistrița, Beszterce, Bistritz, jud. Bistrița, p. 78
Blumena, Blumenau, jud. Brașov, p. 85
Bod, Botfalu, Brenndorf, jud. Brașov, p. 85
Bogata Mureș, Marosbogát, jud. Mureș, p. 158
Bogdand, Bogdánd, jud. Satu Mare, p. 174
Bonțida, Bonchida, jud. Cluj, p. 109
Borsec, Borsék, jud. Harghita, 125
Brad, Brád, jud. Hunedoara, p. 134
Bradu, Fenyőfalva, Gierelsau, jud. Sibiu, p. 197
Brașov, Brasso, Kronstadt, jud. Brașov, p. 81, 82, 83
Brăila, jud. Brăila, p. 79
Brebu Nou, Temesfo, Weidenthal, jud. Caraș Severin, p. 99
București, p. 92, 93, 94, 95, 96
Budacu de Jos, jud. Bistrița, p. 78
Budila, Bodola, Jud. Brașov, p. 86
Bulgăruș, Bogáros, Bogarosch, jud. Timiș, p. 221
Cacică, Kazycyka, jud. Suceava, p. 213
Caransebeș, Karánsebes, Karansebesch, jud. Caraș Severin, p. 98
Carei, Nagykároly, Grosskarol, jud. Satu Mare, p. 170, 171
Cărăușeu, Szamoskrassó, jud. Satu Mare, p. 174
Cărpiniș, Gyertyámos, Gertianosch, jud. Timiș, p. 222
Câlnic, Kelnek, Kelling, jud. Alba, p. 42
Câmpia Turzii, Aranyosgyéres, jud. Cluj, p. 110
Câmpulung Moldovenesc, Kimpalung, jud. Suceava, p. 214

Cârța, Kerc, Kery, jud. Sibiu, p. 197
Cehu Silvaniei, Szilágycséh, Bömischedorf, jud. Sălaj, p. 185
Cenad, Csanád, Tschanad, jud. Timiș, p. 222
Chidea, Kide, jud. Cluj, p. 110, 111
Chinteni, Kajantó, jud. Cluj, p. 111
Chirpăr, Kürpöd, Kiichberg, jud. Sibiu, p. 197
Cincu, Nagysink, Großschenk, jud. Brașov, p. 86
Cinta/Crăciunești, Fintaháza/Nyárádkarácsonhoz, jud. Mureș, p. 159
Cisnădie, Nagzdisznód, Heltau, jud. Sibiu, p. 198, 199
Cisnădioara, Kisdisznód, Michelsberg, jud. Sibiu, p. 199
Ciumești, Csomaköz, Samagosch, jud. Satu Mare, p. 175
Cleja, Klézse, jud. Bacău, p. 55
Cluj-Napoca, Kolozsvár, Klausenburg, jud. Cluj, p. 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108
Codlea, Feketehalom, Zeiden, jud. Brașov, p. 86
Cojocna, Kolozs, Salzgrub, jud. Cluj, p. 112
Coltești, Torockószentgyörgy, jud. Alba, p. 42
Comloșu Mare, Nagykomlós, Gross-Komlosch, jud. Timiș, p. 223
Copșa Mare, Nagykapus, Großkopisch, jud. Sibiu, p. 200
Corunca, Koronka, jud. Mureș, p. 160
Craidorolț, Királydaróc, Darotz, jud. Satu Mare, p. 175
Craiova, jud. Dolj, p. 120
Crăciunești, Nyárádkarácson, jud. Mureș, p. 161
Cristian, Keresztenysziget, Grossau, jud. Sibiu, p. 200
Cristuru-Secuiesc, Székelykeresztur, jud. Harghita, p. 124
Criș, Szászkeresztúr, Deutschkreuz, jud. Brașov, p. 87
Cruceni, Temeskeresztes, jud. Arad, p. 50
Cugir, jud. Alba, p. 43
Dacia, Garat, Stein, jud. Brașov, p. 87
Dănești, Csíkdánfalva, jud. Harghita, p. 125
Dârjiu, Székelyderzs, jud. Harghita, p. 125
Dealu Frumos, Lesses, Schönberg, jud. Sibiu, p. 200
Delnița, Csikdelne, jud. Harghita, p. 126
Deva, Déva, jud. Hunedoara, p. 132
Diosig, Bihardiószeg, jud. Bihor, p. 68
Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți, p. 148
Dudești-Vechi, Óbesenyő, Stár Bisnov, jud. Timiș, p. 223
Dumbrava, Gyerovásárhely, jud. Cluj, p. 112
Dupuș, Táblás, Tobsdorf, jud. Sibiu, p. 201
Ersig, Érszeg, Jersig, jud. Caraș Severin, p. 99
Faraoani, Forófalva, jud. Bacău, p. 54
Făgăraș, Fogarasch, jud. Brașov, p. 88
Feldioara, Földvar, Marienburg, jud. Brașov, p. 88
Firtușu, Firtosváralja, jud. Harghita, p. 126
Frumoasa, jud. Bacău, p. 55
Galați, Galatz, jud. Galați, p. 120
Galospetreu, Gálospetri, jud. Bihor, p. 69
Gărâna, Wolfsberg, jud. Caraș Severin, p. 99
Geoagiu, Algyogy, jud. Hunedoara, p. 133
Ghenciu, Gencs, jud. Satu Mare, p. 176
Gheorgheni, Gyergyószentmiklós, Niklasmarkt, jud. Harghita, p. 123
Gherdeal, Gerdály, Gürteln, jud. Sibiu, p. 201
Gherla, Szamosújvár, Neuschloss, jud. Cluj, p. 113
Ghimbav, Weidenbach, jud. Brașov, p. 88
Gotlob, Kisosz, Gottlob, jud. Timiș, p. 223
Gruișor, Kisgörgény, jud. Mureș, p. 162
Gura Humorului, Gura Humora, jud. Suceava, p. 214
Gușterița, Szenterzsébet, Hammersdorf, jud. Sibiu, p. 203
Hațeg, Hátszeg, Hatzeg, jud. Hunedoara, p. 133
Hălchiu, Höltövény, Heldsdorf, jud. Brașov, p. 89

- Hărău, Haró, jud. Hunedoara, p. 134
 Hăşdat, Hosdát, jud. Hunedoara, p. 134
 Hosman, Holcmány, Holzmengen, jud. Sibiu, p. 203
 Hrip, Hirip, jud. Satu Mare, p. 176
 Huedin, Bánnffihunyad, jud. Cluj, p. 113
 Hunedoara, Vajdahunyad, jud. Hunedoara, p. 135
 Iași, Jászvásár, jud. Iași, p. 140, 141
 Lecea Mare, Nagyjécsa, Gross-Jetscha, jud. Timiș, p. 224
 Iojb, Józsefháza, Josefhausen, jud. Satu Mare, p. 177
 Jimbolia, Zsombolya, Hatzfeld, jud. Timiș, p. 220
 Lazuri, Lázári, jud. Satu Mare, p. 177
 Lăpușel, Hagymáslápos, jud. Maramureș, p. 146
 Lenaueim, Csatád, jud. Timiș, p. 224
 Leordeni, Lorincfalva, jud. Mureș, p. 162
 Livezeni, Jedd, jud. Mureș, p. 163
 Lovrin, Lowrin, jud. Timiș, p. 224
 Lugoj, Lugos, Lugosch, jud. Timiș, p. 220
 Luna de Sus, Magyarlóna, jud. Cluj, p. 114
 Lunca de Jos, Gyimesközéplök, jud. Harghita, p. 127
 Lunca de Sus, Gyimesfelsolok, jud. Harghita, p. 127
 Marpod, jud. Sibiu, p. 203
 Mediaș, Medyes, Mediasch, jud. Sibiu, p. 202, 204
 Medieșu Aurit, Aranyosmeggyes, jud. Satu Mare, p. 178
 Mera, Méra, jud. Cluj, p. 114
 Metiș, Mártonfalva, Martinsdorf, jud. Sibiu, p. 204
 Micula, Mikola, jud. Satu Mare, p. 179
 Miercurea-Nirajului, Nyárádszereda, jud. Mureș, p. 163
 Mișca, Micske, jud. Bihor, p. 69
 Motiș, Mortesdorf, jud. Sibiu, p. 204
 Movile, Hundertbücheln, jud. Sibiu, p. 204
 Nicolae Bălcescu, jud. Bacău, p. 56
 Nicolești (Crăciunești), Káposztásszentmiklós, jud. Mureș, p. 163
 Nocrich, Leschkirch, jud. Sibiu, p. 205
 Ocland, Oklánd, jud. Harghita, p. 128
 Ocna Sibiului, Salzburg, jud. Sibiu, p. 205
 Odorheil Secuiesc, Szekelyudvarhely, jud. Harghita, p. 122, 123
 Oituz, jud. Bacău, p. 56
 Olosig, Érolaszi, jud. Bihor, 69
 Oradea, Nagyvárad, Grosswardein, jud. Bihor, p. 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 70
 Oravița, Oravicabánya, Orawitz, jud. Caraș Severin, p. 99
 Orăștie, Szászváros, Broos, jud. Hunedoara, p. 136, 137
 Orșova, Orsova, Orschowa, jud. Mehedinți, p. 148
 Ortisoara, Orczifalva, Orczidorf, jud. Arad, p. 50
 Păucișoara, Küküllöpócsfalva, jud. Mureș, p. 164
 Periam, Perjámos, Periamosch, jud. Timiș, p. 225
 Periam-Haulik, jud. Timiș, p. 225
 Peștișu Mare, Alpestes, jud. Hunedoara, p. 138
 Petiș, Petersdorf, jud. Sibiu, p. 205
 Petrești, Petersdorf, jud. Alba, p. 43
 Petrești, Mezopetri, Petrifeld, jud. Satu Mare, p. 179
 Petriș, Petres, Petersdorf/Bistritz, jud. Bistrița, p. 79
 Petroșani, Petrozsény, Petroscheni, jud. Hunedoara, p. 138
 Pianu de Jos, Alsopián, Deutschpien, jud. Alba, p. 44
 Pir, Szilágypér, jud. Satu Mare, p. 180
 Ploiești, jud. Prahova, p. 167
 Popești-Leordeni, jud. Ilfov, p. 142
 Porumbenii Mari, Nagygalambfálva, jud. harghita, p. 130
 Prejmer, Prazmar, Tartlau, jud. Brașov, p. 89
 Purcăreni, Purkerec, jud. Brașov, p. 89
 Radna, Máriaradna, jud. Arad, p. 50
 Răcăstia, Rákosl, jud. Hunedoara, p. 134
 Rădăuți, jud. Suceava, p. 214
 Rătești, Szakasz, Ságas, jud. Satu Mare, p. 180
 Râșnov, Barcarozsnyó, Rosena, jud. Brașov, p. 89
 Reghin, Szászrégen, Sächsisch Regen, jud. Mureș, p. 156, 157
 Reșița, Resicabánya, Reschitz, jud. Caraș Severin, p. 98
 Richiș, Riomfalva, Reichesdorf, jud. Sibiu, p. 206
 Rimetea, Torockó, jud. Alba, p. 44
 Roadeș, Radosd, Radeln, jud. Brașov, p. 90
 Roșia Montană, Verespatak, jud. Alba, p. 45
 Roșiori, Félegyháza, jud. Bihor, p. 71
 Rupea, Köhalom, Reps, jud. Brașov, p. 90
 Ruși, Rüssz, Reussen, jud. Sibiu, p. 207
 Salonta, Nagyszalonta, jud. Bihor, p. 72
 Santău, Tasnádszántó, Santen, jud. Satu Mare, p. 181
 Satu Mare, Szatmárnémeti, Sathmar, jud. Satu Mare, p. 169, 170
 Satu Nou, Simonyifalva, jud. Arad, p. 51
 Săbăoani, jud. Neamț, p. 167
 Săcădate, Oltszakadat, Szakadat, jud. Sibiu, p. 207
 Săcăseni, Érszakácsi, jud. Satu Mare, p. 181
 Săcuieni, Székelyhíd, jud. Bihor, p. 71, 72
 Săvădisla, Tordaszentlászló, jud. Cluj, p. 114
 Sâangeorgiu de Mureș, Marosszentgyörgy, jud. Mureș, p. 164
 Sâniob, Szentjobb, jud. Bihor, p. 73
 Sânnicolau de Munte, Hegykőzszentmiklós, jud. Bihor, p. 73
 Sânsimion, Csíkszentsimon, jud. Harghita, p. 128
 Sântana Nirajului, Nyárádszentanna, jud. Mureș, p. 164
 Sântimre, Hegykőzszentimre, jud. Bihor, p. 74
 Sântion, Biharszentjános, jud. Bihor, p. 74
 Sebeș, Szászsebes, Mühlbach, jud. Alba, p. 45, 46
 Ser, Szér, jud. Satu Mare, p. 182
 Sfântu Gheorghe, Sepsiszentgyörgy, Sankt Georgen, jud. Covasna, p. 118
 Sibiu, Nagyszeben, Hermannstadt, jud. Sibiu, p. 187, 188, 189, 190, 191, 192
 Sic, Szék, jud. Cluj, p. 115
 Sighetu Marmației, Máramarossziget, Marmaroschsiget, jud. Maramureș, p. 143, 144
 Sighișoara, Segesvár, Schäßburg, jud. Mureș, p. 157, 166
 Slimnic, Szelindek, Stolzenburg, jud. Sibiu, p. 207
 Sovata, Szovata, jud. Mureș, p. 159
 Stejeriș, Cserefalva, jud. Mureș, p. 164
 Stejeriș, Probstdorf, jud. Sibiu, p. 208
 Suceava, Szucsásár, Suczawa, jud. Suceava, p. 212
 Suseni, Gyergyóújfalu, jud. Harghita, p. 130
 Suseni, Marosfelfalu, jud. Mureș, p. 165
 Șandra, Sândorháza, Schandern, jud. Timiș, p. 226
 Șaroșu pe Târnave, Szászsáros, Scharosch, jud. Sibiu, p. 208
 Șeica Mică, Kleinschelken, jud. Sibiu, p. 209
 Șimian, Érsemjén, jud. Bihor, p. 75
 Șimleul Silvaniei, Szilágysomlyó, Schomlenmarkt, jud. Sălaj, p. 185
 Șimonești, Simenyfalva, jud. Harghita, p. 129
 Șiria, Világos, Schiria, jud. Arad, p. 51
 Șoala, Schaal, jud. Sibiu, p. 209
 Șomartin, Mártonhegy, Martinsberg, jud. Sibiu, p. 209
 Șoroștin, Schoresten, jud. Sibiu, p. 209
 Șumuleu Ciuc, Csíksomlyó, Schomlenberg, jud. Harghita, p. 124
 Șura Mare, Nagycsür, Großscheuern, jud. Sibiu, p. 208
 Țălmaciu, Nagytalmacs, Talmesch, jud. Sibiu, p. 210

Tărcaia, Köröstárkány, jud. Bihor, p. 75
Tărian, Köröstarján, jud. Bihor, p. 76
Tăşnad, Tasnád, Trestenburg, jud. Satu Mare, p. 182
Tăuții Măgherăuș, Misztótfalu, jud. Maramureș, p. 147
Tâmpa, Székelytompa, jud. Mureș, p. 165
Târgu-Mureș, Marosvásárhely, Neumarkt, jud. Mureș, p. 150, 151, 152,
153, 154, 155, 156
Târgu-Secuiesc, Kézdivásárhely, Szekler-Neumarkt, jud. Covasna,
p. 119
Terebești, Krasznaterebes, Terebesch, jud. Satu Mare, p. 183
Teremia Mare, Máriafölde, Marienfeld, jud. Timiș, p. 226
Ticușu Vechi, Szásztyúkos, Deutschkes, jud. Brașov, p. 90
Timișoara, Temesvár, Temeswar, Temeschburg, jud. Timiș, p. 216, 217,
218, 219, 220
Tomnatic, Nagyosz, Triebwetter, jud. Timiș, p. 226
Turda, Tórda, Thorenburg, jud. Cluj, p. 115
Turea, Türe, jud. Cluj, p. 116
Tușnadu Nou, Újtusnád, jud. Harghita, p. 130
Unguraș, Bálványosváralya, jud. Cluj, p. 116
Urziceni, Csanálos, Schinal, jud. Satu Mare, p. 183
Valea Viilor, Wurmloch, jud. Sibiu, p. 210
Varna, Vámfalu, jud. Satu Mare, p. 184
Viile Satu Mare, Szatmárhegy, jud. Satu Mare, p. 184
Vinga, jud. Arad, p. 51
Vișeu de Sus, Felsovisó, Oberwischau, jud. Maramureș, p. 145
Voiteg, jud. Timiș, p. 222
Vulcan, Wolkendorf, jud. Brașov, p. 90
Vulcan, Vulkán, jud. Hunedoara, p. 137
Zalău, Zilah, Zillenmarkt, jud. Sălaj, p. 185
Zlatna, Zalatna, jud. Alba, p. 46

BIBLIOGRAFIE - BIBLIOGRAPHY

- Abrudan, Maria Elisabeta, *Ars Organi - secolele XVI- XVIII*, Teză de doctorat, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 2004.
- Angi, István, *A zenei szépség modelljei, Zenetudományi írások*, Editura Polis, Cluj-Napoca, 2003.
- Angi, István, *Zene és esztétika*, Editura Kriterion, București, 1975.
- Angster, József, *A pécsi orgonagyár és a család története*, Editura Pannónia Könyvek, Pécs, 1993.
- Antalffy, Zs. Dezső, *Theoretische und Praktische Orgelschule*, opus 21, Editura Rozsnyai Károly, Budapest, 1911.
- Apel, Willi, *Harvard Dictionary of Music*, Cambridge, 1970.
- Bálint, András, *A Kolonics István kulturális egyesület*, Hargita Népe, 16 iunie 1993, Miercurea-Ciuc, 1993.
- Bartha, Dénes, *Erdély zenetörténete*, Budapest, 1936.
- Bălan, George, *Misterul Bach*, Editura Florile Dalbe, București, 1997.
- Bărbuceanu, Valeriu, *Dicționar de instrumente muzicale*, Editura Muzicală, București, 1992.
- Bâzgă, C.; Abrudan L., *Achim Stoia*, Editura Muzicală, București, 1982.
- Benkő, András, *Date privind prezența unor instrumente și instrumentiști în viața orașului Bistrița, sec. XVI*, Lucrări de muzicologie, nr. 2, Cluj-Napoca, 1966.
- Benkő, András, *Az erdélyi fejedelmi udvar zenei életére*, Muvelodéstörténeti tanulmányok, București, 1979.
- Benkő, András, *Kájoni János, a humanista muzsikus*, în Korunk, pp. 819-823, Cluj-Napoca, 1981.
- Berger, Georg Wilhelm, *Estetica sonatei baroce*, Editura Muzicală, București, 1985.
- Berger, Georg Wilhelm, *Clasicismul de la Bach la Beethoven*, Editura Muzicală, București, 1990.
- Bickerich, Victor, *Muzica de orgă în țara noastră*, Revista Muzica, nr. 7, București, 1962.
- Bickerich, Victor, *Muzica de orgă în țara noastră*, Studii de muzicologie, vol. 1, București, 1965.
- Bickerich, Victor, *La musique d'orgue dans notre pays*, Nouvelles Musicales de Roumanie, București, 1968.
- Bihari, Péter; Kovács, István, *Értesítvény a Szatmár-Németi Helv. hitva. Gimnázium Állásáról, multban és jelenben*, Tipografia lui Kremper Károly și Nagy Lajos, Satu Mare, 1869.
- Binder, Hermann, *Der Orgelbauer Samuel Josef Maetz*, în *Forschungen zur Volks-und Landeskunde*, Band 26, Nr. 2, Editura Academiei, București, 1983.
- Binder, Hermann, *Orgeln in Siebenbürgen (Orga în Ardeal - traducere în rezumat de Irineu Buga) GMV*. D-55481, Kludenbach, 2000.
- Bögözi, Attila, *Egymásba nyíló dimenziók ablakai. Terényi Ede marosvásárhelyi szerzői estjéről*, Româniai Magyar Szó, 3735-3736/14, 7-8 aprilie, pp. 5-6, București, 2001.
- Brandeiss, Josef; Lessl, Ervin, *Temeswarer Musikleben*, Editura Kriterion, București, 1980.
- Braun, Dezideriu, *Bánsági rapsódia*, Editura Sonntagsblatt, Timișoara, 1940.
- Busch, Hermann J., *Lexikon der Orgel*, Laaber-Verlag, 2006.
- Cavaillé-Coll, Aristide, *Sämtliche Theoretische Arbeiten*, Chr. Glatter-Götz, Schwarzhach, 1979.
- Cosma, Octavian, Lazăr, *Hronicul Muzicii Românești*, vol. I, *Epoca străveche, veche și medievală*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1973.
- Cosma, Octavian, Lazăr, *Hronicul Muzicii Românești*, vol. II. (1784-1823), Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974.
- Cosma, Octavian, Lazăr, *Hronicul Muzicii Românești*, vol. III, *Preromantismul*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974.
- Cosma, Viorel, *Mic lexicon. Compozitori și muzicologi români*, Editura Muzicală, București, 1965.
- Cosma, Viorel, *Două milenii de muzică pe pământul României. Introducere în istoria muzicii românești*, Editura Muzicală, București, 1977.
- Cosma, Viorel, *Enescu azi*, Editura Facla, Timișoara, 1981.
- Cosmovici, Alex, *George Enescu în lumea muzicii și în familie*, Editura Muzicală, București, 1990.
- Costin, Maximilian, *Orga Palatului Cultural*, Anuarul Conservatorului orășenesc din Târgu-Mureș, anul XXI, pp. 60-61, Târgu-Mureș, 1927-1928.
- Croll, Gerhardt, *Michael Haydn. Brief elaboration for the organ*, Editura Edwen F. Kalmus, New York, 1980.
- Croll, Gerhard; Vössing, Kurt, *Johann Michael Haydn. Sein Leben, sein Schaffen, seine Zeit*, Editura Kurt Vössing, Gütersloh, 1987.
- Csanádi László; Roșca, Felician, *Dezvoltarea orgii italiene și activitatea familiei Mascioni; Il Transilvano de Girolamo Diruta sau Muzica de orgă renascentistă de la Alba Iulia*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2007.
- Csiki, Csaba, *Construcția de orgi pe teritoriul României în secolul XIX. Kolonics István (1826 - 1892). Constructor de orgi din Târgu-Secuiesc*, Teză de Doctorat, Academia de Muzică „Gh. Dima” din Cluj-Napoca, 2006.
- Dávid, István, *Gondolatok orgonaépítészetiinkrol*, Muvelodés 1984/5, București, 1984.
- Dávid, István, *Műemlék orgonák Erdélyben*, Editura Pollis Cluj & Editura Balassi, Budapesta, 1996.
- Dávid, István, *Az orgonaépítés története Erdélyben*, Laudes Organi, Magyar Egyházzene, nr. I-II, pp. 54-68, 79-94, Budapesta, 1997.

- Dávid, István, *The Foundation "Organa Transylvanica" and its Contribution to Organ Art in Romania*, Congresul Internațional de muzică religioasă, Timișoara, 1998.
- Dähnert, Ulrich, *Historische Orgel in Sachsen*, Veb Deutscher Verlag für Musik, Leipzig, 1983.
- Dékány András, *A mechanikus szerkezetű Rieger-orgonák, Laudes Organi*, Magyar Egyházzene, nr. VIII/4, pp. 439-476, Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2000 – 2001.
- Diaconescu, Mihai, *Marele cântec*, Editura Muzicală, București, 1987.
- Diamandi, Saviana; Papp, Agnes, *Codex Caioni. Saeculi XVII, facsimile și transcriptiones*, București-Budapest, 1993.
- Diamandi, Saviana; Papp, Agnes, *Codex Caioni*, Editura Musicalia Danubiana, Budapest, 1994.
- Diosi, Dávid, *Cantate Domino*, Institutul Teologic Romano-catolic, Alba Iulia, 1996.
- Diruta, Girolamo, *Il Transilvano*, Venezia, 1593 – 1609, reprint Editura Forni, Bologna.
- Domokos, Benedek, P. OFM, *A Kegytemplom karnagya*, Editura Bonaventura, Cluj-Napoca, 1998.
- Drăguț, Vasile, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Dressler, Franz Xaver, *Orgelbaukunst in Siebenbürgen*, în Karpaten-Rundschau, nr. 11-16, 18, 20, Brașov, 1975.
- Dressler, Franz Xaver, *Die beiden Ostermayer*, Revue Roumaine d' Histoire de Art, tome XIII, pp.117-125, Editura Academiei, București, 1976.
- Duțu, Alexandru, *Umanștii români și cultura europeană*, Editura Minerva, București, 1974.
- Entz, Geza, *A Farkas-utcai Templom*, Editura Reformată, Cluj-Napoca, 1948.
- Enyedi, Pál, *Muemlékorgonák konzerválásának és restaurálásának gyakorlati problémái*, Magyar Egyházzenei, anul II, pp. 124-125, Budapest, 1994.
- Enyedi, Pál; Fontana Eszter, *Történeti orgonák védelme*, în *Muemlékvédelmi szemle*, 2001, Budapest, 2002.
- Enyedi, Ștefan, *Orgile orașului Satu Mare*, în *Studii și comunicări*, XV-XVI, Editura Muzeului Sătmărean, 1999.
- Enyedi, Ștefan, *Orgile istorice din județul Satu-Mare*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu-Mare, 2004.
- Enyedi, Ștefan, *Orgile istorice din Nord-Vestul României*, Teză de Doctorat, Academia de Muzică, „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 2006.
- Enyedi, Ștefan, *Muzicieni și organiști din județul Sătmăralui*, pp. 38-40, revista *Confluente*, anul II, nr. 2 (5), iunie 2007, Satu Mare, 2007.
- Fabini, Hermann, *Atlas der Siebenbürgisch-Sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, I-II, Sibiu-Heidelberg, 1998.
- Fancsali, János, *Rezső Zsizsmann, az orgona művész*, Zenetudományi Irások, pp. 288-283, Budapest, 1986.
- Fülöp Gábor, András, *Muemlékvédelem és az erdélyi orgonák*, Új kezdet I /10, 2000.
- Gärtner, Adolf Hartmut, *Victor Bickerich*, Editura Südostdeutsches Kulturwerk, München, 1997.
- Gehann, Horst, *Die Bedeutung von Franz X. Dressler*, Die Trauung, Siebenbürgisch-sächsischer Hauskalender, pp. 148-155, Jahrbuch 1999.
- Geréd, Vilmos, *A gyulafehérvári Székesegyház orgonáinak története*, Magyar egyházzene V. 1997-1998, pp. 217-230, Budapest, 1998.
- Giulvezan, Ovidiu, *Ecouri muzicale timișorene*, Editura Brumar, Timișoara, 1996.
- Honegger, Marc, *Dictionnaire de la musique-Science de la Musique-Instruments a-k*, Paris, Editura Bordas, 1976.
- Keller, Hermann, *Die Orgelwerke Bachs*, Editura Peters, Leipzig, 1969.
- Kessler, Klaus, *Cronică târzie*, Editura Muzicală, București, 1984.
- Kindl, Walter, *Ein Schüler Cavaillé-Colls in Temeswar - der Orgelbauer Carl Leopold Wegenstein*, Sesiunea de comunicări științifice a Institutului pentru Muzică Germană din Estul European, Lowenstein, 1997.
- Kindl, Walter, *Orga in Banat. Repere istorice*, Revista Pardon, Timisoara, 2007.
- Kiss, Áron, *A XVI Században tartott Magyar Református Zsinatok végzései*, Editura Bisericii Protestante, Budapesta, 1881.
- Klein, Gregor, *Aristide Cavaillé-Coll à Paris. Egy orgonaépítő élete és munkássága*, Laudes Organi, Magyar Egyházzene, nr. VII/1, pp. 39-52, și nr. VII/4, pp. 489-500, Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 1999/2000.
- Korabinski, Johann Matthias, *Geographisch Historisches und Produkten Lexicon von Ungarn*, Presburg, 1786.
- Kovács, László Atilla, *Árra erdélyi orgonák*, Calendarul Reformat din Transilvania, Cluj Napoca, 1995.
- Kovács, László Attila, *Éneklo-zenélo egyház*, A Romániai Ágostai Hitvallású Evangélikus-Lutheránus Egyház, Cluj-Napoca, 2002/18, București, 4 mai 1973.
- Kozma, Mátyás-Makkay, *Marosvásárhely muemlék orgonái*, Református Szemle, Anul 84, Nr. 3, pp. 281-294, Cluj-Napoca, 1988.
- Lakatos, István, *Zenetörténeti írások*, Editura Kriterion, București, 1971.
- László, Ferenc, *A Kalotadámosi korálkönyv (1838)*, Magyar zene, anul XL, nr. 2, pp. 237–249, Budapest, 2002.
- László, Ferenc, *Az orgona nem csak hangszer, az organista nem csak művész*, Magyar Egyházzenei folyóirat, anul VI, pp. 279-280, 1998.
- László, Ferenc, *Philipp Caudella, Kirchenmusiker in Siebenbürgen*, Helmut Loos – Klaus-Peter Koch (ed.), *Musikgeschichte zwischen Ost-und Westeuropa. Kirchenmusik, geistliche Musik, religiöse Musik*. Bericht der

- Konferenz Chemnitz, 28-30 Oktober, 1999. Studio 311–320, Sinzig, 2002.
- László, Ferenc, *Rezső Zsizsmann - Konzertorganist und Kirchenmusiker in Siebenbürgen*, Congresul Internațional de muzică religioasă, Timișoara, 1998.
- László, Ferenc, *Zenei iügyelet*, Editura Kriterion, București, 1976.
- László, Ferenc, *Zenén innen, zenén túl*, Editura Kriterion, București, 1987.
- László, Ferenc, *Eine neue Musikaliensammlung in Siebenbürgen (...)*, Musikgeschichte zwischen Ost-und Westeuropa, Tagungsbericht, Academia Verlag, pp. 473-477, Chemnitz, 1995, Sankt Augustin, 1996.
- László, Ferenc, *Philipp Caudella, regens chorii (...)*, Teutsch 1999 b, Gehann Musik Verlag, pp. 46-61, Kludenbach, 1999.
- Leb, Peter; Remann, Tibor, *O meserie pe cale de dispariție: constructori de orgi*, Transilvania Jurnal, Cluj-Napoca, 10 decembrie 1999.
- Lehotka, Gábor, *Az én hangszerem az orgona*, Oltalom Alapítvány, Budapest, 1993.
- Lehotka, Gábor, *Az orgonatanitás módszertana*, Editura Gorsium, Budapest, 2001.
- Marosi, Barna, *Az orgona feltámadása*, A Hét, VIII/39, București, 23 septembrie 1977.
- Metz Albert, *A Közmuvelodési Ház hangversenyorgonája*, A Maros-Vásárhelyi városi zeneiskola Értesítője, VI évf. pp. 3-15, Târgu Mureș, 1913-1914.
- Metz, Franz, *Joseph Angster. Das Tagebuch eines Orgelbauers*, Editura Donauschwäbische Kulturstiftung, München, 2004.
- Metz, Franz, *Te Deum laudamus. Beitrag zur Geschichte der Banater Kirchenmusik. Contribuție la istoria muzicii bisericesti din Banat*, Editura ADZ, București, 1995.
- Molnár, Antal, *Repertórium a barokk zene történetéhez*, Zenemukiadó, Budapest, 1959.
- Molnár, József, *Misztófalusi Kis Miklós bölcsöhelyének üzenete*, Budapest, 2002.
- Molnár, József, *Adalékok a nagyváradi orgonaépítés történetéhez*, Magyar Egyházzene, Anul XIII, Nr. 3, pp. 303-339, Editura Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2005/2007.
- Molnár, Tünde, *Hangszer és szimbólum*, Új Kezdet, nr. 3, 2006, pp. 7-11, Târgu Mureș, 2006.
- Molnár, Tünde, *Muzica pentru orgă în sec. al XX-lea în România. Compoziții noi, analize stilistice și interpretative*, Editura Graficolor, Cluj-Napoca, 2005.
- Molnár, Tünde, *Orga în Transilvania. Constructori de orgi și instrumente noi create în sec. al XX-lea*, Editura Graficolor, Cluj Napoca, 2007.
- Muckenaupt, Erzsébet, *A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei*, Editura Polis, Cluj-Napoca, Balassikiadó, Budapest, 1999.
- Murányi, Róbert, *Kirchenmusikalische Beziehung zwischen Siebenbürgen und Oberungarn im 17. Jh.* Congresul Internațional de muzică religioasă, Timișoara, 1998.
- Müller Mariana; Roșca Felician, *Deteriorarea orgilor din România*, Analele Universității de Vest din Timișoara, seria Muzică, pp. 65-84, Timișoara, 2007.
- Nagy Lajos, *Az Aquimcumi orgona*, Az Aquimcumi Múzeum Kiadványa II, Budapest, 1933.
- Nussbächer, Gernot, *Organisti și compozitori transilvăneni (...)*, în: Studii de muzicologie, vol. XVIII, pp. 134-147, Editura Muzicală, București, 1984.
- Ocneanu, Gabriela, *Istoria muzicii universale*, vol. I, Iași, 1993.
- Pape, Uwe, *Die Buchholz-Orgel. Orgel in der Stadtkirche zu Kronstadt*, Pape Verlag, Berlin, 1996.
- Pașcanu, Alexandru, *Despre instrumente muzicale*, Editura Muzicală, București, 1980.
- Pécsi, Sebestyén, *Az orgona. Az orgonajáték művészete*, Tankönykiadó, Budapest, 1965.
- Pérès, Marcel, *Un orgue roman à Royaumont. Fondation Royaumont*, La nouvelle Revue du Sion, nr. 187, pp. 30-34, Paris, mai 1995.
- Péterfi, Judit, *Régi zene*, Zenemukiadó, Budapest, 1982.
- Philippi, Ursula, *Rolul orgii în Liturghia Bisericii Evanghelice din Transilvania*, Teză de Doctorat, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 2006.
- Popescu, Mihai, *Repertoriul general al creației muzicale românești*, vol. I, Editura Muzicală, București, 1979.
- Popescu, Mihai, *Repertoriul general al creației muzicale românești*, vol. II, Editura Muzicală, București, 1981.
- Poslușnicu, M. Gr., *Istoria muzicii la români*, Editura Cartea Românească, București, 1928.
- Praetorius, Michael, *Syntagma Musicum, de organographia*, 1619, reprint 1964.
- Reilich, Gabriel, *Geistlich-Musikalischer Blum-und Rosen-Wald. Anderer Theil*, 1677 / *Pădure spiritual-muzicală de flori și trandafiri*. Partea a doua, 1677. Studiu introductiv și ediție îngrijită de Hans Peter Türk, Editura Muzicală, București, 1984.
- Reinerth, Karl M., *Georg Ostermayer*, în: Teutsch 1999 b, pp. 7-16, Gehann Musik Verlag, Kludenbach, 1999.
- Roos, Martin, *Maria – Radna. Ein Wallfahrtsort im Südosten Europas*, Schnell und Steiner, Regensburg, 1998.
- Roșca, Felician, *Michael Haydn și viața muzicală din Oradea (1757-1762)*, Crisia, nr. XVIII, 1988, pp. 754-761, Editura Crisia, Oradea, 1988.
- Roșca, Felician, *Câteva considerații asupra unor lucrări din creația pentru orgă a compozitorului Max Reger*, Analele Universității de Vest din Timișoara, seria Muzică, pp. 43-48, Timișoara, 1997.

- Roșca, Felician, *Dokumente zur Kirchenmusik im Großwardeiner Staatsarchiv*, Congresul Internațional de muzică religioasă, Timișoara, 1998.
- Roșca, Felician, *Arta și pedagogia organistică din România, în context european*, Editura Mirton, Timișoara, 2000.
- Roșca, Felician, *Coralul protestant. Johann Sebastian Bach, partitele de coral pentru orgă*, Editura Mirton, Timișoara, 2002.
- Roșca, Felician, *De la începuturi la Johann Sebastian Bach*, Editura Mirton, Timișoara, 2002.
- Roșca Felician, *George Enescu și premisele activității organistice interbelice din România*, Studii de imnologie, Vol. II, pp. 39-41, Timișoara, 2004.
- Roșca, Felician, *Școala organistică timișoreană*, în Monografia: *Facultatea de Muzică din Timișoara, tradiție și contemporaneitate, 100 de ani*, pp. 108-114, Editura Aegis, Timișoara, 2006.
- Roșca, Felician, *Remus Georgescu. Două fugi de școală (în transcripție pentru orgă)*, Analele Universității de Vest din Timișoara, seria Muzică, pp. 310-321, Timișoara, 2006.
- Roșca, Felician, *Repertoire of pipe organs from România. A future project*, Studii de imnologie, Vol. III, pp. 273-281, Timișoara, 2006.
- Roșca, Felician, *George Enescu. Lucrări și transcripții pentru orgă*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2007.
- Roșca, Felician, *Repere ale pedagogiei artei organistice din România*, Zilele academice timișorene, pp. 161-173, Timișoara, 2007.
- Roșca, Felician; Enyedi, Stefan; Firea, Ciprian, *Orga de la Câlnic jud. Alba. Standarde de restaurare a unei orgi. Un meșter priceput și orgile lui minunate*, Editura Brumar, Timișoara, 2008.
- Sabău, Nicolae, *Sculptura barocă în România. Secolele XVII-XVIII*, Editura Meridiane, București, 1992.
- Sand, Wolfgang, *Rudolf Lassel und die evangelische Kirchenmusik in Kronstadt an der Schwelle zum 20. Jh.* Kludenbach, Gehann Musik-Verlag, 1999.
- Sava, Iosif; Rusu, Petre, *Istoria muzicii universale în date*, Editura Muzicală, București, 1983.
- Sava, Iosif; Vartolomei, Luminița, *Dicționar de muzică*, Editura Enciclopedică, București, 1979.
- Sava, Iosif, *Orga lui Iosif Gerstenengst*, Editura Arhiepiscopiei Romano-catolice, București, 1991.
- Schlandt, Steffen, *Daniel Croner. Tabulatura Fugarum et Praeludiorum*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2007.
- Scheffler, Christian, *Die Restaurierung der Sauer - Orgel in der Thomaskirche zu Leipzig*, Editura Bad Kreuznach, Wiesbaden, 1989.
- Schweitzer, Albert, *Internationales Regulativ für Orgelbau*, Wien, Leipzig, 1909.
- Schweitzer, Albert, *Deutsche und französische Orgelbaukunst und Orgelkunst (1906), Nachwort über den gegenwärtigen Stand der Frage des Orgelbaues (1927)*, Leipzig, 1927.
- Seprodi, János, *A Kájoni-kódex irodalom és zenetörténeti adalékok*, București, 1974.
- Simonffy, Katalin, *Három érvízű egy ritka hangszer szolgálatában. Beszélgetés Kozma Mátyással*, A Hét, XVII/51, București, 18 decembrie 1986.
- Szigeti, Kilián, *Bulyowski Mihály írásai (1680 és 1711). Az orgona tökéletesítéséről*, Magyar Zene, pp. 227-238, Budapest, 1968.
- Szigeti, Kilián, *Régi magyar organák*. Szeged, Zenemukiadó, Budapest, 1982.
- Sirák, Péter, *Carl Hesse orgonaépítő velencei stilusú munkássága*, în volumul *Socia exsultatione*, Editura Academiei de Muzică „Fr. Liszt”, Budapest, 2003.
- Solymosi, Ferenc, *Az 1918-as orgonasip-rekviralás és az Angster-féle "Rekvirált orgonasipok lajstroma"*, Magyar Egyhazzene 1994/95, nr. 4-5, pp. 341-497, Budapest, 1995.
- Suciuc, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, Editura Academiei, București, 1968.
- Szabó, M. Attila; Szabó M. Erzsébet, *Dicționar al localităților din Transilvania*, Editura Kriterion, București, 1992.
- Ştefănescu, Ioana, *O istorie a muzicii universale*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995.
- Terényi, Ede, *Zene marad a zene?*, Editura Kriterion, București, 1978.
- Terényi, Ede, *Laudatio musicae*, Zenetudományi írások, pp. 74-84, Editura Kriterion, București, 1983.
- Terényi, Ede, *Paramuzikológia*, Editura Gloria, Cluj-Napoca, 2001.
- Terényi, Ede, *Zene tegnap, ma, holnap*, Editura Studium, Cluj-Napoca, 2004.
- Teutsch, Friedrich, *Geschichte des evangelischen Gymnasiums AB in Hermannstadt*, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, Nr. 17, Franz Michaelis, pp. 1-132, Sibiu, 1882.
- Teutsch, Friedrich, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen*, vol. 1 (1150-1699), vol. 2 (1700-1917), Editura W. Krafft, Sibiu, 1921.
- Teutsch, Georg Daniel, *Die Gesamtkirchenvisitation der Evangelischen Kirche A. B. in Siebenbürgen (1870-1888)*. Reprint al ediției Sibiu, 1925; Köln, Weimar, Wien, Böhlau, 2001.
- Teutsch, Karl (ed), *Beiträge zur Musikgeschichte der Siebenbürger Sachsen*, vol. 1, Gehann Musik Verlag, Kludenbach, 1999.
- Teutsch, Karl, *Musik in Siebenbürgen. Wechselwirkung mit Deutschland und den Nachbarn*, Siebenbürger

- Sachsen in Baden-Württemberg (...). Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen e. V., cap. 17, Stuttgart, 1999.
- Toduță, Sigismund, *Formele muzicale ale barocului în operele lui J. S. Bach*, vol. II, III, Editura Muzicală, București, 1973, 1978.
- Tomescu, Vasile, *Muzica românească în istoria culturii universale*, Editura Muzicală, București, 1991.
- Tomi, Ioan, *Neue Aspekte betreffend die musikalische Tätigkeit der Familie von Martin Novacek, Kapellmeister der Domkirche in Temeswar*, Congresul Internațional de muzică religioasă, Timișoara, 1998.
- Tóth, Gábor, *Megújult Biharszentjános orgonája*, Reggeli Újság, Anul V, Nr. 1166, Oradea, 3 ianuarie 2008.
- Trajler, Gábor, *Orgonaismérlet*, Evangélikus Teológiai Akadémia, Budapest, 1994.
- Tuduka, Oszkár, *Biharszentjános: Dicsérjétek az Urat*, Bihari Napló, Anul XIX, Nr. 2, p. 4, Oradea, 4 ianuarie 2008.
- Türk, Daniel Gottlob, *Von den wichtigsten Pflichten eines Organisten. Ein Beytrag zur Verbesserung der musikalischen Liturgie*, Facsimil al ediției din 1787. Hilversum: Frits Knuf, 1966.
- Türk, Erich Michael, *Varietatea tipurilor de orgă, coordonată fundamentală în diversificarea gestului interpretativ*, Teză de Doctorat, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, 2004.
- Türk, Erich Michael, *Orga în continuă evoluție*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2007.
- Türk, Hans Peter, *Paul Richter*, Editura Kriterion, București, 1975.
- Türk, Hans Peter, *Gabriel Reilich*, Teutsch 1 b, pp.17-29, Editura Gehann Musik, Kludenbach, 1999.
- Toca, Mircea, *Clujul baroc*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.
- Urmă, Dem, *Acustică și muzică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Vancea, Zeno, *Creația muzicală românească în sec. XIX-XX*, Editura Muzicală, București, 1978.
- Varga, Ovidiu, *Qyo vadis musica ? Bach, un Orfeu pamântean*, Editura Muzicală, București, 1985.
- Veres-Kovács, Attila, *Emlékkönyv a nagyvárad-olaszi orgona 50. évfordulójára*, Editat de Biserica Reformată Olosig din Oradea, 2005.
- Vonház, István, *A Szatmár Megyei Német Telepítés*, Editura Merli Rudolf, Satu Mare, 1997.
- Weber, Edith, *Le cantus firmus Ein feste Burg ist unser Gott; association d'idée multiples du XVI au XX siecle. Itinéraires du cantus firmus*, vol. IV. De l'Eglise à la sale de Concerts, Press de l'Université de Paris-Sorbonne, 2001.
- *** *Riemann Musik Lexikon*, Mainz, 1967.
- *** *Istoria Artelor Plastice în România*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1970.
- *** *Les instruments de musique du monde entier*, Editura Albin Michel, Paris, 1978.
- *** *Dictionnaire encyclopédique de la musique*, vol. I-II, Editura Robert Laffont, Paris, 1988.
- *** *Dicționar poliglot de orgă*, Editura CEOS, Belgia, 1997.
- Arhivele Naționale Alba Iulia.
- Arhivele Naționale Bistrița.
- Arhivele Naționale Brașov.
- Arhivele Naționale Oradea .
- Arhivele Naționale Satu Mare.
- Arhivele Naționale Sibiu.
- Fondul arhivistice al Bisericii Evangelice din Baia-Mare.
- Fondul arhivistice al Bisericii Negre din Brașov.
- Fondul arhivistice al Bisericii Reformate din Nicolești (Crăciunești)
- Fondul arhivistice al Bisericii Sf. Ladislau din Oradea.
- Fondul arhivistice al Catedralei Romano-catolice din Oradea.
- Fondul arhivistice al Bisericii Evangelice C.A. din Sibiu..
- Fondul arhivistice al Bisericii Reformate din Tăuții Măgherăuși.

Cuprins - Table of Content

- Orga în contextul cultural românesc, p. 5
Constructori de orgi din România, p. 7
Partea vizibilă a orgii. Prospectul, p. 9
Arta organistică din România, p. 13
Funcționarea orgii, p. 16
The Organ in The Romanian Cultural Context, p. 22
Organ Builders in Romania, p. 24
The Visible Part of the Organ. The Prospect, p. 26
Romanian Organ Art, p. 30
Imagini jud. Alba, p. 38
Imagini jud. Arad, p. 47
Imagini jud. Bacău, p. 52
Imagini jud. Bihor, p. 57
Imagini jud. Bistrița-Năsăud, p. 77
Imagine jud. Brăila, p. 79
Imagini jud. Brașov, p. 80
Imagini din București, p. 91
Imagini jud. Caraș Severin, p. 97
Imagini jud. Cluj, p. 100
Imagini jud. Covasna, p. 117
Imagini din Craiova, p. 120
Imagine din Galați, p. 120
Imagini jud. Harghita, p. 121
Imagini jud. Hunedoara, p. 131
Imagini din Iași, p. 140
Imagine jud. Ilfov, p. 142
Imagini jud. Maramureș, p. 142
Imagini jud. Mehedinți, p. 148
Imagini jud. Mureș, p. 149
Imagine jud. Neamț, p. 167
Imagine din Ploiești, p. 167
Imagini jud. Satu Mare, p. 168
Imagini jud. Sălaj, p. 185
Imagini jud. Sibiu, p. 186
Imagini jud. Suceava, p. 211
Imagini jud. Timiș, p. 215
Indice de nume (inclusiv firme constructoare de orgi), p. 228
Indice de localități pentru imagini, p. 231
Bibliografie selectivă, p. 234

